



Bodleian Libraries

UNIVERSITY OF OXFORD

This book is part of the collection held by the Bodleian Libraries
and scanned by Google, Inc. for the Google Books Library Project.

For more information see:

<http://www.bodleian.ox.ac.uk/dbooks>



This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-
ShareAlike 2.0 UK: England & Wales (CC BY-NC-SA 2.0) licence.



4^o.

J. 20. Art.

B. L.



TOMI SECUNDI

PARS ALTERA.





ADURIS Opidulum, alio nomine *Bonpensiere*, uris est illustrissimæ gentis *Lanceæ*; homines enim primus in agro *Naduri* Octavius *Lancea* *Trabiæ* Princeps anno circiter MDCXXX. coegit, eodemque parochialem S. Octavio Mart: sacram voluit, ac aliam minorem adjecit Christo

Domino e Cruce pendenti dicatam. Censi sunt, anno vigesimo post, illius lares 131. opidani 405. at decurrente sæculo descriptos lego lares 209. incolas 473. & novissime 474. Jacet in *Suteræ* *Comarchia*, a qua pass: m. iv. in ortum hibernum distat; subditurque *Agrigentino* Episcopo, ejusque Vicario in rebus sacris paret, Situs est planus, solumque fertile, aer non insalubris. Colitur denique a *Nadurenfibus*. Tutelaris præcipuus S. Joseph, Deiparæ sponsus. Ineunte sæculo xv. *Naduris* feudum *Riccardo de Monte Leone* erat obnoxium, cujus hæredes sæculo etiam xvi. administrabant, uti ex illorum apud Barberium patet catalogo. *Lanceis* subinde cessit, qui jure gladii, & voto in Comitibus xxxii. gaudent.

NARUS Civitas Regia, nobilis, & antiqua; & si perperam Fazellus origine, & nomine Sarracenicam evulget, Monti trivertici ad ortivas plagas sito inheret, contra Agrigentum, ipsa vero meridiem occasumque respicit; ac pass: ferme m. xii. ab ea urbe, a meridionali vero littore viii. dissidens, aspectu læto, ac jucundissimo gaudet, totique regioni dominatur. *Nar* Punica dialecto *Flammam* sonat; eo enim in colle, uti aiunt, specula habebatur, unde flammæ ministerio ad hostium cavendas insidias circumposite gentes admonerentur. Ibi Geloos statuisset Agragantem Jonicum cum Mario Nigro, & Chiarandano nonnulli

perhibent, annis centum ante Dorici Agragantis conditum. At Motyum Ego cum aliis Agrigentinarum Castellum, cujus ex Diodoro memini, eo in clivo locatum, congruentius adstruo. Antiquam quippe dubio procul stationem sepulchra, rudera, atque ædificiorum vestigia non levia arguunt; quumque de Jonico Agrigento minus constet, de Motyo inanis suspicio non erit. Cives cetero in veterem, & novam patriam suam dividunt, & ad primam spectare arcem, & *Camastrea* Castellum tradunt. Secundam vero Sarracenis adscribunt, sub quibus maxima suscepit *Narus* incrementa, ac nomen sortita est. A Rogerio Comite hinc expugnata, Christianis sacris donatur; Regii mox sanguinis Principibus, aliisque, Claromontanis præsertim obnoxia, in *Demanium* tandem recipitur. Hodie igitur *Fulgentissima* gaudet titulo; in scuto idcirco Collem e triplici vertice flammam emittentem refert; Sedem in Regni Consilio occupat xviii. Patritio, Curatoribus iv. Syndico, & Criminum Quæstori regenda committitur. Sed olim Ducem ad Arma, Arcisque Prefectum habebat. Caput est Comarchiæ; Agrigentinae Dioecesis pars, ejusdemque urbis Militari Instructori equites xxxii. pedites cvi. suppeditabat; sub xxxv i i xv. latitudinis, & longitudinis gradu xxxvii: xxx. sita, temperato utitur clymate, ac rerum omnium affluentia celebratur; Sub Carolo V. demum lares 1496. numerabat, civesque anno mxcv. 4725. Pirri evo focos 1629. animas 6426. sed Regiis in libris de anno mdcxii. lares 1978. incolæ 7973. censi sunt. Sæculi hujus anno xiii. lares 1978. incolas 7886. & novissime 8755. exhibuit.

Arx vetustissima in ortum, Claromontana adhuc stemmata, quod ab ejus gentis dynastis fuerit instaurata,

rata, conservat, ac toti opido, supremo in vertice posita, imminens, quadratam refert figuram; turres ad latera, & angulos, in quarum una opus horologii, ac pro noxiis tutissimas habet custodias. Major subinde ad austrum in colliculo succedit Ecclesia, Deiparæ Annunciatæ Virginis nomine; Manfredi Claromontani opus, quæ Consecrationis insignia referens, sub Prioris regimine, & xxxii. Sacerdotum, Dei famulatum, obeuntium cura, pingui dote designata, degit; amplissima scala, ab imis partibus magnificentissime assurgente exornatur, ærisque Campani turri instruitur, Binæ illi Sacramentales Ecclesiæ in suburbiis subiiciuntur, de quibus mox dicam; Altera enim Parochia circa septentriones S. Nicolao Episcopo sacra, Archipresbyterum Rectorem agnoscit, vetusque & ipsa ante Claromontanos vixit; uti & tertia S. Catherinæ Vir: & Mart: auspiciis, iisdem Claromontanis authoribus, quorum adhuc præfert insignia, suo sub Præposito effulget, australisque Regionis curam agit. Extra Leocatæ portam ad pass: cc. longa, & lata via intermedia, S. Calogeri splendida assurgit antiqua Ecclesia. Porta hæc prope S. Catherinæ parochiam integra sola persistat, inter menium reliquias, nomenque habet, quod ad Leocatam civibus iter aperiat. Est S. Calogerus præcipuus *Nari* Patronus, cujus festus dies ingenti pompa cum nundinis celebratur, & signum nobilissimum magno est in honore; antrum denique sub templo ostenditur, quod aliquando eundem Sanctum incoluisse tradunt. Regularium Canonorum S. Georgii in Alga Collegium eidem Ecclesiæ dudum adnexum Pirrus perhibet, fundatumque primum in S. Antonii ad iii. ab urbe lapidem, Eugenii IV. tempore; in S. Calogeri subinde translatum affirmat; Sed hodie defecit, ejusque

loco Minoritarum Conventualium cœnobium coaluit. Jam circa eandem plagam S. Mariæ de Jesu suburbium extenditur cum Parochia S. Pauli titulo, a Vincentio Bonincontro Episcopo instituta. Ad oppositam vero in septentriones, aliud S. Augustini Casale appellatum, Aloysii de Grua opera anno MDLI. extruceptum videtur, cujus parochialem ædem alter Agri-
gentinus Pontifex Franciscus Trahina MDCXXX. S. Erasmo sacram voluit. Ex hoc Casale ad S. Calogerum una perpetua via, mediam percurrans civitatem, describitur, in quam aliæ cum e supremis partibus, tum ex inferioribus deducunt.

S. Augustini Cœnobium, unde suburbio aquilonari acquisitum est nomen, immemorabilis originis, ante Sarracenos scilicet, vulgatur, in colle Eremito, instauratumque haud procul a menibus MXXVII. passim dicitur, ubi non mediocri nunc structura sedet, eidem Patriarchæ & Ecclesiæ Doctori sacrum, quod Andreas Alohus, & Joannes Medici bonis auxere. Succedit temporis ordine Minorum Conventualium celebre Asceterium infra viam, de qua dixi, edificiis excultum, MCCXXX. juxta Pirrum, & Uvadignum, Gregorii IX. facultate, a Roderico Palmerio nobili, ac pio viro fundatum. Ex Cagliola autem serius MCCCXII. Joannis Claromontani divitiis erectum. Huic enim Urbani V. diplomate, quod ille affert, fuisse concessum: ut ad Erycem, Salemim, & *Narum* Ordinis S. Francisci Conventus constituere libere posset, abunde satis constat. Ditissimum illius sacrarium est; ingens Deiparæ Immaculatæ ex argento signum ostentat. Sternitur ante frontem amplum satis forum ab eodem S. Patriarcha appellatum. S. Mariæ de Jesu fratres de Observantia in suburbio cognomine MCCCCLXX.

coaluerunt; quibus Reformati, Francisco Mazarinensi authore, mxcv. succedere. Carmelitis in S. Marię Annunciatę circa extremam opidi oram ad austrum in regione *Lazaretti* datus est locus ab anno mcccclxxx. quibus Hieronymi de Guagliardo alumni opera, aurei bis centum annui ex Regio ærario designantur. Capuccini extra urbem humiliori situ ad meridiem S. Cataldi Ecclesiam occuparunt mdlx. circiter ex Pirro; sed juxta Ordinis Annales xx. post anno. Dominicanis laudatus Pontifex Bonicontrus mdcx. ad S. Joannis Baptistę Ecclesiam supra Leocatę portam, claustrum suis sumptibus construxit, censibusque adjectis illi consuluit. Societatis Jesu denique Collegium Antonius Lucchesius *Narenfis* eques mdcxii. congrua dote designata, medio pene opido fundavit, quod ædificiorum mole, & templi sub Conceptionis titulo elegantia satis nobile eminet. Huic forum respondet, ubi Nundinę habentur; nec procul aliud venale se offert.

Bina Sanctimonialium claustra: S. Salvatoris vetus, dives, & magnum primum, ac Deiparę Annunciatę recentius secundum; illud secus Prædicatorum Fratrum Cœnobium, nec procul a Principis templi scala, aliud Societatis Collegio proximum; utrumque vero secundum sæpius laudatam viam sese spectandum præbet, & ab alumnarum religiosa integritate commendatur. Est & Virginum, quę parentibus orbantur Conclave, Vincentii Lucchesii divitiis ab anno mdxviii. dotatum, Deiparę Collegium, Mons Pietatis, & S. Rocchi Hospitalis domus ad infirmorum, pauperumque levamen. Minores demum Ecclesię cū Sodalitiis ix. recensentur. Celebris S. Jacobi de Altopassu edes, cum adnexa olim altera Hospitali domo, ad Nundinarum forum extabat, Magno Magistro cognominis ordinis sub-

subjecta, hodie Regii juris Patronatus Commenda, quòd Siculos Principes auctores agnoscat. Pene collapsam Pirrus vulgavit, sed instaurata nova Ecclesia, ac decenter culta videtur, adnexasque enumerat domos S. Jacobi, apud Ennam, Leocatam, Agrigentum, & Nicosiam. Ejus sunt proventus scutata circiter centum. Prior locum habet in Comitibus l. Crucem ac habitum defert. Dignitate fruitur Franciscus Conradus, Monregalensis Ecclesie Archidiaconus. Publici Consilii Basilica olim decentissima, nunc ruinosam; civium nobiliū eedes non paucę, amplę, & splendide urbem per spatia exornant, sed hæ potissimum dominis destitutę squallescunt. Ager *Narenfis* culturę aptissimus, messes opimas, vindemiasque uberes tribuit, fructus, amigdalas præfertim ingenti copia, olera, mel, pascua suppeditat; inter feraciores denique per insulam recensetur.

Illustres viri Nicolaus Palmerius ex ordine Eremitarum S. Augustini, Orator, Philosophus, & Theologus insignis, Catholicæ Fidei Defensor, ex Catacensi Episcopo in Calabris, Hortæ, & Civitatis Castellanae. Romæ decessit mccccxlvii. Ejus extant opera in Vaticana Bibliot: quorum meminit Fontaninus in Antiq: Hortæ. De eo Ughellus, Herrera, Attardus, aliique. Thomas Ordinis Prædicatorum Episcopus Hipponensis, de quo Pirrus. Floruit anno mccccxlviii. Joseph Lombardus Augustiniensis Magister, doctrina clarissimus, Paetensis Ecclesie Pontifex mdlxix. destinatur; sed fato interpellatus consecrationis insignia minime suscepit. Vincentia Maria Landolina ortu nobilis in S. Salvatoris patrio Coenobio S. Benedicti Regulam professa, omnium virtutum exemplar enituit; Contemplationi addictissima, humilitatis, & paupertatis cultrix, sed poenitentia cum primis insignis. Sancte

Atē obiit MDCLXXXIX. Juniperus Minor Laicus Reformatus, Dei Servus præcipuus. Lucas Capuccinus Sacerdos sanctimonia illustris, miris a Deo favoribus honoratus Ennæ MDLV. piissime decessit. Franciscus Clericus ejusdem instituti summa in Virginem Deiparam affectus devotione, Virginitatis amator præcipuus, aliisque sanctis operibus clarus, III. a sua conversione anno, Virginis ejusdem apparitione dignatus, Drepani in Dominio obdormiit. Gaspar Paranympus Societatis Jesu concionandi munere illustris, sanctimonia, & pietate illustrior. Obiit MDCXXIV. Franciscus Micichè Minor Conventualis vir literis, ac morum probitate paucis secundus; Generalis in Mediolanensi provincia Visitator, & Siculæ Præses. Marcellus Ecclesiastes conspicuus, Marco Antonio Columnæ Proregi a sacris conscientiæ, Siculam rexit provinciam MDCXXXIII. Hieronymus Guagliardus Augustin: Magister, viris principibus ob vitæ candorem, & eximiam doctrinam acceptissimus. Scripsit de Rebus Moralibus. De his Pirrus cum laude loquitur. Balthasar Melatius Minor Conventualis Theologus numeris omnibus absolutus; de Ordine suo, & Romano S. Bonaventuræ Collegio optime meritus; Sacræ Scientiæ, & Historiæ in Sapientia publicus Professor, nec non per præcipuas Italiæ urbes muniis variis notissimus. Romæ dies clausit MDCCIX. De eo Mongitore. Prosper Fabarius S. Augustini instituti monachus & Magister omnibus humanis, ac sacris scientiis apprimè instructus, Theses Romæ de his ingenti plausu publicas instituit; Eloquentia plurimum valuit. Græcæ & Hebraicæ linguæ callentissimus fuit; variis supremis muniis inclaruit, tandemque in patria pie, uti vixerat, anno MDCCXXV. mortem oppetiit. Laudatur

tur a Mongitore in Bibliot: Sicula . Hic commendat etiam Salvatorem Sacerdotem Capuccinum , qui *Nari* patriæ suæ Historiam ex antiquis tabulariis erutam concinnavit, a Jo: Andrea Massa, & Attardo laudatam . Sigismundum Rossium Societ: Jesu Oratorem & Theologum, Calogerum Caietanum ejusdem Societ: Ecclesiastem, Antonium Trigonam ex Minoribus Conventualibus, & Josephum Caietanum , omnes ob editos libros literario orbi notos . A bellica demum virtute Salvator Palmerius celebris habetur , qui Rogerii Comititis tempore claruit .

Sub Aragonensibus varia *Nari* fortuna fuit; *Petrus* enim *Lancea* ab Rege Jacobo , uti conjecto, in clientelam cum aliis insulæ opidis illam accepit, in Friderici idcirco censu mcccxx. circiter inito , obnoxius ille pro *Naro* , Calatanixecta, Delia, & Sambuca dicitur . Duas autem habuit Petrus filias, quarum unam *Joanni Infanti* Randatii Duci Friderici Regis filio nuptui dedit . Alteram Artali Alagonæ Regii etiam sanguinis Comiti sponsam assignavit cum *Naro* & *Delia* . *Joannem Claromontanum Nari* dominum mcccclxii. lego ; & *Nari* tamquam sui juris opido S. Francisci Cœnobium fundasse ex Urbani V. diplomate . Sed anno xcccclxvi. Friderici III. Regis privilegio *Terram Nari in valle Agrigenti , cum castro, & castrum feudi, seu tenimentum Delia ejusdem terræ Nari , quæ fuerunt Nobilis Artalis de Alagona Regni Siciliae Magistri Justiararii, Matthæus Claromontanus* accepit. Huic in bonis ac dignitatibus *Manfredus* successit; *Manfredo Andreas* filius, ob cujus a Rege Martino defectionem *Guillelmus Raymundus* dynastias affecutus, *Nari* dominus evasit . Verum coacto ad Syracusas Regni Concilio decretum , uti Demanialibus *Narus* accenseatur; quod rursus Joannis Regis *Capitulis* firmatū est.

NARI

NARI Fluvius ab urbe proxima, cujus abluit fines, & agros, nomen sortitur. Perperam cum S. Blasio, & Agragante a nonnullis confunditur; fontes enim longe diversos habet & ostium alibi ad Puntam albam aperit, ac veteribus *Hypsa* forte appellatur. Duo enim ejusdem vocabuli videntur celebres esse in hac ora amnes; alter hodie *Belicis*, de quo jam dixi, alter *Narrensis*. Oritur ergo inter Candicattinum, & Castrum Philippi opida, collemque, cui *Narus* insidet ab ortu & meridie præterlabitur, & aquas, quæ circa eundem collem promanant, recipit; novis sub Favara exurgentibus laticibus augetur, ac inter Caput album vulgo *Puntabianca* & Agragantis fluminis ostium sese mari adjungit. Hic *Hypsa* Polybii; Agragantis mœnia, quæ occidenti soli opposita, idest, quæ celebris illius urbis latus orientale ambiebant, præfluens; quod alibi adnotavi.

NEBRODES Mons, *Madonia* vernaculè, ad cujus occiduas radices sunt Himeræ fluminis fontes, sedentque Politium civitas, & Rahal-Joannis Arx, nonnullis in Mazaræ valle statuitur; Himeræ enim eandem definit vallem; Politium, & Rahal-Joannes intra illius clauduntur sinum. At enim ad Demanam *Nebrodem* spectare constat, de eo idcirco alibi.

S. NICOLAI Arx ad littus surgit inter Thermas & Turres, quam *Thomas Crispus* Panormitanus, Fazello teste a fundamentis extruxit, annis circiter ab ejus ætate centum, circa sæculi xv. scilicet initia. Cætaria sub hac arce, ejusdem nominis in Censu Martini I. juris *Orlandi de Graffeo* dicitur, cui forte *Crispus* successit. De Thoma idem Fazellus scribit Dec: 2. lib: 9. cap: 8. Catholicæ Princeps hodie possidet a Crispis jus habens.

T. H. P. II.

B

S. NI-

S. NICOLAI PARVI Arx sub colle Soloento in Panormitano littore ad ortum, post Zaffaranæ promontorium.

S. NICOLAI Insula, seu scopulus, jacens contra Fluminis parvi, *Fluvioli* aliter, ostium post Leocatam, jactu fundæ a littore recedit, & priscæ habitationis indicia servat, Navigiorumque stationem habet. De ea Fazellus.

NIXUS fons Panormitani agri circa septentriones, supra Archiepiscoporum hortos ex Fazello: *Fons est ingens a Nixo dictus, quem ad sagittæ projectum præclarus sequitur fons Gabriel.*

NOCILLA Fluvius, S. Cataldi alio nomine a proxima eade eidem sacra, ab hostio haud procul. Oritur ex fonte Renda, aliisque auctus aquis, *Nocilla* vocabulum ab hospitatoria taberna suscipit, peractoque 111. pass. m. cursu in sinum Castelli Maris circa occidentem se exonerat.

NUBIA Turris specula in promontorio cognomine, inter Drepanum & Birgis fluminis ostium. Ejus meminit Fazellus.

S. NYMPHA Opidum a præcipua Patrona, & parochialis Ecclesiæ Tutelari appellatum, ineunte sæculo xvii. in agro *Rabifero* ad Partanæ ditionem spectante conditum; ab urbe Salemi, cujus clauditur Comarchia, haud procul; Marchionatus insignibus ab anno mdcxxi. decoratur, atque in leviter declivi sedet solo. S. *Nympha* princeps Ecclesia Archipresbytero commendatur, minoresque aliæ numero quinque; sed S. Annæ adnexum habet Tertiæ Ordinis Minorum cenobium mdcxxii. Bartholomei Cotronæ ejusdem instituti opera fundatum. Sunt ejus hodie lares 826. ci-
ves 3579. Pirrus autem sua ætate lares 148. incolas

676 descriptos refert, sed in Regiis libris fuerant anno MDCLIII. enumerati foci 413. incolæ 1618. *Adrianus Pape* illius erat dominus, & primus homines congregaverat, vendiditque *Aloysio Arias Giardina*, qui primus Marchio dictus est; atque ex uxore Maria de Guevara Didacum & Ursulam filios habuit. Hæc a Patre heres relicta, Mario Bellacera & Cangeloso nupsit; unde *Simeon*, qui gentis *Giardinae* nomen & arma assumpsit. Huic sine prole obeunti successit frater *Joseph*. Hinc ejus & *Sylviae Liliæ* filius *Simeon* secundus est assecutus. Hunc *Petrus* frater excepit, ex quo & *Stephana de Rosa Joseph* prodiit, florenti adhuc ætate mundo exemptus. *Eleonora* soror præferri *Aloysio Gerardo Giardinae*, ex primo stipite oriundo, postulavit, sed causa excidit. *Aloysius* nihilominus *Friderico Neapolis Eleonora* marito, Rahalsuttanæ Principi congrua accepta pecunia, attribuit. *Aloysius* porro a Didaco repetens genus, senioris Aloysii Arias filio, Ficaratii Princeps evasit, & *Julia Massæ* adjunctus *Didacum* genuit hodie S. *Nymphæ* Marchionem. Jacet Oppidum sub latitudinis gradu xxxvii. xlvii. ac longitudinis xxxvi. xxxii. Colitur in Majori Ecclesia os brachii S. *Nymphæ* V. M. Panormitanæ, quod *Fridericus Neapolis* Româ detulit anno MDCCXXII. e Sacrario S. *Mariæ* in Montecelio eductum. Habet Marchio gladii potestatem & in Regni Consilio loco xxiii. sedet. Nymphensis Vir Clarissimus nuper floruit Joannes Sinacoris Tertii Ordinis S. *Francisci* Generalis Minister; Hunc eo supremo gradu dignissimum vitæ, ac morum integritas, in rebus agendis prudentia, atque omni-gena doctrina effecerunt. Ager denique fertilitate præcipuus, frugum, vini, & pabuli dives; multo cum fœnore colonis labores rependit.



LEASTRUM Opidulum *S. Maria de Oleastro* aliter appellatum, in *Casacca* feudo conditum, quod *Marcus Mancinus* a *Vincentio Bononia* *Marinei* *Marchione*, ineunte sæculo *xvii.* emit, cum facultate congregandi homines. Sedet illud circa *Aquilonem* in collis vertice, quem leta planities extendit, distatque ab urbe *Panormi* pass: *vi.* *xvii.* in cuius diœcesi & comarchia comprehenditur. Ortum anno *mdcx.* circiter recognoscit; Patrono gloriatur *S. Antonino* de *Patavio*, cuius est festus dies celebris, parochialemque Ecclesiam *Deiparæ* sacram habet cum *Archipresbytero*. In ea insignis tabula *Virginis de Monte Carmelo*, *Alberti Duri* opus, & aquæ baptismalis fons ex integro lapide *Cydonio*. Tenuit laudatus *Mancinus* ad annum *mdcxxxvii.* quo satis concedens, *Trojanum Parisium* *Miloccæ* *Baronem* hæredem dixit, onere assumendi nomen & arma, adjecto; *Trojanus* hinc *Marcus Mancinus II.* est appellatus & a *Philippo IV.* *Marchionis* insignibus *mdcxxxviii.* donatur. Ex eo & *Antonia Septima Simon*, qui *Marcus Mancinus III.* Hic sine prole decedens fratrem *Hieronymum* hæredem reliquit; Ducta in uxorem *Joanna Colnago Hieronymus*, *Franciscum* procreavit, unde *Cajetanus Maria*, *Dominicæ Caracciolo* maritus, quorum superest filius *Franciscus Parisius*, *Marcus Mancinus VII.* *Oleastri* *Marchio*. Sunt lares hodie 67. animæ 262. Sed in censu de anno *mdclii.* lares 100. opidani 351. numerabantur. Habet dynasta merum mixtūque imperium, & in comitiis votum *xxx.* Sub *xxxviii.* latitudinis, & longitudinis *xxxvii.* *xvi.* constituitur,

tur, ac fecundo utitur solo. In proxima hospitatoria taberna a Lignis appellata, fons est, cujus aqua thermalis; hinc illa a Balneis etiam dicitur.

OLIVA. In Antonini Itinerario *Locus ad Olivam* memoratur a Lilybeo xxiv. pass: m. distitus, & Cluverio Salemis urbis situi convenire dicitur. *Feracissimus*, ait, *sane est arborum frugiferarum, & maxime olearum ager Salemitanus.*

OLULIS vetus Opidulum ex Ptolemæo inter Solontum & Himerenses Thermas, juxta alios a Solonto haud procul. Cluverius, & Hophmannus corruptam esse vocem apud Geographum autumarunt pro Soloen.

OMPHACE Castellum priscae ætatis a Dædalo constructum. Pausanias in Archadicis: *Quum Dorien- ses in Siciliam transmigrarent, Antiphemus is, qui Gelam coloniam deduxit, Omphace Sicanorum opido direpto, simulacrum a Dædalo fabricatum, Gelam deportavit; Et in Beoticis de ejusdem Dædali operibus loquens, illa memorat, quæ in Sicilia ab Omphace Gelam deportata fuere.* Subdit hinc Cluverius: *Hoc Opidum Omphace, quia nulli aliorum scriptorum memoratur, tum quia simulacrum illud in eo opus fuit Dædali; nihil sane veri est similius, quam Cocalum, hoc voluisse, ut eximii artificis monumentum, in nova sua regia cum regiis opibus collocaretur; nempe in ea, quæ ab ipso Dædalo extructa, postmodum Agrigentinae urbis fuit arx; hancque ab initio, antequam a Græcis occuparetur, dictam fuisse Omphacem.* Ex hoc igitur authore, *Omphace* a Dædalo, Cocali jussu extructa, arx ea munitissima fuit, ubi regios ipse thesauros custodiret, quæque Agrigenti postmodum arx fuit ex Diodoro, & Polybio alibi descripta. At enim quum Agrigentina Arx Camicus fuerit olim, ex Pan-
natio,

ncratio, & Cluverio, uti suo loco expendi, *Omphaco* Pausanię, eorundem iudicio nonnisi Camicus esset dicenda. Carolus Philibertus Pizzolante Cluverium a vero aberrasse in Camici, & *Omphaces* sita statuendo, multis ostendit; immo Cluverium sibi non constare clarissime evincit. *Omphaces* nihilominus situm sibi ignotum profitetur, & si Camicum ad Castellacium non incongrue ponat, ubi Dędaliū stetisse conjectavi.

ORETHUS Fluvius in agro Panormitano, *Habes* sub Sarracenis, *Amiratus* Northmannorum ævo, a magnifico ponte, quem Georgius de Antiochia Rogerii Talassiarcha super ejus construxit ripas, prope S. Michaelis Ecclesiam, quam idem Comes extruxerat in loco, ubi Divino nutu admonitus, de victoria contra Sarracenos indubiam assumpsit spem. Pons hinc, & fluvius veluti insigne adscitum ab equitibus, quos contra eosdem barbaros Rogerius ordinavit. Vibius in Fluminum Catalogo: *Orethus Panormi Sicilia*. Polybius & Diodorus eundem memorant, sed sine nomine. Ab auro hinc, qui *Orethum* appellari passim credunt, vulgari opinioni nimis deferunt; Italis enim Aurum dodie dicitur *Oro*; nec Vibius ab Auro *Orethum* nominasset; Minus Gręci, penes quos Aurum *Chrysos* vocatur; S. Marię de Oretho Ecclesia, a flumine nomen accepit, non ipsa flumini dedit; is aliunde titulus paucis ab hinc, ab adventu scilicet Sacrę domus apud Picenum, Deiparę appictus. Ab *Oros* gręca voce, Latinis *Mons*, congruentius deducitur; habet enim fluvius in montibus ortum. *Oretha* Punicę ex Bocharto *Liber* sonat; An Pęnis, qui diu Panormum tenuerunt, debeat fluvius, quod *Orethus* dicatur? Oritur porro ex duobus fontibus *Misilicandono*, & *Fravatta* supra Montem regalem, sub quo opido

opido, *Fluvius latus* appellatur; augeturque Parci novi aquis, in valle sub Meccino colle; hinc S. Spiritus vetus Cisterciense præfuit cœnobium, moxque aliud Minoritanum de Observantia S. Mariæ de Gratia titulo, ubi ponte trahitur. Non diu post pons alter, quem impetus aquarum dudum disjecit; unde *Pontis rupti* nomen *Oretho* obvenit; quod, illo resecto, adhuc retinet. Succedit haud procul a menibus Pons *Amirati*, ac ipso in littore, ubi ostium aperit, postremus subrigitur, a proxima S. Erasmi Ecclesia appellatus. Conficit a prima sui origine ad ostium pass: circiter m. v. alveo, ut plurimum profundo, cephalis, anguillis, aliisque fluvialibus piscibus dives. Celebris est ob partam circa illum contra Penos Metelli Romani Consulis victoriam, rursusque seris temporibus, mxxxviii. Christi anno, ob relatum de Apollopharo Sarracenorum Rege a Georgio Maniaco triumphum.

OSTEODES Insula. *A Solunte*, inquit Plinius l. 3. cap. 8. lxxv. *millia Osteodes, contraque Paropinos Ustica*. Tabula Itinerum insulas supra Siciliam ab occasu in ortum describens *Ostodem* reponit primam. Ptolemæus Usticam locavit, a freto, & Æoliis insulis versus Lilybæum progrediens. Diodorus denique: *Post Liparam ad occasum versus in alto mari insula quædam est parva, atque deserta, Osteodes ab eventu quodam dicta*. Mela autem perperam inter Æolias vii. enumerat; cui Fazellus adhæret. *Est hodie*, scribit Cluverius, *circa Usticam hoc maris tracta*, inter Æolias nempe & Soloentum *exigua quædam insula, quam Osteodem esse satis clarissime apparet*. Nomen unde habuerit docet idem Diodorus lib: 5. Erant inter Carthaginiensium milites mercenarii ad vi. m. qui quum stipendia non acciperent, concursu primum facto, infanis

sanis clamoribus ductores impetebant; deinde se ramis jus suum persecuturos minabantur, manusque du-
cibus iniiciebant. Tametsi autem a Senatu ob id reprehenderentur, contentio tamen magis exarsit. Tribunis ergo militum mandavit secreto Senatus, ut quod seditiosum esset, e medio tollerent. Hi statim conductitium militem navibus imponunt, ac veluti ad militare aliquod negotium in insulam prædictam pro-
vecti, jurgatores exponunt, relictisque illis abeunt, qui fame tandem exhausti, contabuerunt. Quumque in insula tam parva tot veluti captivi interiissent, locus, ceteroqui angustus, ossium multitudine repletus fuit, unde nomen insulæ obvenit. Hæc ille.





ACHECUM Opidulum, *Pacecum* Siculo ore, nomen a Teresia Pacheca Villenæ Marchionis, Siciliæ Proregis nepte, *Placidi Fardella* S. Laurentii Dynastæ uxore accepit, ejusdemque Placidi opera elapsi sæculi anno vii. originem cognovit; in agro ad iii. pass: m. ab urbe Drepano circa austrum post S. Laurentii fluentum. Pirrus Parochialem Ecclesiam S. Mariæ titulo ab opidi auctore fundatam dicit, cujus etiam opibus S. Francisci de Paula cœnobium coaluisse affirmat; Sed Christi Domini e Cruce pendentis nomen illam referre alibi lego, quod sit hic præcipuus opidi Patronus. Principatus gaudet honore ab anno mdcviii. Philippi IV. privilegio, eodem *Placido* agente, qui variis quoque Militiæ muniis, & civilibus dignitatibus fulsit, auctusque ex Teresia Joanne Francisco, & Emmanuele filiis, in patria Drepano extrema vidit. Excepit illum *Joannes Franciscus*, qui cum Topatia Cajetano Placidum in ipso ætatis flore mundo exemptum, Mariam & Antoniam habuit. Has loco cedere *Emmanueli* Joannis fratri in foro judiciali coactas anno mdclxiii. publicæ docent tabulæ. At quum ex conjugē Isabella Basi prolem hic non accepisset, *Maria* neptis *Aloysio Sanseverino* Bisignani Principi nupta, in maritum jura transtulit sua. Ex his *Joannes Leopoldus*; unde *Aloysius* & *Nicolaus*. Ille dynastiis satis amplis in Neapolitano Regno contentus, *Nicolai* favore nuper anno scilicet mdcclii. Siculis cessit. Est hinc *Nicolaus Sanseverinus* Pacheci Princeps hodie, S. Laurentii Marchio, gaudetque gladii potestate, & locum in Comitibus ix. obtinet. Tribunus Militum Ni-

T. II. P. II.

C

colaus

colaus fuit, cui muneri nuncium remisit. Censi sunt opidi lares 216. anno MDCLII. Incolæ vero 687. Ex Pirro 161. 579. sed nostro hoc sæculo sunt foci 236. animæ 817. & novissime 1239. Sub gradu xxxvi. xv. longitudinis, & latitudinis xxxviii. sedet; Minores Ecclesias duas enumerat, & Principis palatio decoratur.

PACONIA Insula a Ptolemæo inter Osteodem & Siciliæ littus locata; adeoque illa foëminarum creditur Cluverio in sinu Carinensi, de qua dixi.

PALATIUM ADRIANUM Opidum. Nemoris Adriani supra memini, quod inter Prizim & Bivonam situm dicit Pirrus, ubi vetus S. Mariæ Monasterium a Guillelmo Rege ex voto ædificatum. Haud dubium idcirco, quod nomen ab eodem nemore opido nostro fuerit appictum. Perperam hinc Adronum, sive Adranum Diodoro memoratum castellum, nonnullis creditur, quod inter Segestam & Magellam stetisse alibi ostendi. Northmannorum ævo, quamvis Prizis Matthæi Bonelli, viri Principis opera extructi memoria extet, nulla tamen Palatii elucet. Cisterciensi Monasterio S. Angeli titulo, quod subinde Guillelmus Matthæi frater fundavit, agrum, ubi postmodum *Palatium Adrianum* surrexit, fuisse attributum non dubito. Illud enim Casemaris & Fossanovæ ejusdem ordinis Cœnobiis adnexum Romanus Pontifex quum voluerit, nostrum opidum juris eorundem sæculo xiii. invenio; Anno hinc mccciv. Friderici Cæsaris, & Siciliæ Regis privilegium refertur in Capibrevio Ecclesiæ quo Casemaris Abbas Casali quodam donatur, quod hodie *Palatium Adrianum* esse affirmat Pirrus. Sequentis sæculi anno m. Joannes Valecta, Manfredi Comitæ filius Prizis castrum, ejusque jura, ac *Palatium Adrianum* inter alia, Monachis e S. Angeli Monasterio

nafterio exturbatis, occupavit, cujus hæredes ad Friderici III. tempora tenuere. Rex enim hic circa annum mcccclxxi. suis præcepit literis apud Syracusas, uti Bona Monasterii ob bellorum turbines a viris nobilibus usurpata redderentur. Martinus nihilominus & ipse Rex *Gualdo de Millares* Regii stabuli Magistro anno mcccxcii. concessit; Prizim vero, uti suo loco reponam, Raymundo de Aprilia assignavit. *Gualdus* porro *Bartholomæo Rubeo* Syracusano a Regiis rationibus florenis iii. m. acceptis *Palatium* mox vendidit, quod ad *Nicolaum de Abellis* mox devenit; unde in Censu ejusdem Martini de anno mcccxcviii. dicitur hic *Palatii Trianna* dominus. Verum Thomas de Asinari Catanensis Electus, mox Fossanovæ & Casemaris Abbas, Apostolicas exoravit literas de anno mcccxcvi. pro Castri Prizis, & terræ *Palatii Adriani*, aliorumque bonorum revocatione, quæ male tunc ab *Raymundo de Abellis* Nicolai filio possidebantur. Excepisse Thomam Pontificis Romani rescripto Bernardum de Maja Ordinis Prædicatorum Delensem Episcopum natione Siculum invenio, qui Alphonsi Regis literis confirmatus, per suum Procuratorem ad Emphyreusim, uti ajunt, *Joanni Villarant* fratri Prizim & *Palatium* mcccxcviii. concessit, onere adjecto solvendi auri uncias xxxvii. & pro *Palatio* singillatim decem.

Aliquot elapsis annis Albanensium Colonia nostrum adauxit *Palatium*. Græci enim e patria profugi, sedes in Sicilia lxxxviii. sæculi xv. antiquæ ibi una simul cum antiquis opidanis inhabitant. Tunc ad Abbate revocatum e manibus Villarante gentis opidum conjecturæ suadent; altero & vigesimo quippe post anno Paulus Æmilius Ursinus, Casemaris, & Fossanovæ Præsul fiduciarius, Romæ Pontificis, Regis

gisque indultu *Obicio & Attilio de Oppizinghis* Pisanis, Panormi agentibus pro aureis ccl. annuatim solvendis, ad Emphytensim illud tribuit; Fulviusque Urfinus Pauli successor MDXLIX. confirmationem unionis *Monasteriorum Casemaris, & Fossanovæ* perpetuamque incorporationem cum *Casali Palatii Adriani* a Paulo III. Pontifice obtinuit. Quum autem sub Fulvii successore Hieronymo de Tartanella *Franciscus Oppezinga* Opidi dominus, juris Regii Patronatus prætextu, censum pendere recusasset, in judicio causa excidit, & ad pactiones emphyteuticas de more MDLXIII. sese obstrinxit. *Petrus* Francisci filius, Ordinis de Alcantara Eques, militari gloria clarissimus, Gallias, Hispanias, atque Italiam sua fama implevit, cui *Papinius* successit, & huic *Marianus*, a quo ob Canones non solutos opidum *Petrus Aldoblandinus* Cardinalis, & Abbas revocavit. Excepit Petrum *Franciscus Barberinus* Cardinalis & ipse, penes quem, & alios post ipsū opidi dominiū stetit, ad Joan: Dominicum Parracianum, qui novissime Abbas *Casemaris, & Fossanovæ* adlectus, ac Purpuratis patribus accensus *Ugoni Notarbartolo* Malfitani Marchioni rursus *Palatium* concessit censu annuo reservato, quo mortuo, *Placidus* Ugonis nepos *Villæ Rosæ Dux*, hodie in vivis agens obtinuit. Abbas cetero in Siculis Comitibus votum inter Ecclesiasticos proceres xxxvii. profert.

Distat *Palatium Adrianum* a Prizio iv. circiter pass: m. in austrum, solumque ad eandem plagam, & ad occasum acclive occupat, circa Isburi fluminis fontes, cui agri sui fertilissimi, & frugum omnis generis feracis aquas longe copiosas adjungit. Parochialis ejus Ecclesia, ubi Græcus viget ritus, Deiparæ Virgini sacra, minores habet duas suffragantes. Sed &
La-

Latina Parochia B. M. de Monte Carmelo nomine insignis, binis quoque minoribus sacris ædibus jurat. Vtrique proprius præest Archipresbyter, sed Agrigentini Episcopi partes, ad cujus spectat Diœcesim, Vicarius gerit. Ibi olim Carmelitæ degebant Fratres, uti Pirrus testatur, qui defecere. Conflatur hodie laribus 965. incolis 3732. sed erant illi anno MDCLII. ferme 908. cum opidanis 3106. Ex Pirro autem adnotantur foci 752. cives 2841. Sub Carolo V. erant lares 934. incolæ 1944. In Corileonis Comarchia & Saccensi Mititari Præfectura computatur, peditesque XLII. equites III. sub signis emittebat. Ejus est latitudo grad: xxxvii. xlv. longitudo xxxvii. v.

PALEOPOLIS Pars illa urbis Panormi, quæ ceteris vetustior, eo vocabulo a Græcis est appellata, & a Neapoli discernebatur, sive a recentiori, quæ antiquæ superaddita Polybio & Diodoro testibus. Sita autem *Paleopolis* in illa terre cuspide, quam utrinque mare, seu portus dexter & sinister ambiebat, ab S. Antonii hodierna Parochiali Ecclesia, ubi propugnaculum, ad Regium usque Palatium, firmisque mœnibus & portis muniebatur.

PALMA Opidum recens, *Alba Villa* ex Pirro. *Mons Clarus* aliter, haud procul scilicet ædificatum ab arce *Montis Clari*; quæ collis jugum occupans prope australe littus jam a sæculo xiv. sub Aragonensibus, Claromontanos authores recognoscit, eorumque vocabulum refert. Ubi & Camicum vetustissimam urbem stetisse olim nonnulli perhibent. Memoratur Aretio *De Situ Sicilia* & aliis. Barberius prope Leocatam *Manfredi Claromontani* juris fuisse affirmat, ob cujus filii *Andrea* a Martino Rege descitionem *Raymundus de Moncada* obtinuit; subindeque *Joannes de Crisso*, sive
de

de Giffa, ac eo fine filiis decedente, *Palmerius de Caro* Miles ejusdem Principis privilegio ob eximia gesta mcccc. est assecutus. Palmerii filius & heres *Joannes*; ex quo, & *Elisabetha Pugiades Calcerandus*. Hic cum *Blanca Aragonia Joannem* genuit mdcxiv. *Montis Clari* dynastam, & *Eleonoræ Viginimillæ* maritum; unde *Franciscus* prodiit, qui *Margarithæ* de Aretio conjunctus *Ferdinandam* edidit; hujusque & *Anne Cælestis* proles *Francisca*. Hinc sibi desponsavit *Marius Thomastus* cum dote *Montis Clari*, unde *Ferdinandus*, ex quo & *Isabella Reltia Carolus* opidi *Palma* fundator circa annum mdcxxxvii. Sub Marii Patruis cura relictus *Carolus* optimis moribus se commendavit, adeo ut brevi mortalium non pauci cum familiis ejus sub tutela confugerent, & novæ coloniae nomen darent; hinc tribus vix lustris elapsis laibus 473. civibus 2420. uti Regii habent libri de anno mdcxlii. brevi coecluit; hodie vero 1227. focos, animas 5535. enumerat, quæ anno sæculi hujus xiii. censæ sunt 4478. *Pirrus* vero, qui tertio a fundatione anno scripsit, lares 38. colonos 152. computat, eundemque *Carolus Ducis Palma* titulo donatum refert, quod *Mongitore* confirmat, quamvis *Caroli fratrem Julium*, de quo inferius, ea auctum dignitate *Eruditissimus Siciliæ Nobilis* author *Emmanuel* evulget. Est *Palmæ* situs amenissimus in tumulo meridiem respiciente dc. circiter pass: ab ora maritima diffito. *Reltis viis*, & amplis describitur opidum, propugnacula contra barbarorum incursiones ostentat, & turrim speculam, quam *Castellacium* appellant. Elegans *Dynastæ* palatium præcipuo in loco. Major parochialis Ecclesia, in qua *S. Alipii Martyris* coluntur exuviae, magnifica, cum suffraganeis minoribus decem sub *Archipresbyteri*

chipresbyteri cura, & Agrigentini Pontificis Vicario, Deiparæ Virgini sacra est, cujus nativitatis diem festum cum nundinis sollemni pompa incolæ celebrant. Montis Calvarii Eremus pro clericis in clivo sedet; Puellis pauperibus custodiendis conclave congrua docte gaudet; uti & egenorum Valetudinarium, & Pietatis Mons Julio Duce institutore; Scholarum Piarum Collegium decurrentis sæculi anno xii. coaluit. Sed infigne Monialium Ordinis S. Benedicti Monasterium S. Mariæ de Rosario titulo, nedum ædificiis, sed singularis sanctimonix opinione splendet, in quo religiosæ perfectionis tyrocinium Ven: Maria Crucifixa, ejusque soror Maria Lanceata, alięque illarum sodales inchoarunt, atque ad pietatis apicem pervenere, uti gesta per illas satis declarant. Sed jam de Ducibus reliqua prosequor: Carolus enim vix inita Ducatus possessione, mundo renunciando, Clericis Teatinis accenseri voluit, quos inter doctrina & puritate morum enituit; adeo, uti incredibile videatur unum hominem tot libris exharandis suffecisse, virumque principem tam constanter, & impigre omnibus asceticæ vitæ exercitiis inhæsisse. Excepit fratrem *Julius*, ejusque virtutes æmulatus, sæculi miraculum evasit, Eques S. Jacobi & primus Lampedusæ Princeps est dictus, cujus hæredes & alios alibi laudavi. De Carolo & Julio in *Bibliot: Sicula* Mongitore præclara commemorat, editosque ab illis libros recenset, ex quo Ego de Ragusa loquens nonnulla excerpti.

Surgit in littore ad *Palman* spectante xii. passuum. extenso circa Balatellæ stationem Arx tormentis bellicis munita, a S. Carolo nomen habens, quod Caroli scilicet mox laudati auspiciis fuerit condita. In eam paucis ab hinc publica horrea e Montis Clari
ca-

castello translata sunt. Ager opidum circumambiens late patet, & fecunditate præcipuus, frumenti aliarumque frugum ditissimas messes suppeditat; pascua armentis pingua præbet, palmis ubique sylvestribus confitus, unde vocabulum novæ coloniae factum est, venationibus aptissimus evadit. Fontes ceterò copiosi & frequentes soli ubertatem augent; nec aquæ desiderantur salubres, quas inter celebres illæ Mintini laticis, quibus haustis noxia animalia pereunt. Aretius rubri sulphuris mineras celebrat. Est Palma in Narensi Comarchia, ad latitudinem grad: xxxvii. viii. & longitudinem pene eandem.

PALUMBA Opidulum in Panormitano itinere occurrit. Vide *Roccapalumba*.

PALYMITA Urbs vetus, Elyma ex Fazello dicitur in editi collis plano jugo imposita. Consule *Elyma*. Cluverius ad *Palymitam* olim stetisse Parthinicum affirmat.

PANORMUS Siciliae Metropolis, Sedes Regis, & Archiepiscopatus titulo illustris; scriptoribus omnibus cum vetustis, tum recentioribus celebratissima, situs amenitate, amplitudine, Civium excellentia, incolarum numero, ædificiorum splendore, firmis munimentis, agri felicitate, innumerisque aliis naturæ, & artis dotibus, unde insignis & ingens queat civitas superbire, affluenter referta, paucis denique per Italiam secunda, ad aquilonare insulæ latus, sinumque maris ortui æstivo obversum occupans, in plano sedet solo, ac *Felicitis* titulo jure optimo gloriatur. Portus moles magnificentissima hodie, (nam alia prorsus erat olim urbis facies) circa septentrionalem sinus plagam prima occurrit, in Auctario ad Thomæ Fazelli *De Rebus Siculis* Decadis i. lib. viii. a me descripta, cum
Phari

Phari turri, arce, fontibus, amplo navali, emporii, & publicæ annonæ promptuariis, ac S. Luciae suburbio; cujus littoralis longe projecta ora novissime muro e quadris ingentibus lapidibus ad fluctus coercendos munita, ad arcem usque, Maris Castellum vulgo, præcipuum terra, marique urbis propugnaculum, jam supra delineatum. Sub arce secura navibus minoribus statio, Moles parva passim, circa fauces operibus instructa, populari voce a *Garita* appellatis. Hinc Felix porta, subjectumque littus, nuper & ipsum muro etiā contra undarum impetus non levi sumptu circumscriptum, cui amplissima respondet area, paucis ab hinc, medio maritimo *Troni* munimento disiecto, laxior reddita, ac rhedis innumeris quotidie frequens, civiumque oblectationibus æstivo præsertim tempore aptissima. Excipit hanc Veghæ Propugnaculum, a Græcis vulgo nuncupatum, portæ ejusdem nominis adherens; orientalia subinde, nec non australia moenia, ageresque succedunt lapidei, portis interpositis Thermarum, & Vicaris, foro veteri, & Machedæ, seu novæ viæ respondentibus, & minoris notæ aliis S. Agathæ cum propugnaculo, & Montis Alti. Hinc ad angulum circa Africi plagam Pescaræ munimentum, moxque depressiori situ porta de Castro sub Regio Palatio, quod ad omnimodam magnificentiam olim ædificatum, variis temporibus subinde insigniter auctum, turribus, propugnaculis, aulis, & conclavibus laxioribus, scalis amplissimis, marmoreis peristyllis, ac S. Petri Sacello musivis ornamentis splendido, undique superbit. Porta Nova, sive Austriaca elegantissima Palatio adjungitur, quæ in hybernum respiciens occasum, ad Cassari viā aditum pandit; e cujus conspectu area late patet, cum privatis edificiis, tum Palatii propugnaculo septa, unde

ad Montem Regalem rectum amplumque est iter, alibi descriptum, & ad suburbia cives commeant. Muri facies post portam Novam binas alias aperit portas, & Papyreti munimento instruitur, quod ab altero Angulari de Aragona in aquilonem vergente excipitur. Ad eandem coeli faciem subsequuntur Carinensis porta ac ejus propugnaculum; Macheda, recta portam Vicaris spectans, ageresque de Cardines & S. Georgii cum proxima S. Rosaliae porta ad suburbium, Molem, & Peregrinum montem, ejusdem Sanctae Virginis crypta celebrem ducens, post quam Castelli fossa, & praetentae munitiones.

Pomerio, quod ad quadri figuram accedit, oblonga latera ad austrum & aquilonem habentis, cursim designato, ad internas partes leviter adumbrandas progrediar; alibi enim in Notis ad Fazellum stylo indulgens circa illas nonnulla protuli. Duę enim, quibus *Panormus* quatuor in regiones, sive quadrantes diffinitur, praecipuae ac celebres sunt viae, Cassarus seu Toleta, & Macheda, vulgi voce: Via Nova. Illa a Felici maritima porta pene omnium elegantiori ad Austriacam, de qua jam supra, a borea scilicet ad africanum ampla & recta nobilibus aedificiis utrinque perpetuo instructa pass: mccc. circiter protenditur; Secunda vero non ad rectos angulos, sed parumper decussatim primam pene mediam scindens, a Macheda porta ad Vicarensensem, ex aquilone & austro, eque magnificis instructa edibus ultra pass: m. procurrit. In centro octogona se offert area, cujus iv. latera descriptae viae, reliqua comptissime facies e marmore Ligustico elaboratae occupant, statuis, fontibus, emblematis, aliisque elegantissimis excolunt. Referunt statuae iv. anni Tempora, totidemque Hispaniae, & Siciliae Reges, ac Divas
Pa-

Panormi tutelares; fastigium aquilæ complent.

Jam vero pars illa civitatis, seu quadrans S. Christinæ, in austrum, & occasum, de *Albergaria*, ab una, quibus constat regionibus hodie, & de Palatio olim appellatus, eidem respondentem ampliissimam aream complectitur, cc. circiter pass: extensam; cui Regales aulæ in ea prospectum habentes circa ortū; ac propugnacula duo, nec non Philippi IV. elegans ex ere statua decus conciliant. Heret ejusdem orientali lateri magnum Nosocomium in Matthæi Sclafani ædibus Alphonsi Regis ævo constitutum. Celebriora porro ejus sunt ædificia S. Nicolai de Albergaria parochialis Ecclesia a Blanca Regina Martini uxore fabricis & dote aucta; S. Joseph Clericorum Theatinorum magnificentissimum templum ad Prætoris forum cum adnexa ampla domo, & S. Cajetani ante hujus fores simulacro ab anno MDCHI. Societatis Jesu Professorum claustra, peryptilia, Ecclesia, quæ ad omnem elegantiam nitent, & MDLXXXIII. ubi olim S. Mariæ de Crypta Basilianum cœnobium, originem cognoscunt; Eorundem S. Francisci Xaverii elapsi sæculi anno MDCXXIII. fundatum Domicilium, ædesque sacra spectanda. Carmelitarum vetus & illustre Monasterium; anno enim XVIII. sæculi XII. initia ex Invegio & Lezana habuit; novis hodie insignioribus fabricis exornatum, ubi effossus a S. Alberto puteus, cum Area ante ipsum satis ampla, quam forum excipit venale, vulgi vocabulo de *Ballarò*. Alter præterea ejusdem ordinis Conventus S. Nicolai de Bononiis in area cognomine; Minorum Fratrum duo. Fratrum Redemptionis, SS. Trinitatis, ac de Mercede tres; & S. Joannis de Deo cum valetudinario. Ex Monasticis familiis præter illud S. Mariæ de Crypta a Roberto Guiscardo Duce ædificatum, quod, uti dixi,

Societatis Jesu Presbyteris cessit; S. Georgii de Kemonia, eodem Duce authore, anno MLXXII. sub S. Basilii regula, ac Friderici II. Regis indultu Cisterciensibus de Parco Monachis mcccvii. attributum sub Palatio ad meridiem spectatur; qua in regione S. Joannis & Hermetis, vulgo de Eremitis, Rogerii Regis jussu restitutum, ac pluribus censibus auctum, veteri peristyllo, templo, tholisque adhuc extantibus; ac S. Spiritus recens ab Olivetanis Monachis conditum visuntur.

Nec minoris quoque ornamenti Sanctimonialium Parthenones eidem quadranti putantur esse; quorum præcipui: S. Salvatoris in via *Cassari* ab laudatis Roberto & Rogerio sub S. Basilii disciplina, & Græcoritu constitutus, a Martino I. idcirco Regius appellatus, & Constantiæ Imperatricis incolatu celebris, cum elegantissima Ecclesia; S. Joannis de *Ruchone*, passim de *Roglione* ante annum mccc. S. Benedicti institutis addictus, ubi Equitum Joannitarum ædem dudum viguisse fama refert; S. Claræ ordinis Minorum antiquissimus a Pirro appellatus, atque in meliorem formam a Matthæo Sclafano Adrani Comite mcccxl. reductus cum adjecto *Saladino* ingenuarum virginum conclavi, in quibus omnibus ex primaria nobilitate non levi numero alumne, eximie religionis opinione degunt; & S. Elisabeth demum sub Capuccinorum legibus in Palatii area sub annum mdcvi. quod ex humilibus principiis passim coaluit. Ut de aliis Divorum basilicis cum sodalitiis, & penitentium mulierum claustris, deque Nobilium & Dynastarum domibus, undique splendidis sileam; Area de Bononiis cetero, seu Aragonia haud dissimulanda in *Cassaro*, cujus occupat medium æneum Caroli V. Cæsaris signum basi marmoreæ impositum Ducis Alburquerquei Proregis opera erectum.

Pars

Pars porro altera S. Nymphę, quadranſque ad occaſum & aquilonem a Templo maximo dicitur, & Saracenicę Saralcadis; ubi & Papyreti depreſſiori ſitu eſt regio, a fonte cognomine vocabulum habens. Authorem ea ſacra Baſilica Gualterium Archiepiſcopum recognoſcit, de qua Pirrus : *Novum Templum*, ait, *magnificentiſſimum, ſi quod aliud extruſtum eſt, ſi exteriores præſertim parietes reſpicias, (qui enim interiores ſunt, iis non fulgēt ornamentis, quę mente Præſul conceperat, quamquam in aliorum contentionem venire haud timeat) ampliſſimis ita laxatur ſpatiis, ut nullum tota Sicilia majus habeat. Dedicatum eſt Aſſumptę Virgini.* Major quippe abſis tota ex albo marmore dimidii anaglyphi & ſtatuis a Cagino celebri ſculptore ad artis miraculum elaborata, & muſivo opere ſplendet; Venerabilis Eucharistię ſacellum, muſivis etiam, & inſigni e Lazzalo lapide cuſtodia ſpectandum aſſurgit, uti & aliud Deiparę vario e marmore præſtans. Delubra Chriſti Domini e Cruce pendentis, S. Chriſtiinę Virginis, aliorumque Divo- rum eximia; ſed illud S. Roſalię, ubi cum ejuſdem reliquiis dives argentea arca clauditur, nulli alteri comparandum. Regum inſuper ac Principum e porphyrite conditoria oppidò nobilia; uti & illa Præſulum cum vetuſta, tum recentiora. Propyleo in auſtrum ſatis patens area reſpondet, cujus centrum ejuſdem S. Roſalię ſtatua paucis ab hinc erecta, extremas autem oras marmorea Sanctorum ſimulacra, & clathri lapidei nuper quoque inſtituti exornant. Pro majori porta ad occaſum ſigna etiam nobiliſſima; contra vero æris campani turris ſe ſubrigit. Archiepiſcopales ædes circa occaſum ſplendide, eiſque adjuñctum Clericorum ſeminarium ad eandem plagam ampliſſimum;

Hinc

Hinc pro Militibus præfidiariis stativa cum supremi eorum Præfecti domo supra Papyretum. Eminent præterea S. Hyppoliti de Scicaldis parochiale templum, cujus extare memoriam ab anno mcccviii. Pirrus testatur; & S. Crucis ejusdem sæculi anno vi. celebre in via Macheda prospectum habens.

Collegium vero Societatis Jesu longe ac late patens, omnemque supra ordinem magnificum ab anno mclxxxviii. ad *Cassarum* ædificari ceptum; ejusdemque instituti Tyrocinium amplum & ipsum, mxcxi. edito situ ultra Papyretum, Octavii Lombardi opibus constructum; Clericorum infirmis Ministrantium sæculo xviii. ineunte; Scholarum Piarum, uti appellant, cum adnexo Convictu ab anno mdcxxxiii. sub S. Silvestri titulo in via nova; ac Minorum quoque Clericorum S. Marci nomine, ad *Caput*, mdcxx. domus, mole & venustate præcipuæ, inspectionem merentur. Nec spectatu indigna: S. Augustini Eremitarum celebre & antiquissimum, primis nempe Northmannorum temporibus ortum recognoscens; Ejusdem ordinis Excalceatis addictum prope Carinis portam, & S. Gregorii Ecclesiam mdciv. Minorum de Reformatione in regione *Guille* sub SS. Cosma & Damiano patronis mdcix. fundatum; ad *Pannaria* denique aream, Spiritus Sancti titulo, Monachorum S. Martini Hospitium, Jacobi Maidæ beneficio mcecliv. constitutum; ut Canonico- rum S. Georgii de Alga Coenobium præteream, qui mcccxxxiii. *Panormi* sedem fixisse dicuntur, & Regis Alphonsi largitate bonis adaucti in S. Jacobi de Masfara primum, medio mox sæculo xvii. S. Mariæ de Populo Ecclesiam occuparunt, hodieque deleti non extant.

Sacrarum Virginum hinc Monasteria præ ceteris

ris ædificiis locum habent: S. Marię nempe de Cancellario Benedictinum a Matthæo de Agello Guillelmi II. Logotheta mclxxi. haud procul a *Cassaro* conditum, ac pingui dote locupletatum; Montis Virginis sub S. Clarę disciplina, circa eandem plagam sub ipsum sæculi xvi. initium Aloysii Septimi opus; S. Marię de Monte Oliveto, vulgo Abbatia Nova, Clarissarum quoque, mxxii. ad Principis templi latus, æquilonare fundatum cum satis ampla Ecclesia. Septem Angelorum, quod ad S. Francisci Paulensis præscripta, Hectore Pignatelli Sicilię Prorege censum suppeditante, anno mxxxii. contra majoris Basilicę forum circa orientem coaluit. Prope Carinis portam, titulo Conceptionis Deiparę, ab anno mdlxxvi. ad nostra hæc tempora ob non vulgarem alumnarum frequentiam & pietatem celebre, S. Benedicti instituta proficitur; Stigmatum S. Francisci prope Machedę portam, & de Sponsis Christi, aliter S. Viti, & omnium Gratiarum; utrumque etiam religiosę perfectionis speculum, quę elapsi sæculi anno xxx. & xlviii. ortum habuere; Demumque S. Juliani, Immaculatę Conceptionis auspiciis, sub Vener. Ursulę Benincasę regula ab anno mdlxxvii. in vico cognomine assurgens, cum nova sacra æde elegantissima commendatur. Pauperum puellarum claustra, alięque sodalium Laicorum Ecclesię ornatu, & mole non ultimę, piis locis accensendę, sed præferri omnino dignum Montis edificium, quod laxo spatio se solo constans, *Pannaria* aream ab austro habet, illamque nobiliter exornat. Inter frequentissimas Dynastarum domos Hieracensis Marchionis præcipua, *Cassaro* respondens computatur; quamvis in ceteris elegantiam minime desideres.

Tertiam *Panormi* regionem S. Olivę, a *Loggia*
vul-

vulgari voce appellant, quod Emporium nempe comprehendat, quo Mercatores conveniunt. Habet ab ortu maiorem arcem, seu Castellum maris, & navium stationem tutissimam, idest parvam Molem, ad quam civibus patet exitus portis per intervalla dispositis v. a septentrionibus vero suburbium. Medio fere centro forum venale, ubi illud olim Sarracenorum Falcando memoratum, constituitur. In S. Dominici area e cinericio Biliemis lapide ingens columna subrigitur, eique signum Deiparæ Immaculatæ æneum insidet, circa cuius basim Regis, & Reginae ænea etiam simulacra visuntur. *Vicaria*, sic appellant, contra aream maritimam in *Cassaro* eo consilio extrui cepta, ut in illa suprema Regni cogerentur tribunalia, nonnisi pro noxiis custodias ostentat medio, & infimo; aliis enim caret ordinibus. Garassus fons satis celebris variis e marmore ornamentis nitet, ubi frequens aurificum officina. Sed & sacra ædificia magnificentiam præferunt cum primis S. Antonii Parochia de *Cassaro* nuncupata, ad vetustæ urbis nenia, & Turris *Pharat*, supra forum, in quam translata S. Cataldi iura affirmant, ubi fons Baptismalis elegantissimus. Altera S. Jacobi maritima Drepanitano marmore convestita, circa orientem, quam anno mcccxxxix. memoratam Pirrus tradit, & de suburbio dictam, quod extra pomerium sita, antiquissimæ demum S. Andreæ Apostoli subrogatam. Tertia S. Margaritæ a proximis coriariis officinis, vulgo de *Conciaria* sæculo xiv. in Regiis libris notissima; Et iv. demum S. Nicolai Græcorum ad sacra ejusdem nationis incolis ministranda mdliv. constituta; ut S. Silvestri de Castello ad mare intra hujus septa, præteream.

Coenobitarum claustra longe nobiliora: Nam S.
Do-

Dominici, cui ab anno mcccxvi. exordium obvenit, mole & magnificentia paucis secundum splendet, ingensque templum cum fronte elegantissima ostentat. S. Citæ ejusdem instituti in hospitali Lucentium domo mccccxviii. fundatum, amplissimum quoque non longe assurgit; Carmelitarum vero, titulo Deiparæ Virginis de Odygitria ad aquilonaria urbis mœnia, mxcii. auspicia recognoscens, non angustum. Theatinis Clericis S. Mariæ de Catena celebris & vetus Ecclesia sub ipsis sæculi xvii. initiis cessit e conspectu areæ maritimæ, in *Cassaro*. Basilienses Monachi, qui in S. Christophori dudum inhabitabant, in regione Olivellæ novum sibi monasterium anno mdcxcvii. statuere; Hispanis ascetis B. Mariæ de Monserrato Carolus Vingt-millius mdclxv. in Castri majoris area locum designavit; S. Philippi Nerii demum Congregatio, sacris de Olivella, & S. Ignatii Martyris ædibus occupatis, Basilicam insignem, ornatissima facie, æris Campani turri, internisque aliis decorationibus conspicuam habet. Virgines Deo sacræ binis conclavibus cultum quoque augent, quorum unum S. Mariæ Vallis Viridis antiquissimum, Carmeliticæ inhærens disciplinæ, inter Prædicatorum fratrum Asceteria assurgit, sæculo xii. clarum, cujus olim Antistita in ejusdem ordinis ceteras Moniales Siculas jus dicebat; Alterum ad Castellane vicum S. Mariæ Virginum, Benedictinæ regulæ, satis conspicuum, ante annum mccc. extructum. Pueris educandis S. Rocci Orfanotrophium in via Macheda; aliud musicis artibus imbuendis juvenibus, tertiumque Grecis alumni addictum, Parochiæ S. Nicolai proximum patent. Puellas excipit S. Mariæ de Providentia mdccx. tenui exordio cœptum, hodie non angustum ad S. Rosaliæ portam. S. Bartholomæi Hospitalis domus ad

Incurabilium levamen nobilissima ac dives, prope Felicem portam extremam *Cassari* oram exornat, cui præclarissima ac religiosa dynastarum sodalitas de Charitate nuncupata adhæret, Ecclesiam extra mœnia ad littus habens. Celebrantur tandem S. Sebastiani Martyris supra maritimos muros, S. Georgii Januensium vetusta, unde S. Rosaliæ portæ vocabulum dudum erat; S. Matthæi Purgantium animarum cum pulcherrima fronte in *Cassaro*; nec non aliæ cum sodalitiis sacræ ædes; Civium vero nobilium, ac Magnatum tanta magnificentia ubique spectandæ se præbent, ut vel præcipuas enumerare operis plurimi esset. Amplitudine ceteras superat illa Terrænovensis Ducis sub Olivella, ac Buteræ Principis; Sed Scordiensis Pinacotheca digna est, quæ conspiciatur.

De quarta Metropolis nostræ regione S. Agathæ dicata, Sarracenice *Jalcia*, sive *Ghausfa* illud Fazelus affirmat, quod mœnibus olim munita suis, ab reliquis distinguebatur; *Ghausfa* enim Clausum sonat locum. Vergit illa in ortum & meridiem, & ab utraque plaga amenissimo prospectu gaudet; tribus diffinditur viis; aream maritimam longe ac late extensam, vastamque complectitur, cujus ad ortum latera publicum Telonium, Fidei Quæstorum Basilica, & Monetaria officina occupant; Prætoris quoque palatio, seu civilis Consilii domo instruitur, cum laxioribus aulis, Nummaria mensa, & Bibliotheca nuper instituta; illius autem aream fons e marmore insignis, & nulli forte in Italia secundus exornat, externos parietes vetusta monumenta, inscriptique lapides expoliunt. Forum vetus contra Thermarum portam in amplissimo occurrit bivio. Caroli III. Siciliæ dudum, hodie Catholici Regis simulacrum basi nobilissimæ insidet
con-

conspectu Ecclesiæ Minorum Tertiï ordinis a Misericordia vulgo nuncupatæ. Philippi V. Hispaniarum Regis statua demum in Telonii minoris exurgit area, cui maritima ejusdem nominis porta respondet. Sacra ædificia Quadrantis hujus, ut numero, sic & magnificentia aliis non decedunt. Parochias enim duas S. Nicolai de Ghausæ, & S. Joannis de Tartaris comprehendit, quarum illa mole præfert vetustatem, ortumque jactat ante xiv. sæculum, situ vero circa Felicem portam, & Cassarum respondet. Altera post Forum vetus subigitur, cujus extat memoria ab anno mccccx. Minores Conventuales, qui ad urbis mœnia primum confedere, mcccxxv. ad eum, ubi nunc degunt, locum, transierunt, cœnobiumque insigne, S. Francisci de Clavariis titulo, cum nobili Ecclesiâ, colunt. Iisdem S. Mariæ de Miraculis in maritima area mdcix. cessit. Observantes in S. Mariæ de Angelis, quæ dudum suorum fuerat hospitium extra urbem degentium sub monte Gryphone, occupant post maritimam aream. Fratres ibi aliquando bis centum non incommode habitarunt, ut de illius amplitudine judicium inde ferri queat. Vulgus *Gangiam*, quæ Siculis Hospitium sonat, appellare consuevit. Tertiï Ordinis ejusdem S. Francisci duplex est asceterium, Deiparæ de Misericordia celeberrimum ab anno mxcvii. ad Lactarinis forum, & S. Nicolai de Tartaris, quod antiquius; mclxxxiii. fundatum quippe dicitur, ut ægros fratres de Zisa exciperet, uti inferius ostendam. S. Nicolai de Tolentino Augustinienses Reformatos in via Macheda excipit Ecclesiâ, elapsi sæculi anno iv. originem cognoscens, ubi olim S. Mariæ de Populo Clarissarum Virginum Parthenon, quæ nuper magnificentior surrexit. Ad Thermarum portam Carmelitis

tis Primi Instituti, seu de Monte Sancto data est S. Antonii sacra ædes, cui satis decens Monasterium illi adjunxere. Anno mdcxxxv. Fratres Redemptionis de Mercede Reformati Conventum cum Ecclesia elegantissima Immaculatæ Conceptionis titulo condidere prope Cassarum. S. Mariæ de Spasmo Olivetani Monachi incolunt. SS. Benedicti & Aloysii Casinensium Cœnobium S. Caroli, adherens mdcxxxix. coaluit in foro veteri, Salernis sumptus suppeditantibus. Clerici infirmis ministrantes Tyrocinium, ubi post Græcorum portam area statuitur, mdcxxvii. S. Matthæi nomine construxere, quod littoris subiecti jucundo aspectu gaudet. Minores demum Clericos sub S. Joannis Evangelistæ auspiciis, quò ad *Laſtarinis* forum a Cassaro est iter, statuisse domum, annus mdcxxxv. vidit, paucisque ab hinc Basilicam spectatu dignam reſerasse accepi. Jam Sanctimoniales cum vetustis, tum novissimis temporibus non obscura nactæ sunt loca. S. Maria enim de *Marturana* circa xii. sæculi exitum sub Benedictina regula contra Prætorium ad hibernum occasum fundatum est, in cujus Ecclesia S. Simoni sacra complures musivi operis antiquæ picturæ, novissimè pereleganter concinnatæ, & e porphyrite lapide tabulæ videntur. Illud porro Aloysia Goffredi Marturanæ uxor; hanc Georgius Antiochenus Rogerii Amiratus condidit, & Clero Græco, Canonicisque ejusdem ritus attribuit; subindeque Alphonso Rege indulgente, Simon Bononia Panormitanus Præsul sacris virginibus attribuit. Succedit S. Catharinæ Vir: & Mart: Monasterium ad ejusdem Prætorii aream, S. Dominici institutis addictum, amplo & conspicuo templo decoratum, Palmæ de Magistro Angelo fortunis, ubi olim præcipua urbis veteris porta de *Bebical*, ædificatum.

Ejus-

Ejusdem instituti **S. Mariæ Pietatis** a **Francisco Abbatelli Cameratæ** Comite suis in ædibus **mdxxvi.** constructum, respondet hodie post portæ de **Græcis** aream, & nobilissimam e marmore frontem, paucis comparandam ostentat. Sub **Assumptæ** in **Coelum Deiparæ** nomine **Claustris Macheda** via sæpius laudata, merididiam versus instruitur, **Mariæ Lacerdæ**, & **Moncadæ** **Montis Alti Ducis** pietate constructis, congruoque censu ditatis, in quibus & ipsa sub **Teresiæ** nomine **Carmeliticam Reformatam** professa disciplinam religiosè vixit. In area quoque **Portæ de Græcis Teresianæ** **Moniales** degunt ab anno **mccliii.** quæ olim alibi fundatæ. Harum **Ecclesia** laxior, prospectusque eximius. **S. Rosaliæ**, conditum ab **Aleramo de Caretto Galeani Comite** anno **mdcliii.** a **Macheda** non abest, in ortum splendide assurgens, quod paullo ante **Joseph Bonfantes** Sacerdos **Virginibus** honestis addixerat, & **Urbani VIII.** literis clausura, munitum fuit. In regione demum **Sacræ Mansionis S. Mariæ de Mercede** **Cenobium Aloysiæ Moncadæ** opibus **mdxciv.** coaluit.

Habet præterea hæc regio cum puellarum, tum mulierum **Gyneceæ** præ ceteris laxiores: **S. Mariæ de Gratia**, quò illæ conveniunt e turpitudinis ceno emergentes; **S. Mariæ Majoris**, ubi sese concludunt **Malenuptæ**; **S. Catharinæ de Senis**, quod ingenuas paupertate adactas suscipit; **A Deiparæ Lacrymis** compellatum, puellis derelictis addictum; ut alia minoris notæ præteream. Sed **Sanctissimæ Trinitatis de Mansioni**, seu **Teutonicorum**, **Cisterciensibus** primùm designata ædes, mox **Equitum Teutonici Ordinis Hospitalis** domus, cujus hodie **Præceptor Abbatis** titulo a **Rege** designatur, cum primis accensenda. De ea nonnulla dixi, uberiolemque notitiam

titiam dedit Antoninus Mongitore. Prope Therma-
rum portam sita assurgit; Conclaves decenter commo-
di; Ecclesia atrio, pronao, columnis, absidibus, & fa-
cellis instruitur; Abbas in Comitibus votum profert. Cir-
ca ortum porro in veteri S. Marię de Victoria Albo-
rum Nobilium Sodalitium opificio & ornamentis splen-
didum cum adjunctis edibus spectatur; Supra Therma-
rum portam aliud ejusdem ordinis non minorem præ-
ferens magnificentiam, aulasque etiam habens suas,
sub Pacis titulo effulget. Ephebeum insigne pro Nobi-
libus Imperialis titulo decoratur. Ex Dynastarum de-
nique edibus numero, & amplitudine præstantibus unam
memorem inclytę dudum gentis Adjuvame Christe,
hodie ad Moncadas pertinentem, quam Carolus V. Cę-
sar ex Africa redux suo incolatu nobilitavit.

Interna urbis facie descripta, quę extra mēnia
servat *Panormus* præclarissima monumenta, remanent
percensenda. Extra portam Novam occurrit igitur S.
Teresię nobilis virorum Conventus ad africanum in
area cognomine ab anno mdcx Deiparę de Remedio
sacer cum magnifica Ecclesia. Succedit in Monrega-
lensi via contra æstivum occasum Visitationis Deipa-
rę, seu S. Francisci Salesii Monasterium, nostri hujus
sęculi anno xxxi. ad omnem magnificentiam extru-
ctum. Nec longe in ora opposita amplissimum Paupe-
rum Hospitium, quod ultimam expectat manum. S. Ma-
rię de Victoria hinc Paulensium fratrum non angu-
stum, ædesque sacra non incelebris ab anno mdxcviii.
Francisci Gravinę divitiis extrui cępta; Eademque
via euntibus in dexteram, ad pass. cc. circiter Minorum
Fratrum, quos Capuccinos vocant, spectandum se
præbet Cenobium, latissime undique patens cum sylva
peramoena, & Ecclesia sepulchris insigni. Ad sinistram
vero

vero post Cubam, Burgundorum equitum hodie Domicilium, de quo alibi dixi; secus viam Vallis suburbanum subrigitur, & alia utrinque visuntur cum hortis, vineis, viretisque ad rurales delicias satis accommodis. Ager occiduus & aquilonaris, ubi Collegii Societatis Jesu laxior villa extenditur, ad Buccam Falci oram, unde ad S. Martini celebre Monasterium est iter, alibi descriptum, rusticis casis & civium suburbanis frequens adeo se offert, uti opidi speciem oculis obiciat; nec sua parochia caret. Excipit hunc S. Joannis de Bayda in tumulo ordinis Minoritani Conventus hodie, quem supra laudavi; & in subjecta oleis, arboribusque consita, & frugibus ac vino fecunda planitie Zisa Castellum vetus, de quo infra, nec procul Terti Ordinis Minorum asceterium, quod an: MDLXXXI. sub Deiparæ Annuntiæ titulo coaluit. Mox S. Isidori Carmelitarum Excalceatorum Tyrocinium, & infra S. Francisci de Paula maximum ac nobilissimum Monasterium, ad S. Olivæ priscum templum MDLVIII. contra Carinis portam conditum assurgunt. Huic postremo celebre respondet impluvium novissime quadrato schemate architectatum, quo pii fideles ad religiosa colloquia sub Sacerdotum de Oratorio disciplina festis diebus conveniunt.

Post lata atque irrigua viridaria Suburbium succedit, cujus est Parochia S. Mariæ de Monserrato sacra, circa MDLXX. constituta. Ad Molis orientale littus Minorum Conventualium S. Lucie auspiciis Conventus; circa australes illius oras Societatis Jesu Quinta Domus Exercitationibus spiritualibus ab anno MDCCXV. Joannis Severini Canonici ære addicta. Inter Navale demum, & Molis arcem Fratrum de Mercede exurgit, Deiparæ de Populo titulum referens Monasterium

sterium mdcxxxv. ædificatum. Moles ad pass: ccc. ingenti auri vi erogata, in mare protenditur, quam veluti artis miraculum demiramur. Pro Felici porta Caroli II. elegans e marmore statua; fontes, theatrum; post Græcorum aggerem longè ac latè S. Erasmi planities excurrent; ubi e Macheda via exitus civibus patet, S. Antonini de Padua spectatu dignum se offert Asceterium ab anno mdcxxx. Minoribus Reformatis constructum, cujus aream fonte & statuis Alcalè Dux Siciliae Prorex ornavit. Cessit ejusdem Ordinis Monachis S. Mariæ de Jesu vetus Conventus, ad 11. ab urbe lapidem sub Gryphone monte, quod B. Mattheo de Agrigento authore, Senatus Panormitanus magnificentissimum, institutis nihilominus conforme, statuit, adjectisque variis circa montis latera facellis ac solitariis cellis celebre hodie habetur. S. Nicolai de Gurguro Cisterciensibus, Rogerio Regni potente, Theodorus de Antiochia ad Orethi fluminis ripas prope pontem attribuit, cui circa mcccclxxxviii. S. Mariæ de Gratia nomen obvenit, estque hodie ab S. Francisci de Observantia ascetis cultum. Siculis Historicis memoratum, quod in ejus finibus Siculis Vesperis initium fuerit, Sancti Spiritus, ad Cistercienses olim spectans, Gualterius Archiepiscopus, Guillelmi II. Regis auspiciis constituit, anno xclxxiii. circa supra memorati annis plagas ad passus d. in meridiem. Servat Cenobium priscae ætatis insignia, quorum præcipua in Monasticis Siciliae notitiis expendi. Tabulam eximiam Beatæ Virginis de Spasmo in uno ex Ecclesiæ facellis in urbem primum; mox in Hispaniam advectam tradunt. Abbatia, ejusque proventibus magno S. Spiritus Valetudinario adnexis, Cisterciensibus Olivetani Monachi subrogantur, qui ob aeris inclementiam estate
intra

circa moenia se recipiunt . S. Agathæ de sacro Vestigio data est Augustinienſibus Centurupinæ Congregationis MDCLXIII, qui prius in S. Mariæ de Providentia degebant . Diſtat ſacra illa ædes a propugnaculo, & porta cognomine paſſi. cc. Conventus adjunctus decens eſt, congruiſque inſtructus edificiis. Circa eandem demum oram ad pauperes excipiendos, fovendosque extra Thermarum portam vetus Hoſpitium videtur. Pro amentibus S. Joannis de Leproſis veteris originis Zenodochium patet . Mitto hic reliquas Panormitani agri cum veteres, tum recensiores magnificentias, mollesque eximas; nam ſingillatim de Bayharia, de Collibus, de Mare dolci, aliisſque loquens, præcipuas recensui.

Panormitanus Archiepiſcopus Primatum obtinet in Sicilia, & ſuffraganeos Agrigentinum, ac Mazarenſem, nec non Melitenſem habet Pontifices . Inſtitutio illi competit Canonorum, & Electio juxta Menſium leges ſacris in legibus conſtitutas; Sed non omnium; Sunt enim ex illis viii. Millennarii a primævâ mille tarenorum auri præbenda . vii. Centenarii, quod aureos centum participant . ii. de Blanca dicuntur, ſeu S. Nicolai de Albergaria, eoquod cenſibus hujus Eccleſiæ a Blanca Regina conſtitutis guadeant, ac duo Portus Canonici appellantur, quia ex Portus veſtigalibus cenſus percipiunt; Sed his noviffimis Regia competit Præſentatio . Quum autem inter enumeratos omnes optio vigeat, ſit inde, uti uno, & altero decedente e vivis, juxta optionis leges ordine ſinguli aſcendant, & duos Portus vacare ſemper contingat, quos ſubinde Rex præſentat, & vacua Archiepiſcopi Jurisdictione remanet . His porro xviii. Caroli V. Cæſaris liberalitate ſex alii acceſſerunt, Regii appellati, cum ob Regiam Præſentationem, tum quod S.

Joannis de Eremitis Abbatia gaudeant. Subrogati hi dicuntur a Pirro sex aliis, quos Eugenius IV. abolevit; Munia cetero subeunt communia, & Subdiaconi tenentur esse, sed optione carent. Præcedit loco, & dignitate Canonicos, primusque post Archiepiscopum venit Cantor, qui S. Nicolai Regalis de Mazara est Prior, & Comitibus interest. Secundus ab ipso Archidiaconus. Millennariorum præbenda ambo gaudent & ab Rege præsentantur. Eorum extat prima notitia **mcxxxii**. Tertius in ordine Decanus venit. *Thesaurarius* munus est, non dignitas. Clerus hinc & Ecclesiæ Ministri duo supra quadraginta enumerantur, quorum agmen ducit Subcantor; **iv**. Major Capellanus Parochiæ curam gerit. *Seminarium* a Cæsare Marullo Archiepiscopo fundatum, Alumnos **xxx**. nutrit; Sed Convictores sunt alii, qui ut ad scientias assequendas incumbant, & ad pietatem informentur eò confluunt. Fulget hodie Archiepiscopali honore Marcellus Papinius Cusanus, qui **lxi**. est numero, juxta Pirri, & Mongitorii supputationem, Vir in sacris Ecclesiæ legibus, & scientiis, dexteritate in rebus gerendis, aliisque animi dotibus illustris. In Regni publico Consilio Ecclesiasticos inter proceres primus sedet; Ast ubi, alium ex Siculis Præsulem Caput esse *Parlamenti* contingit, huic locus datur.

Regia S. Petri Capella Rogerium Regem authorem habuit **mcxxii**. Templum sumptuosissimum appellat Pirrus, & Collegio Canonico ab eodem Principe instructum, juribusque Parochialibus a Petro Archiepiscopo donatum dicit. Marmorum diversitate, musiva pictura, aureis lapillis, tabulis porphyreticis, columnis variegatis, aliisque ornamentis nitet; specum habet subterraneam, ac religiosissimam, porticum columnis

lumnis suffultam; & vermiculato opere decoratam. Collegii Primas, seu Cantor, Parochus quoque est; Canonici ab ipso exordio XII. constituti, totidem Ministri, seu Chori Capellani, sex Diaconi. & Clerici minores alii, quos omnes Rex deligit, & congruis censibus sustentat.

Prætozem ac Senatum in Hispanorum Magnatum retulit ceterum novissima Regum liberalitas. Unus ille ex XII. Regni Viris est perpetuus, & cum Senatu Demanialis Brachii in Comitibus Caput, ac publicæ totius Regni Sanitatis Curator. Utrumque olim instituisse officium Romanos perhibent, mox ut Carthaginensibus ereptam urbem sibi vindicarunt, quin & Aquilam pro stemmate dedere, unamque ex v. Siculis civitatibus immunibus & liberis voluerunt, uti Cicero affirmat in Ver: Annonæ insuper idem Senatus administrator, Populi commodis invigilat, de tuenda urbe, ejusque propugnaculis servandis sollicitudinem gerit. Syndicus, & Maleficiorum Quæstor sua quoque munia obeunt; Prætorii Judices, uti & Quæstoris civium controversias dirimunt, quorum est ampla jurisdictionis potestas, etiam de nece, & vita. Reliquæ & insignes immunitates, favoresque, quibus liberaliter Reges ac Principes *Panormum* sunt munerati, apud genticos Scriptores habentur. Incolarum census & larium sæculo XVI fuit 16627. licet apud Fazellum foci 1500. numerantur, 114131. ex Regiis libris MDXCV. Sequentis vero int. lares 18591. animæ 111818. Sub annum MDCCXIII. summam civis 10000. & novissime 102106. sunt computati. Hujusmodi autem descriptiones, Viris Ecclesiasticis, & Sanctimonialibus exceptis, Regii Palatii, & Archiepiscopatus, Piorumque locorum familiis minime comprehensis, institutas intelligas. Complectitur

enim *Panormus*, uti de singulis ejus regionibus loquens, reposui: Parochias x. Monachorum coenobia iv. totidemque eorum Hospitia; Regularium Clericorum v. ac totidem Societatis Jesu Ædes; Presbyterorum Congregationes ii. Fratrum diversi ordinis vi. supra xxx. Conventus; Sacrarum Virginum Claustra iv. & xx. Puellarum & Mulierum Gynœcea xviii. Zenodochia iv. ii. Nobilium, & totidem Clericorum Ephebea, Orphatrophia iii. Poenitentium Sodalitates lxxvi. Confratrum cœtus xxxvi. Filiales Ecclesiæ xxxi. Oratoria xix. Uti ex his facile inde colligas, non exiguum illorum esse numerum, qui in censu desiderantur. Reliquos cetero & bene multos, qui urbanis funguntur muniis, resque publicas administrant, Prætori & Senatoribus subordinatos silentio obvolvam, ut ad potiora progrediar.

Panormi origo antiquissimis Æolicis, sive Pelasgis Græciæ populis passim tribuitur, qui inter primos in hanc insulam trajecerunt; Thucydides hinc Phœnices Motyam, Soluntem, ac *Panormum*, finitima Elymis opida, una incoluisse affirmans, neutiquam de primo *Panormi* condita, sed de novis per Phœnices deductis Coloniis intelligendus. *Græca enim quæ sint ΠΑΝΟΡΜΟΣ & ΣΟΛΟΕΙΑ vocabula*, inquit Cluverius, *a Græcis fuisse conditas eas urbes suspicari primum erit*. Certum immo esse ego dixerim; Græcis autem, qui seris temporibus post Phœnices in Siciliam advecti sunt, adscribi nequeunt; tum quod hi per australes, orientalesque oras sese effuderunt, tum quod Phœnices pulsus per Græcos Siculis, loca a Græcis occupata frequentare non ausi, inita cum Elymis societate, qui e Troja oriundi Græcis omnino infensi erant, sedes circa eorum opida posuere; inde enim
exi-

exiguo ad Carthaginem trajectu Sicilia distabat. Quum circa Elymos igitur recens nulla Græcorum extaret colonia; nec Græcum nomen *Panormos* altero eorum in Siciliam appulsu Græci intulerint; priscis omnino Æolicis & Pelasgis illud tribuendum, ortumque ab illis *Panormum* habuisse pro satis comperto habendum putaverim. *Antiquum Panormi vocabulum*, verba sunt laudati Cluverii, *compositum est ex duabus vocibus ΠΑΝΥ & ΟΡΜΟΣ. quarum illud omnino, hoc navium appulsus sive stationem significat; quasi dicas Eximium portum. Diodorus lib. 22. Pirrus Panormitanorum urbem aggreditur, quæ pulcherrimum totius Siciliæ Portum habet, ex quo & appellationem istam urbs consequuta est.* Et sane a parva Mole, seu Cala ad Papyretum usque sinus maris protendebatur angustus, circa aquilonem; alter vero sinus ad meridiem latior ad fossam, vulgo *Garosalam*, ultra Terebianum Cenobium sub Portæ Novæ area amplum occupabat spatium; Terræ vero cuspis inter utrumque sinum jacens initium inde habuit, ubi S. Antonii Parochia, ibique Turris *Baych* præcipuum Palæopolis, seu veteris *Panormi* propugnaculum, portui imminens, a qua non longe turris altera *Pharat* circa Fratrum S. Joannis de Deo Conventum videbatur.

De Portu Diodorus idem lib: 11. tradit: Belli Punicî tempore Romanos classe navium ccl. illum occupasse, jactis prope muros anchoris. Amilcharis vero Pænorum Ducis naves numero ad d. eundem tenuisse ibique per triduum classarios refectos, & alibi lib: 14 Imilconem cum longis navibus cccc. & onerariis dc. *Panormum* trajecisse scribit. Gaufridus Malaterra, qui sub Northmannis vixit, Pisanos catenam, quæ portum ab una ad alteram clauderat partem, confregisse memorat;

morat; hæc autem ab arce maritima ad S. Mariæ de Catena templum juxta Fazellum extendebatur. Harum porro stationum opportunitas, simulque agri felicitas Phœnicibus occasio fuit inibi gentis suæ præcipuum emporium statuendi; Factum ab hinc, ut *Panormus* frequentior evaderet, & prima inter Phœnices colonias haberetur. Id quod vetusta illorum monumenta & sepulchra nuperrime extra Portam Novam defossa apertè declarant. An post Pelasgos ante Phœnicum colonias Sicani urbem nostram tenuerint, certe firmare non auferim. Invegius annuit, multisque ostendit; Numos immo complures adducit, in quibus Sicanorum elucet religio, seu verius superstitio, ab Hercule præ aliis promota, quem in oras invectum Panormitanas contendit. Cyro Persis imperante, uti cū Valguarnera & Cluverio Invegius supputat, Carthaginenses majore numero, Mazeo Duce, in Siciliam delati, armis rem agentes, non exiguam Siciliæ partem sibi vindicarunt, exceptique, uti reor, a Phœnicibus contribulibus, aut forte etiam per ipsos evocati, per oram *Panormitanam* late sese effudere. Tunc veteri novam accessisse urbem meridionali portui adjacentem, conjecturæ suadent. Polybius enim utramque memorat; ex Diodoro *Exterior* appellata est ea, quam Polybius *Neapolim* dixerat. En hujus verba in gestis Primi Belli Punici: *Novi Consules Aul. Attilius & Cn. Cornelius classe navium ecce. Panormum in Siciliam appellant, eamque urbem caterarum caput in ditione Carthaginienſium, aggrediuntur. Deſecta non difficulter turri ad mare ſita, quam illæ irruiffent milites, capta eſt per vim illa opidi pars, quæ dicitur Neapolis; nec mediocriter illa, quam veterem vocant periclitabatur.* Diodori autem locus habet: *Romani con-*
ſinua

*tinua oppugnatione, & machinarum usu, murum de-
 cerunt, & urbe Exteriore potiti, multos interemerunt;
 ceteri in antiquam urbem refugere. Ex Polybio por-
 ro discimus Panormum caput fuisse ceterarum in Si-
 cilia, quas sua sub ditione Pēni tenebant. At qualis
 tunc fuerit ejus amplitudo, & frequentia, colligi ex
 illo poterit, quod expugnata demum ab Romanis quum
 fuisset, xiv. civium m. e victorum se manibus pecunia
 redemerunt; x. vero m. vel uti legunt alii xl. m. captivi
 abducti sunt; quumque in diuturna & obstinata obsi-
 dione, multo plures ceciderint, quò incolarum nu-
 merus excefferit, perspicue fatis arguitur. Turris ad
 mare, quam Romani ex Polybio facile sibi vindica-
 runt, ubi hodie Arx major dubio procul surgebat;
 Nec enim alibi vestigia extant*

*Auctam nihilominus sub Romanis subinde Pa-
 normum complura evincunt; quod Liberis nempe
 Civitatibus accensam illam Senatus volu erit, quod sin-
 gularibus affecerit gratiis, & privilegiis, demumque
 Augustam Coloniam constituerit. Idque vetera etiam
 testantur numismata in præcipuorum Reipublicæ Con-
 sulum honorem Panormi cusa, quos vel Rectores vi-
 dit, vel sibi specialiter beneficos Sicilia experta est,
 quasi aut Siculorum omnium loco, aut ob collata in
 patriam munera vices Panormitani rependerent. Nec
 minori celebritate sub Cæsarum dominio floruit, uti
 insculpti lapides a Panormitana Republica illis dicati
 evincunt, quos bene multos adhuc hodie superstites
 videmus. Tunc Sanctarum Virginum Nymphæ & Chri-
 stinæ, nec non Mamiliani Episcopi aliorumque Chri-
 sti pugilum martyrio consecratam quoque Panormum
 Historiæ perhibent; sequentibusque sæculis pari pror-
 sus felicitate iis affluit bonis, quibus anteferri ceteris
 in-*

insula civitatibus, & antiquas omnino equare fortunas meruit. Adeptam enim Genfericus Vandalorum Rex, post diutinam oppugnationem, Regiam constituit Civitatem, quod & Theodoricus juxta Procopii mentem præstitit; in ea quippe urbe validum Gothorum suorum posuit præsidium. Politiam vero quod spectat Ecclesiasticam, egregiis Præsulibus, & uti tradunt, Primatibus, ejus Ecclesia illustrata; civibus dignitate etiam maxima, sanctimonia, & virtute præclarissimis insignita resp'enduit; Carolum, gestis, ac nomine Magnum incolam aliquando, & ex sacro latice Siciliæ præfectum levantem habuit; atque ex ejus genere Rosaliam celeberrimam Anachoritidem aluit, quæ sola una velut urbis nostræ decus supremum, inclytumque sufficeret.

Quid Sarracenis rerum potentibus *Panormo* non accessit, aut gloriæ, aut claritudinis, aut famæ. Adalcan, sive Alcamus, qui jugum primus insulani imposuit, nil habuit antiquius, quam sibi *Panormum* subicere, eamque ditioris suorum caput designare. Enumerantur hinc *Amiræ* circiter xx. ab anno Christi dccccli. apud Invegium, ad mxxxvii. qui *Panormi* sedem statuere, atque insigniter populo, ædificiis; publicisque monumentis auctam voluerunt. Theodosii Monachi de sua & Syracusani Episcopi captivitate extat Epistola, in qua celeberrima tunc temporis, civibusque frequens *Panormus* dicitur adeo ut illuc universum Sarracenorum genus confluisse putaretur, atque urbi primariæ permultas adjacentes urbes possuisse. Et Regium sane Palatium ad urbis hodie verticem, Cuba, & Zisa, extra mœnia illorum opus habentur, adduntque alii, magnificas Maris dulcis ædes, ac piscinam iisdem debori, præter profanas Basilicas, ubi ad impia sacra

sacra conveniebant, quas perpurgatas Northmanni Principes Vero Deo deinceps dicatas voluere. Horum contra Sarracenos expeditio in Siciliam xi. sæculi anno circiter lx. consignatur; At nonnisi lxxv. *Panormo* potiti, eam quoque sibi Metropolim destinarunt, novisque munimentis firmiorem reddidere. Vidit Falcandus Guillelmi tempore, qui quartus a Rogerio Comite Siciliæ imperitavit; quamvis *Panormi* sextus fuerit Princeps; nam ante Rogerium Robertus, ejusque filius res administrarunt. Falcandus igitur *trina partitione distinctam*, tresque in se particulares continuisse civitates affirmat, quarum quæ inter extremas media collocabatur, (& vetus hæc fuit, sive *Paleopolis*, *Neapolis* ad dexteram, *Transpapyretica* ad sinistram, sive ad aquilonem) latitudine quidem parum habebat; in longum vero spatio majore porrectam, viæ tres describebant; *Media vicus marmoreus dicebatur*, altera a turri *Pisana* per viam coopertam ad domum Archiepiscopi, juxta majorem Ecclesiam ducebat. (*Pisanam* Turrim Thesaurorum custodiæ destinatam Gvillelmus I. ad Palatii angulum statuerat) Tertia demum ab Aula Regia, quæ Palatio subest, per domum Sarraceni, ad ædes *Silvestri Marsicani*, & Capellam *Georgii Amirati* [est hodie Ecclesia de Marturana] & inde ad propinquam urbis portam porrigebatur. Ante Falcandum Arabs Christianus in Itinerario, Rogerii Regis ætate exarato, hanc ipsam urbem a Falcando designatam sua lingua *Kassar* appellavit, unde nunc celebri viæ nomen factum; Suburbia vero, alterius civitatis vocabulo *Rabat* dixit. Celebrat autem in illa Regias Ædes, Maris portam, & Navale; nec non Orethi fluminis, meminit, quod australes Suburbiorum oras alluebat, molesque triticeas agitabat. Per hæc porro tempora

aggesta humus, quam passim amnes, ac torrentes advexerant, sinus maritimos majori ex parte compleverat; Cives hinc certatim loca, seu terras ex equore factas occupaverant, ædibusque extructis quaquaversus urbem auxerant, jamque muris suburbia adhæserant. Beniaminus idcirco Tudolensis, Guillelmi II. tempore, *Urbem Magnam Panormum* compellans, bis passim latitudine, totidemque longitudine cum Suburbiis complexam vulgavit.

Id spatii Fridericus hujus nominis I. Siciliæ Rex, & Romanorum Imperator mœnibus instruxit; mox Fridericus alter, & Petrus, aliique Principes, eorumque Legati, Senatu, Populoque Panormitano æs suppeditante, propugnaculis, & aggeribus adjunctis, longe munitiorem urbem reddidere, qualem hodie spectamus. Referunt hinc majori ex parte propugnacula illorum nomina, quorum auspiciis constructa. Invegius Falcandi verba exponens, locis hodiernis indicatis, perspicue, qualis Northmannorum ævo *Panormi* fuerit facies, ostendit. Fazellus veluti ob oculos eam exhibet, uti ætate sua spectabatur; qua nunc magnificentia sedeat, Ego jam supra brevissime indicavi. Qui fuerint porro temporibus hisce ejusdem progressus in Siculis Annalibus consulendi; potissima enim Siculæ Historiæ capita *Panormum* concernunt. Superest Civium mores, indolem, studia, excellentiam denique expromere.

Panormi Genius sub senis cujusdam figura, caput corona præcinctum habentis, exprimitur; cujus corpori serpens advolvitur, pectus obmordens, sive alimentum veluti ab ubere sugens, cum epigrapha *Suos devorat, alienos nutrit*. Id enim singulare servant cives, ut in exteris excipiendis, fovendisque
nulli

nulli, Fazello teste, sint secundi; Confluere idcirco, sedesque *Panormum* transferre omni pene ævo Januenses, Pisani, Galli, Hispani, & alii sunt visi, uti cujusque nationis sacræ, hospitalesque ædes potissimum declarant; non tam quod emporium singulis ætatibus rerum omnium fuerit celebratissimum, sed quod insita veluti comitas, & in extraneos propensio incolis videatur. Reliqui hinc ex insulani propria quasi in patria excipiuntur; fit inde, ut dum, aut forensibus in supremis Regni Aulis vacant negotiis, aut studiorum causa, aut occasione aliqua alia *Panormi* degunt, suis in laribus dies ducere, sibi blandiantur. Optima quippe studia, forensia præsertim, ingenuas, liberalesque artes *Panormitanos* profiteri, & cum confluentibus ad eos communicare, tot testantur Academiæ variis in locis institutæ, summaque contentione in Dynastarum aulis coactæ; Nobili erudiendæ totius Siciliae juventuti referata Ephebea, innumerisque aliis Legali disciplina imbuendis aperta gymnasia; Testantur nuper congesta publica Bibliotheca, totque aliæ publico etiam commodo privatis in edibus, & cœnobis, cum divites, tum selectæ; editi in dies libri; præstantes eruditione, & scientia omni ætate viri; Juris consultissimi pene absque numero; summi denique in naturalibus, sacrisque facultatibus Magistri. Præ cæteris vero in literariam rempublicam *Panormi* merita commendant, veteris ævi memoriis, rebus exoticis mirandisque artis & naturæ operibus referta Collegii Societatis, & S. Martini Musea; Ut de Opificum, Operarumque cætibus sileam, quorum & singularis est peritia, & insignis industria, ut nihil passim artefacti, quod non imitentur, aut moliantur, invenias.

Hic veluti proprio in loco de *Panormitanis* Scri-
T. II. P. II, G 2 ptoribus

ptoribus agere pretium opere foret, vetustumque Andream Philosophum, & Historicum, Antonium Panormitam Laureatum Poetam; Titum Calphurnium Bucolicum, Petrum Ranzanum Annalium totius orbis Compilatorem, Antoninum Dianam Theologiæ morum copiosissimum scriptorem, Franciscum Maria Magium vitæ sanctimonia, editisque innumeris operibus clarum, Carolum de Neapoli græcè doctum, Josephum Galeanum Medicum præstantissimum, aliosque celebrare, nostroque ævo illustres, Michaellem de Judice, Benedictum Castronum, Antoninum Mongitorem, cui S. P. Q. P. simulacrum in civili basilica constituit, ceterosque laudare, sed omnes, etiam præter enumeratos, satis præcipuos complecti, vix possem, quin brevitatis, cui plane studeo, limites excederem. Alibi in Auctario ad Fazellum Dec: 1. lib. 8. ex eodem clarissimo Mongitore in Sicula Bibliotheca circa decem computari protuli, & quos novissimos vir doctus, nec minoris eruditionis, illius Nepos Franciscus Serius ejusdem Bibliothecæ editioni secundis studiis inhærens, in catalogum refert, ad millennarium ferme numerum pertingere optime novi; ut hinc qua animi propensione *Panormitani* in literas incubuerint, equum feratur judicium; neque minori hodie contentione in idem adnituntur, insignes quotquot, eruditissimo hoc sæculo vivunt, quorum etiam nomina, ne longus evadam reticeo; hujus aliunde Lessici variis in locis eorum cum laude memini.

Religionem quod attinet, ab initio foundationis veram, sinceramque eam fuisse penes antiquissimos progenitores suos, Inscriptis quibusdam lapidibus innixi, ex genticiis Scriptoribus nonnulli mordicus adstruunt; lapidum quippe characteres Dei Optimi Maximi

ximi cultum apud illos viguisse aperte innuunt. Verum monumenta alia, uti sunt numismata inanum Deorum capitibus Cereris, Jovis, Apollinis, Neptuni, Minervæ, Mercurii, Martis, Herculis, Veneris, Castoris, & Pollucis signata, cum literis PANORMITAN, Sicanis ab Invegio adjudicata, Græcis dubio procul Panormi incolis, ac civibus adscribenda, oppositum evincere videntur; non omni scilicet ævo Panormitanis eum arrisisse syderum aspectum, ac lumen affulsisse, ut superstitioni nusquam animum adjecerint. Ex primis cetero, Christianæ fidei rudimentis, cum aliis insulæ civitatibus initiatam Panormum, & Apostolicum Episcopum illi datum fuisse, uti inconcussum habent. Quos inde genuit ejusdem professionis Heroes jam supra innui, nonnullos & præcipuos celebrando, Invegiusque Annal: Pan: Tom: 2. in ordinem XLVII. refert, complures alios Mongitorius enumerat, ac nostra ætate Joannes Baptista Sidoti apud Sinas pro religione morti adjudicatus, Andreas Statella ex Principibus Inspicæfundi, apud Carmelitas Salvator appellatus, quorum strenue Reformationem, sive, uti vocant, *Observantiam* promovit, clarusque eximiis virtutibus Arimini piissime obiit, alique, quorum sunt nomina in cœlis scripta, ac gesta peculiaribus libris exarata, Illustres memorantur.

Ecclesiæ & Sæculi dignitatibus claros quis enumeret? Triregno, Purpura, Infulis ornatos, supremisque sacris muniis profunctos; Togis, Militiæ primis præfecturis, Regiis legationibus, ac Domus Regiæ splendidissimis gradibus donatos patria Panormitanos, quin pagine excrescant, tenuis noster sermo percensere vix poterit. Proxime elapsis annis Casimirum Dragum, cui ob merita in patriam bustum e marmore in Prætorio ere-

erectum , Baltassarem Nasellum , & Aloysium Rigionum mundo sublato , indoluimus ; vivunt Petrus de Bononia , Michael Rigion , Siciliae utriusque Regentes , Stephanus Rigion , Antoninus Monteapertus apud Reges Catholicum , & Polonum Legati ; Andreas Rigion Hispaniae Talassiarcha , ut ceteros preteream . Veteres autem apud Scriptores consulendi , & in clarissimi Mongitorii *Museo Panormitano* , ubi illustrium Virorum Elogia Panormi civium congeffit .

De *Panormi* numis Paruta , qui eorum eotypa exhibuit , & Invegus , qui eruditissime descripsit . Literatos lapides Ignatius Notus post Gualterium , & Invegium in lucem emisit , & docte exposuit . De Portis earumque Inscriptionibus , Cajetanus Giardina , & Liparius . De Principe Templo Joannes Amatus . De aliis *Panormi* memorabilibus Fortunius , Baronus , Auria , Strada , Masbel , Serius , & pre omnibus laudatus Mongitorius cum editis , tum mssis . operibus . Longitudo *Panormi* est grad : xxxvii . xii . Latitudo vero grad : xxxviii . x . Ager felicissimus per xl . pass : m . diffusus majori ex parte planus , collium corona cingitur , ubi per jucundae venationes ; aperto littore a Gerbino monte ad Peregrinum pass : m . x . extenso , terminatur , atque ad Carinis sinum extenditur . Callias apud Athanem Cen : Sap : lib : 12 . *Totus , ait Panormitanus ager hortus appellatur , eo quod sativis plenus sit arboribus , & Silius lib : 14 . cecinit .*

Fœcunda Panormus

Seu sylvis sectare feras , seu retibus aquor

Vertere , seu cœlo libeat sectare volucres .

Recentiores vero , nunc eximiae pulchritudinis Picturam ; nunc unicum totius Siciliae delictum , Naturæ Thesaurum , Paradisum , Amphiteatrum , Auream denique Concham passim celebrant ; Geniumque , de quo

quo supra, *Conche* idcirco infessum, aquis redundantem effingunt; complures enim fontes irriguum reddunt, quorum præcipuos, uti & colles, regionesque australes, ac aquilonares alibi laudavi. Mari demum satis abundè piscoso utitur, cum celebratissimis cetariis. Vide de *Bayharia*, & de *Collibus*.

S. PANTALEONIS Insula, quam *Ægitallo* promontorio, hodie a S. Theodoro nuncupato, adjacentem Cluverius dicit, occiduo Siciliae littori, a *Libyæ* haud procul, sinu maris parumper profundo interjecto, obversa, *Motyæ* olim celeberrimæ urbis servare reliquias passim traditur. Appellabatur *Sarracenicæ Zezebuz & Zizareth*, & in Rogerii Comitis diplomate *Izira Malbugi*, idest, Insula *Conjunctionis*, in literis denique *Christoduli Talassiarche*, ejus, *Northmā*-*norum ævo*, Domini, Græca fortasse voce: *Pantaleimon* dicitur, quod non in sinu, sed in maritimo potius lacu sita esset; Latinis a S. Martyre cognomine ex ejusdem sacra ædícula, quæ periit, & in laudati Rogerii charta memoratur, tulisse vocabulum, creditur. Cluverius sic describit: *Est hodie insula solo humili, atque depresso, iv. circiter stadia ab continente Siciliae ii. ab Ægitallo (S. Theodori) pass: m. ab Libyæo vii. distita, in quam unam, quum omnes historiae congruant, nullum jam dubium esse potest, quin hæc sit illa, quæ olim Motyam Carthaginiensium urbem substituit.* Habet a septentrionibus *Burronis* insulam, a meridie *Altavillam*, quæ & *Murium* dicitur, *Glibus* enim abundat, sicut & nostra. Major est porro inter eas, quæ in sinu, seu stagno jacent.

Jam ex tot tantisque insignibus veterum monumentis *Piscina* perstat, *Sarracenis* adscripta; *Motyæ* urbis reliquæ penitus etiam disjectæ videntur,

ut

ut nulli prorsus usui esse possint. Ager fertilis, & salebrosus, ac prope littus Salina. Juris olim fuit Theoduli Amirati, cujus donatione ad S. Mariæ de Crypta Monasterium ordinis S. Basilii pervenit. Hodie Societatis Jesu Panormitanum Collegium, cui Abbatia illa Caroli V. Cæsaris privilegio fuit unita, possidet. Portum Motyensem celebrant Diodorus & Polyænus inter insulā, & Siculi littoris promontorium aquilonare, hodie S. Theodori, ex Cluverio *Ægitallum Mole*, inquit hic, *haud dubio ab insula versus promontorium inclusam*. Polyænus quippe de Dionysii contra Motyam expeditione, cui Himilco Pænus Talassiarcha adversabatur, tradit, quod *Dionysius Himilcone adnavigante, atque ostium portus Motyensem præsepiente, copiis a Motya deductis castra e regione constituebat, nautasque, & milites, ut bono essent animo hortabatur, translationemque navium pararent*. Sub Promontorio, quod portum includebat, locus erat planus, & luto cænoque obductus, latitudine xx. stadiorum. Hunc milites obsepiebant lignis, triremesque lxxx. transportabant uno die. Hodie vix naviculis sinus est permeabilis; Stagnum idcirco appellatur; quamvis inter *Burronem* & promontorium curipus sit, uti alibi ostendi. Non omiserim in quibusdam mappis insulam nostram *Cernisidis* nomine venire; Sed est hæc alia parvi ambitus a *Burrone* haud ptocul; quinque enim in Stagno, de quo inferius dicam, insulæ jacent, quarum est major S. Pantaleonis.

PANTELLARIA Insula Veteribus nota sub *Cossura* & *Cossyra* vocabulo. Geographo Nubienfi, seu Arabo Christiano Punica voce dicitur *Kausera*, & ex Bocharto *Koscra*, Phœnicibus, idest *Parva*. Jacet inter Siciliam & Africam in mari Libyco, contra Selinuntem, hodie Saccam, a qua pass: m. lxx. distidet in se-

Septentriones e conspectu Tripolis ad meridiem, & promontorii Mercurii circa occidentem; Demumque ex ortu Carthaginis respicit littus pass: m. xxxvi. distinctum, cujus arenosi tumuli diu, noctuque ignes in nostrorum insulanorum oculos perspicue incurrunt. Ejus est ambitus pass: m. xxxvi. errantque turpiter, qui ad xix. contrahunt. Figura ellipsim imitatur; asperissimis, & salebrosis collibus, rupibusque abundat; cryptas frequentissimas habet; nec dubium, quin Vulcanus e profundo emergens, foras protulerit, quod nedum ex silicibus aridis, & nigris, bitumine, & sulphure infectis, sed ex variis aliis effectibus, quos infra recenseo, evincitur. In desertis Insulæ plagis tres aperiuntur portus, iv. pass: m. inter sese distantes, quorum unus contra Africam *Securi* nomen referens, Pharum, nautarum commodo, habebat. Speculæ x. per littus universum, ad piratarum cavendas insidias, & excursiones, dispositæ cernuntur; Opidum munitionibus, muris, & arce instruitur, in qua cum milite custode non levis numeri, Regius Præfectus residet. Ager culturæ aptus, vites, xylonis plantas, oleas, domesticas arbores, frumenti, ordeï, & leguminum segetes fert; sed majori copia xylon provenit, cujus ingentem questum cives, nedum per Siciliam, sed per Italiam faciunt. Montosæ regiones pascua capris, bobusque præbent; fruticibus, sterpibus, dumetis vestiuntur, venationi aptissimis, iisque præsertim abundant, quos vulgus *Lestincos* appellat, Latini vero *Lentiscos*, ex quorum bacchis coloni oleum educunt; nec sylvæ Ilicibus, aliisque trabibus densæ deficiunt, navium etiam majorum constructioni, & variis usibus aptissimis. Hinc illud Ovidii Fast: lib: 3.

Fertilis est Melite sterili vicina Coryra.

T. II. P. II.

H

De

de frugum indigentia, quæ ad insulanorum necessitates minime sufficiunt, intelligendum, & ubi cetero solum repugnare videtur, sagax mortalium supplet industria.

Fazellus, & Kircherius aliorum relatu varia phenomena, seu potius arcana naturæ prodigia in medium adducunt, quæ per universam pene insulam spectantur; sed paullo ab iis diversa, ab oculato teste, omnique exceptione majori, proluxa enarratione mecum communicatis. Sunt autem hæc: In montium centro ad ccc. pass: ab ora maritima lacus, **Balneum** vulgo, ambitus pass: m. enormisque profunditatis, aquas lixivii instar continet, quibus incolæ telis, pannisque candefaciendis utuntur; piscibus caret, sed hiberno tempore aquatiles volucres illi turmatim insidunt; ad eorundem vero montium radices aquarum venæ calidæ emanant. Antrum non longe, Siccum **Balneum** appellatum, aperitur, quo ægri conveniunt veluti ad hypocaustum; in eo foramen calidum exhalat fumum, qui in chrySTALLINAM resolvitur aquam iisdem ægris salubrem. In regione *Serraglia* collis subrigitur *Favata*, a quo haud procul sulphuris minera probatissima. Illum subeuntes murmur ingens, sonitumque, veluti aquæ ex alto in preceps decurrentis audiunt, densissimus hinc fumus e variis rupium scissuris egrediens circumstantium arborum foliis adhæret, & in aquam convertitur, quæ passim calore destituta, restinguendæ siti, aliisque usibus inservit. Latices undique per oras insulæ, licet promanare videantur penè ebullientes, in crypta *Gadir* ad septentriones paulatim frigescunt, morbisque curandis efficaces habentur. In portu *Nnicà* ix. circiter pass: m. ab opido, fluvius ebullientis etiam aquæ mari admixtus

mixtus intolerabilis tangentibus evadit, servatque fluctus inter adhuc calorem. In vico *Buccaram* iv. ab urbe lapide, ad collis radices e subterraneo cryptæ cujuspian foramine, æstivo tempore, flante aquilonari vento, intensum adeo frigus concipitur, quod nivis vices rebus congelandis, gerit. Quæ sane omnia, uti innui, interni ignis certissima sunt indicia, qualis in Vulcanis insulis comperitur.

Incoluere omnium primi *Cossuram* Phœnices, nec parvo numero; mox e Carthagine deductæ coloniæ, quum in Siciliam Phœni traicere, imperium in ea firmandi animo, cepissent, occuparunt; nam in trajectu occurrebat. Perstant hinc opidulorum rudera ad xix. cisternæ, quibus incolæ in aquarum indigo solo utebantur, ad plura millia enumerantur; veterum sepulchra undique occurrunt. Victoriæ demum, quas de *Cossurensibus* & Pēnis Romani Consules non semel retulerunt, in Fastis Capitolinis memoratæ ex frequentioribus extra Africam illorum coloniis nostram fuisse insulam evincunt. Testatur Zonaras Ser. Fulvium, & M. Æmilium ventis in *Cossuram* cum classe delatos, Pēnis in ea devictis, rerum summa potitos; Verum Romanis navibus summa tempestate disjectis, datam esse Pēnis illam recuperandi opportunitatem. Reipublicæ fasces denuo recognovit, sed ab antiqua celebritate minime decessit, quod vetusta aliquot numismata testantur, cum Latina Inscriptione, Romanorum ævo percussa, de quibus fuse inferius dicam. Christianis temporibus, quum Africa, & Sicilia sanctissimis Evangelicæ legis præceptis colla subdidissent, nostræ quoque insulæ datum, ut iisdem inter primas institueretur. Sed quæ sequenti ævo ejus fortuna fuerit, omnino latet, & unde *Pantellaria* no-

men illi obvenerit, haud satis dispicitur. *Pantaleos* Antiochiæ populos in illam nihilominus appulso, deducta ab antiquis traditione, vocabulum indidisse credunt sæculo vii. qui ordinis S. Basilii Monachos dudum ibi constitutos invenerunt. Sarracenorum incursionibus subinde vexata, sub eorum tyrannide aliquando ingemuit, donec Rogerii Comitis virtute in libertatem restituta, Sicularum Regum dominio subjecta deinceps remansit, & Mazarenfis Episcopi curæ mandata. Habes paullo post Insulæ Dynastas; interim qualis ejus sit conditio indicabo.

Habitatur ab ea cœli plaga, qua solis æstivus occasus terris accidit, præcipuumque opidum mœnibus cingitur, quod arcem tormentis majoribus instructam rupibus insidentem habens, Turcarum conatibus propulsandis firmum, & aptum propugnaculum evadit. Vici circa opidum aliquot visuntur, adeout incolarum numerus millia ferme iv. excedat. Custodes milites Regii cxi. censentur sub Præfecto, qui Ducis ad arma titulum refert. Huic & incolæ, quo ad belli ministeria parent, animi robore strenui, ad tuendam patriam nullo non tempore promptissimi; vigiliis denique alternatim sponte sua in speculis contra piratarum incursum agentes. Parvus portus naves excipit minores, ac paucas triremes, sed hic elapsis annis longe capax erat; Sæculo enim vi. Rogerii Classem xv. triremium tempestate agitatam sinu condidit suo. Aer sanus est, ac perfectus, gaudentque opidani valetudine firma atque integra; aquis enim sulphureis, quas ingens puteus subministrat, utuntur; ad reliquas vero vitæ necessitates pluviales adhibent; labore aliunde, & industria vivunt, colendisque agris continue incumbunt; Nec foeminæ otii indulgent, gossipinisque

que telis, aut texendis, aut candefaciendis perpetuo vacant, lavant sepiissime, piscationi indulgent, & nauticæ artis periti audiunt. Siculo demum idiomate, & Punico loquuntur.

Princeps Ecclesia Parochialis SS. Salvatoris titulo, antiquissima ab anno MDCCXLII. Canonico Collegio decorata extitit, cujus sunt Dignitates, uti appellant, tres, Alumni IX. Mansionarii VI. cum reliquis ex Clero sacris officiis quotidie intenti. Huic sacra ædes VIII. filiales, in quarum una Sacramenta etiam administrant, subduntur. Conventus quoque Capuccinorum, ubi fratres pietatis munia obeunt, videtur; & extra opidum Rurales aliæ Ecclesiæ non desunt. Cultu præcipuo Deiparam Virginem, ejusque imaginem, miris prodigiis claram, sub appellatione de *Margana*, incolæ prosequuntur, ac veluti singulare Præsidium venerantur, cujus extat basilica ad pass: M. ab opido. Hanc non semel Turcas piratas temerare, aut spoliare aulos, sacrilegii poenas dedisse tradunt, nec inde insula excedere illis datum fuisse, nisi rebus furto ablatis integre redditis. Unde in insulam depicta tabula, aut quo tempore advenerit, paucis ab hinc detectum affirmant, e Calabria scilicet, Coenobii S. Mariæ de Patirio Monachos metu Sarracenorum secum devexisse anno DCCCLVII. Quod hi porro Monachi S. Basilii disciplinam simul introduxerint, affirmari jure poterit; floruit enim non diu post in insula ejusdem ordinis Sanctissimus Abbas Basilius Primeranus, congregatisque sociis humiles primum casas cum illis incoluit, Monasterium denique Regis liberalitate constructum ac bonis locupletatum rexit. Hujus hodie situs incertus. Sed Basilii successor Joannes ejus frater memoratur post annum MCLXV. quo ille plenus die-

dierum piissimo fine quievit. Servatur in majori Ecclesia integrum S. Fortunati Martyris corpus speciali etiam cultu ab insulanis veneratum.

Prima, quę in Regiis libris elucet *Pantellaria* concessio *Eleonorę* Reginae a Friderico II. ejus conjugę facta in annum mcccvi. reiiicitur; qua decedente *Guillelmus* Infans, Calatafimis, aliorumque opidorum Dynasta obtinuit. Post ejus sine heredibus mortem *Joannes* alter Infans, Randatii Dux, Insulę dominus renunciatur, hęcque *Fridericus* filius excepit, quo sane tempore Sarrazeni majori ex parte occupabant, & ipsi tamen Siculis Dynastis clientari jure subdebantur. Tunc Januenses nostris infesti insulam popularunt, uti ad annum mcccclii. refert Fazellus. Opidum atque arcem expugnatam, civibus occisis diruere. *Friderico* Infanti, puerulo adhuc, e vivis sublato, *Ludovicus* Rex successit, & huic *Fridericus* III. qui Camera Reginalis, uti dicunt, *Pantellariam* cum aliis in Sicilia esse præcepit. Turbis a Friderici morte Siciliam exagitantibus *Bernardus* sive *Joannes Sanctus Lazarus* Januensis nostram sibi insulam vindicavit. Verum Martino Regni potente, quum resignasset, paullo post ex Regio indultu sub censu annuo unciarum triginta mcccxciv. eam rursus sub potestatem accepit. Sequentis nihilominus sæculi anno vi. ad *Demanium* est revocata, ac ne usquam dynastis concederetur, insulanis rem solicitantibus, Rex idem sanxit. Hi sub Alphonso ab omni tributo liberi, quoties negotiandi causa in Siciliam appellerent, declarantur. Verum anno mccccxxi. primum N. *Squarciafico*, mox *Francisco de Belvis* subjecti, ejusdem Principis rescripto decernuntur. Quo ex tempore in feudum *Pantellaria* cessit. Ex proventibus porro Panormi scutata insuper ccc. ut in mili-

militaris præsidii stipendium cederent, *Belvio* sunt anno *ccccxxii.* designata. Ejus filia *Joanna* sub matris tutela relicta *Aloysio de Requesens* anno *ccccxcii.* vendidit. Fuit hic Bernardi Siciliae Proregis Augustæ, Acis, Solanti, & Cephalædis Comitis filius, unde *Joannes*, qui improles decessit, successoremque *Bernardum* fratrem germanum habuit. Fulsit hic arcis Panormitanæ, & Classis Regiæ Præfectus, nec non Siciliae Magnus Cancellarius. Ex eo & Julia Vigintimillia *Joseph* jure matris Buxemii Comes, patrisque muniis & dignitatibus honoratus, ac Regni Vicarius Generalis. Huic natus est *Ant.* *ius* primus *Pantellariae* Princeps anno *mdcxx.* Philippi III. privilegio renunciatus, ex *xii.* Regni viris, Panormi Prætor, cujus successores de Buxemio loquens tom: i. commendavi.

Caroli Cæsaris ævo *Josepho* jam laudato dynasta, *mdl.* Sinanus Turcarum Talassiaracha, exscentione in insulam facta, arcem triduo obsessam tandem expugnavit; muro enim tormentis bellicis *xx.* disiecto, ex pactionibus sese dedere cives compulsi sunt. Ex his *xc.* uti promiserat, liberos ille dimisit, reliquos in servitutem redegit; igne & ferro omnia diripuit, prædaque onustus discessit. Triennio post Draguttus centum tritemium classe eò etiam appulsus, resecta non diu ante mœnia, arcemque diripuit, opidanosque, ac propugnatores supra mille captivos abduxit. Tunc ejusdem Caroli V. mandato novis, ac firmioribus propugnaculis, & bellico apparatu ad obsidiones tolerandas arx instruitur. Anno subinde *mdlxxxv.* Comite de Alba Siciliae Prorege rursus reparatur, Præsidariis militibus, eorumque Præfecto designatis. Paucis denique ab hinc Caroli dudum Siciliae, hodie Hispaniarum Regis jussu, ac munificentia Præsidarius Miles

les est auctus, tormenta bellica, comœatus, aliaque id genus in arcem illata, ad hostium assultus propulandos, rem sollicitante Ballistariorum Tribuno Josepho Petra, egregio viro, artisque machinariæ callentissimo, ad Sicilię munimenta lustranda deputato. Ab eo, e *Pantellaria* reduce, veteres *Cossura* numos complures accepi, quos hic ad calcem referre curabo.

Habet primus caput muliebre velatum cum modio, pro cuius vultu Victoriola cum corona. In area postica figuram galeatam sinistro poplite flexo, brachiis circa latera arcuatis, & hinc per totum arborum ramulos interspersos. Exhibet secundus caput muliebre velatum cum modio; ex altera vero parte coronam Lauream, in cuius centro Punici characteres exprimuntur. Tertius caput quoque non absimile, sed victoriola retro coronam imponit, ante baculus effingitur; nota item vel monetariæ officinæ, vel aliqua alia occasione impressa literas PEG representat. In postica parte Corona laurea signatur cum epigrapha *COS-SURA*, & murali machina, uti credunt; inter lauri folia bacchæ. Eiusdem ætypi tres alii notas cum aquilæ figura impressas habent. Sunt porro hi omnes medii moduli. Minoris moduli primus caput muliebre velatum cum corona, quam victoriola ante faciem stans, porrigit, & notam exhibet impressam ND. In postica vero area coronam e lauro & inscriptionem *COSSURA* offert. Eiusdem ætypi sine nota alii. Secundus caput muliebre habet, quale in primo, sed absque nota; in opposita vero parte Corona videtur laurea, & Punici characteres. Bina capita, uti apud Parutam, in nullo adverti.

PAPYRETUS Fluentum, hodie angustus lacus intra Panormi mœnia ad æstivum occasum, & aquilonem,

lonem; unde ejusdem urbis regioni situ depressiori nomen, copioso ex fonte oriebatur, & in aquilonarem portum sese exonerabat. Fazellus: *Urbs hac vetus, qua septentrionem respicit, prisco tempore stagno maritimo usque ad eum locum, qui Papyretus hodie dicitur, alluebatur.... Aevi cursu amnis, qui hac etiam ætate Papyritus dicitur, quique olim urbis mœnia cum stagno lambebat, & auctas jam urbem interfluit, limosus alioqui, & materiae secum aliquid semper afferens, obturatis luto portus faucibus, paulatim illum ad maris usque littus opplevit, oppletque etiam in singulos annos. Qualis autem sua ætate fuerit mox explicat: Hanc urbis partem Seralcadis, seu Transpapyreticam Papyretus amnis statim influit, qui plures habens triticeas molas ad Panormitanum portum se exonerat. Et de origine subdit: Oritur autem extra mœnia ad pass: u. e fonte sub specu effluente, cui Aynsindis corruptè hodie nomen est... Is fluvius & extra, & urbis etiam mœnia ingressus, statim in stagnum, paludesque diffunditur, ubi papyri magna gignitur copia; a quo & locus & amnis Papyretus est appellatus. Hæc Fazellus. Verum Invegio, quod Papyreti limosa aqua, & materies, quam secum afferebat, lacum, seu portum impleverit, non probatur; potius quippe rivulus, quam fluentum ille erat, civibusque operosum adeo non fuisset limo, & materia per Papyretum illata stagnum, portumque expurgare. Alluviones id potius præstitisse dicendum. Circa originem fabulantur, quod a celebri Ægypti flumine Nilo illam recognoscat, circa cujus ripas Papyri proveniunt. A fonte Averinga, de quo dixi, unde Yharaffus etiam progignitur, deducunt nonnulli. Alii in ipso Papyreti viridario caput egerere putant, & congruentius loqui*

videntur. Denique, quum alicubi stagnando, urbis aerem illius aquę inficerent, anno mxc. Albaledistę Comes, his per aquæductus alio derivatis, civium incolumitati prospexit. Decurrit hinc hodie *Papyretus* ad pass: circiter m. subterraneis cuniculis, qui nonnullis in locis extantes videntur, & mari sese adjungit in mole parva, vulgo *Cala*. Cocodrillum palmarum pene vi. ostentant in *Papyreti* aquis deprehensum, uti ferunt; & hinc de origine ab Ægypti Nilo fabulam confirmant, Cocodrillis infesso. At enim alibi Cocodrillos ali, & generari tradunt, in subterraneis præsertim locis, ubi aquæ stagnant; nec tamen ex Ægypto hos provenire dicimus.

PARCUS NOVUS Opidulum hodie ad S. Marię de Altofonte Abbatem spectans, v. pass: m. ab urbe Panormo in occasum diffitum, in colle sedet amenitate conspicuo, aquisque irriguo, cui ex eadem plaga, ab austro mons a *Pizzuta* appellatus imminet. Erat *Parcus* locus undique septus partim clathris ligneis, seu palis, partim muro, ac denique fossis circum, uti soli ferebat indoles, clausus, *Quosdam autem montes*, ait Romualdus Salernitanus in Chron: ad ann: mclxix. & *nemora, quę sunt juxta Panormum, muro fecit lapideo, Rogerius concludi, & Parcum deliciosum satis & amenum diversis arboribus consitum, & plantatum construi jussit, in quo damas, capreolos, & porcos sylvestres jussit concludi*. Id opus Fazellus perperam Guillelmo II. attribuit. Pirrus, & Invegius apud Montitorem ibi olim SS. Maximi & Agathę Monasterium, ex iis unum, quę S. Georgius in Sicilia construxit, stetisse affirmant, quod Sarraceni, ut conjectare licet, everterunt. Fons porro affluentissimus in plano collis jugo emergens, quod celso oriatur loco, *Altus est*

est appellatus; Coenobium idcirco, quod eo situ Fridericus II. Rex Cisterciensibus Monachis constituit, de *Alto Fonte* nomen retulit. *Ad laudem Divini nominis* inquit in diplomate foundationis MCCCVII. idem Fridericus, *in honorem gloriosissimæ Dei Genitricis & semper Virginis Mariæ Monasterium in eodem Parco fundavimus, & imposito sibi nomine S. Mariæ de Alto Fonte, obtulimus illud Deo, ut quod charum nobis magis erat, & amabile valde, tamquam pretiosum opus Progenitorum nostrorum, jucundum admodum, studio ordinatum, & dignius, supremi Conditoris æsiri deputamus servitiis, & quod corporali jam voluptati maturius videbatur accommodatum, spirituali potius usui deserviret.* Ibi enim Principes nostri ad relaxandum animum venationi incumbabant, ibi ad delicias ædes suburbanas cum oratorio habebant, nihilque forte aspectu jucundius tunc sese in agro Panormitano offerebat.

Primus Monasterii Abbas Petrus Gutius deputatus creditur: Dos autem pinguis legitur Monachis designata: *Novus* videlicet *Parcus*, & *Vetus*, Nemus *Parthenici*, cum facultate extruendi casale, Monasterium intra Panormi mœnia S. Georgii de Kemonia appellatum, aliaque bona, nec non immunitates omnimodæ, libertatesque amplissimæ, adeout paucis possit hodie secunda *Parci* Abbatia computari. Crevit subinde Cœnobium magnificentissimis edificiis, quumque passim mortales circa illud convenirent, justum in opidum *Parcus* coaluit, & illius idcirco Ecclesia *Parçialis* effecta, incolis sacra ministravit, Monacho ex Cisterciensibus in Curatum delecto; quumque intra Monregalensis Ecclesiæ fines clauderetur, ejusdem Diœcesis pars evasit; jura idcirco spiritualia, uti ap-

pellant, ad Archiepiscopum Monregalensem, temporalia ad Abbatem spectant. Primus, cui *Parci* Abbatia a Martino Rege commendata fuit, Joannes Pontecorona Panormitanæ Ecclesiæ Canonicus, & Cantor memoratur; sed ei successit Joannes de Stephano Cisterciensis. Hunc excepere Hugo de Cardona, & Fabricius Subtilis Clerici; Sed Jacobus de Tedeschi Catanensis, ordinis alumnus brevi obtinuit, moxque Bernardus de Elefante, Cistercii etiam Monachus, cui Joannes de Elefante substituitur ab Alphonso mcccclvii. Post Joannem Godofridus Balves Benedictinus Congregationis Cluniacensis, Andegavii Episcopus & S. R. E. Cardinalis sufficitur; exindeque alii, qui ornandis, instaurandisque Cenobio & Ecclesia omnē navarunt operam, Franciscus enim Sanchez Sacellum Nativitatis Christi Domini extruxit; Scipio Cardin. Rabiba Monachorum ædes, & Sacrarium; Andreas Mastrilli triclinium repararunt; Scipio Cardin. Burghesius templum magnificentiori schemate a fundamentis excitatum ad coronam usque perduxit mcccxxxiii. quod publico opidanorum ere demum perfectum est. De hodierno Abbate, ejusque in publicis Comitibus loco jam dixi. Computantur *Parci* incolæ 1222. & in Panormitana Comarchia clauduntur. Erat ex suffraganeis Ecclesiis Monasterii de *Parco*, vetus, & celebris sacra ædes S. Georgii de Kemonia, jam supra memorata, quæ mox elapsis annis Monachis Olivetanis cessit, uti dicam.

PAROPUS vetus opidum, cujus gentiles *Paropini* apud Plinium memorantur. Ad occiduum latus itatuit Hofmannus; inter Soloentum & Panormum, ubi Cephala Arx, alii locant ex Polybio, qui Romanorum socios castra metasse inter *Paropum*, & Thermas Himerenses, scribit, ubi a Pœnis sunt fusi; Cluverius

verius ad Colesanum, ex ejusque reliquiis hoc opidum coaluisse scribit. Idem Plinius *contra Paropinos Usticam insulam* constituit. Forte igitur post Thermas Himerenses *Paropus* stabat, agrumque circa maritimam Thermarum plagam *Paropini* habebant; nam Ustica Thermarum littori orientali respondet. Quod idem fuerit *Paropus* & *Patorus* Ptolemæo memoratus, Cluverius quoque affirmat. Vide infra *Patorus*. Ad *Paropum* spectare æreum numisma tradunt, Cereris capite, aut Proserpinæ, & Hedaracea corona, in cuius medio inscriptio ΠΑΡ. legitur.

PARTANA Opidum, Principatus titulo hodie clarum. Antiquum appellat Pirrus, vino, atque malis aureis nobile; extabat enim Northmannorum ævo & non incelebre, agroque gaudet fertilissimo, variis aquarum venis undique fecundato, pingui, ac fructibus ferendis apto. Ejus est situs in colle ad austrum, arx munitissima in clivo Andreæ Claromontano quo pacto adscribatur incertum habeo; extabat enim antiqua sub Northmannis. Ædes parochialis major, S. Mariæ de Catena sacra ex Pirro; sed Domini Salvatoris Transfigurationi dicitur simul addicta; pingui dote instruitur, cui Archipresbyter sub Mazarenfi Episcopo præest. Minoribus Conventualibus locus est in opido ab anno mccccclxxxiv. fundatus, cui S. Patriarchæ nomini dicata decens Ecclesia adhæret. Statua in ea S. Antonii Patavini miraculis illustris, a confluentibus undique populis summo in honore habetur. Capuccini extra, S. Andreæ ædem anno mdxlviii. obtinuerunt, conditoque cœnobio sacris officiis frequentarunt. Pervetustum Carmelitarum Conventum Pirrus evulgat, quod sub Deiparæ Annunciatæ titulo hodie non infrequens effulget. Oratorium S. Philippi Nerii
Jose-

Josephus Rosso anno mdcxxxvii. in S. Mariæ fundavit; quod pene desertum. Augustinienses discalceati S. Nicolai ædem post elapsi sæculi medium incolunt; Sanctimoniales ordinis Benedictini sub Fundatoris titulo claustrum habent decentissimum ab anno circiter mdcx. Orphanis puellis domus est designata; Mons Pietatis egrorum pauperum sub S. Antonii nomine hospitalem ædem habet adnexam, uti Pirrus memorat; Filiales demum Ecclesiæ per opidum xi. incolarum, foveant pietatem, quorum sub Carolo V. lares numerabantur 654. capita 4866 erant anno mdcxcv. Sequenti sæculo apud Pirrum foci 1172. animæ 4992. sed in Regiis libris de anno mdclii. foci 1718. animæ 7122. censæ venerunt. Nostre ætate mdccxiii. lares 2832. animæ 7317. & novissime 7424. Complectitur *Partanam* Mazarenfis Diœcesis, Salemitana Comarchia, & Saccæ militaris Præfectura, cui respondebat illa equites v. pedites vero l. Dynasta mero & mixto imperio, uti ajunt, gaudet, & inter Principes loco xxvii. in Comitibus sedet, opidique Magistratum designat.

Ortu vetustam Aretius putavit, & Ennensium fortasse Coloniam, quod ex nomine eruit, quasi *Partem Enna*, nam congruunt hæc duo vocabula *Partem Enna* & *Partanna*. Maurolycus *Partanam* a Spartana derivatam adstruit, velut Spartana fuerit colonia; Id inconcussum Northmannorum ætate, uti innui, existisse, & a Rogerio Comite una cum Drepano, Mazara, Marsala, & aliis Partanæ arcem expugnatam, Northmannis commilitonibus fuisse attributam. Catana quum anno mpcxxx. ad Collegii Societatis Jesu aquilonare latus viam sternerent, in diffractum lapidem operæ inciderunt, qui ad me delatus hæc referebat literis, uti appellant, Gothicis majoribus.

De Pa-

..... *De Paternione . Militi . Viro . Armis . Egregio . Bu-*
 *rtana . Comiti . Roberti . Filio . Mathildis . Uxor .*
 *Posuit . Die . viii . Aprilis . Anno m . c . lxxvii .*

Quod quidem epigramma supplendum hoc pacto cen-
 sui : *Constantino . De . Paternione . Militi . Viro . Ar-*
mis . Egregio . Bucherii . & Partana . Comiti . Roberti .
Filio . Mathildis . Uxor . Merens . Posuit . viii . A-
prilis . Anno mclxviii . Floruit enim Robertus de Pa-
 ternione mclx. uti in Cat: Illust: lib: x. cap: ix. claris-
 me ostendi, & Constantinus quoque de Paternione
 ejus filius anno mclxv. superstes erat. Bucherii & Par-
 tanę Comitatus Paternionios tenuisse, vetusta gentis Il-
 lustrissimę monumenta aliunde testantur; quin Parta-
 nę in arce Paternionium insignia spectantur, uti per-
 hibent; quę sane mea minime, in lapidis lectione me fe-
 fellisse, satis evincunt. *Partana* igitur primus occur-
 rit Dynasta *Robertus de Paternione*, quem filius excepit
Constantinus Mathildis maritus. *Graffei* hinc tenuere,
 quorum anno mxc. *Georgium* invenio *Partana* Baro-
 nem. Hunc, aut ex *Joanne* Messanę Stratego natum
 puto, cujus filiam *Ulam* Rogerius secretus sibi despon-
 savit, aut ex *Sergio Graffeo* Sicilię Logotheta. In
 Friderici II. Censu *Orlandus Graffeus* elucet, quem
 perperam *Ansalonius* anno mccciii. gentis hujus pri-
 mum opidi dominum agnoscit. Fuit eodem *Ansalonio*
 teste, Messanę Judex, habuitque filium *Goffredum*, ex
 quo & *Olivetta Perollo Joannes*. Hujus sub Ludovico
 Rege memoria extat. Duxit in uxorem *Ximeniam* de
Arenos, procreavitque *Benvenutum* in Martini Regis
 Regesto pro *Partana* Curie obnoxium; Fulsit idem
 a Regiis Rationibus Magister, genuitque *Onuphrium*
 mcccciii. *Partana* Baronem. Ex quo *Balthassar*, un-
 de *Marius*. Ex *Mario Guillelmus* Philippi IV. privi-
 legio

gio primus *Partanæ* Princeps anno m̄c̄xxvii. renunciatus. Suscepit hic ex Eleonora Bononia *Marium*, qui Dux Ciminæ jure uxoris Antonia Vigintimillia fuit, Panormi Prætor, & Siculæ Militiæ Præfectus, filiumque *Dominicum* heredem habuit. Huic Elisabetha Marino Gualteris Dux & Prothonotarii Domina, uti unica Francisci, contigit uxor; unde *Benedictus*, qui Joannæ Filingeriæ adjunctus *Hieronymum* progeniuit. Gessit hic præcipua Panormi munia, nam ex xii. Regni Viris, Quæstor, & Prætor, demumque ab intimis Consiliis Caroli Cæsaris fuit. Ex Laura Grua *Benedictum* obtinuit *Partanæ* hodie Principem, Ciminæ, & Gualteris Ducem. Peperit huic Pellegra Statella Hieronymum II. Dorotheæ de Bosco conjugem.

Partanenſis ager, uti ex Pirro reposui, vinetis magna ex parte confitus, quæstum non leve incolis parit, malisque aureis ac citrinis abundat. Fruges autem cujusque generis affluenter adeo in eo proveniunt, ut nulli alteri in provincia decedat. Ex Mongitore Bartholomæus Vita Soc: Jesu, *Partanenſis* ortu, poesi & oratoria arte nostro hoc sæculo claruit.

PARTHENICUM Opidum *Sala Parthenici* aliter. Joannes Cammarana *Parthenici* Nemus ex Regia Friderici II. donatione commissum tenebat sæculi xiv. initio, circa quod tempus Princeps idem de S. Mariæ Altifontis apud Parcum condiendo cœnobio cogitavit. Septimo hinc ejusdem sæculi anno, aliis bonis Cammaranæ assignatis, Nemus ad se prædictum revocavit, ac illi Monasterio attribuit ex Diplomate Messanæ scripto mense Junio m̄cccvii. Nec diu biennio scilicet elapso, pagum extruendi in loco *Parthenici* facultatem Cœnobii Monachis attribuit, utque juribus fruerentur omnibus, quibus alii *Feudatarii* & Barones in
eorum

eorum locis habitatis utebantur, indulgit Drepani xx. Januarii. Mox etiam, ut arcem, seu *Fortilitium* ad tutelam, & securitatem ære proprio edificare possent, concessit ibidem xx. Januarii mcccxviii. tandemque ut signum, seu stemma opidum haberet proprium, iussit Panormi xx. Maij. Ex quibus *Parthenici* ortum perspectum habes. Perstitit sub Abbatis potestate hinc ab ipso exordio, uti & hodie perdurat. Est porro de Mazarensis Episcopi Diœcesi, qui suum in eo Vicarium designat. Sed & Rector Archipresbyteri dignitate parochiali præest Ecclesiæ, titulo Beatæ Virginis Annunciatae. Nobili præterea Capuccinorum Conventu illustratur a Fabritio de Drepano mdcxxiv. condito; nec non Carmelitarum colonia, quæ decennio post ex collatis civium eleemosynis coaluit. Pauperum Virginum Conclave, domusque Hospitalis pro infirmis, congruis ædificiis & censibus instruuntur, ac publico etiam ære originem cognoscunt. Minores demum, seu filiales Ecclesiæ viii. recensentur.

Pirrus Rogerii Comitis privilegio innixus Northmannorum, & Sarracenorum evo *Parthenicum* extitisse affirmat: *Concedo*, ait Comes in Concessione Patensi Ecclesiæ & Monasterio facta, *Ecclesiam*, quæ est in Casali meo sub *Parteniaco*, affertque Lucii III. Rom: Pont: literas Confirmationis Monasterii S. Georgii de Grattera. *Item Ecclesiam S. Cathaldi Partinicum Molendinis & possessionibus suis*. Denique juris fuisse *Parthenicum* Roberti, & Raynaldi de Avenello Comitum anno mxi. ex aliis antiquis chartis constat. Verum hæc *Parthenicum* Nemus tunc etiam extitisse mihi videntur evincere; Nam Casale suum sub *Parteniaco* Rogerius memorat, & S. Cataldi eodem ad *Partinicum* spectare Romanus Pontifex dicit; De Ca-

fali signanter *Parthenico* idcirco nihil proferunt. Sub *Parthenici* porro Aschipresbytero S. Margaritæ opidulum cum incolis biscentum extare idem Pirrus testatur ad pass. m. nec non alterum de Ciambre additum S. Martini Monasterio; Sed hoc juris omnino est Martini Abbatis, uti alibi dixi, nec cum *Parthenicensis* hodie illi commune aliquid apparet. Census sub Carolo V. Casare refert *Parthenici* lares 70. Silent alii in Regiis libris. Sed apud Pirrum lares 420. incolæ 2032. veniunt. Agrum complures reddunt latices fertilem, & irriguum; vineæ undique consitæ, ubi confertum, densumque erat nemus, proximæ urbi Metropoli afflatim sufficiunt. Servavit sibi Rex ex eodem nemore circum littora ad ballistæ jactum terras in sua donatione; liberum coetero reliquum, & ab omni onere immune voluit, uti etiamnum servatur.

Situs denique *Parthenici* circa occiduas sinus Castelli Maris designatur oras, in declivi ad meridiem prono, aspectu jucundissimo; nec insalubris aeris, in itinere demum occurrit Drepanensi, quo scilicet Panormo Drepanum contendunt. Est *Parthenici* apud Antoninum mentio in Romano Provinciarum Itinerario, quod habet: *Panormo*, *Hyccara* xvi. *Parthenico* vii. *Aquis Segestanis* xii. *Drepanis* xiiii. Et aliud: *Ab Ticcaris per maritima loca Drepanum usque* m. p. xlvi. sic: *Parthenico* xii. *Ad Aquas Perticianenses* xvi. *Drepanis* xviii. His attentis Cluverius lib. 2. *Parthenicum* vetus, ubi nunc collis est, vulgo Palamita statuit; millium enim numerus omnino congruit. Ad Palamitam nihilominus Elymam locavi cum Fazello; quod enim ager circa Palamitam etiamnum *Parthenicus* vocatur, & opidulum in eo, vulgo *Sala de Parthenico* situm videatur, id conficit, vetus nempe

pe opidum circa hanc ipsam regionem stetisse. Cetero, uti hodie veteres ruinæ in colle, Palamitæ nomine veniunt, sic Antonini tempore a *Parthenico* dici potuere, antiquato scilicet Elymæ vocabulo; adeoque idem opidum olim Elyma, mox *Parthenicum*, tandemque Palamita appellatur.

Celebrat Mongitorius Franciscum Scuderim *Parthenicensem*, & Tertii Ordinis S. Francisci alumnus, sub cuius imagine ære insculpta, hæc fuit inscriptio exarata: *Vera Effigies Servi Dei P. Francisci Scuderi Siculi a Sala, Tertii Ordinis S. Francisci S. T. M. olim Definitoris Generalis, & Siculae Provinciae bis Ministri. Qui regularis disciplina cultu assiduo, Crucis, & rerum cœlestium meditatione, carnis maceratione, morum innocentia, mundi, ac sui contemptu, cæterisque religiosi hominis virtutibus ad supremum usque spiritum exhibitis, eximiam sanctimoniam famam consequutus, Romæ obiit in Collegio Siculo S. Pauli de Arenula anno mccc. post mediam noctem Kalendis Aprilis, Ætatis suæ lxxxiv. Relig: lxxv. Ejus Corpus post tresdecim dies incorruptum, ac tractabile non sine magna consuetudinis admiratione sepelitur. Scripsit tractatus pios; Testamentum Spirituale, & Horologium Passionis Christi Domini, aliaque opuscula ascetica reliquit.*

PASSUS LATUS, Orethus fluvius sub Monregali, ita appellatus, quod ibi trajectum habet late patentem.

PATELLARUM Casale ad Monregalensem spectans Ecclesiam, aliter *Battellarum*, quod Guillelmus Peralta occupaverat, utpote Comitissæ ortivo agro confine, & Martini Regis jussu mcccxcii. legitimo

domino restitutum eidem hodie Ecclesiæ, sed incolis vacuum subjicitur.

PATIORUS in Ptolemæi tabulis opidum inter Himeræ ostium & Ennam, longe propius tamen hanc, constitutum. Sed hoc vocabulum Cluverius corruptum credit ex germano *Paropus*. Aretius immensum erravit Ptolemæi *Patiorum*, opidum nunc Palazzolum interpretans.

PECTORANA Casale, quod veteris Pirinæ reliquiis, ruderibusque inædificatum putat Invegius, & ad Caccabense hodie territorium spectat. Dedit Pontio de Bascone Carolus Andegavensis. Hinc cum Caccabo juris fuit Joannis de Claromonte, ac ejus heredum. Vide *Pirina*.

PECUARIUS Mons ad amnis Platani dexteram ripam ab colle Platanella haud procul.

PELLERUS Mons idem & Peregrinus, de quo infra.

PELIZARUS Fluvius inter Petraliam, & Engium opidum, originem habet, & in Salsum cum aliis se exonerat. De eo alibi.

PEREGRINUS Mons, olim *Ercta*, de quo supra fuse dixi, contra Panormum ad ortum, ejusque moli maritimæ imminet. In eo S. Rosaliæ Virginis Crypta in Ecclesiam hodie conformata circa meridiem, religioso cultu a Siculis undique confluentibus quotidie frequentata, summoque in honore, ob sacrum, quem solo aspectu conciliat veluti metum, habita. En illius, Jordano Cascino authore descriptio, adamussim schemati respondens. *Haud longe a montis culmine ingens panditur specus c. palmorum longitudine excurrent. Primi autem aditus latitudo xxxviii. palmos patet; tum magis magisque pergente orientem versus sinistro latere, eadem latitudo ad xl. & amplius palmos*

relaxatur ad eum usque locum, unde sacrum Rosaliae corpus erutum. Redeunt inde rupes angulum costringentes, & sensim cocunt antri latera in iii. ferme palmorum angustias ostio oppositas. Altitudo varians, ut in exesis, pendentibusque temere rupibus, quæ viii. quæ xiii. palmis continebantur; ac in medio antri immensi hiatu recedit. Enarrat subinde Cascinus, quale ante annum mdcxxvi. erat antri ostium, sive foramen, ut nemini nisi obverso latere is pergeret, ingressum præberet; nec statim, subdit, ingresso latior patebat via, sed ad x. fere palmos intra rupis crassitiem per easdem fere angustias perumpendum erat. Hæc tamen saxea moles, quæ aditum pene obstruebat antri, ad lævam aliam quasi caveam xii. palmorum in longum, latumque porrectam sinu continebat suo, atque hic dumtaxat angulus fuisse videtur ad habitandum aptus; solus quippe stillicidii immunis. Post antri quoque aditum ad dexteram contra caveam mox descriptam, alia, quæ vix hominem caperet xvi. ferme palmos longa patet; Hanc vero, veluti conca excipit ad aquas guttatim decedentes ebibendas comparata. Ad lævam non longe a prima cavea foramen palmis viii. circiter e solo elatum, ascensu difficile, angustumque aperitur, per quod in cavernulam vix hominis capacem descenditur, ubi multum ætatis Rosaliam exegisse fama refert. Hæc ex Cascino, qui sacri corporis inventioni adfuit, antrumque ut tunc erat, contemplatus, integra fide omnia in scriptis retulit.

Jam hodie antri vestibulum columnis e vario marmore suffultum, proximumque sacrarium omnimodam præferunt elegantiam. Surgit porro eo in loco, ubi sacra ossa saxeo inclusa cortice, ab decedentibus aquis efformato, inventa sunt, dives e marmore

ara argenteis vasis, lychnisque instructa, sub qua Virginis marmoreum etiam signum auro, & gemmis ornatum conspicitur, eodem situ ac gestu, quo jacuisse exanime corpus creditur, summaque intuentium animos afficit pietate, & cultum conciliat singularem. Coenobium olim Fratrum Minorum prope specum excitatum post repertas reliquias, defecit; hinc templi cura Sacerdotibus mandatur, quibus congrua stipendia Senatus Panormitanus tribuit; nec piorum civium deficiunt designati proventus ad Sacrificia quotidie celebranda, cultumque loci promovendum. Habes reliqua ad Peregrinum montem spectantia loco citato de *Ercta*. Dicebatur Sarracenis *Pollerus*. Jacobus Adria *Perinum* appellat.

PERMENINI Casale erat Monregalensis Ecclesiae, uti apud Lellum par: 2. Hist: Mont.

PERRERÆ, Lapididine inter Mazaram, & Belicis fluminis ostium a veteri Selinunte haud procul, unde lapides pro construenda, conservandaque ea urbe antiquitus sunt excisi. Dicuntur ab incolis etiam *Latumia*. Vide *Ramuxara*.

PERRIBAYDA Castrum ad collis radices in aquilonem, cui dirutæ arcis vestigia, Castellacium appellata insident; Collis vulgo *Cozzus* dicitur in agro Mazarenfi ad Trium Fontium, seu Granitulis promontorium. *Berribayda* Nemus, ubi Castrum, in Regiis libris memoratur, juris *Thomæ de Corvino* sub Aragonensibus, quo ab officiis recedente, datum est it. Ind *Gratiano de Xuar* Hispano, & mox ejus filio *Garfiæ*, aliter *Garfiotto*. Huic *Joanna* filia successit, a cujus morte sine prole Rex Fridericus III. anno m. ccc. Perrono *Joenio* attribuit, Pretiosa *Garfiæ* conjugē, & *Serena* sorore, quæ in Hispaniis degebant, re-
jectis

jectis. *Ex Perrono Bartholomæus*, qui *Ferrerio de Ferrerio* mcccxcix. vendidit, unde *Antonius de Plaja* nepos, onere assumendi cognomen, & arma adjecto, accepit, Martino Rege rem confirmante. *Antonium* sine filiis decedentem, *Serena* ex *Ferrerio* orta *Guilhelmi Invegii* uxor excepit; hanc *Margaritha* filia, quæ *Jannotto de Marino* nupfit, & ab *Alphonso* confirmata dicitur mccccliii. *Melchior* ex illis natus *Joannellam* hæredem habuit, quæ primis nuptiis *Petro Sobia*, secundis vero *Bernardino de Thermis* adjuncta vixit. Ex eo *Antonius*, hodie xii. *Petribayda* Baro procedit, qui *Castelli Thermarum* Princeps, *Isnelli Comes*, & jure uxoris *Eleonoræ, Baucinæ, & Montis Majoris Dynasta* fulget.

PERTICIANENSES Aquæ. Vide Aquæ.

PETILIANA Locus in *Antonini Itinerario* memoratus *Catina, Capitania* xxiiii. *Gelensium Philosophianis* xxi. *Petilianis* xxviii. *Agrigento* xviii. Ad quæ *Cluverius: A Gelensium Philosophianis* xxviii. millia si progredieris in locum, qui *Agrigento* xviii. millia absit, *Petiliana* illic fuerint, infra opidum, cui vulgare vocabulum *Caltanissetta*, haud procul ab *Himeræ, seu Salsi fluminis ripa*. *Petrus Carrera* *Petiliana*, ubi *Delia* recens est opidulum locat; prope enim *Hospitatoria taberna* adhuc *Petiliana* appellatur.

PETRA AMICI vetus *Arx Alexandria* opido imminens, quæ idcirco de *Petra* appellatur. *Fazello* dicitur *Petra* absque alio addito; Ejus est mentio in *Capibrevio*. Vide *Alexandria*.

PETRA BELICIS ad dexteram cognominis amnis ripam. Vide *Belicis*.

PETRA GALIA ingens est scopulus ad pass: c. in ambitu, in *Leocata* littore a continenti solis pass: x. diffusus.

PE-

PETRA LONGA Fluvius, Malvelli primum aquas, laticesque hinc in Planitie Græcorum exortos sub Scala Foeminarum recipit; Sparaciam mox interfuit, & sub Calatrafî colle ponte trahjicitur. Ad trajectum Carbonis Corilionensi flumine augetur, tandemque circa Entellam, & Castrum Veteranum sese Belici adjungit.

PETRA PADELLA Scopulus contra Puntam Albam promontorium in Agrigenti littore; patet in circuitu pass: cc. & n. circiter recedit.

PETRA RUBRA Arx erat olim Calatanixectæ opidi, hodie vix superstes, de ea alibi.

PETRI PALATIUM Scopulus in Drepanensi portu.

S. PETRUS Fluvius cum celebri ponte, qui & Platanis. Oritur supra Camaratam, & ab æde S. Apostolo sacra, circa ejus ripas extructa nomen sortitur. Vide *Platanis*.

PHALARIUM Vetus Castellum ad Gelam spectans ex Cluverio in colle situm, qui australi imminens littori, & *Guardia* hodie appellatus, a Leocata in ortum v. circiter pass: m. diffidet, ab arce Falconara ii. a Gela olim, ubi hodie Terranova xii. de quo in Valle Neti. Hic vero de eo rursus, quod aliis Scriptoribus, & Fazello Gela ad Leocatam statuitur, & *Phalarium* idcirco haud procul locatam creditur.

PHERAT Turris vetustissima ad urbis Panormitanæ tuitionem a primis ejusdem incolis posita, cujus extabant reliquæ prope S. Joannis de Deo recens Cenobium. Sub hac turri porta *Busuemis*.

PHINTIA Urbs celebris, tenui meo judicio, ubi Leocata hodie, quæ ex illius reliquiis surrexit, stabat. Ptolemæus eam inter Gelam, & Agrigentum locat.

locat, & si ex errore mediterraneam velit; quum disertissimis Diodorus verbis eam in littore locaverit lib: 22. *In Sicilia*, inquit, *Tyranni erant Hicetes Syracusis, Phintias Agrigenti, Tindarion Tauromeniti*. Et paullo infra: *Phintias urbem condit nomine Phintiadem, Gelensesque e patria submotos in ea collocat; Sita autem hæc est ad mare*. Offenderant quippe Phintiam Tyrannum Gelenses, ipseque magnis viribus illam adortus tandem expugnaverat, ac exciderat; cives, ut in novam demigrarent, & ex ea sua omnia comportarent, compulerat. *Muris enim, subdit, domibusque Gelæ destructis, populum in Phintiadem transtulit; postquam mœnia, forumque insigne, ac templa Deorum condiderat*. Factum hoc dicit Cluverius anno Urbis Romæ cccclxxi. ante Christum Dominum cclxxxii. Memoratur hinc *Phintia*, sive *Phintiadis* portus, & statio eidem Diodoro lib: 24. eoque Romanos reflexisse cum classe, & Junium Consulem post suorum cladem delatum affirmat. In Antonini Itinerario *Plintis* loco *Phintia* vocabulum irrepfit: *Ab Agrigento per maritima loca Syracusas pass: m. cxxiii. sic: Dædalio xviii. Plintis v. Refugio Chalis xviii*. Dædalium nempe Castellum, Phalaridis aliter appellatum, ubi Echnomus mons, de quo alibi; *Plintis*, seu *Phintia*, ubi Leocata; *Chalis Refugium* Gelæ littus, ubi hodie Terranova intelligit. Apud Tullium denique in Verr: iii. *Plutia* pro *Phintia* loco maritimo legitur, ut Cluverius probat. *Phintia* iv. numi habentur; in quibus senile caput, juvenile, & muliebre exprimitur, & in postica Aper cum adscriptis literis ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΦΙΝΤΙΑ.

PHITALIA Sarracenici nominis Casale ad m. Agrigentinae Ecclesiae Præbendam spectans, nonnisi
Tom. II. P. II. L ma-

magnam, & vetustissimam arcem servat ad gentis Septimæ Dynastas spectantem.

PHORBANTIA, aliter *Bucinna* Insula. Vide *Levanfus*.

PIACUS vetus opidum incerti omnino situs apud Stephanum memoratur, nulli alteri notum.

PINCIANÆ, Aquæ *Segestanæ* aliter, quod nomen unde his fuerit acquisitum, incertum putat Cluverius.

PINTIA, aliis, & rectius *Phintia*, nonnullis *Sacca*; ex Ptolemæo in Saccensi ora. Cluverius ab *Jnico* non distinguit.

PIRINA Locus in Antonini Itinerario, in quo iter ab Agrigento per Panormum Lilybæum usque describitur tale. *Ab Agrigento Lilybæum m. pass: CLXXV. sic: Pincianis IX. Comitianis XXIIII. Petrinæ IIII. Pirina XXIIII. Panormo XXIII. Pirina*, subdit Cluverius, *medio itinere inter Petram, hodie Petraliam, & Panormum XXIV. m. pass: utrinque interjectis intervallis nullis cognoscuntur vestigiis. Fuisse autem ex intervallis deprehenduntur circa opidum, cui vulgare vocabulum Caccamo*. Invegius quum in agro Caccabensi Pectorana Casale olim extiterit, seu Pitirrana, hodieque Feudum Pitirranæ inibi esse comperiat, ad hanc usque ætatem variis rudibus, ac urbis prostratæ cadavere distinctum, Conjecturis agens *Pirinam* eò loci stetisse affirmat.

PIRUS Fons in agro Panormitano uberrimus ad occidentem, qui suas cum Oretho flumine aquas conjungit.

PIZZUTA Mons, sub quo Plana Græcorum, mox describenda sedet. Ad radices fons, cujus aquæ in ejusdem opidi foro effluunt.

PLANA

PLANA GRÆCORUM Opidum ad Pizzuræ montis ortivas infimas oras situm, alio vocabulo *Planities Archiepiscopi* juxta Fazellum, quod sub Monregalensis Pontificis ditione sit; ejusque munere Græcis Albanensibus solum concessum fuerit; ab anno MCCCCLXXXVIII. auspicia illud habuit, laribus 306. in Caroli V. censu, incolisque subinde 2699. conflatum legitur, de anno MDCLII. focos 1085. animas 3864 numeravit; demumque sæculo decurrente laribus 1214. incolisque 3605. coalescit. In Panormitana Comarchia, & in militari Saccensi provincia computatur. Ejus est situs in meridiem, & ortum pronus, qui mox in spatiosum, & latissimum æquum pene campum extenditur. Occurrit ante pomœrium S. Antonii Abbatis Ecclesia; hinc recta, & ampla via totum describit opidum, cui minores aliæ, & non angustæ respondent. Ad illius aditum S. Nicolai se offert asceterium ab Augustinianis Excalceatis cultum, variis censibus civium pietate donatum, contra vero Archiepiscopales ædes assurgunt. Majus Parochiale templum S. Demetrio sacrum, ædificiis nobile, sub Archipresbyteri cura, qui suo cum Clero Græco Divinis quotidie officiis vacat, centrum pene occupat; forumque late patens subinde cernitur, ubi elegans e marmore fons Archiepiscopi Ludovici Alphonfi Delos Cameros opera constitutus, aquis uberrimis, ac limpidis affluit. S. Georgii succedit, ubi sacra etiam administrantur cum adnexo S. Philippi Nerii Oratorio, Presbyteris Græcis addicto, quod nostra ætate, rem promovente Georgio Guzzetta ejusdem instituti viro egregio, fundatum est; nec non B. M. Collegium in Deiparæ de Odigitria nuper quoque excitatum. In S. Viti Martyris porro æde, quæ prima fuit Albanensium Paro-

chia, Latinus hodie ritus viget, ex instituto Francisci Peretti Archiepiscopi, clerusque sub Curione animarum ejusdem professionis regimen habente, sacris operam navat. Huic alię subduntur Ecclesię, nec suis caret S. Demetrii, nec promiscui ritus piorum fidelium defunt sodalitia. In supremo denique tumulo Minores Capuccini ab anno MDLXXIII. degunt, & Annuntiata Ecclesiam, Græcis concedentibus, piis exercitiis frequentant, nec longe S. Crucis Ecclesia cum Montis Calvarii memoria, quę finem opido imponit.

Circa originem paullo altius rem expendere oportet, quod injucundum non eveniet. Quum per Græciam universam Barbari debacchantes in Macedoniam, cujus hodie australis pars Albania, sive Epirus dicitur, irruissent, Amurate II. Duce, eam sibi subdere conati, Joannem Castriottum inter Albanenses Dynastas non ultimum bello attritum, ut tributa penderet, & obsides filios traderet, compulerunt. Hos inter Georgius fratribus tandem superstes, paternę ditionis regimen variis artibus nactus, formidabilis adeo Turcis evasit, ut Scanderbegii eorum lingua, idest Magni Alexandri nomen conquireret, seque firmissimum veluti murum illis opponeret; crebris eos cladibus afficiens, fidem Catholicam contra immanissimos tyrannos sartam tectam suis in partibus ad plures annos servaret. Post multa demum egregia ac fortiter gesta, uti ejus vitę habent annales, immortalis de se relicta fama, mortalis esse desiit; hostibus idcirco invadendi Albaniam aditu patefacto, & hæc cum aliis regionibus in prædam abiit; Quumque afflictis patrię rebus nullum superesse remedium cives adverterent, passim cum familiis in Siciliam trajcere cogitarunt, ut avitam religionem vel maxime inviolatam servarent. Et primi

mi quidem circa xv. sæculi lxxx. annum ab Adranensi Comite excepti opidum a Græcis appellatum ad Ætnæ australes radices condidere; Maniacensem mox agrum ad ejusdem montis latera occidentalia tenuerunt, ubi vicatim habitarunt; Canfariæ solum inter Calatajeronem & Platiam nonnulli; variis sane regionibus, uti a cujusque loci dominis benigne exciperentur, occupatis. Hi tamen passim Græcis ritibus posthabitis, Latinum amplexi institutum Græcanicam vix nomenclaturam retinuerunt; Qui Bifirense vero prope Lilybæum, casale primum coluere, sub colle, ab arce, & monte Calatamauri haud procul, ab hibernum occasum, Comitissam opidulum, patrii moris tenaces, Latinisque in societatem adscitis, sibi sub Catharinæ de Cardona Clusæ dominæ auspiciis, statuerunt. Id suo loco descripsi, sed Pirri fretus auctoritate medio xv. sæculo ortum cognovisse, & Parochialem Deiparæ Annunciatæ sacram cum utriusque Ecclesiæ clero habere evulgavi; Sed verioribus hodie edoctus relatibus, Græcam Parochiam S. Nicolai Myrensis Pontificis referre nomen, Latinam S. Mariæ de Fonte appellatam comperiui, & illi Annunciatæ, S. Rocci, & Purgantium manium sacras ædes subesse cognovi.

Jam post biennium mccccclxxii. Joannis Villauraut Pritii Domini beneficio, agro aliis Albanensibus designato, Palatium Adrianum opidum coaluit sub monte Rosarum, cujus Græca Parochia Beatæ Virgini, sub Immaculatæ Conceptionis titulo, sacra est hodie; Latina eidem Deiparæ de Lumine, cui illa Carmeli suffragatur. At longe copiosiores anno mccccclxxxviii. quum ex eadem Albania appulissent familie, & ad Ecclesiæ Montis Regalis regimen Joannes de Borgia sederet, eorum motus precibus pius Pontifex feudum
illis

illis de *Merca* ad montis *Pizzuta* radices irriguum, fertile, & ad colendum idcirco aptissimum, pass: m. viii. inde diffitum attribuit, ima ejusdem montis latera novo extruendo opido satis accommoda assignavit. Ibi ergo humiles primum casas novi coloni statuerunt, & S. Viti Ecclesiam Parochiali jure donatam sibi delegere. Turris tunc etiam ad tuitionem extructa. Novis inde in dies incrementis aucta colonia justum in opidum evasit. De Medijasio jam dixi.

Illud hic de nostris Albanensibus memoratu dignum censeo, quod, uti audio, speciali tractatu Paulus Maria Paninus S. Nicolai Græcorum Panormi Parochus, quamprimum ea, qua pollet eruditione, expendet, eos scilicet non regionis amenitate illectos ad nos migrasse, sed ut Christianę Catholicęque religionis dogmata, ac ritus, quibus barbaros inter exactius inhærere vix possent, in nostris omnimode regionibus custodirent: Et sane expertes ipsi ab erroribus Græcanicis Spiritus Sancti a Filio processionem nedum corde profitentur, sed & in Symbolo laudabili consuetudine expressis proferunt verbis; quod orthodoxos alios ex Græcis minime fervare, in propatulo est. Romanę sedis primatum adeo propugnant, ut in Lyturgicis precibus Summi Pontificis memoriam alta voce, cum cantu agendam, optimum ducant. Azymos panes ad Christi corpus consecrandum aptissimos facto commendant; in Ecclesiis enim Latinis in azymo Eucharistiam sumere non recusant. De dilata ad Judicii extremi diem beatifica visione cum Fotianis nequitiam sentire, tabulæ in eorum Ecclesiis expositæ satis testantur, in quibus Electos, & Sanctos homines ante Dei thronum Angelicis choris sociatos oculis intuentium repræsentant. Animas denique piacularibus
flammis

flammis addictas sanctè, nedum institutis in earum honorem sodalitatibus, extructisque Ecclesiis, sed & quotidianis in levamen effusis precibus, & oblatiis sacrificiis profitentur.

Ad *Planam* redeo, e qua exortos Seraphinum & S. Petro & Paulo S. Augustini Discalceatorum ordinis professorem, & Georgium 'Guzettam seculum hoc nostrum vidit. Ille non vulgaris Theologus, & eximius Orator claruit. Diu Romæ, ubi doctrinæ suæ publicum non semel experimentum in generalibus Comitiis præbuit, Generalis Definitor, uti vocant, vixit. Funebrem edidit orationem Drepani habitam; Multas Latino elegantissimo stylo Inscriptiones, opusque insigne: *Sapiens in Prophetis vacans* mss. reliquit. Georgius Panormitani Oratorii Presbyter, Institutum in patria, Clericorum Græci nominis Seminarium Panormi fundavit, promovit, aluit; viris Principibus apprime charus ob sanctos mores, doctrinamque præcipuam fuit. Nuper ætate longævus piissime e vivis abiit. De agro jam dixi. Longitudo xxxvii. latitudo xxxviii. paucis excedit. Aer salubris est; aquæ limpide, leniterque frigide.

PLATANELLA Mons memoratur Fazello Dec: 1. lib. 7. cap: 3. haud procul ab Heracleæ ruinis: *Heraclea jacens in littore urbs Intus postea ad pass: m. vii. in monte edito inter Pecuarum, & Platanellam magna urbs prostrata cernitur: Ancyra olim; sive Ancrina ex Cluverio, uti suo loco monui. Et paullo superius in colle undique præciso, quem Lycus amnis sua dextera alluit, cuique Mons Platanella est nomen, alterius urbis dirutæ ambitus pass: m. & unico accessu adeunda, miræ visuntur ruinae. Quod hic Cotyrge steterit anceps animi Cluverius tradit; Ptolemæo quippe in*

in hoc tractu *Cotyrga* locatur. De *Craſto* antiquiſſimo opido nonnulli cogitant, in Sicanorum finibus circa Heracleam ſito. De quo alibi dixi. *Indaram* denique Sicanorum opidum, authore Theopompo apud Stephanum, *Platanella* monti inſediſſe, judicant alii.

PLATANIS Fluvius *Halycus* olim, ideſt Salſus, ex Fazello *Lycus*; Siculę australis orę præ aliis celebrior, Diodoro, Plutarcho, & aliis veteribus notus, quod ipſe inter potentiſſimos populos Penos ſcilicet & Syracuſanos fines poneret, amborumque in inſula dittonem diſterminaret. Præcipuus ejus fons inter Caſtrum Novum, & Camerata, qui S. Petri amnis auctus aquis ejus ſibi nomen uſurpat, & ponte lapideo trahiicitur. Vallem ſubinde longo tractu ſcindit, molaſque frumentarias paſſim convolvit; unde exiliens Salſo fluvio ſub Monte Mellis juxta ſalis fodinas oriundo conjungitur, & Halycus idcirco appellatur. Poſt hunc confluxum ſub Sutera, & Campoſranco magnifici lapidei pontis, anno MDCCXLII. reſtituti, ope illius ripę adjunguntur. Excipit ſubinde Rahalmuti fluentum, & paſſu m. IV. cum Turbulo admiscetur, cujus eſt origo ſub Camerata, & S. Joanne ad meridiem, uti inferius reponam. Multis denique ambagibus deſluens hyeme, formidabilis evadit, tandemque ad Heracleam in mare, mutato ſepe oſtio, ſe exonerat. Piſcatu inſignis eſt, anguillas enim ſapidiſſimas, aloſas, & cephalos præbet, minutosque alios piſciculos abundantiffime fert.

PLATANUM Caſale ad Panormitanam ſpectans Eccleſiam; Friderici II. diplomate eidem confirmatum, Jacet hodie, ſed veteris arcis ab Rogerio Comite expugnata ruinas oſtentant.

PLINTIS In Antonini maritimo Itinerario *Phintia* urbs, cujus hodie ſitum *Leocata* occupat.

PODIUM MUCIACCUM Collis prope Leocatam ii. pass: m. habens in ambitu ; totidemque ab urbe in ortum recedens, ubi Ecnomum Castellum statuit Fazellus, qui uti sepius dictum Gelam ad Leocatam locavit.

PODIUM REGALE Opidulum Diocesis Mazarenfis, & Salemis Comarchiæ in agro Gibellinæ Francisci Morsii opera ædificatum, qui & homines congregandi facultatem, & *Podii Regalis* principatus titulum Philippi IV. beneficio anno mdcxlii. simul retulit. Numerat focos 267. animas ex censu sub Victorio Amedeo 1097. hodie 1858. Major, & præcipua, Ecclesia sub Archipresbytero unica Parochialis S. Antonio Patavino dicata elegans est, subjectasque iii. alias minores habet. Ab ea haud multum distat Principis ædes. Minores Capuccini ab anno mdccxiii. loco ameno sedent. *Podii Regalis* Comarchas iure gladii gaudentes, & in Comitibus votum xliii. proferentes, alibi de Gibellina loquens, tuus sunt Marchiones, laudavi. Habet gradus xxxxi. xl. latitudinis xxxvi. xxxv. longitudinis. *Podium Regale* novæ originis sub Villafranca ad meridiem, aliud a nostro, ex Agathini Daidonis tabula in Notis ad Fazellum, induxi, sed, quod hic allucinatus fuerit, non adverti.

POLITIUM Civitas Generosa in collis ameno jugo sedet sub Nebrode Monte, hodie *Madonia*, in occasum, duos inter fontes Himeræ Meridionalis, & Septentrionalis, seu verius ad unicum utriusque fluminis fontem *Fatuzza*, uti alibi expendi. Regio subest dominio, ac designato a Rege Magistratu, Criminum Quæstore scilicet, Juratis Patribus iv. & Syndico gubernantur, qui in publico Regni confessu locum xxi. occupant, & proprio utuntur stemmate, quod vii.

Rofas triplici ordine difpofitas exprimit; In extremo ad austrum fupercilio Arx, Rogerio Comite authore, affurgit. Quum enim Sarraceni ingenti numero in Nebrodem montem convenientes, Comiti obfifterent, ad illos obfidendos arcem tutiffimam, quò perfugium haberet, extruxit; devictisque poftmodum barbaris, in *Prælii*, Sicula voce de *Battaglia planitie*, prope arcem colonos conftituit, unde Opidi origo ex Fazello, Pirro, & aliis. Sub horum venia Opidi inftauratio folum Rogerio adfcribenda; Nam longe ante *Politium* extitiffe paffim ceteri affirmant Sicularum rerum Scriptores, Aretius, Maurolycus, ac vel a Poluce uno ex Dioscuris, vel ab Apollinis templo, vel a Palicis, nomen illi inditum tradunt. Carufius denique ab *Ifide*, veteri Ægyptiorum numine, & Græco vocabulo *Polis* deducit, quafi *Polis Ifidis* fuerit olim appellata, unde *Polifium*. Sunt, qui de *Sitana* conjecturas efformant, quam fuma vi a Romanis expugnatam Diodorus tradit, fitamque inter Mytistratum, & Panormum putant; fed Cluverius *Sitanam* cum *Hippana* confundit, quam incerti fitus evulgavi. Ceres, inquiunt, *Sitam* appellatur, Ceres autem eadem ac *Isis*. Has tamen divinationes potius dixerim, quàm conjecturas.

Cetero diruti opidi, & vetuftiffimi, rudera fpectantur ab hodierna Civitate haud procul, quæ de *Politii* antiquitate argumentum non leve præbent, nec infirmum. Statua demum, feu Columella, quam laudatus edidit Carufius, triangularis, tresque exhibens muliebres figuras, id certe innuit, locum, antiquis olim ethnicis frequentem, eorundem monumenta fervare, ut de illius vetuftate judicium feratur. Est hodie recens inter mediterranea non ultimum, cum
inco-

incolarum numero, & nobilitate, tum ædificiis sacris, profanisque, quibus resplendet. Major enim Basilica, & Parochialis ad alteram collis partem contra arcem, Divæ Virgini in cœlum Assumptæ sacra, B. Gandulphi exuviis ornatur, quas ille *Politii* deposuit MCC. LX. & Patroni idcirco *Politienſum* titulo honoratus, cum peculiari elegantissimo sacello, Elisabethæ Farinæ opera elapso medio sæculo extructo, ac largissime donato. Fuit autem Gandulphus Ordinis Minorum asceta, vitæ sanctimonia clarus, qui e Benasco in *Siciliam* delatus, quum *Politii* in Verbi Dei prædicationem, Quadragesimalis jejunii tempore, incumberet, ad cœlos in hospitali S. Joannis æde evolavit. Creditur autem id princeps templum Blancæ Reginæ, quæ diu incolatu suo nostrum opidum nobilitavit, opificium esse; Nam SS. Trinitatis antiquissima Ecclesia Martini ævo aliarum Mater erat, Teutonie Ordinis Sacræ Mansionis Magistro suffraganea, quo nomine sub Cardinali de Aurea Commendatario instaurata legitur. Extat & alia S. Joannis Baptistæ de Ponte Ordinis Jerosolymitani dives Commenda, Prioratui Messanensi subjecta, cujus author Rogerius de Aquila Avellini Comes, *Politii* dominus vulgatur. Jam a duabus aliis Ecclesiis Sacramenta petuntur, majori suffraganeis, ac tres supra viginti filiales enumerantur.

Ex Cœnobitarum porro domiciliis alia sunt extra pomœrium, extantque adhuc hodie, alia perierunt; Nonnulla intra spectantur. De illis infra. Primum ex his secundis S. Francisci Conventualium sua fundamenta sub annum mccc. habuit, uti Campanæ inscriptio, quæ superest, satis evincit, hinc S. Gandulphi in templo depicta imago summam prodit anti-

quitatem. Non desunt tamen, qui Blanca Reginae adscribunt circa mccccxii. a qua forte instauratum, auctumque censibus creditur, & frustra S. Crucis donatum. S. Dominici familia ab anno mccccxxxi. in S. Spiritus æde B. Joanne Licio Caccabensi, viro religionis præcipuæ authore, fundata, servat hodie vetustum splendorem: S. Mariæ de Carmelo antiquum habebat extra mœnia cœnobium; Nunc ejusdem Ordinis Reformati de Monte Sancto locum occupant celebriorem. Societatis Jesu Collegium elapsi sæculi anno lxxxxi. S. Hieronymi auspiciis, situ præcipuo fundatum, vetustæ successit domui, ubi ante mdlx. & ultra aliquot residebant Alumni. Capuccinis prope ædem majorem in nobilissimæ gentis *de la Farina* datum est habitare, & in proprios usus ædificia convertere, de quibus infra. Duo Monialium S. Benedicti Cœnobia opidum quoque nobilitant, alterum vetus, eo quod in S. Petri æde extra urbem olim coaluit, inde in S. Margaritæ intra mœnia sorores migrarunt. Id autem ante annum mcccclxvi. originem cognovit, uti Regis Friderici III. literis constat, quibus S. Mariæ de Latina ager S. Margaritæ Monasterio conceditur. Fama nihilominus a Regina Blanca mccccxii. fuisse constructum evulgat; At tunc bonis potius auctum, ædificiis restitutis locupletatum, ac S. Crucis Benedictinæ veteri Abbatia, de qua paullo post dicam, subjectum passim putatur. Nova Abbatia S. Mariæ de Gratis titulo insignis, sæculo xvi. ortum recognoscit, nec procul a veteri abest, dives & ipsa, ac frequens, nec ædificiis impar. Pro Virginibus puellis S. Catharinæ, ære publico claustrum assurgit. Domus Hospitalis, S. Nicolai antiquissima mclxvii. Bosonis Cephalædensis Episcopi facultate, juxta portam, Petri de Tolosa divitiis

vitiis ædificata S. Gandulphum fovit, & piissime mortuum excepit; hodie infirmis mulieribus addicta. Alia recentior, Hieronymo Caruba authore, S. Joannis de Deo fratribus mxc. concessa, pauperes excipit morbo affectos, & misericordiæ opera illis abundè impendit.

Extra in agro ad pass: circiter m. nucum arboribus confito, aquis irriguo Blanca Regina S. Crucis Monasterium crexit, ac large ditavit, cui aliud S. Margaritæ Monialium subiectum voluit. Hujus rei monumentum ipsius Reginæ in veteri templo depicta imago adhuc extat, ut Pirrus tradit. Monachos ibi incoluisse tradunt ad sæculi xv. exitum. Commendatum exinde a Rege Cœnobium Ferdinandi II. literæ, Francisci Passalacqua primi Abbatis Fiduciarii favore, evincunt, quod hodie servatur. S. Mariæ de Latina hospitium erat ordinis S. Benedicti Argyrensis Abbatis juri addictum, uti Alexandri III. Rom: Pont: & Henrici VI. Imper: constat privilegiis. At Fridericus III. Rex illius bona S. Margaritæ Monialibus concessit mccc. lxxvi. Minores Observantes ad n. passus, primo xvi. sæculi anno sedem statuere, in quorum Ecclesia Virginis Deiparæ in tabula Icon antiqua, & celeberrima ex Pirro. Capuccinis locus primo obtigit ab urbe n. pass: in agro *Brucarà*, hinc in æde Annunciatæ, demumque intra urbem, ubi hodie decenter degunt, uti paullo ante dictum. Carusius Par: 2. lib: 3: Sic: Hist: SS. Salvatoris Ecclesiam memorat in Casali Xiu-
reni, S. Stephani de Nemore apud Calabriam, suffraganeam; S. Mariæ de Pinta, & S. Michaelis, quas Adelasia Comitissa suis divitiis fundavit. Idem Benedictini Monialium Claustrum eodem in agro meminit ab Elisabetha Regina constituti circa mcccxx. quod
aut

aut illud S. Petri fuit, aut S. Margaritæ; Hæc enim princeps foemina cum Ludovico filio diu *Politii* perstitit, suæque pietatis, ac munificentiae varia monumenta reliquit.

Magnibus, quo authore fuerit opidum vallatum, incertum; Eorum attamen major superest pars, ac olim in civilibus bellis Claromontani, non tam arcis firmissimæ, quam illorum præsidio fisi, diu contra Reges *Politium* occuparunt; donec Hieracensis Comitis virtute, qui ab opidanis evocatus fuerat, ac noctu per insidias irruerat, legitimo domino mccccliv. redditum, fidem suam exinde probavit. *Rogerus* enim Comes, qui, uti innui, Arcis Conditor fuit, & circa ipsam opidum reparavit, *Mathildi* filiae attribuit, quam *Ranulpho* Maniaco Montis Caveosi, & *Avenellæ* domino uxorem assignavit. Ex his *Robertus*, *Adelasia*, & *Simon* progeniti. *Adelasia* *Rogero* Comiti avunculo præ ceteris dilecta, *Raynaldo* de *Aquila* nuptui traditur, & *Politium* assequitur. *Adam* *Adelasiae* & *Raynaldi* filius ejusdem *Rogerii* gener effectus, proleque, uti tradunt, auctus, *Rogero* scilicet de *Aquila*, hunc *Avenellæ* heredem, & *Politii* declaravit; post quem *Guillelmum* de *Borrello* opidi nostri dominum invenio, qui bona & latifundia S. *Strophani* de *Nemore* in *Calabria* Monasterio attribuens, *Politii* Comarcham se subscribit. Hi omnes Regii sanguinis fuere; abinde ad Regium *Demanium* spectasse *Politium* affirmant; inter *Martini* idcirco de anno mcccxcviii. Capitula, quibus Regii *Demanii* loca recensentur, *Politium* locum habet. *Alphonfus* nihilominus *Joanni* *Vigintimillio* vendidit eum *Sacca*, mox vero reddito ære, ad se revocavit, & *Raymundo* *Capreræ* pignori dedit. *Joannes* Rex tandem, ne ulterius quacumque.

cumque ex causa venum daretur, iussit, uti ejusdem Capitulis constat mccccclviii. exaratis. Pirrus, quod Manfredi Claromontani anno mccccclxxi. fuerit ex Cancellaria eruit, seu verius mccccclxxi. sequenti enim sæculo in Sicilia ex Claromontanis extabat nemo. Tunc temporis sibi omnia Claromontani vindicabant, nec tam domini, quàm usurpatores dicebantur. Post sæculi xvi. medium, peste afflatum, magnam civium jacturam subiit, passimque ex antiquo splendore, ditioribus dynastis aliò abeuntibus, recessit. Ejus hinc census hodie in laribus 1220. civium est 2485. qui 4237. anno mcccxi. numerabantur. Ex Pirro elapsi sæculi medio lares 1728. cives 6653. Nec Regii libri alterius etiam sæculi frequentiore exhibent numerum. Caput est Comarchiæ; Cephalædenis Ecclesiæ Diœcesi comprehenditur, & Thermanum Militari Præfectura subest, equites xxiii. pedites cxi. sub signis emittens.

Politium maxime illustrarunt B. Guillelmus ex nobili Gnoffiorum gente, Coenobii S. Mariæ de Partu ordinis S. Benedicti Abbas, & Fundator ad Nebrodis montis orientale latus. Floruit sub Friderico II. anno mcccxv. vitæ sanctitate, ac miraculorum gloria; obiitque x. Kal. Maij. De eo Uvion, Molanus, Galestinus, Maurolycus, Bucellinus, & Cajetanus, aliique. Antonius Minor Capuccinus laicus, corpus gravi inedia, & asperrimo cilicio, veluti hostem habuit; Demonibus terribilis evasit, & in morte miraculis claruisse dicitur, quam anno mdl. obivit. Hyacinthus Trabona ejusdem ordinis Sacerdos, morum integritate præclarus, regularis disciplinæ tenax, ac doctrina ornatissimus, lustris vii. per Siciliam, & Italiam sacras habuit conciones; Apud Ferdinandum II. Cæsarem prædicandi

dicandi Evangelium ad septennium, provincia suscepta, oblatum Episcopale munus ex humilitate recusavit, omnibus denique virtutibus clarus in patria, mortis suæ prænunciato die, sanctè decessit MDCLIX. Hieronymus Errante Patriæ ornamentum, Generalis Capuccinorum Minister. Fuit in sæculo Juris-consultissimus, sed longe majoribus in clauistro doctrinæ radiis fulsit. Disertissimus enim Ecclesiastes, & Theologus singularis emicuit, & a prudentia eximia, animique virtutibus, humilitate præsertim se commendavit. Siculam, & Calabram Provincias rexit. Romæ totius ordinis Procurator, tandemque supremum ejusdem gradum est assecutus. Quo egregia opinione perfunctus munere, Drepanum aliquando, ut suos inviseret, Generalis Commissarius delegatus, veniens, mortale ibi exiit MDCXI. cujus funus splendide curatum est. Edidit Regulæ suæ expositionem; laudatur a Boverio, Wadingo, in Annal: Ordinis, a Pirro, & Mongitore. Placidus Ebanus & Cardona Clericus Regularis morum probitate insignis, Ennæ piissime decessit MDCLXXXIII. de quo Mongitore.

Uvillimus de Salamone, nobilis genere, incerti Ordinis Monachus ex Pirro; sed juxta Cagliolam Minor Conventualis, inter sui ævi Theologos celeberrimus, & Ecclesiastes eximius, Friderico III. ob animi virtutes percharus; Martino & Mariæ Siciliæ Regibus acceptissimus, & ad Cephalëdensem Episcopatum, ipsis agentibus, evehctus; mox tamen, quum in suspicionem illis venisset, maxime infensus. Sæculo xv. incunte, uti creditur, extra suam Ecclesiam obiit. Andreas de Campisio a Cephalëdensibus Cononicis ad præsulatum ejusdem Ecclesiæ pro vite meritis postulatus dignitatem minime assequitur. Joannes de Notarbartolo

carbartolo, ingenuus origine, Juris utriusque Doctus,
 Eugenii IV. munere Episcopus Paetensis, Alphonso
 Rege etiam volente mccccxxxvii. eodemque anno vi-
 ta functus. Franciscus Maria Rhini ex Minoribus Ob-
 servantibus post eimense in Ordine gradus, Minister
 Generalis, Syracusanus subinde Episcopus, demumque
 Agrigentinus, ubique prudentia, ceterisque virtuti-
 bus enituit. Diem clausit extremum mdcxcvi. Hunc
 Patre *Politiense* Panormi ortum Mongitorius, & alii
 affirmant. Thomas de Miltretta Ordinis Prædicatorum
 de Rebus Fidei anno mccccxxxvii. in Sicilia,
 Quæstor, doctrina & moribus clarus. Angelicus Ram-
 pulla S. Joannis de Deo, sive Bonorum Fratrum alum-
 nus, dexteritate in rebus agendis, nobilitate generis,
 multisque virtutibus conspicuus, Sicilię provinciam re-
 xit, mox anno mdcxxxix. totius Ordinis Prior Gene-
 ralis adlectus, multis præclare gestis, eo se gradu dignum
 ostendit. Romanus Sincerus Benedictini Instituti sub
 Congregatione Cassinensi Monachus, in S. Martino
 professionem emisit, ob egregias animi dotes Abbas
 renunciatus, S. Nicolai de Arena Cataneense Cœno-
 bium optime administravit; ad Averfanum promotus,
 ibi mortalis esse desit. Laudatur ab Uvione, Mongi-
 tore, & aliis. Stephanus Miltretta Abbas Monasterii S.
 Crucis *Politii*, cui Nepos Philippus successit ex Regia
 præsentatione. Hic ob senectam venerabilis, ac vir-
 tutibus clarus dicitur a Pirro. Michael Guarnutus S.
 Crucis quoque Abbas, & Petrus Guarnutus ejusdem
 Nepos, & in Abbazia successor; fuit etiam S. Marię
 de Mandanicio Abbas. Jacobus Rosellus Ecclesiastes,
 & Theologus Ordinis S. Francisci satis celebris, quo
 nomine Concilio Tridentino interfuit. Pirrus literis
 & moribus cultissimum de prædicatione Vincentius Mari-

nus ejusdem instituti Ministri Generalis socius, cujus aliquando vices subiit. Hieronymus Carubba Carmelitis accensus, in rebus mechanicis, horologiis summa arte fabricandis, aliisque conficiendis ingenii acumine singularis, a Philippo II., cui charissimus evasit, S. Mariæ de Bordonaro Abbatia cohonestatus, octogenarius in patriam redux, Hospitalis Domus S. Joannis de Deo author fuit; cessitque e vita MDCLXX. in majori templo sepultus.

Inter Scriptores Siculos complures ex laudatis enumerat Mongitore, ac commendat præterea Balthassarem Cutronam Minorem Conventualem, Concionatorem egregium Catanæ, dum in Verbi Dei prædicationem incumberet, defunctum. Hilarionem Perdicarum inter Bonos Fratres Sacerdotem, nobili loco natum, Poesi, & Eloquentia insignem. Hyacinthum Trabonam ex Minoribus ascetis gravioribus disciplinis, & medicæ artis peritia eximium. Antonium Ferrari Carmelitam, quem etiam laudat Petrus Carrera. De Joanne Baptista Caruso novissimo *Politienſi* Scriptore, plura occurrunt promenda, quæ in pauca conferam: Vir fuit ut genere nobilis, ita ingenii præstantia clarissimus, cui excolendo insignem sibi bibliothecam comparavit, Philologis, ac Historicis majoris nominis refertam, in publica Catanensi Academia hodie asservatam. Eruditionis hinc cultissime & Historiæ, Siculæ præsertim, aliarumque gentium reconditæ vel maximè, absolutissimum veluti oraculum evasit. Vulgavit *Siculorum Scriptorum Bibliothecam*; in unum scilicet corpus veteres Siculos Scriptores congeſſit; tum a primævis ejus incolis ad nostra tempora Siciliæ *Historicas Memorias* exactissime concinnavit, tribusque edidit tomis. Alia prælo paraverat ad

Politium patriam illustrandam; sed immatura morte præventus msta reliquit. Joannis frater Franciscus Carusus, & ipse historica eruditione præstans claruit, obiitque senex Panormi. Ager *Politiensis* fructus uberrime producit, Cereri gratissimus, fruges fert copiosas, nec Baccho ingratus vina suppeditat. Oleas præsertim nutrit, & armentis, suis in collibus pascua præbet. Longitudo est grad: xxxvii. xlv. latitudo vero totidem habet. Aer saluberrimus evadit, aquæ copiosæ sunt & limpidæ.

POLLUCIS Locus. Vide *Pulicorum Terra*.

PONS RUPTUS Fluvius S. Michaelis, seu *Milicie* in agro Panormitano ad meridiem. Vide *S. Michaelis Fluvius*.

PONS RUPTUS alter amnis Orethus, ita appellatus, in eodem agro. Vide *Orethus*.

PROPAX Fluvius Æliano memoratus, in Segestæ veteris urbis agro. Fazellus Segestanas aquas calidas *Porpacem* esse affirmat, quæ cum Termello adjunctæ Scamandrum olim dicebantur.

PORTELLA S. ANNÆ In agro Panormitano occiduo, mons arduus, & ascensu difficilis, circa cujus verticem turris olim ædificata ad itinerantium præsidium; angustus enim ibi est trajectus, latronibus ad prædas agendas accommodus. Vetus Sanctimonialium sub S. Annæ titulo Cœnobium perhibent quoque eò loci extitisse, ejusque rudera ad hanc usque diem perseverare, de quo Invegius & Tornamira.

PORTELLA MARIS Mons. Vide *Giordanus*.

PORTUS AUSTRIÆ, Maurolyco Stagnum Lilybei, seu Marsalæ; veteribus Livio, Aul: Hyrcio, Frontino, Polybio, & Diodoro notus; ab Arabis Portus Dei *Marsa Alla* appellatus; unde nomen proxima

mæ urbi. Romanis illius obstruere fauces non semel in animo fuit; sed fluctuum impetus impedimenta omnia disjecit, uti alibi dixi. Appellatus est Austria, quod in eo ingens illa Classis sub Joannis Austriaei suprema Præfectura, quam Principes Christiani MDL. contra Selimum Turcarum Tyrannum coegere, in unum convenit. Molibus subinde Carolus Aragona Siciliae Prorex MDLXXII. os ejus clausit adeo firmiter, uti obluçantibus undis, nusquam deinceps illę cessarint; hodieque idcirco in stagnum evasit.

PORTUS GALLI in Panormitano aquilonari littore, seu potius statio, sub ejusdem nominis colle.

PRATUM AMENUM Opidulum. Vide *Vallis Longa*.

PRITIUM Opidum, Siculis Prizzi, cujus Dynasta in Comitibus locum habet XI. Ad fontes Sossii fluminis in collis vertice sedet, & *Guillelmum Bonellum*, celeberrimi Matthei Bonelli fratrem, authorem habuit, qui a Guillelmo I. Rege, ejusque uxore Margarita facultatem illud extruendi obtinuit. Agrigentina clauditur Ecclesiastica provincia, & Thermitanum urbanæ militiæ Præfectum recognoscit, spectatque ad Corilionensem Comarchiam. Sub Carolo Cesare 345. laribus, 2301. incolis constabat. Sequenti sæculo focos 895. incolas 3180. & juxta Pirrum 847. 3339. numerabat; nostra ætate MDCCXIII. laribus 1010. opidanis 3700. ac novissime 4678. conflatur. Arcem laudatus Guillelmus in supremo clivo constituit; Claromontani instaurarunt, qui & majorem sacram eodem S. Georgio dicatam voluere, ab arce haud procul. Illam Archipresbyter, cui animarum cura imminet, sub Episcopi Agrigentini inspectione administrat. Clero autem hujus vices gerens præest. Minores Ecclesiæ

classe septem numerantur. Minoribus Conventualibus S. Rocchi anno MDLXXXIII. ab Antonio Lombardo Diocesano Episcopo locus conceditur, quorum Ecclesiam sarcophagi e vario marmore, nobilissima gentis de Villaraute, quæ diu *Pritium* tenuit, exornant. Carmelitæ vetus S. Angeli Coenobium occupant ad passum, quod initio Mattheus Bonellus Cisterciensibus Monachis attribuit, cum opidi juribus, unde factum, ut Monasterio Casamari ejusdem Cisterciensis ordinis *Pritii* Castellum esset obnoxium. S. Angeli enim una cum S. Stephano de Bosco Casamari Abbati indulto Pontificio cessit, uti de Palatio Adriano loquens, jam supra innui. Pirrus Hospitem S. Leonardi ædem memorat congruo censu instructam. Idem anno MCCIII. Monachis ejectis, Joannem Malestam Manfredi Comitis filium Castrum *Pritii* sibi occupasse scribit. Sub variis exinde ad annum MCCCXVIII. perstitit, & sub Martino, ab officiis recedente Francisco Valguarera, ad quem circa ejusdem sæculi exitum spectabat, Raymundus de Aprilia obtinuit, uti in Capibrevio legitur; mox MCCCXVIII. Nicolaum de Abellis dominum habuit. In ejusdem enim Regis censu Nicolaus de Abellis pro Castro, & loco Penici, & castro, & feudo Palaci Trianna Curia obnoxius dicitur.

Anno MCCCXVIII. igitur Cardinalis Columna Abbas Casemari ad se *Pritium*, ditionesque alias, coram Romano Pontifice causam agens, revocavit. At non diu Abbatia Procurator Joanni Villanovi sub censu annuo concessit, qui Principis rescripto MCCCXXVII. merum & mixtum imperium, uti vocant, super *Pritium*, & Palatium Adrianum impetravit. Excepit Joannem Aloysius filius, & hunc Franciscus, qui prole caruit; Carolus hinc ejus frater successit. Censum hic

Juliano de Robore Cardinali perfolvere quum recu-
faret, possessione privatur; sed rebus sub Juliani suc-
cessore, Joanne Baptista Ursino compositis, rursus in
castri dominium immittitur. *Caroli* successoribus Mat-
thæus Bonellus Cardinalis Alexandrinus spoliū litem
intendit MDLXV. & in Romana curia contra *Joannem*
Villaraut obtinuit. At hujus consanguinea *Joanna*
Velasquez & Villaraut Francisci de Bosco Vicaren-
sis Comitiss uxore, tandem XI. M. aureis numeratis,
pro non solutis juribus, Rege, ac Pontifice rem pro-
bantibus, *Pritium* MDXCVII. assecuta, conjugii in do-
tem assignavit. *Francisci* successores de Vicari lo-
quens ex ordine recenseo. Possidet hodie *Josephus Bo-*
nannus Catholicæ Princeps, ad quem Gentis de Bo-
sco jura devenerunt. Opidi latitudo est graduum
XXXVII. XLV. longitudo XXXVII. V. Ager fecundissimus
omnia ad voluptatem, atque ad vitæ necessaria sup-
peditat; fruges enim omnis generis, fructus, vina,
oleum fert, armentis, ac gregibus pascua abunde tri-
buit; venationi demum aptissimus audit.

PROBANTIA Insula. Vide *Levanfus*.

PUCELLARUM Crypta in S. Calogeri monte,
seu Giummariarum prope Saccam; sudat sulphura, &
vapores emittit.

PULICIS Fluvius, Madiunis juxta Ferrarium,
quem tamen Massa emendat.

PULICORUM TERRA, ubi Selinuntis urbis re-
liquiæ, & illæ ingentes, alibi describendæ. Sarraceno-
rum dialecto locus *Bibidel Borbgat* dicebatur, quæ
vocabula Siculis Pulicorum Terra redduntur; quod
Massa advertit. Littori imminet Turris Pollucis, quæ
nomen a veteri Templo cognomine sortitur. Vide
Selinuntis.

PUNTA

PUNTA ALBA Pro montorium inter Leocatam & Agrigentum sub Monte Claro. Adjacet illi *Petra Padella* scopulus ab ora d. circiter pass: recedens, ac pene ec. in circuitu habens. Hinc orientem versus statio de *Junca*, post quam *Pileris Puncto*, unde Leocatæ litus initium sumit.

PUTEUS SYBILLÆ, aliter Lilybetanus, hodieque *S. Joannis Crypta*, quam alibi descripsi.

PYRUS Fons in agro Panormitano suas Oretho fluvio adjungens aquas.



QUIS:



QUISQUINA Mons, *Coschina* aliter, nemorosus, & in bina divisus juga, xl. fere pass: m. Panormo in meridiem distans, duos inter alios proceriores montes, sed equali prorsus altitudine surgentes, locatur, quorum alter ad occidentem, Mons Rosarum, alter ad ortum, Camerata nominatur. Plinius hos Gemellos vocat, & descriptos habes in superioribus. Dissidet *Quisquina* ab opido S. Stephani ii. pass: m. ab altero Bivonæ iv. ab amne Platani, & Camarata v. aut vi. Duo illa ad occasum, Platani fluvius, & Camarata ad orientem habentur. Nobilis est porro, & memorandus ob S. Rosaliæ cryptam, in qua solitariæ vitæ tyrocinium Virgo hæc admirabilis instituit, ac juris olim erat Sinibaldi ejusdem Virginis Patris, nunc vero ad Vingtimillios Belmontis Principes pertinet. Notus erat Cryptæ locus, nemus hinc S. Rosaliæ dicebatur, & ara exterius eidem sacra adiacebat, ad quam olim complures religionis ergo pergere consueverant, sed in illam ante repertum in Peregrini antro Virginis corpus, penetraverat nemo. Primi quippe Operarii Panormitani duo cum S. Stephani opidanis angustum foramen, seu fissuram detegentes, hominis, exilis etiam corporis, incapacem, ferreis instrumentis hac dilatata, die xxv. Augusti mdcxxiv. aditum tentarunt, & in speluncam descendere. Hæc porro a Cascino, & Salerno hoc pacto describitur. Antrum oblongum ac duplex est; Prima ejus pars vi. circiter ulnas longa, in vii. divisa est cellas, quarum singulæ per angustum foramen adiri possunt. In prima ad levam rupes aliquanto

quanto latior adfurgit, ubi Virginis manu caracte-
res, duos digitos alti, & in novem inequales lineas di-
gesti hæc exprimunt: ✕ *Ego Rosalia Sinibaldi Quis-*
quina. & Rosarum Domini Filia, Amore Domini Mei
Jesu Christi Ini sic Hoc Antro Habitari sic Decevi.
Illorum forma Northmannorum ævo respondet, & de
Rosaliæ ætate nos admonet. Quum porro bene ca-
vati fuerint, tractu temporis saxo adnascente, cava
impleta sunt, sic tamen, ut materia cavis innata
distinguatur. II. & III. Cellula palmis circiter xx. ele-
vantur, & ad xvi. extensæ, latitudine constant inequali;
unde ad IV. ascenditur a recta linea parumper ad si-
nistram vergentem. Hic integrum lapidem oblongum,
in lectuli figuram efformatum reperies e solo aliquan-
tulum sublatum, in quo fortasse Virgo somno indul-
sis; leviter enim proclivis est, ut dormienti cervical
appositum videatur. Accedit quiescenti opportunitas;
nam, quum pluvia tempore undique per antrum to-
tum aquarum guttæ distillant, huic uni parcitur loco.
Illud admiratione dignum lapidem illum non videri
indigenum, sed aliunde comportatum, quod per eas
aditus angustias fieri hominum industria nequit. De-
nique quum tota specus obscura sit, hoc solo loco
modicum est luminis, quod per spiraculum a parte
dextera superna penetrat. Succedit Cellula V. angusta
cum loculamento incommodi ascensus, & huic VI. la-
xior, ex qua in VII. aditus aperitur, circa dexterum
latus. Huic sublimis tectus non est, sicut & ceteris, sed
humilis, ac instar camerae. Videtur in ea scaphus,
& quasi fons cum medio canali, undique conclusus, in
quem aquæ frequentius stillantes recipiuntur.

Jam in VI. Cellula foramen apparet, per quod
in secundam specum ingressus patet angustissimus,

T. II. P. II.

O

quem

quem nemo penetrabit, nisi inter rigentia saxa, ex-
 porrecto primum brachio & humero serpentis instar
 prorepat. Hæc ad ulnas v. in longum protrahitur, in-
 cuius exteriore postrema cellula resedisse Virginē arbi-
 trantur; usui enim aptior, & sedile habet manu effor-
 matum, perque aliquot rimas malignam excipit lucem.
Nullus tunc ibi, concludit Salernus Cascino duce,
portæ ritu hiatus, sed e superiore loco angustus aditus
Virginem obliqua via descendente admittebat, non
secus ac si ipsa in puteum dmitteretur. Verum Bol-
 landistæ non omnino Virginem ignotam omnibus, eo
 in antro diu perseverasse affirmant; hinc foramen mdc-
 cxxiv. detectum, introitum illi præbuisse authuman-
 tur, quod temporis decursu ob saxi accretionem an-
 gustius evasit; ut ferro opus tunc fuerit ad pervaden-
 dum. Cætero anno sequenti S. Stephani populus ære
 collato parvam Ecclesiam ante speluncæ ostium edi-
 ficatam voluit, ut pars altaris sit in ipso speluncæ
 aditu; ex quo, ingenti frequentia nedum vicini, sed
 & remotiores eò convenientes, summa cum pietate
 loci cultum auxerunt, die præsertim iv. Septembris,
 qua etiam ante inventionem, sollemne festum in Vir-
 ginis honorem celebrabatur, auctum deinde cum nun-
 dinis. Anno subinde mdcxciii. Januensis quidam Mer-
 cator Franciscus Scasso tribus cum sociis in *Quisqui-*
nense antrum se recipit, vitam ibi solitariam tradu-
 cturus, cuius assecundans votis Cajetanus Vigintimil-
 lius, *Quisquina* dominus aliquot cellulas extruendas
 prope Ecclesiam jubet. Hæc quinquennio post in am-
 pliorem formam redacta est, & cellæ eremiticæ in
 monasterium rectè ordinatum, commutantur, quod pro-
 priis vivit legibus sub Diocesani Episcopi cura.





ACCUDIA NOVA recens Opidulum in agro Panormitano *Bayharia*. Vide *Babyaria*.

RACEL Arx, quam Rogerius Comes, teste Malaterra expugnavit, & Sarracenis eripuit.

RAFFADALIS. Vide paullo infra *Rubalfadalis*.

RAGALIS Opidulum novi nominis, aliter *Valguarnera*. Vide. Dicebatur Sarracenis ager olim *Rakalis*.

RAHALCASSIN Casale Agrigentinae Ecclesiae attributum, de quo Pirrus.

RAHALFADALIS Opidum, Principatus titulo illustre, vulgo *Refadalis* & *Raffidalis*. Olim sub Sarracenis Casale, uti Fazellus & Pirrus affirmant; sub Friderico II. *Tenimentum*; Martini ævo *Feudum*, & ubi hodie sedet, Petri Montaperti & Valguarneræ opera xvii. instauratum. De illius nomine tradunt: *Girolandum Montapertum* Joannis Matthæi filium, inter Rogerii Comitis Commilitones adscripti, Guastanellæ arcem expugnasse, illiusque dominum *Ab Sarracenum* strenue devictum expulisse. Hujus autem terris, quæ *Rassa* dicebantur, in quarum dominium Rogerius *Girolandum* immisit, factum non eni *Raffadali* idcirco fuisse. Quasi Terræ Ali. Hæc ex diplomate wxcv. Agrigenti vii. Octobris scripto eruunt. In Friderici Regesto circa mcccxx. exarato *Bartholomæus de Montapert* Casalis Libigini &c. Tenimenti Guastanellæ, Raffadalis &c. dominus dicitur. Sed in Martini censu *Ludovicus Montapertus* pro Feudis Grutticelli, Buterni, *Rachalfadale*, & medietate Cometi Curia obnoxius vulgatur. *Rahal* aliunde Sarracenicum esse vocabulum

constat, & pro loco incolis frequenti sumitur; hinc in Sicilia complura hujusmodi comperies, eodem nomine distincta, præter ea, quæ huc ego congero; sic ut illa, quæ vulgo hodie per præpositam vocem *Reveniant*, antiquis *Rahal* compellabantur. De diplomate non ambigo, sed conjecturis meis aliquid deferro. Situs est porro opidi hostierni comode acclivis in austrum, circa Agragantis fluminis fontes, seu Dragi, & S. Blasii aliter, ab ipsa vero Agrigenti urbe v. pass.; m. in æstivum occasum dissidet, cujus Diocesi, Comarchia, & Militari Præfectura concluditur. Princeps parochiale Templum S. Mariæ de Infirmis sacrum Archipresbytero subest, & ob ejusdem Deiparæ prodigiis claram imaginem celebre habetur. Hanc commendat Nicolaus Alberti de Adnir: Dei in Honor: Virg: par: 1. cap: 8. Majori porro vii. aliæ filiales Ecclesiæ obediunt, ad incolarum pietatem fovendam. Memorat Pirrus extra Pomœrium S. Mariæ de Rosario, cum Prædicatorum adnexo cœnobio, eodem anno mpxl. Nicolao Montaperto opidi dynasta authore, nec non Carmelitarum in S. Annæ vetus monasterium. Minores Conventuales in S. Antonii ab anno mxxxv. coaluerunt; at sequentis sæculi anno vi. F. Gerlandi ab Agrigento opera, ejusdem ordinis Observantes locum tenuere, & hodie illustant. Pro sequioris sexus educatione Collegium nuper institutum congruis censibus instruitur. Ex eodem Pirro S. Joseph Domus Hospitalis, cui hærebat olim S. Ludovici peregrinis excipiendis addicta ædes, sed utraque antiquata. Est Cleri moderator & Judex Agrigentini Episcopi Virarius; civiles curæ penes Decuriones, aliosque ministros, quos Princeps annuos deligit; huic jus gladii competit, & in publico Regni Consilio

filio locus XLVIII. Censetur hodie opidum 2264. incolis, numero ab ultima lustratione imminuto, nam anno MDCCXIII. in laribus 915. opidanos 2857. numeravit. Ex Pirro medio circiter elapso sæculo lar: 1035. animas 3161. sed in Regiis libris focos 1245. animas 3733. exhibuit. Sub Carolo V. 90. quidem focis, sed paullo post lustrati sunt incolæ 3346. De Dynastiarum successionibus Franciscus Emmanuel in sua Sicilia Nobili longum instituit catalogum, celebratque post *Giorlandum*, *Jacobinum* ejus nepotem Guillelmi I. aulicum, qui sibi Constantiam Lauriam Rogerii de Lauria celebris Siciliae Talassiarchæ sororem matrimonio adjunxit. Horum filius *Bartholomæus* gloria militari illustrissimus floruit, Gallos Andegavenses pluries fugavit, & Criminum vindex Panormi fuit. *Aloysius* Martino Regi ab intimis consiliis Antoniam de Ubertis ducens uxorem fratris hæredem, Ubertorum dynastias est assecutus.

Petrus horum filius ex Regni XII. Viris, Panormi sæpius Prætor ab Ferdinando Rege facultatem instaurandi *Rahalsadalem* MDV. ex literis datis Neapolis obtinuit. *Pirrus* initia opidi in annum MDXXIII. reiecit, quo ille in S. Laurentii agro Montapertum opidulum ædificandum, Carolo V. Cæsare annuente, suscepit. Virilem ex Eleonora Speciali tulit prolem *Hieronymum*, *Nicolaum*, & *Bartholomæum*, qui postremus fratri absque hærede decedenti, successit, ejusque filia *Eleonora* Petro Montaperto *Niccolai* filio nupsit, quem *Raffadalis* dominum idcirco fecit. *Nicolaus* tamen *Investituram*, uti appellant, suscepit, Patriam Panormum non semel Criminum Quæstor rexit, & jure gladii suis in ditionibus MDLVIII. donatus est. Ex Petro, & Eleonora *Nicolaus Joseph* primus Mon-

Montisaperti Marchio, unde *Franciscus*, quem *Nicolaus Joseph II.* excepit, *Rabalsadalis* Princeps *Philippi IV.* privilegio anno *mdcl.* renunciatus. Fuit S. Jacobi Eques, *xii.* Regni Vir, Panormi Prætor, ac Proregis Vicarius; Ex *Lucretia Bonanno Franciscum* genuit Patriæ quoque *mdclxxxii.* Prætozem, *Elisabethæ Lanceæ* adjunctum; unde *Dominicus* primis muniis, ac dignitatibus perfunctus. Mariam Carrecto conjugem hic duxit, & improles patri præmortuus, *Octavium* fratrem successorem habuit, *Victorio de Sabaudia* a cubiculo, ex *xii.* Regni Viris, Criminum Vindicem, & Prætozem, anno demum *mdccxviii.* e vivis sublatum. Tulit ex *Rosalia Massa Bernardum*, hodie *Raffadalis* Principem, Montisaperti Marchionem, S. *Elisabethæ*, Calamonaci, & Montis Allegri dynastam, Regis Aulicum, aliisque præcipuis in Regno, & Patria honoribus decoratum. Ejus, & *Marianæ Brancifortiæ* unicus est filius, *Salvator*, *Annæ Mariæ Naselli* ex Principibus *Aragonæ* sacris vinculis alligatus.

De Agro frugum divite, gramine, & pascuis felicissimo, vinetis, oleis, & fructiferis plantis undique consito, venatoribus denique accepto, non est hic, quod peculiari disseram sermone; satis Agrigentini agri insignis fecunditas perspecta est, nec nova indiget commendatione.

RAHAL-JOANNES Arx hodie celebris cum Opido olim in mediterraneis, fedet in jugo collium, qui ab Artesino monte occasum versus, inter Salsum, & Morellum fluvium subriguntur. Circa sæculi *xiii.* finem ejus erat dominus *Guillelmus N.* qui, nullius impulsu, ait *Fazellus* Dec: 2. lib. 9. cap. 3. A *Friderico Rege* sola vesania ductus, ad Ducem *Robertum* defecit, illique opidum

opidum tradidit. *Fridericus* autem, ne illud in media Sicilia situm circumjacentes suo contagio labefaceret, repentina obsidione vallatum, oppugnatumque, demum in ditionem accepit. Sed alibi idem author Opidum *Rahal-Joannis* *Friderico* II. Rege ob *Francisci* perduellionem, cui suberat, in ruinam abiisse testatur Decad: 1. lib: 10. cap: 1. Verum *Vigintimillii* descitionem sub *Petro* II. *Friderici* filio *Siculi* *Annales* consignant. Opidi idcirco excisio, dum ejus forte esset *Toparcha Guillelmus*, evenisse dicenda. In ejusdem Principis Regeſto de anno mcccxx, *Heredes Joannis de Jeremia Rahal-Joannem* tenuisse aſſeritur, quæ gens *Panormi* sub idem tempus ſplendide vivebat. Juris *Francisci de Branciforte* fuiſſe, qui *Calatajeroni* mcccclvii. præerat, invenio; ſed unde ad *Vigintimillios* devenerit, *Franciſcum* Juniorem enim extremis *Friderici* III. temporibus dynaſtam illius faciunt, me nescire fateor. *Anſalonius* de ſua Familia Digreſſi ultima: *Jeremiis* dominium arcis, & ſubjecti agri, vi ereptum ab *Franciſco* aſſerit. *Minutulus* in *Memor: Prioratus Meſſanenſis* lib: 7. *Martini* Regis diplomate, *Franciſcum* eundem ea ditione muneratū tradit. Hinc in ejusdem Principis cenſu habemus *Heredes nobilis Chicchi de Vintimillio pro caſtro, & feudo Rahal-Joannis* clientari jure obnoxios. Hos porro *Antonium & Franciſcum* hujus filium, itemque alterum *Antonium* fuiſſe, Regii libri exhibent, ex quo *Joannes* mxxxix. *Rahal-Joannis* Baro, unde *Fridericus*, qui *Juliam Requeſentiam* duxit uxorem. Fratres habuit *Sigismundum*, & *Hieronymum* egregios viros, quos laudat *Franciſcus Emmanuele Sicil: Nobil: tam: 2. Anno* mcccxxv *Franciſcus Graſſeus Rahal-Joannis* Marchio *Philippi* IV. privilegio evaſit; ſibi enim & ſuis

suis dynastiam comparaverat, fuit & Engii Princeps. Excepit illum fratris filius *Franciscus*, qui cum *Catharina* Grimaldi *Josephum* procreavit. Ex eo & *Stephana* Corsetto *Pellegra*, quam sibi desponsavit *Fortunius Valguarnera*, ejusque donatione *Rahal-Joannis* Marchio evasit. *Victoria* Fortunii proles *Carolo* Vingtimillio Pradenfi Comiti sacris adjuncta vinculis, in hunc jura sua transtulit. *Antonius* hinc ex illis natus, hodie in vivis agens, Prades Comes, Pitinei dominus, & *Rahal-Joannis* est Marchio. Idem Regi a Cubiculo, & S. Januarii Eques, fuitque dudum Tribunalis Mercimonii Siculi Præses.

RAHALIUSIUS Mons in agro Panormi occiduo, ad cujus radices copiosæ aquarum venæ effluunt, unde ager idem irriguus, ac fecundus evadit. Montis latera frugibus ferendis aptissima dicit *Invegius*.

RAHALMASSAR Casale olim Hospitali S. Joannis Jerosolymitani ab *Raymundo de Motyca* attributum.

RAHALMICIS Casale. Ejus in agro cognomine memoria extat, cujus dominus jure gladii, & Marchionatus tessera gaudet. Jacet sub Castro novo, jurisque dudum fuit *Raphaelis de Aurea* Siciliæ Talassiarchæ. Sub Martino *Lucas de Cosmerio* tenuit, cujus hæres & filia *Aloysia* Joanni Bellacera in dotem detulit. Primus *Philippi IV.* indultu Marchio MDXLIII. *Petrus Bellacera* effulsit, *Raphael* ex eo, unde *Maria* Antonio de Grua Talamanca Villaregalis Duci nupta. Horum hodie Nepos *Rahalmicis* Marchio audit.

RAHALMUTUM Opidum Sarracenicum, uti ex ipso nomine sit clarum; nam Arabis *Rahalmut* Casale demortuum, seu dirutum sonat, adeoque in loco vetus fortasse excisum opidum extitisse indicat.

Stemma

Stemma nihilominus Juvenem exprimens, qui digi-
 go ori imposito, veluti silentium imponit, ad Latinum
 alludere vocabulum videtur; sed id recentioris cre-
 ditur ævi. Situm est in declivi, sed arx pene inte-
 gra, Friderico Claromontano authore, in S. Josephi
 planitie subrigitur. *Antiquissimum est Templum*, inquit
 Pirrus in Agrig: *Notit: olim majus S. Margaritæ Vir:*
ab opido ad III. lapidis jactum anno MCVIII. de licen-
tia Episcopi Agrigentini a Roberto Malconvenant,
domino illius agri extructum, prædiisque auctum, qui
in præbendam Canonicalem convertit, & hodie extat
cum decimis opidi, quarum una pars est XVIII. Canonici;
altera Episcopi. Sed hodiernum Annunciatae Virgini
 sacrum Franciscus Labrotti ædificiis nobilius red-
 didit, cujus Archipresbyter diviti dote gaudet, & mi-
 noribus Ecclesiis sex jura dat. Nobile & vetustum
 Carmelitarum Coenobium, sed incertæ foundationis,
 uti & aliud S. Francisci Conventualium juxta Castel-
 lum, ejusdem Patriarchæ auspiciis; nam annus MDLX-
 VI. a Thossiniano inscriptus, uti Cagliola advertit,
 ad Ecclesiæ reparationem referendus post eliminatam
 suam; Ab Joanne enim de Carretto legatam, idem
 Thossinianus tradit, certam pecuniæ summam, ab an-
 no MDLX. ut ædificia Conventus reficerentur. Alterius
 Joannis Comitis beneficio Minorum Observantium
 colonia in S. Margaritæ MDXCVIII. coacta est sub S. Ma-
 riæ de Jesu titulo; jam enim dixi, ex hac translata
 fuisse majoris Ecclesiæ jura in novam de Annuncia-
 ta. Habent Augustiniani de S. Adriano, seu de Cen-
 turupina Reformatione extra opidum quoque Con-
 ventum, S. Juliani referens nomen, quod Hieronymus
 Comes, Evodio Politienfi pio asceta rem promoven-
 te, MDCXXVIII. dotavit. In eade demum Hospitali S. Se-

bastiani Mart: post medium elapsum sæculum S. Jo: annis de Deo coaluit familia, ubi & mons pietatis S. Mariæ ad pauperes levandos dudum institutus.

Monialium perstat Cœnobium, pro xii. puellis pauperibus primò, Aldonsæ de Carrecto divitiis, constructum; mox sub S. Clare regula, & ad Clausuræ leges conformatum, cui proventus sunt annui scutata DL. ex ejusdem Aldonsæ testamento. Meminit laudatus Pirrus Asceterii & Ecclesiæ S. Benedicti prope viam, qua Agrigentum itur, de suffraganeis Agrigentinae Ecclesiæ, sed est ejus omnino desertus locus. Sacris hisce ædibus privata civium adduntur, quæ satis etiam decentes assurgunt. Lares omnes Caroli V. ævo censi fuerunt 890. cives anno MDXCV. 4447. Post ferme annos inita lustratione, foci 1236. anime 5106 inventæ sunt. Sæculo hoc nostro de anno XIII. foci 1175. incolæ 4757. Ex novissimo censu 5344. Colunt hi præcipuo cultu S. Rosaliam Vir: veluti primariam tutelarem. Clerus Agrigentini Episcopi subest Vicario; Civilis Magistratus est annuus juxta provinciae sanctiones ab dynasta designatus, qui jure gladii, & proferendi in Comitibus votum prærogativa, loco xx. gaudet. Ager inter primarios vallis hujus, ab ubertate, & rerum omnium abundantia commendatus computatur, latissime patens, fontibus ubique irriguus, colonis gratissimus evadit, quorum aquæ in Platanim influunt. Laudat Mongitorius *Sicul: Biblior:* tom. 5. Bernardum Guttadauro, quem in Topographico elencho Rahalmutensem dicit, in Elogio vitæ Fabariæ ortum evulgat. Fuit Ordinis Observantiæ Strictioris S. Francisci, de quo etiam Pirrus, uti de *Fabaria* alibi loquens, retuli. Polaris *Rahalmuti* altitudo, seu elevatio est grad: xxxvii. xxx. longitudo xxxvii. xx.

Robertus

Robertus Malconvenant Northmannus Rabal-
mutum primus obtinuit cum Busaquino, Rogerii Co-
 mitis dono. Hujus fuit filius *Guilelmus* Siciliæ Ma-
 gister Justitiarius. Minutulus *Memor: Prior: Messan-*
gentis de Abrignano juris fuisse, tradit lib 8. *Bar-*
resis subinde datum; *Joannes* enim ejusdem familiæ
 ad Andegavensium partes deficiens, secum opida si-
 bi subdita traxit, Petrapretiam, Nasum, *Rabalmutum*
 & alia. Rex hinc *Fridericus* hujus nominis II. *Claro-*
montanis attribuit, *Friderico* scilicet II. *Friderici* I.
 & *Marchisæ Præfoliæ* filio, qui Agrigenti diem clau-
 sit extremum mcccxi. Ejusdem opus Arx celebratur
 a Fazello Dec: 1. lib. 10. Successit ex paterno testa-
 mento *Constantia*, quæ primis nuptiis *Antonio de*
Carretto Savonæ, & *Finarii Marchioni* adjuncta fue-
 rat; quo decedente, *Brancaleonem de Aurea* duxit ma-
 ritum. Hujus hæredes in ejusdem *Friderici Regis* cen-
 su de anno mcccxx. . . *Rabalmuti* domini dicuntur;
 brevis hinc utriusque conjugis *Constantiæ* fuisse vita
 apparet. Vivebat enim *Antonius de Carretto* enun-
 ciato anno sæculi xvi. undecimo; *Claromontanus* si-
 quidem in suis ultimis tabulis Filiam suam *Constan-*
tiam nobilis domini Antonii Marchionis Saonæ con-
sortem appellat; *Friderici Regis* Regestum hæredes
 quondam *Brancaleonis de Aurea* memorat; quod sa-
 ne, uti alibi ostendi, post annum mcccxx. confectum
 fuit. Sed id negotium insuper faceffit, quod *Branca-*
leo mcccxxv. Sardinia Præses memoratur; quo pa-
 cto igitur mortuus in Regesto dicitur? Sed de *Bran-*
caleonis apud Sardos eo anno Præfectura merito sub-
 dubito; de anno, quo Censui sub *Friderico Rege* fuit
 institutus, non minus anceps animi sum. Utrumque
 inter annum xx. & xxx. statuere satis congruum.

putaverim. Ceterò *Constantia* anno mcccxliv. *Antonium Carrettum*, primo loco cum Antonio Carretto genitum, *Rahalmuto* opido donavit ex Actis Rogerii de Finario die Augusti xxx. Ex quibus minime procedere advertis, quæ Franciscus Emmanuele adnotavit ex Muscia: Joannem scilicet de Claromonte *Rahalmutum* possedisse; quum eodem ferme tempore ex eodem Muscia *Brancaleonis* heredes pro *Rahalmuto* obnoxii, Joannes vero pro *Rachalianoto* Curie obstrictus legatur.

Jam ex *Antonio Carretto* & *Salvasia* uxore *Gerardus*, qui postquam Martino Regi egregiam navasset operam, in Liguriam se conferens, paternis bonis in Sicilia *Matthæi* fratris germani favore cessit, florenis mccc. ab eo receptis. Hæc *Surita Annal: Arag: par: 2. lib: 10.* Verum in ejusdem Regis literis de anno mcccxcii. *Matthæus inter Siculos Proceres* recensetur, ad quos ille perscripsit, sub idemque tempus *Rahalmuti* dominus & *Finarii Marchio* appellatur. Denique totius Regni Generalis Vicarius, Camerlingus, & a Regiis Rationibus, Siculianæ & Calatibiani Dynasta effulsit. Illum excepit *Joannes* filius, qui *Philippi II.* diplomate mclxxv. primus *Rahalmuti Comes* evasit; gessitque *Panormi Præturam* ac *Rodolpho Cæsari* charissimus vixit. *Joannes IV.* patri non absimilis, *Panormi Prætor*, xii. Regni Vir, & *Messanæ Strategus* adlectus splenduit; cum *Margarita de Aragona Hieronymum* juniorem progenuit, ex quo *Joannes V.* Hic, ducta in uxorem *Beatrice Vintimilia*, Princeps etiam evasit recentis opidi in agro *Calamignæ* excitati, sub nomine *Vintimiliæ*. Successit *Hieronymus* *Beatricis Brancifortiæ* maritus; unde alter *Hieronymus*. Claruit hic primis Militiæ honoribus,

ribus, ac strenue contra Gallos se gessit; Proregis vi-
ces, patriæ Præturam, aliaque munia cum laude obi-
vit, & cum Melchiora Lancea *Josephum* procreavit,
ante patrem absque prole defunctum. Ejus fuit uxor
Brigida Schittina & Galletti, quæ anno mcccxi. pro
consumpta dote Comitatum *Rahalmuti* sibi vindicavit;
Hujus autem jura in *Aloysium Cajetanum* Vallisviridis
Ducem translata sunt, quorum præsidio *Rahalmuti* Co-
mes ipse evasit. Ex xii. Regni viris, tertium Panor-
mi Prætor, aliisque muniis *Aloysius* fulsit, filiamque
ex secunda uxore *Mariam Joachimam* tulit, Ferdinandi
Francisci Gravinæ Palagoniæ Principis conjugem,
mcccxlviij. *Rahalmuti* Comitissam renunciatam.

RAHALSTEPHANUM Casale in agro Vica-
rensi Panormitanæ Ecclesiæ a Maria Petri filia anno
mxcxi. attributum.

RAHALSUTTANUM Opidum, Mazarense Val-
li Regiis in libris adscriptum, ex aliis vero monu-
mentis in Valle Demana computatum. Ager olim
ad Vigintimillios spectabat, Hieracii, & Culesani Co-
mites; memorat hinc Pirrus in *Chronolog.* inter
Francisci I. dynastias *Rahalsuttanum*. Ex qua gente
Joanna Antonii filia *Gabrieli Fladiola* cum ejusdem
dote nupsit mcccclxxiii. unde *Sigismundus*. Huic *Sil-
vester* frater successit mdvii. *Fortis Romanus* subinde
ex dote tenuit, a quo *Joseph de Neapoli* Italiæ Re-
gens, Campibelli Dux emit, mdc.... Hic homines
coegit, & opidi author fuit, in levi declivi ad au-
strum, & orientem siti, rectis viis, & laxioribus arcis
descripti. Major Ecclesia parochialis pene in centro
cum Archipresbytero, digna est, quæ conspiciatur, &
Deiparæ Immaculatæ Conceptionis sacra Sacellū Chri-
sti Domini e Cruce pendentis habet, præcipui opida-
norum

norum tutelaribus. Huic minores Ecclesiæ subsunt duæ. Pertinet ad Messanensem Diocesim; constabat medio elapso sæculo focus 115. opidanis 404. hodie focus 385 incolis 1231. Agro utitur fecundo; frugibus quippe omnis generis ferendis aptissimus, nec vineis est vacuus; sed arboribus, & fructibus parum frequens, pastoribus & bubulcis ingratus evadit; pascua licet pingua gignat. Ad pass. m. circa ortum, a Petraliæ fluminis ripis, quod etiam *Rahalsuttani* appellatur, haud procul, in tumuli vertice Arx vetus assurgit, unde opidi stemma desumitur. Est illa firmissimis muris compacta ad palmos LXXX. hodie alta, quadratæ omnino figuræ. Porta cum ponte, olim sublicio ad interna aditum præbet, quæ ruinis pene obruuntur; ostentant nihilominus aulas concameratas, cum variis e marmore ornamentis, & capitulis cerrinas prægrandes trabes sustinentes, officinas, interioresque cryptas, ac alia hujusmodi, unde edificiæ magnificentiam eruas, quod Vigintimilliis primis Feudi dominis ascribo.

Sed jam de novissimis post extructum opidum agendum, quorum primus, uti innui, *Joseph* recensetur, cui *Hieronymus de Neapoli* filius successit, Princeps *Rahalsuttani* Philippi IV. privilegio MDCXXVI. adlectus, Eques Alcantaræ; & jure uxoris Elisabethæ Barresæ Francisci filiæ, Petræ de Amico, & Alexandriæ dominus. Ex his *Josephus* & Petrus. Ille innuptus & vivis exemptus est; Petrus Bissanæ Dux *Hieronymum* genuit, qui a patruo *Josepho* hæres vocatus, sponsalibus cum Rosalia Filingeri vix contractis, morte & ipse præventus, *Josephum* fratrem successorem habuit. Hic infecundo etiam thoro, quem cum Rosalia Massa ascendit, *Friderico*, tertio Petri filio, locum dedit.

dedit. Claruit *Fridericus* variis, & insignioribus muniis honoratus; nam quartum Panormi Prætor, totidemque ex XII. Regni Viris fuit; Proregis vices Catanæ gessit. Inter Hispanos Magnates adscriptus; Victorii Sabaudia Ducis Aulicus; ab intimis Consiliis Carolo VI. Cæsari, ab eo *Viri Constantis* titulo in scuto donatur, ob egregiam navatam operam terræmotus tempore ad patriæ levamen MDCCXXVI. Tulit ex Eleonora Bellacera *Petrum Rabalsuttani* & Montisleonis hodie Principem, Campibelli, Bissanæ Ducem, Alexandria, Petræ de Amico, & S. Nimphe dominum, ex Magnatibus Hispaniarum, Regi Siciliae a Cubiculo. Adstrictus sacris vinculis vivit cum Elisabetha Montaperto, ex qua *Fridericum* progenuit, Felicis Bonfilia Condronis Principis conjugem. Gessit quoque *Petrus* Panormi Præturam, Proregis vices, Luis, quæ Messanam afflavit, tempore, ad Noaræ limites cum laude obivit, & inter Regni XII. Viros adscriptus fuit. Gaudet jure gladii, & in Regni consilio XXVI. loco sedet. Opidi latitudo XXXVII. XL. eademque & longitudo.

RAHALYOB Casale, quod Rogerius Camet, jam Sarracenus, inde Rogerii Comitis opera in Christo renatus, atque ab eo e sacro fonte levatus, Panormitano Arrhiepiscopo MCXLI. cum aliis attribuit. Situm indicat donator *intus in tenimento Nari & Limpiados, quæ dicitur Licata*. Concessit cum *Rasgaden* & Burgenissima Paulus Vicecomes Alagonis, uti alibi expendi.

RAMUXARA Una ex Latomiiis vetustæ urbis Selinuntis. Nomen est Sarracenicum, locus VI. pass: M. ad occidentem Selinuntis ruderi bus imminens, hodie antiquitatis amatoribus visu jucundissimus accidit; ad
huc

huc enim plures columnarum moles circumcisæ in eo spectantur, licet non evulsæ. Sed in via, quæ ab hac lapicidina in urbem ducit, tota nunc nemorosa, magna passim columnarum frustra, quæ a portantibus olim exciderant, summam præbent conspiciantibus delectationem. De ea Fazellus.

RAPICALIDUS Fons Mazari fluminis sub Salemi, cujus idem Fazellus meminit.

RASGADEN Casale. Vide *Rahalyob*.

RASICUDIA Arx in rupe edita, sub qua Petraliæ fluvius, & Meridionalis Himera, vulgo Salsus in unum confluunt. Memoratur Fazello Dec: 1. lib. 5. c. 3.

RAVANUSA Opidum ob Deiparæ Virginis ædem ab Rogerio Comite, uti ferunt, extructam, satis celebre. De illa Cajetanus ait: *Originis Illus. Aedium n. 5. Prope Gelensem*, seu Leocatæ agrum mons est, qui Sarracenus etiamnum appellatur. In eo urbs a Sarracenis tenebatur, quam acriter dura obsidione Rogerius circa annum **MLXXX**. oppugnabat. Fertur autem, ut præ aquarum penuria universus exercitus laboraret; quapropter ad Deiparæ opem conversus pius Comes eam enixe precatus est, uti copiis siti vexatis benigne opitularetur. Audiit Clementiæ Mater, quare precanti sese obtulit, solatur, animos addit, locum prope ipsius tabernaculum indicat, ubi paululum effossa terra, aquæ fons erat erupturus. Erupit, ut Virgo prædixerat; relevatus optatis lymphis exercitus; captum, expugnatumque opidum; Sarraceni aut pulsi, aut trucidati. Comes vero in illius beneficii monumentum templum Sanctissimæ Virgini erexit. Hæc omnia traditio rumorque communis testatur. Præterea etiam pictura: nam in eadem Virginis æde hæc omnia depicta, & ne temporis injuria delerentur, resecta sunt

sunt. Huc usque Cajetanus. De Monte Sarraceno inferius; Opidi nostri origo annum xvi. elapsi seculi non excedit; sedet autem xii. circiter pass: m. a Candicattino, a recenti Campobello opidulo iii. a Leocata xiv. a Naro viii. prouumque in meridiem solum occupat, & amplas, rectasque vias habet. Majoris Ecclesie & Parochialis regimen est penes Archipresbyterum, qui Agrigentino Episcopo subiicitur, ac in aliis minoribus Ecclesiis iv. jus dicit. Illius tutelarem Pirrus Deiparam de Rosario evulgat, sed fallitur; S. enim Jacobus Apostolus Major ab ejus primo conditore *Jacobo Bonanno* Montis Albani Duce adscitus; Præcipua vero Patrona eadem Virgo de Gratia adlecta ab Opidanis fuit.

Templum porro ejusdem Deiparæ vetus, de quo jam dixi, Rogerio, uti tradunt, authore, a *Ficu* hodie appellatur ex hac traditione: Ferunt enim Comitis Rogerii tabernaculum, ubi Virginis apparitione ille dignatus est, sub arbore ficus plantatum, & ad ejusdem radices fontem erupisse, qui adhuc extat, incolisque affluenter aquas ad omnes usus subministrat. Arboris truncus nostris diebus perseverare creditur, & confluentibus in Minorum Cœnobio ostenditur; Dynastam denique ex eodem icunculam Virginis in sacello domestico habere dicunt. Id Cœnobium S. Mariæ de Jesu titulo insigne, juxta opidum est hodie, & S. Francisci de Observantia Ascetis incolas habet. Olim fundavit, dotavitque *Andreas de Crescentio* Feudi *Ravanusa* dominus, & S. Georgii de Alga Canonicis Regularibus Augustiniensis ordinis, Dominico Xarat Episcopo Agrigentino anno mccccliiii. probante, attribuit. In Ecclesia B. Virginis, ex bitumine, uti credunt, simulacrum, miraculorum gloria clarum

colitur, cujus festum cum nundinis magno populorum conventu die 15. Augusti celebratur. Ad opidum, quod attinet, Pirrus sua ætate 80. laribus, incolis 250 conflatum dicit; sed Regii libri longe frequentius illud, III. post anno, MDCII. scilicet, exhibent, nam laribus 244. opidanis 663. censum fuisse tradunt. Anno MCCCXIII. foci 778. animæ 2932. numeratæ, quæ novissime 4532. Degunt sub Leocata Comarchia, & Agrigentina Diœcesi. Clero Episcopi præest Vicarius, Magistratus a Dynasta constitutus res civicas administrat. Votum xxx. in Comitibus idem profert, & jure gladii gaudet. Est *Ravanusa* Dux titulotenus *Agessilaus* Bonanno, vulgo de Castellana appellatus; sed opidum tenet *Josephus Bonanno* Catholicæ Princeps, de quo alibi, *Ravanusa Baro* etiam dictus.

Veteres Toparchas Barberius enumerat, & *Tagliavias* ex illis primos recenset. In Friderici II. Regno *Nicolaus Tagliavia pro Casali Ravanusa* omagium præstitit, cujus filius *Joannes* sine prole decessit. Hinc Fridericus III. *Petro de Mauro* attribuit MCCCXXI. *Falco de Palmerio* Narensis in illius possessionem nihilominus imittitur, qui jus habere dicebat. Sub Martino *Aloysius Tagliavia* ex eodem Barberio *Ravanusa* vulgatur Dominus; at in ejusdem Regis Censu de anno MCCCXVIII. Casale ad *Andream Tagliavia* hæredes spectare evincitur. Ob *Aloysii* defectionem, subdit ille, *Marcus Landolina* Netinus obtinuit. Hic *Roderico Rabat* Arcis Netinæ Præfecto dedit, Rege suis literis Catanæ MCCCII. id confirmante. *Andreas* subinde de *Crescentio* jure uxoris *Raymundettæ* sibi vindicavit, quam a Palmeriis originem ducere Barberius affirmat. Hic Cœnobii Canonorum de Alga, uti dixi, author fuit; & ab Alphonso Rege extruendi

di tabernam, ubi colonis, atque hospitibus omnia ad vitam necessaria liberè venderentur, mccccli. impetravit. Idem Candicattinum opidum a Palmeriis biennio post emit; moriensque filio *Joanni* cum *Ravanusa* reliquit. Ex *Joanne Berarda*, sive *Raymunda* unica prodiit, quæ *Calogero Bonanno* Calatajeronensi nupsit. Hujus hæredes de Candicattino loquens laudavi. Gradus longitudinis *Ravanusa* est xxxvii. xxxv. Polaris elevationis xxxvii. x. Ager satis amplus, & pinguis, proventus parit non leves.

RAYALIA Fons, cujus aquæ olim per aquæductus ingentes Lilybæum deducebantur; distabat pass: m. v. uti hodie a Marsala, quæ Lilybæo successit, abest.

RAYSIDE BBIS Scopulus insularis extra Drepani portum ad aquilonem, de quo Orlandinus, & Massa. *Rays*, seu *Ras* Caput est Sarracenis.

REBUTTONE Lacus in agro cognomine ad Panormitanum spectans territorium. Juris est hodie *Antonii Garofali* in Regiis Esercitibus Mareschalli, qui Dux *Rebuttonis* dicitur. Spectabat olim ad sacram Panormi Mansionem, cujus Abbas Hieronymus Carroz mdcxlix. *Honorio Garofalo* sub censu annuo concessit. *Thomas* Dux primus fuit anno mdcxviii.

REFADALIS. Consule *Rahalsadalis* Opidum.

REFESIUS Fluvius oritur ad montis cognominis radices, suasque aquas in Mayhasoli amnis alveum deponit.

REFESIUS Mons, aliter Caprianus, longo tractu, ac variis subrigitur jugis inter Bivonam, & Platanellam a meridie in septentriones. Cluverius inter Mayhasolum, & Halycum fluvios ab occasu in ortum locatum dicit: *Inter quem Mayhasolum, & Halycum intus est montis jugum, vulgariter incolis Refesio dictum,*

T. II. P. II.

Q 2

*Etum, quod illud est Diodori Caprianus mons; unde perspicitur Nervam Prætorem, qui contra Servos ducebat, ab Lilybæi regione Heracleam versus fuisse profectum. In eum quippe montem Servi defectores contenderat, quos Nerva præteriit; de ignavia idcirco accusatus. Subjectus ager, ac nemus seris temporibus SS. Trinitatis, & S. Mariæ Benedictini ordinis Monasterio illustre evasit; quod Anfaldus Regii Castellum Panormitani Præfectus de novo construxit, facultate a Gentili Episcopo Agrigentino mclxx. impetrata. Guillelmus II. Rex diplomate Panormi mclxxii. signato: *Donamus, inquit, Agrigentina Ecclesia Ecclesiam ad honorem Genitricis Dei constructam in nemore, quod dicitur Refesi. Alii subinde Gentilis Successores variis Monachis eandem Ecclesiam cum Monasterio concessere. Nonnulli rursus ad se revocarunt; tandemque Monasterio S. Joannis de Eremitis Panormi legitur donata; Cujus Abbas Alphonsus Aragonius Refesi feudum mdx. Joanni Alexandro Galletto ad Emphyteusim dedit. Ejus filia Francisca Nicolai Dianæ uxor censum annuum ad scutata quingenta auxit, quæ subinde Antonio Alliata Villefrancæ Baroni vendidit; onere adjecto Ecclesiam instaurandi. At Regius Senatus jura sibi adjudicavit, quod Gallettus, & uti alibi lego, Alliata Regni etiam Thesaurarius uncias xiii. m. Curia deberet. Venum idcirco illa dantur Angela de Cerda, & Luna, quæ prima Refesi Marchionissa Philippi III. privilegio mdcix. evasit. Emit denique ab Angela hæredibus Simon Zati, cui Placidus Joseph filius successit, hodie S. Mariæ de Refesi Marchio, Antonia Morso maritus, qui & Campimagni Dynasta.**

REGALIS MONS. Amigdala. Hujus in Censu
de

de anno m^occxiii. memoria extat, & laribus 146. incolis 550. constare dicitur. Vide *Mons Regalis Opidulum*.

REGIS AQUA, & Turris in sinu Castelli ad Mare, seu Segestano assurgit circa occasum. Vide Fons Regis.

REJOANNES Arx. Consule *Rahal-Joannes*.

REMISSE, & REMINESSA Sarracenorum Castellum ab Rogerio m^olxxxvi. expugnatum, ex Malaterra lib: 4. Aprile eo vocabulo historicum *Ravanusam* intelligere affirmat. Nullam Ego analogiam duo inter hæc nomina agnosco; Arcemque ad *Ravanusam* extare nullam constat. Aprilis conjecturam Fran: Emmanuel probare non abuuit. Fazellus, & Massa de *Remissa*, & *Ravanusa* distinctim agunt.

RENDICELLA Casale ab Guillelmo II. Monregalensi Cœnobio m^oclxxxiv. concessum. Rende nomen in agro supra vallem Curtam, ab ipsa Montis Regalis urbe in meridiem extat.

RENELLA Statio sub Peregrino Monte in litore Panormitano, ubi & Cetaria. Vide *Arenella*.

RESALAIMIS Fluvius, & Arx. Vide *Rysalaimis*.

RESUTTANUM Opidum. Vide *Rahalsuttanum*.

RIBERA MONCADA, Opidum recens, nomen ab uxore Aloysii Moncade Paternionis Principe, Ducis Alcalæ filia, Maria Alfán de Ribera accepit, ac circa Mayhafoli fluminis dexteram ripam, a mari haud procul, in Agrigentina Diœcesi, & Saccensi Comarchia sedet ab anno m^odcxxxiii. exædificatum. Situs est in orientem pronus, viæ rectæ, & laxiores; Majus templum cum Archipresbytero elegans S. Nicolao dicatum, cui minores alię duę subsunt. Laribus 128. incolis 462. anno m^odclii. constabat; in censu de an: m^occxxxiii. lares

lares 722. opidani 2511. computati sunt; & novissime 3719. horum fuit numerus. Ager ab omnimoda fertilitate commendatur; nam dives frugum colonis multo cum fenore datum reddit, rebusque aliis ad vitæ necessitates affluit. Longitudinis gradum xxxvi. li. latitudinis xxxvii. xx. attingit. Opidi Dynastas alibi ab *Aloysio ad Franciscum Rodericum Paternionis* hodie Principem recensui.

RIENUM Casale prope Castrumnovum, quod *Conradus de Rienna* mcccxx. beneficiario titulo possidebat, & *Nicolao Morello* mcccviii. feudi jure devinctum erat.

ROCCA AMIGDALA in Collis Sarraceni jugo. Vide *Sarracenus mons*.

ROCCA COLUMBA, & Siculis *Palumba*, novi nominis Opidulum, occurrit in via, quam a Valle Neti Panormum iter facientes tenent, & planitiem occupat ad Xarriæ montis radices, circa Torti fluminis fontes. Parochialis ædes Sanctæ Crucis titulo, cum Sacerdote Archiepiscopi Panormitani vices gerente, cui animarum imminet cura, decens est, & aliam filialem habet, uti dicunt; Dynastæ domus ab ea non procul satis etiam congrua; rectæ denique sternuntur viæ, ac leviter in ortum declives, ut soli genium exigit. Clientelari tenet jure *Litterius Montcada*, & *Platamone*, *Francisci* Lardariæ Principis filius, qui hujus sæculi anno xv. ab *Isabella Morra*, & *Cottone* redemit. Gladii potestatem exercet, & in Comitibus, uti *Rocce Columbæ* Baro locum occupat lxxvi. Principatus enim titulum anno mdcxxx. *Margharita Orioles* Petri Ansalonii uxor, Philippi IV. literis, impetravit. Hic patriam Messanam primum optime inter Senatores adscriptus, rexit; mox eadem digni-

dignitate Panormi, & Regni insuper Quæstor effulgit. Ex his *Placidus*, unde *Paulus II.* qui prole destitutus *Melchioram* sororem habuit hæredem, *Francisco Corvino* sacris vinculis adjunctam, quorum filius *Josephus* titulum *Hieronymo Pilo* Marinei Marchioni resignavit; *Ignatius* idcirco ex *Hicronymo* ortus mdcxx. *Rocca Columba* Princeps est dictus. Sed *Joannis Alexandri Sollima Galletti* S. Marinæ Marchionis favore, illi cedere novissime coactus est; desponderat enim hic *Melchioram Corvino Josephi* filiam, ex quibus *Joannes Petrus* in vivis agens. Gradum longitudinis xxxvii. xxv. & latitudinis xxxvii. l. attingit *Rocca Columba*. Agro felici gaudet, & in *Thermarum Comarchia* computatur.

ROCCA STRICTA Rupes edita, & inaccessa; sub qua Salso fluvio, sive Meridionali Himeræ angustus est transitus, inter colles enim pene sese contingentes iter sibi aperit. Ad Rupis cacumen in vivo saxo ingentis staturæ excisum Leonem Fazellus advertit, vetusti, & elegantis artificii, in priscorum aut victoriæ, aut imperii signum, ibi fortasse positum; Qui ab excelso eo loco viatoribus sese ostentat.

ROSALIA Collis latus ad Montisfregalis Caurum. Ibi variæ sunt cryptæ, in quarum una S. Rosaliam Virginem aliquando vitam duxisse fabulantur.

ROSARUM Mons. Vide *Gonius*, & *Mons Rosarum*.

ROSSELLUS Mons. Consule *Mons Rosellus*.

ROTUNDUS Mons in Caccabensi Agro, de quo Invegius. Nomen ab rotunda, qua constat figura, sibi vindicavit.

RUCENTORIUS Ager Tullio in Verrinis memoratus, sed incerti prorsus situs. De eo etiam Gualterius de *Tabulis Siculis*.

RYSALAIMIS Arx vetus jacens, Sarracenici nominis, sub qua ingens est crypta, & in ea fons copiosas emittens aquas; unde Bayhariae fluvius ortum recognoscit, qui *Rysalaimis* appellatur ad Myrtorum usque hospitatoriam tabernam, ubi a Myrtis nomen accipit. Est Bayharia amnis veterum Eleutherus. Eruditissimus Franciscus Agius Gaulensis Canonicus, alibi laudatus, putat Sarracenicum nomen esse *Ras al ghain*, congruitque loco; nam *Ras* Caput sonare satis constat, *Ghain* fontem denotat.





ABUCIA *Fluvius Mali Temporis* vulgo, & aliter *Canizzarus*, Sarra-
cenis *Aynizarus*, in agro Panor-
mitano, qui dudum damna non
levia, anno præsertim MDLVII. eli-
fis australibus menibus, prope Ca-
stri portam sub Regio Palatio, ipsi
Panormo intulit, uti Fazellus Dec.

I. lib. 8. enarrat. Vide *Canizarus*.

SABUCIS Casale, quod Fridericus Cæsar Pa-
normitanæ Ecclesiæ MCC. concessit, & MCCXI. confir-
mavit. *Sabucis* castrum in agro Calatanixestæ, Ci-
vilis belli tempore Regis jussu dirutum, reædifican-
dum suscepit Alphonsi Regis indulgentiæ MCCCCXXXVI.
Raymundus Guillelmus Moncada IV.

SACCA Urbs Regia & *Digna*, olim *Therma Se-
linuntina* a proximis saluberrimis Balneis; *Aqua* ali-
ter *Larodes* & *Labodes* in Romanis Itinerariis; Sicu-
lis hodie *Sciacca* & *Xacca* ab Araba voce, quæ fissu-
ram significat, uti Cascinus advertit. In ora surgit
meridionali sub monte in occasum ad pass: circiter
M. cujus radices non modo mari vicinæ, sed ad mare
etiam non parum procurrunt, pluresque habent ca-
vernas lutofo sulphure, sale, ignibus, & calentibus a-
quis refertas, unde harum scaturigines effluunt, *quæ
simul collectæ apparatusimas*, inquit Fazellus *confici-
unt balneas, neque ullâ ex parte Bayanis inferiores.*
De Aquis hisce, & Monte, qui S. Calogeri appellatur,
& *Gimmariarum*; veteribus vero *Chronii* nomine co-
gnoscitur, jam dixi; De veteri urbe suo loco reponam;
De nova hinc post Sarracenos e Sicilia expulsos ab
Rogerio condita, sive instaurata hic solum agam. Me-
nibus & orbiculari propugnaculo munivit idem Co-

mes, arcemque addidit ad tutelam, & decorem, ac *Julietta*, sive *Giletta* filia cum adjacenti regione concessit, uti ejus diplomate, ab Rogerio II. Rege confirmato constat. Giletta porro, ut sibi Numen proprium redderet, sacram B. Mariæ Magdalenaæ ædem a fundamentis magnifice erectam, ac dotatam in Templum maximum constituit, Divamque eandem totius opidi tutelarem adscivit.

Erat Sacca, inquit Fazellus, eo tempore licet parva, & quæ vix laribus mille habitari posset, menibus tamen cincta, quæ magna ex parte adhuc integra conspiciuntur ea regione, cui hodie Terra vetus nomen est. Sed Fridérico II. anno mcccxxx. volente, longe ampliori situ, & pomerio, murisque circumsepta in urbem crevit. Sub Martino, quum Nicolaus Peralta ea potiretur, arcæ firmissima munita est; quumque ad iactum lapidis mari promineat, novis munitionibus & propugnaculis a Carolo V. Cæsare, Siciliae Rege, loca maritima contra Barbarorum incursiones optime constituta volente, instruitur, ac una ex præcipuis totius Insulae idcirco evasit. Hinc Magistratus locum, in Comitibus obtinet x. proprio stemmate gloriatur, quod Beatae Magdalenaæ signum binis leonibus utrinque erectis, effert; Publicæ annonæ ac Saluti, nec non civicæ politiæ intendit cum Syndico, & Criminum Quæstore; Regis nomine Armorum Dux res ad militiam spectantes moderatur; Comarchiam constituit; indigenæ demum militiæ *Saccensis* Instructor octo supra viginti opidis jura dabat, in equis ccciv. pedites mxcviii. ad insulæ custodiam sub signis educabat, ut de familiis, & benè multis taceam, equè nobilissimis, ac variis feudis, præcipuisque dynastiis affluentibus, quarum hodie major pars Panormi sedem fixit.

fixit. Censa sub eodem Carolo Cæsare 2490. lares; nec diu post animas 9008. medio sequenti sæculo focos 2278. incolas 7627. mcccxxiii. lares 2172. incolas 7555 & novissime 9484. exhibuit.

Nec minori gloria quo ad res effulget sacras; Etenim primas in Agrigentina Diœcesi obtinet; suas hinc vices in illa gerenti, speciales Episcopus indulget facultates. Antiquis duobus Beneficiariis, atque Thesaurario in maxima æde, de qua dixi, quatuor alios Sacerdotes adjunxit Laurentius Episcopus mcccxxxii. quibus & sociis jura ad Archipresbyteros spectantia concessit. Notat Pirrus, quod olim in Divi Petri Apostoli juxta Castrum vetus, & Portam S. Nicolai Parochia erat, forte ab Rogerio, cum opidum restituit, constructa, & post *Gilette* novi sacri ædificii fundatione non siluisse eam tradit. Altera hinc parochia S. Michaelis nomine insignis secundo loco splendet, cui fundos ac prædia satis ampla Antonius Pardus, Hispanus miles mdcxxxv. legavit, ut prope illa non Monachorum Olivetani Ordinis fundaretur Coenobium, quod opus non processit. Tertia sub S. Viti Martyris auspiciis, in qua SS. Eucharistiæ Sacramenti dives viget Sodalitium, sacris etiam populo administrandis addicta. Pervetustam & nobilissimam S. Margaritæ Ecclesiam, Teutonicorum ordini subjectam, Eleonora Aragonia Joannis Infantis filia Guillelmi Peralte uxor mcccxxii. jussit & dotavit; laudatusque Antonius Pardus elapso sæculo bonis etiam auxit. Signum ibi ejusdem Virginis e marmore affabre exsculptum, Pirrus celebrat, & institutam olim ante Martini Regis ætatem Disciplinantium Societatem evulgat. Eandem tenere, ex Pirro, aliquando Sacerdotes Jesuitæ, ubi primum *molym*. Petri de Luna, &

Isabellæ de Vega Bivonæ Ducum opera *Saccam* venerere. At non diu post, quum eadem piissima Matrona, VIII. a partu die, nonis Januarii ejusdem anni *Saccæ* fatis concessisset, illi defecerunt. Aghilera pluries actum esse tradit de Collegio apud *Saccam* fundando, ipso etiam superstite B. Ignatio Patriarcha, sed irritis semper conatibus; tandemque MDCVII. Antonii Bufali, Juliani Bocconii, & Joannis Baptistæ Perolli fortunis coloniam deductam summo omnium ordinum plausu enarrat, eique S. Joannis Baptistæ Ecclesiam fuisse attributam; prope quam decentissima domus edificata, brevi Hieronymi Tagliavia nobilis *Saccensis* & Societatis alumni opera coaluit.

Jam Ascetarum sub diverso instituto familiæ complures nostro opido decus conciliant; Carmelite cum primis, qui S. Salvatoris ab Rogerio Sicilia Comite conditum templum, & magnificum cœnobium colunt, quod in provincia tertium computatur ab anno scilicet MCC. originem cognoscens, quum primum fratres e Palestina in Insulam nostram trajecere. Hic aliquandiu vixisse ferunt S. Albertum MCCCXXV. & Nicolaum Peraltam Guillelmi Calatabellottæ Comitis filium morti proximum pristinae salutis restituisse. Minores Conventuales extra mœnia, viventis adhuc S. Patriarchæ præcepto MCCXXIV. Monasterium ad S. Bartholomæi ædem construxerunt, sub veteri S. Mariæ de Jummariis. Eò S. Antonium Patavinum ex Africa reducem appulisse tradunt, idque Cupressus ejusdem manibus plantata evincit, ex qua Sacrarii fores confectæ adhuc integræ extantes. Verum MCCCCL. a B. Matthæo de Agrigento fratribus de Observantia inductis, reformatum est, quos hodie alit. Minores item Tertii Ordinis anno MDLXXXV. in S. Mariæ de Lilio, Paulo Mar-

Marcaura Alcamense celeberrimo primum Juris-Consulto, subinde ejusdem instituti monacho authore, *Sacca* excepit; Dominicanis sæculi xvi. annus xxxiii. obtigit, quo juxta S. Michaelis Ecclesiam auspiciis sumptere. Gens nobilis de Medices sumptus contulit, Thomas Fazellus, solo nomine sat celebris, operam, ut ædificia complerentur, navavit: *Templum quoque est*, ait, *cum adjuncto Cœnobio, D. Dominico nuncupatum, meo labore a fundamentis quadrato lapide erectum.* S. Francisci de Paula in æde S. Viti Parochiali mclxxx. recepti sunt; at post tricesimum annum Ephifanii Bichettæ *Saccensis* equitis divitiis in primaria urbis semita, *de Calla* dicta, amplissimam Thomæ & Josephi de Medices domum occuparunt, ubi decensissime degunt. Ordinis Eremitarum S. Augustini Conventum antiquissimum, anno scilicet mccccxxxii. fundatum perhibent in *Annal. Augus.* Scriptores, & novissime Attardus, ab illustrissima gente de Tagliavia, sub S. Doctoris titulo primum, dehinc sub S. Barnabæ Apost. cujus auspiciis sodalitas ibi instituta; auctum subinde Æmiliæ Guevaræ & Manno eximie matronæ hæreditate dicunt. Ejus in Ecclesia mcliii. Sacellum Virginis Deiparæ de *Auxilio* constructum quoque affirmant, quæ miris in cives prodigiis clarissima, ab exitiali eos lue quum anno mdcxxvi. liberasset, in præcipuam urbis tutelarem adlecta communi suffragio fuit. De minoribus Capuccinis mox dicam, Sacras ædes extra mœnia recensendo.

Monialium namque Claustris *Sacca* nobilitatur. Agmen ducit S. Mariæ de Jumhariis ab Julietta Rogerii filia extra mœnia tunc extructum, ac sacris Virginibus sub Cluniacensi regula degentibus, attributum, uti ejus constat diplomate mcv. firmato. Has intra

intra pomerium in aliud S. Mariæ de Odigitria transferre Vincentius Bonincontrus Episcopus curavit; sed paucis elapsis mensibus in vetus illæ se receperunt. Id Abbatia S. Mariæ de Engio olim subiectum Pirrus evulgat; Verum S. Mariæ de Jumariis Monasterium Engiensi obnoxium, aliud omnino erat; nam Ordinis S. Basilii, & in Diœcesis Mazarenfis finibus constituebatur. Cetero quod a Cluniacensi ad S. Benedicti institutum mcccclxxxii. transfabierit nostrum, Romani Pontificis autoritate, Fazellus dixit, quumque Cluniaci S. Benedicti etiam Regula servaretur, putaverim a Cluniacensibus monasticis ritibus peculiaribus, ad illos, qui communiter a Benedictinis custodiuntur, translationem huiusmodi fuisse. Vetustate porro collapsum pene quum esset, Fazelli ætate, lapidibus quadris & marmore Hetrusco in pulchriorem formam instauratur. Ejus census annuus scutata xx. excedit. Situs sub ipsa arce a Peraltis extructa. S. Mariæ de Odigitria, vulgo de *Itria* alterum est Benedictinorum sub Abbatia Grandis appellatione, Monasterium, quod Eleonora, alibi laudata, Nicolai Peraltæ mater, & Guillelmi uxor excitavit, & ampla dote auxit mcccclxx. Fazellus hujus autores Guillelmum & Nicolaum recognoscit, & prope arcem ad occidentem locatum refert. S. Catharinæ V. & M. ejusdem instituti juxta veterem S. Nicolai portam, hodie clausam mxxx. ortum habuit. S. Mariæ de Ritu Benedictinum quoque N. Perollus mclxxx. suis opibus excitavit. Duo hæc peristylia recentiora, primis nullimode decedunt, seu ædificiorum magnificentia, sive alumnarum religiosi viriutibus, seu demum regularis discipline observantia. Quintum S. Mariæ de *Spas-*
ma S. Dominici legibus conformatum voluit Francis-
cus

cus Fazellus Thomæ nostri patruus mxxxii. qui & census annuos ad dicatas Deo Virgines alendas satis congruos designavit, & decente ædium structura ornavit. Puellarum, quæ parentibus orbantur, educationi parthenon sumptibus Cæsaris Michinelli mdcxviii. coaluit. Mulieribus lapsis ad meliorem frugem revocandis Aloysius Lanuza Societ: Jesu Sacerdos religiosissimus, collatis civium eleemosynis, domum excitandam curavit. Ædes Divæ Mariæ a Misericordia sacra, & Xenodochium illi conjunctum, hodie Incubarium, Ferrarius de Ferrario jussit, ac suis opibus ditavit. Illi haud procul adhæret S. Barnabæ Ecclesia, quæ uti dixi Augustiniensibus cessit. Mons denique Pietatis, uti vulgo dicitur, domusque Hospitalis *Sacca* extat, cujus meminit Pirrus Not: 3. lib: 3. cum aureis annuis octingentis.

De Sacris ædibus in *Sacca* agro idem Pirrus pertractans, recenset primam S. Calogeri in monte, circa verticem, & antrum, quod alibi descripsi, ubi sacrum Divi hujus corpus tumulatum traditur. Junio mense ex omni pene insula morbis afflicti, aut podagra præsertim, aut paralyti ad balnea ab eodem S. Calogero nuncupata huc confluunt, præsensque experiuntur remedium; unde factum, ut Xenodochium ad ægros excipiendos ibi adsurgat. De gestis ejusdem S. Eremitæ, de nomine, de patria, de ævo demum, quo vixit, apud Agiographos non convenit. Fazellus a Divo Petro Apostolorum Principe in Siciliã missum evulgat; Grassante Diocletiani, & Maximiani persecutione Cajetanus, serisque temporibus, Theodorico in Italia Regni potente, alii illum floruisse credunt. *Calogerum* commune nomen Græcis Monachis fuisse nonnulli sentiunt. Ortu Byzantinum, aut Chalend^onensem

nensem quoque dicunt. Nihil hinc certi de eo hic referam. Tradunt denique ejusdem montis incolas Gregorium, & Demetrium vitæ sanctimonia, & miraculis illum illustrasse. In antiquo templo, Calogeri Quararari opera postmodum instaurato, divi marmoreum signum religiose colitur; subest illud Priori S. Nicolai de Latina, diffidetque ab urbe ad pass. M. II. Hic Prioratus haud procul ab antiqua porta, ejusdem S. Pontificis nomine insignita, Ordinis S. Benedicti, ex suffraganeis vetustissimi S. Mariæ de Latina in Jerusalem, computatur; excisaque sacra illa civitate, S. Philippi Agyrensis Abbatiae adnexus remansit; hæc enim Jerosolymitano in Sicilia subrogata. Priores igitur sub SS. Nicolai, & Calogeri titulo aut Reges, aut Abbates Agyrenses nominarunt, & Pirri ætate Josephus Blasius *Saccensis*, Agrigentinae Ecclesiae Canonicus dignitate fruebatur. S. Mariæ de Jumariis tertio loco venit, de qua dixi, ab ipsa fundatione Monialibus addicta, quod Pirrus non advertit, licet Juliette literas id expresse innuentes retulerit de anno MCM quas etiam laudavi. De S. Catharinæ Hospitali domo Ordinis S. Lazari, a Belici appellata satis etiam alibi actum; S. Theodori denique ædem pervetustam, ac religionis præcipuæ, Joannes de Ripa olim restituit; rursusque instauratam idem Pirrus enarrat. Capuccini, qui extra ad II. lapidem ab anno MDLXIV. sedem ameno in loco statuerunt, piorumque fidelium elemosynis passim crevere; decenter, ac commode vivunt.

Ejusdem agri divitias a natura comparatas, segetum scilicet cujusque generis, olei, vini, fructuum abundantiam, juxta nonnullos, *Sacca* vel ipso nomine manifestat; Nam Sarracenis *Frumentum Xacca* dicitur. Emporium ad littus celeberrimum vetusto illi

Hera-

Heracleensi substitutum Fazellus deprædicat; eo enim circumvicinæ exuberantes messes inferuntur, & in extraneas provincias delatæ populis profunt; Colonnorum accedit industria, qua reliquos insulanos *Saccenses* facile superant. *Sacca* dominium penes *Juliettam* sæpius memoratam, quoad illa vixit, fuisse non ambigo; sed an hæredes habuerit, subdubito. Meminit quidem in alibi citato diplomate Foundationis Monasterii Jummariensis suorum filiorum, quos interfectos dicit, in aliqua fortasse expeditione pro Palestina recuperanda a Christianis Principibus suscepta: sed de Roberto Zapparrone ejus marito præmortuo, apud *Saccenses* vetus traditio extat, quæ etiam subdit secundis nuptiis *Juliettam* obtinuissæ *Gilibertum Perollum* ex Rogerii Commilitonibus unum, unde filii egressi ad annum mclvi. *Saccam* tenere. In Regis subinde potestatem quum urbs venisset, *Perollis* arcis regimen perpetuo cessit, & Regia Capella adhuc hodie in *Saccensis* Carmeli Ecclesia, quæ, uti innui, Rogerii opus creditur, ad eos pertinet. Circa mcccxciii. *Peralta* *Saccam* occupabant, qui Regi Martino infensi quum evasissent, Arcem in ea aliam excitarunt, & validissimam, uti ipsorum stemmata illi affixa satis demonstrant. At in Regiam potestatem mox devenit; Alphonsus autem æris indigus Joanni de Vigintimillio Comiti Jeracensi florenis xviii. m. acceptis, una cum Politio pignori *Saccam* dedit. Nec diu reddita Vigintimillis pecunia, ad Regium Demanium rediit, & Regis Joannis sanctione cautum, ne unquam deinceps Dynastis concedatur; Floruit deinceps ad annos aliquot; verum exortis inter Perollos & Lunas, præclarissimos procures circa xv. medium, & xvi. sæculi initia exitiosis contentio-

nibus, in factiones truculentissimas, & cruentas divisa, parum abfuit, quin tota in ruinam abiret. Has sub *Saccensis* Casus nomine adhuc hodie Siculi in proverbium habemus.

Munitam sub idem tempus Cæsaris jussu *Saccam* dixi; quum enim ejus sit ambitus pass: MDCC. & ab ora maritima ad D. circiter disteat, atque ad instar theatri in leni acclivi contra Libycum assurgat; hoc pacto constituta suo cum Emporio fuit, quod *Oneratorium* vulgus appellat. Horrea satis laxa, & officinæ circa littus subriguntur, ad quorum præsidium Propugnaculum tormentis munitum imminet; ac pons lapideus in mari protensus navibus onerandis commodum præbet. Succedunt urbis mœnia, & munimenta, quibus ab australi ora firmissimè illa instruitur; nec circa reliquas plagas minoris est roboris; propugnaculis enim V. diversi schematis & turri tota circumambitur; qua orientem vero & mediterranea respicit arces habet duas. His, ad nostra usque tempora integris, ab anno MDXXIV. munita perseverat, licet non semel terræmotibus concussa, & paucis ab hinc MDCCXL. varias perpeffa ædificiorum ruinas ab antiquo splendore aliquantum defecerit.

Viris illustribus denique, qua Sanctimonia, qua muniis, qua literis nullo non tempore floruit. Pirrus Francisci Ficarræ meminit, ab angelica corporis, & animæ puritate, ceterisque virtutibus eximii, Societatis Jesu alumni, ætatis XXII. vita functi; cujus etiam instituti Hieronymum Landolinam in Indias animarum salutis cupidum delatum, post plurima eroica gesta in Sicilia e vivis sublatum commendat. Ex aliis Religiosis ceteribus eidem memorantur Augustinus Brunus Minor de Observantia, qui Cœnobio Jerosolymitano

lymitano præsuit, multarumque virtutum splendore, & vitæ sanctitate insignis, confectus senio Panormi obiit mdcxxiii. Angelus *Saccensis* Capuccinus, maxima animi pietate, simplicissimis moribus, obedientia & humilitate clarus, foeminam ad turpia sollicitantem fugavit, & juvenili ætate decessit mdlxxvii. Thomas Perollus ex Prædicatoribus, virtutibus illustris Valentie mortuus. Franciscus a *Sacca* inter Observantes S. Francisci regulam professus, eminentissimus Theologus evasit, & Acutissimi Doctoris titulum meruit. Majoris perfectionis ergo ad Capuccinos transiens, abstinencia admirabili, & durissimæ poenitentiae legibus corpus atterens, ad annos xxx. solo pane & aqua vitam toleravit, cilicium numquam deposuit, flagris, & spinis sepiissime carnem dilaceravit; Deiparæ addictissimus fuit; contra vitia efficacissime declamans, miris a Deo prodigiis honoratus, fructus ingentes prædicationis suæ retulit. Sanctimonia demum ubique notus, Panormi nudo decumbens solo felicissime obdormiit mdlxxv. Ejus vitam Boverius in Annal: Capuc. scriptam reliquit. Julius Jandaidonius ex ordine Prædicatorum contemplationi perpetuo intentus, solidis virtutibus imbutus apparuit. Tironum Magister Panormi, ac Romæ egregiis meritis cumulatus mdlxxx. ibidem parem vitæ exitum invenit.

Sacris dignitatibus clari recensentur: Jacobus Antonius de Leofante S. Georgii Castri *Sacca* Sacerdotio primum, mox anno mcccclxxxi ad Episcopatum Paftensem evehctus; Andreas de Pace Ordinis Minorum S. Theologiæ Magister, & Melitensis Pontifex mcccxciii. adlectus. Fuit Martino Regia Sacello, Provinciæ Siculæ Minister, & a Sacra doctrina commendatus; Raynaldus a *Sacca* a Regiis secretis, & fa-

cris, Archidiaconus Agrigentinus, S. Andree de Platia Prior, & Episcopus N. Marianus de Manno Prior S. Marię de Latina *Sacca*, Abbas SS. Petri & Pauli de Italia, & de Agrò, Episcopus Trebianensis Pauli III. Rom. Pont: voluntate mxxxviii. consecratus. Bartholomeus Ficanus Rhegiensis Ecclesię, & Mazarenfis in Sicilia Generalis Vicarius magnę authoritatis, integritatis, Sacrę Theologię, & J. U. peritię vir ab eodem Pirro celebratus. Paulus Piluffus Ordinis Carmelitarum, in binis Sicilię Provinciis Pręfectus, doctissimus & vitę candore conspicuus. Pacificus Maringus Provincię S. Angeli in Sicilia Pręses, & Terrę Sanctę Generalis Commissarius. Antonius de Virgilio Minor Conventualis Ferdinandi Regis beneficio Abbas S. Nicolai de Ficò.

Editis demum libris insignes, & scientia omnimoda excultos protulit *Sacca* Thomam Fazellum ordinis Prędicatorum, qui Orator, Historicus, Philosophus, & Theologus excellentissimus effloruit. Patavii lauream assequutus, Siculę Provincię bis Rector, Panormitani Coenobii decimùm Prior, Ecclesiastes ad annos L. Primus in Fidei Quęstitorum Tribunali Consultor, ad summum denique ordinis gradum vocatus, quod munus invictè recusavit. Edidit *De Rebus Siculis Decades duas*, quas paucos intra annos bis cufas, & Italicè translatas vidit. Obiit meritis plenus mdlxx. summis, ab omnibus Scriptoribus, meritisque laudibus exceptus. Claruit quoque Hieronymus Fazellus Thomę frater germanus ex Prędicatoribus & ipse, Ecclesiastes & Historicus; Sermones a se Quadragesimalis jejunii tempore cum plausu recitados, typis consignavit. Item Commentaria in Psalmos volum: xii. In Marci Evangel: Vol: viii. In Acta Apostol: Vol: iv.

ex Mongitore composuit, in S. Dominici Bibliotheca Panormi asservata; & opus etiam eximium, sed imperfectum *De Regno Christi* mptum reliquit. Panormi ortum, *Sacca* oriundum dixerunt alii Hieronymum; talemque se ipsum fatetur in concionibus, forte quod Panormi professionem religiosam emisit. Hos excipiunt Ægidius Leondelicatus Carmelita, qui *Viridarium Carmeli* scripsit, sive sui ordinis Historiam mdc. editam. Ipse enim plenus meritis triennio ante obierat. Nicolaus Riccius ejusdem instituti, vir pietate & scientia conspicuus; inter Verbi Dei Declamatores præcipuus, in Bononiensi Academia libros Sententiarum explanavit, & sermones ibidem habitos in Quadragesima publicæ luci consignavit. Siculam administravit Provinciam mccccxx. obiitque in cenobio Catalauniæ, de quo Pirrus, & Lezana apud Mongitorem. Augustinus Inveges Sacerdos, vulgatis operibus celeberrimus. Hic SS. Patrum, Historicorum, aliorumque in magno numero scriptorum lectioni dies, noctesque insumpsit, in Olivellana Panormi Bibliotheca, olim Francisci Sclafani; librorum helluo propterea appellatus; Veterum quoque evolvendis monumentis perpetuò insudavit, eruditionem idcirco pene immensam hausit. Doctrinæ morum integritatem addidit, obiitque octogenarius mdcclxxvii. Publici juris fecit *Paradisi Terrestris Historiam*; *Carthaginem Siculam*, sive Caccabi descriptionem tribus libris comprehensam; Panormi Annales iii. Tomis, idest, *Panormum Antiquam, Sacram, & Nobilem*; *Austriacam* vero mptam apud heredes reliquit, penes quos etiam extant, *Annales Rerum Sicularum* Tom: iii. Quorum *Apparatum* post ejus mortem prodiit. *Numismatum Paruta Illustratio*; *De Siculis Dynastis, & Familiis.*
Chro-

Chronologia Pontificum, & Regum a Christo nato; *Passionis Dominicæ Explanatio*; *Idea Ecclesiæ Romanæ, Regularis, Clericalis, & Monialis* Tom: iv. Qui quidem accuratissimi viri labores utinam in lucem veniant, neque cum blattis, & tineis diutius congregiantur. Andreas Giambrunus ex Minimis Paulanis, concionator illustris, & non vulgaris Poeta, sed morum innocentia, & pietate longe illustrior; Lilybei denatus est mcccvii. Thomas Buscemis Societ: Jesu Scientia, & vitæ actibus commendatus, peste afflatis Melitæ eximia charitate ministravit, vulgavitque ejusdem Luis Historiam mdclxxiv. *Saccæ* apud suos mortem subinde invenit mdlxxxvii. Vitus Chiappisius Grammaticæ Professor insignis, de qua tractatum edidit Gensero in Bibliot: commendatum. Vivebat anno mdlxxiv. Franciscus Labellus Tertiî ordinis Minorum Ecclesiastes præcipuus Pirri testimonio effloruit. Angelus Galiottus ex Minoribus Observantibus historica eruditione clarus; *De Schismate Anglicano* scripsit, & *De Orbe Universo* iv. Volumina, *De Monarchia Mundi*, *De Antiquis Siculis Familiis*, atque ex Tognoleto *Chorographiam Ordinis Minorum* composuit. Vivebat anno mxcvii. Gerardus Nocitus præstantissimus Botanicus, in simplicibus ex herbis medicaminibus conficiendis, supra quam dici potest versatus, floruit sæculi xvi. initio, typisque artis suæ specimen dedit. De eo Bocconius, & Paschalis Gallus. Antonius Inveges Philosophus, & Medicus satis celebris apud Hispanias in Regia aula, Philippi II. valetudini curandæ diu invigilavit. Scripsit de *Rebus Medicis* librum ex Pirro, & Mongitore; Quorum ille, Calogerum Antonii filium S. Theol: & Juris Utriusque Doctorem, tertium Agrigentinum Vicarium laudat.

dat, & Antonium Pizzutum Invegio in arte medica secundum, sed in eruditione, & veterum monumentorum notitia primum. Franciscus Ballus Tertiæ Ordinis Minorum, in Sicilia & Gallia Cisalpina egregius, Verbi Dei Præco, a Bordono, Pirro, & Mongitore commendatus. Antonius Melphi ex Minoribus de Observantia historicus eruditus, Siculam protulit Historiam ex eodem Pirro. Franciscus Ficanus Minor Capuccinus præclarissimus Concionator, & Siculæ Provinciæ Rector MDCXVI. Antonius de Virgilio Juris Consultissimus, & ex primariis ævi sui in foro Causidicis, Quæstorum Fidei Tribunalis Fiscus Patronus. Typis consignavit Tractatum de *Legitimatione Personæ Contrahentis*. Leonardus Amatus egregius Philosophus & Medicus Panormi aliquando artis suæ experimentum fecit, in patriam vero reversus ejusdem Historiam concinnavit. Paulus Friscia Societ: Jesu humanis literis, & Sacris scientiis imbutus, sed charitate in proximos vehementissime flagrans, sacras expeditiones in Corsica ad novennium, & in Sicilia summo cum animarum fructu suscepit. Variis subinde regendis Collegiis adhibitus, & tironibus educandis destinatus, ubique consilio, prudentia, ceterisque virtutibus innotuit. Mortem in patria lætus aspexit. Ejus extat Spiritualium Exercitationum liber. Cathaldus Homodei Musices peritissimus, Neapoli eximie artis suæ specimen præbendo charus omnibus vixit, & Canticorum librum publicæ luci dedit. Augustinus Leondelicatus Ordinis Observ. Minor: Magister laureatus. Vulgavit *Dementiam Sapientum, & Sapientiam Dementium*. De his omnibus Mongitore, qui & alios laudat, Julium scilicet Jandaidonum Ordinis Prædicatorum, Josephum Granum Sacerdotem, Fran-

Franciscum *Saccensem* Capuccinum, quos supra memoravi. De Agathocle Syracusarum Rege, qui nostrę veteris urbis Thermarum civis fuit, Carcino patre infra. Sergium quoque inter antiquos Monas. Cronii montis cenobiarchas adscriptum Gręcis rhythmis in Sanctorum honorem concinisse tradit Mongitore. Polarıs elevatio *Saccensis* est grad: xxxvii. xxx. & in eundem gradum longitudo incidit.

SAFRIDUM Casale in Saccę olim agro. Hæredes Gratiani de Olea ejus dicuntur domini in Censu Friderici II.

SAGANA Collis supra Montem Regalem ad occidentem, juris est Monasterii S. Martini de Scalıs. Ibi Carbonis fossilis Minera, & Belzuartici lapilli inveniuntur.

SALA DONNÆ ALBIRÆ. Consule infra.

SALA PARTHENICI. Vide *Parthenicum*.

SALA PARUTÆ, dudum *Donna Albira*. Pro *Sala* Casali *Henricus Abbas* Regi obnoxius dicitur in Friderici censu, quod erat in Saccę territorio. *Marcus de Ferrerio* Castri, & Casalis *Sala Donna Albira* dominus habetur, Martini ęvo, mccccviii. quod in Saccę etiam *tenimentis* computabatur. Atenim, quum ad Belicis dexteram *Sala* nostra sita videatur, oportuit tunc temporis Saccę ditionem longę, ac late fuisse extensam. *Sala* igitur contra Gibellinam & Podium Regale colli infidet, ejusque in clivo arcem prisco more extructam ostentat. Pręcipuum ac Parochiale illius templum S. Catharinę V. & M. sacrum, sedes est Archipresbyteri, atque Mazarenſi Pontifici subest. Minores Ecclesię duę numerantur & Fratres Capuccinos ab anno mcccxxvii. situ salubri & amęno incolas habet. Opidi instauratio circa seculi

xiv. initia consignantur; sed quum ad collis radices haud procul a flumine ædificiis institutis, aeris intemperie laborarent opidani, locumque saluti obnoxium experirentur, passim ad superiora evasere, ubi vetus casale & Arx. In agro hinc aquis irriguo, ferendis frugibus aptissimo, & pascuis divite, rudera visuntur. Nec in arce vetustatis longe superioris vestigia desunt; lapis namque inscriptus extat, quem Muratorius Thes. Inf. tom. 1. refert: *Pietas. Secundi. Contributer. M. Aq. Arcum. Et Candelabrum. Junoni. D. S. D. D.* Unde autem huc hujusmodi inscriptio advecta fuerit, incertum habeo. Ex ruderibus in agro jam memoratis conjectari nihilominus posse judico, nedum recentioris ævi ea fuisse, sed antiquissimos quoque incolas solum habuisse, qui Junonem superstitiosum numen venerarentur, & fanum illa apud eosdē teneret.

De *Sala* Dynastis usque ad Martinum Regem, dixi, sub quo a Matrona quapiam *Albira* nominatum cum Arce Casale putaverim ex gente de *Aversa*. *Antonius* enim de *Emanuele* in Capibrevio *Donna Albira* filius dicitur, ex *Joannucio de Aversa* Mazarense genitæ. Infensus subinde *Emanuel* Martino quum fuisset, uti suspicor, *Antonium Montecatenum* Adrani Comitem anno mcccxcii. ejusdem Regis decreto, successorem habuit; sed & hunc cum Patre Raymundo non diu descientem excepit *Michael Imbus* Major Domus Regiæ anno mcccxcvii. ex literis Catanæ die 14. Octobris. *Michael* e Sicilia discedens vendidit *Ferrerio de Ferrerio* Saccensi aureis mcc. circiter acceptis, eodem Principe 11. Septembris mcccxi. Catanæ id confirmante. Hujus fuit heres *Marcus de Plaja* sororis filius, adjecto onere, quod arma cognomenque avunculi assumeret. Post Marcum *Sala* dynastiam *Hieronymus*

nymus de Paruta assecutus casalis augendi *MDIII.* provinciam assumpsit. De eo Barberius ad sæculi annum *XVI.* meminit. Hinc, quod *Antonius Paruta* opidi fuerit author, non procedit. Ex eo tempore *Sala Paruta* instauratum opidum appellari cæpit. Inter *Hieronymi* successores *Zerbinus* memoratur, qui pro patrię defensione strenue se gessit. *Flammetta Paruta Sala* hæres quum devenisset, sæculo *XVII.* *Josepho Alliata Villæfrancæ* Baroni conjux evasit; cujus filius *Franciscus Sala* Dux primus *Philippi IV.* privilegio *MDCCXV.* renunciatur. Fuit *Panormi* Prætor, *S. Annæ* opiduli in veteris *Triocalæ* agro conditor, ac *Villæfrancæ* Princeps. Ejus successores de *Villafranca* loquens recenseam, *Sala* Dux gladii potestatem exercet; in publico Regni Consilio votum *VI.* pronunciat. In censu *Caroli V. Cæsaris* focos 100. *Sala* numerabat, & anno *MDXCV.* incolas 870. Sæculi *XIV.* anno *LII.* larium 408. opidanorum 1427. census ejus fuit. Sed apud *Pirrum* lares 282. incolæ 2157. exhibentur ex errore. Anno *MDCCXIII.* foci 497. animæ 1429. ac novissime 2768. computantur. Jacet in *Mazarenli* Ecclesiastica provincia, ejusque Clero *Episcopi Vicarius* jura dat. Clauditur in *Salemensi* Comarchia. Longitudo est grad: *XXXVI.* *XXXV.* latitudo grad: *XXXVII.* *XL.*

SALEMIS Civitas *Fidelis* in montis vertice; olim juxta *Cluverium Halicya*; aliis vero *Semellium*, cujus populos *Plinius* lib; 3. inter *Siciliæ mediterraneos* enumerat. A *Sale* Græcis *ΑΛΣ*, vel ab vocabulo *Salem*, *Sarracenis* *Locus Deliciarum*, appellata, ex *Regiis* hodie computatur, quamvis aliquando *primariis Siciliæ Dynastis* subdita, uti infra dicemus. Caput est *Comarchiæ*; *Saccensi* indigenæ militiæ *Præfecto* in equis *XXX.* pedites *LXXX.* ministrabat, locum
in

in Comitibus xxx. occupat, & Mazarenfis Diœcesis partem constituit, cujus Episcopi Vicarium Clerus judicem recognoscit. Civicum vero Magistratum Criminum Quæstor, & Jurati Patres iv. cum Syndico componunt. Lares hodie enumerat 1827. animas 10277. quæ anno hujus sæculi xiii. censæ fuerunt 7078. Sub annum mdl. focos 1310. & circa ejusdem sæculi exitum 1630. animas vero 6838. exhibuit. Anno mdcxii. lares 1850. incolas 6612. Ex Pirro 2055. latres, cives 7284. Stemma Biceps Aquila est, in cujus pectore S. Nicolai urbis præcipui tutelaris signum exprimitur.

Situm, quod attinet, montosum, uti innui, illum esse constat, sed in meridiem, hibernumque occasum declivem; Ad septentriones in vertice arx undique turrita, & excelsa. Munium, quibus muniebatur, pars adhuc perseverat, & portæ etiam indicantur. Suburbium, Sarracenicè *Rabatum*, in extrema ora opido adjungitur. Ædes Major Parochialis S. Nicolai Myrensis Episcopi auspiciis gloriatur, & consecrationis insignia præferens, haud procul ab arce assurgit. In ea sacris officiis quotidie clerus cum Archipresbytero intendit, congrua dote remuneratus. Curæ etiam animarum in S. Mariæ de Civena, & S. Blasii Ecclesiis navatur opera, quarum prima suum habet Rectorem, ab Episcopo Marco la Cava constitutum, ac publico ere dotatum. Altera circa Rabatum Archipresbytero subest. Fratrum Minorum Conventus sub arce ad aquilonem extra pomerium Urbani V. Rom: Pont: auctoritate mcccclxx. Francisci, & Joannis Vigintimillium Jeracis Comitum divitiis coaluit, ubi vetus S. Francisci e marmore simulacrum. S. Mariæ de Monte Carmelo locuples, & per vetustum cenobium vocat Pirrus,

opido pene medio situm. Augustinienses, qui sub SS. Philippi & Jacobi titulo ædem habent, ab anno MCCÆ Aug: Lubino autore in Annal: Ordin: *Salemum* recepti sunt, ad australem plagam, ubi decentissime degunt, reparatis vel maxime, auctisque decurrente hoc sæculo Ecclesiæ, & Claustri ædificiis. Minoribus Reformatis ad D. passus circa occidentem datus est locus MDCXXII. & S. Mariæ de Angelis Ecclesia publico ære constructa designatur. Tertiæ Ordinis inter præcipua Siciliæ Monasteria in tumultu contra Conventuales, S. Mariæ de Jesu nomine ad D. passus ab urbe sedebat, alibi enim nuper translatus, uti dicam, ortumque circa MDLXX. recognoscit. S. Francisci de Paula intra mœnia ab anno MDXXIII. Patribus Conscriptis volentibus recepti sunt, Brunone quoque Divi Patriarchæ obsequentissimo sumptus, & census annuos supeditante. Capucinos denique etiam extra ad III. lapidem fundatos dicit Pirrus MDCXIII. Sed illorum Annales quadriennio ante reponunt. Horum, ut & Tertiæ Ordinis domos, MDCXL. terrâ subsidente, absorptas pene integras non sine terrore audivimus, & quamvis mortalium nullus perierit, ingens tamen ædificiorum fuit jactura; cum claustris Ecclesiæ & horti perire, adeo ut illarum contignationes solotenus, & altissimi cupressi nonnisi supremus vertex appareret. Alibi ergo opportuniori loco novum Capuccini condidit, ab opido haud procul; Eratres vero Tertiæ Ordinis situm in ipso centro sunt nacti, recentemque Conventum moliuntur. Societatis Jesu Collegium tempore postremum, nam prima ejus fundamenta MDCXXIII. jacta sunt, sed amplitudine ac magnificentia, religiosis aliis præstans ædibus, Josephi Gangi nobilis *Salemitani* ex asse hæres nuncupatum, initio in
hujus

huius domo, Hieronymi Rocca opera, qui ex Sociis erat, coaluit. Mox Raphaelæ Tagliaviæ *Salemitanæ* Matronæ liberalitate lautis censibus MDCXLII. auctum in frequentissima & plane media civitatis regione sumptuose instituitur; Denique Thomæ Clementiæ patrimonio edificiis amplificatis, una cū templo absolutum, præcipuum *Salemis* ornamentum evasit. Moniales S. Claræ ab antiquo, laudati Pirri testimonio, circa supremas oras Asceterium habent; ubi ex primaria nobilitate alumnae, religiosæ vitæ studiis inhærent. Mons pietatis, cui domus Hospitalis adjungitur dives est. Minores Ecclesiæ cum civium sodalitiis XIX. enumerantur. Divitum, & Nobilium ædes decentissime; Civilis Basilica in foro, digna, quæ videatur, viæ inæquales, acclivesque; Forum denique venale fructibus vel maxime affluens, & omni rerum copia refertum. Non omiserim inter sacra illud memorari, in uno nempe ex Sodaliis, ex viris nobilibus coalescente, Christi Domini e Cruce pendentis simulacrum summæ venerationi esse, & miris prodigiis celebre haberi, quod pius vir Humilis a Petralia ex Minorum ordine sua manu insculpsit. A Pirro denique S. Marię de Laudomiiis, sive Annunciatę de Lapidicina, vulgo de *Perreriis* iconem laudari ab anno MDCXC. miraculis quoque insignem. De Prioratu SS. Trinitatis Deliæ in *Salemis* agro alibi dixi, quem de Castroveterano etiam appellatum invenio.

Inter *Salemitanos* illustres Cives Julianus Adamus Sacerdos agmen ducit, qui pro Christi fide a Turcis palo transfixus, martyrii coronam promeruit, XXVI. die Maji MDC. Ejus Acta ab Aprile memorantur, & in Siculo Martyrologio nomen recensetur, Pirrus quoque illum commendat. Julianus Falciglia post emen-

fos

fos in Ordine Eremitarum S. Augustini gradus omnes ob vitæ inculpatæ merita, & scientiarum peritiā ad supremam Prioris, ac Magistri Generalis dignitatem MCCCXLIII. evectus, ad annos XVI. ea summa cum laude perfunctus est. Universi enim orbis instituti sui cœnobia, iter nudis pedibus agens, invisit, & ad perfectam regulæ observationem instituit. Adfuit Consilio Basileensi, Bononiæ, & Patavii ingenii sui monumenta reliquit. Gravi demum senectute, morbisque affectus, Messanæ diem clausit extremum XX. Maji MCCCCLIX nobili conditus sepulchro. Laudatur a Possevino, Torello, Gandolfo, Coriolano, aliisque ex suis, a Pirro & Mongitore, qui ejus opera recenset. Sanctorus Pecorella Tertii Ordinis Seraphici Magister pietate, doctrina, prudentia, aliisque virtutibus conspicuus. S. Pauli de Arenula Romani Conventus, quem ipse fundandum curavit, Prior perpetuus a Paulo V. Rom: Pont: constitutus, tandemque totius Ordinis Generalis Apostolicus Vicarius. Joannes Antonius Brandus ejusdem religionis, ob virtutum promerita magnæ opinionis, & authoritatis vir; asperrimæ poenitentiae sectator, cilicio semper præcinctus, orationi, & SS. Patrum studiis perpetuo intentus. Romam a Clemente VIII. evocatus, ut ad Ecclesiæ honores eveheretur, post paucos ab appulsu menses, XX. Maji, vitam piissime effudit; ad cujus venerandum corpus, quum undique confluxus fieret, vix tandem altera a morte die humari potuit. Scripsit versu Deiparæ Rosarium, Chronicon Rom: Pont: & alia, quæ apud Mongitorem, Bordonum, & Pirrum habes. Franciscus Passalacqua, Sacerdos primùm in sæculo ferventissimus, mox Reformatis Minoribus accensus, gravioribus disciplinis abunde instructus, & regulari distri-

etionis

tionis tenacissimus, tyronibus regendis admotus, & præcipuis cœnobiis præfectus fuit. Petro de Colon Veraguæ Duci, Siciliae Proregi a secretis conscientie aliquando quum fuisset, zelo animarum sacram expeditionem in Ægyptum & Æthiopiam suscepit, adlectusque Apostolicus Commissarius, sociorum præfectus diu Religioni Christianæ amplificandæ operam strenuam navavit. Edidit Acta Concilii Calcedonensis in Arabicum conversa ad usum Missionis. Vivebat sub nostri sæculi initia. Petrus de Blasio Juris Consultus eximius, in patria primum, Panormi in aulis subinde Prætorii tertium, in Magna Civili Curia, & Consistorio Judex, ubique integerrimæ doctrinæ edidit monumenta, & Siciliae Moderatoribus acceptissimus gravioribus Regni negotiis pertractandis adhibitus fuit. Facto cessit ibidem mdcxxxiv. Scripsit Allegationes pro Comite Galeani, & alia edidit. Didacus Aghirre ortu nobilissimus, gravioribus Philosophiæ, & Theologiæ studiis ab ipsa juventute, mox legali disciplinæ operam locavit, egregiusque in foro Orator evasit. Romam digressus ob doctrinæ præstantiam ad primarias in Sapiencia Cathedras moderandas vocatus, opinionioni de se conceptæ optimè fecit satis. Edidit ad Justiniani Institutiones *Theoripraxim*, & in jus Canonicum Commentaria tomis iv. scripsit. Vivebat hoc sæculo Josephi Saens de Aghirre S. R. E. Card: Auditor. Laudat denique Mongitorius *Salemitanos* Ignatium de Panormo, & Manfredum Cremonam, Poetas ingeniosissimos, editis opusculis claros; tum Manfredum Placentiam ex Ordine Tertio S. Francisci virum doctissimum, morum candore, viteque probitate insignem, qui *Grammaticæ Institutiones* Panormi vulgavit, & literis humanis egregiè instructus vixit.

Salemis

Salemis Northmannorum evo Sarracenico nomine *Salem* adhuc appellata, sub Regibus diu fuit. Vingtimilliis aliquando, & sæculo xiv. *Alagoniis* diu perstitit subiecta. His deficientibus *Raymundo Guillelmo*, & Antonio Moncada in Clientelam assignata, mox a Martino Rege mcccxcvii. cum Castronovo commutatur; hinc in Censu de anno mccccviii. inter Regias urbes computata legitur. Castri nihilominus Præfectura penes Lanzarottos fuit, & hodie ad Sieripeolos spectat. Ejus est ager fecundissimus; Selino enim fluvio totus irrigatur, fontesque in eo Delix, five Arenarum amnis *Rabisis*, *Gibelis*, Rapicalidus, & Donnæ Gurgus proveniunt, quorum postremus caput est Fluminis Grandis, quod in Deliam se exonerat. Fructibus cujuscumque generis uberrime dives, vineas, olea, pascua fert, hinc *Salem* urbs, quasi *Locus Deliciarum* Sarracenis, uti innui, ob agri felicitatem est dicta. Latitudo *Salemis* xxxvii. l. longitudo xxxvi. xxx.

SALINÆ DREPANI circa maris littus in ora Siciliae occidentali, varia sunt receptacula, five angusti sinus, ad quorum margines, solo excavato, intra fossulas maris aquæ corrivantur. Fossulas appello, quia & si late ac longe illæ patent, minus tamen profundæ sunt, adeout solis vi desiccato humore concretum sal remanet, quod colligunt, & coacervatum servant; navibusque onerariis impositum, quæstu non levi per Italiam distrahunt. *Matthæus de Naso* pro *Salinis Drepani* mccccviii. homagium Martino Regi exhibuit. In Regeſto de anno mdlviii. totius oræ ad Marſalam uſque *Salinas* lego Drepanenſem, Perolli, S. Theodori, Altavillæ, Capitis Boei, Puntæ de Aquila, seu Cavaleris, Redæ, Calatis, Clusæ grandis, Frajoannis

joannis, & Marfalę, & in Francisci Emanuelis accuratissima opera *Sicilię Nobilis* tom: 3. par: 2. lib: 5. eorum recensentur nomina, quibus sunt illę hac nostra etate obnoxie.

SALINÆ ENNENSES, vulgo de Castrojoanne. Post Fluminis Salsi, seu Himerę meridionalis trajetum iter agentibus Panormum ardua montana occurrunt a *Salinis* appellata, ad quorum clivum lacus angustus circa sinistram videtur, indeque hospitatoria taberna, contra quam ad dexteram scrobs ingens & profundus; ubi Salis minera, quę ferro inciditur. Hujus Dominus enunciato mox anno mcccviii. Antonius Tudiscus cum uxore Mariella de Torrellis dicitur. Hodie juris est Josephi Stagno Messinensis, qui hæres Joannis Campoli S. Theodori Marchionis fuit.

SALSUS FLUVIUS, de quo dixi; Sub Campo-franco suas aquas S. Petro anni, seu Platano devehendas tradit; cursumque dirigit in occidentem. Vide *Fluvius Salsus*.

SALSUS FLUVIUS, *Himera Meridionalis*, perperam a nonnullis *Gela* appellatur, quod alibi ostendi. Est juxta Cluverium omnium Sicilię maximus, quamvis illi Syngethum minime decedere, alii, & rectius autumantur. Ejus est præcipuum caput ad Nebrodus montis, vulgo Madonię occidentales radices, sub Politio, ex fonte sæpius memorato *Fatuzza*. Fazellus vero, ex fonte, cui *Donna Alta* est nomen, ab ædícula Deiparę ibi dicata, oriri longe a *Fatuzza* ad aliquot pass: m. dicit, quod non procedere, satis de *Himera* loquens, demonstravi. *Donna Alta* igitur aquę illis *Fatuzza* conjunctę, plurimum incrementi ex aliis fontibus accipientes, qui supra Petra-

liam opidum in collium Madoniæ continuatis jugis emanant, & a S. Archangelo ob ejusdem Ecclesiæ denominantur, fluvium gignunt, qui Petraliam inferiorem præterlabitur, ejusque ad se nomen trahit. Dilapsus hinc fluentum excipit *Pelizarum* inter Engium & Petraliam oriundum, a *Vanellis* etiam appellatum, cujus est trajectus hiberno tempore difficilis iter habentibus Panormum. Pauloque post Rahalsuttani aquis augetur, & Alimenæ, quæ duo sunt opida recentis originis, quamvis sub Sarracenis primum vigeret, & Sarracenorum dirutum opidulum idcirco a Fazello dicatur. Ad hunc usque terræ tractum nostri fluminis aquæ dulcissimæ sunt, ac nulla prorsus salis mixtione infectæ.

Jam caput ejus alterum sub Engio ex propinquis effluit collibus, & paullo inferius ad sinistram vergens, Rahal-Joannis arce relicta, parvorum fontium falsos assorbit latices; unde *Salsi* tum primum induit vocabulum. Mox Engii veteris diruti opidi, & Monasterii cognominis Benedictini instituti fontes in *Salsum* sinistrorsum illabuntur, quorum unus in ipso Cœnobii atrio, alter originem in horto recognoscit. Unde recto deinceps cursu fluens in salis mineras & lapicidinas Ennæ, quas descripsi, incidit, quarum aquis & augetur, & falsior evadit. Ad locum, qui Mandra Plani dicitur sub Rasicudiæ arce, duo hæc flumina *Salsum* & Petraliæ, quæ propriis alveis decurrunt, in unum coeunt, & *Salsi* cognomine deinceps cursum agunt. Excipiunt inter Calatanixectam, & Petrapretiam *Morellum* penes Vallis Neti Topographiam descriptum, in loco angusto, qui *Caput Arsum* dicitur, ibique ponte ad omnem magnificentiam, unico amplissimo & elevato fornice extructo, tradjiciuntur.

tur. Tribus itaque hisce amnibus *Salsum* coalescens, perque mediterranea in Leocatæ agrum angustas inter collium fauces influens, editam dextrorsum relinquit rupem vernacule *Rocca Stricti* vocatam, de qua superius, & in mare juxta Leocatam ad sinistram se exonerat. Quam Leocatam Gelæ veteri urbi suffectam scriptores aliquot mordicus adstruant, *Salsum*, apud Antiquos *Gelam* esse affirmant.

SAMBUCA Opidum, *Zabuth* olim Sarracenorum Casale, quod Guillelmus II. Rex Monregalensi Monasterio cum Senurio, Juliana, Comichio, & Adragno concessit, scriptis Panormi literis MCLXXXV. in quibus *Lasabuca* appellatur. Ex Archiepiscoporum donatione *Petrus Lancea* tenuit sæculi XIV. initio, hinc in Friderici Regis Censu Nari, Calatanixectæ, Deliæ, & Sambucæ dominus dicitur. Hujus filia *Cæsarea Joanni* Infanti marito detulit, quorum hæres *Eleonora* Infans Guillelmi Peraltæ uxor, ab hujus morte *Raymundetto Peraltæ* dono dedit, qui ex pellice Nicolao filio natus fuerat. In Martini idcirco Regesto pro Castro, & Casali Sambucæ, & feudo Comichio idem *Raymundettus* homagium præstitisse memoratur. *Antonius Luna*, qui bona ad Peraltas spectantia Margaritæ matris testamento est assecutus, & *Raymundetti* hæres est dictus, *Sambucam* subinde sibi subdidit, quam *Friderico de Vigintimilliis* Tripis Baroni vendidit MCCCXLVIII. Hæc Pirrus in Chronol: Franciscus Emmanuel *Calcerandum de Peralta* pignoris loco *Sambucam* ab *Eleonora* accepisse scribit, uti Martini Regis docent literæ, quod Nicolaus Peralta Eleonoræ filius rathum voluit, & Rex idem sequenti anno firmavit. Mox *Raymundettus* habuit. Jam *Friderico Vigintimillio Joannes Jacobus* successit, a quo

Fridericus Abatelli Cameratae Dynasta emit mcccc-
 xxxv. Verum *Carolus de Luna* ab hujus manibus,
 soluto pretio vindicavit, uti jus habens ab *Antonio*,
Raymundetti donatario, statimque *Petro & Giliberto*
de Bononia venum dedit mccccxci. *Giliberto Francis-*
cus post biennium, & huic sine prole decedenti *Ge-*
rardus Petri filius mcm. successit. Hinc *Onuphria*
 ejus soror, quæ *Antonio Septimo* nupsit, unde *Joannes*
Aloysius. Salvator Bardi Mastrantonius Acis Baro md-
 xxxi. unciis m. m. exsolutis in *Sambuca* possessionem
 inductus est, quæ sane auri summa *Septimo* cessit. Ex
Salvatore, & *Elisabetha Lancea Ludovicus* *Lucretiæ*
Moncadae maritus, unde *Joseph Castellanae Centelles*
 sacris vinculis adstrictus. His natus est *Nicolaus*, qui
 primus *Sambuca* Marchio effulsit, *Philippi II.* privi-
 legio mdlxx. Matriti signato. *Nicolao* *Elisabetha* *Bo-*
nonia peperit *Vincentium*; Huic *Eleonora Spatafora*
Mediigrani domina *Ignatium*, qui ultimus ex nobi-
 lissima *Bardi* gente ad annum mdclm. vixit. *Julia*
 ejusdem soror *Julio Pignatelli Montis Leonis Ducis*
 filio nupta, suffecta, improles obiit; hinc *Elisabetha*
 altera soror *Sambuca* domina evasit, ejusque conjux
Carolus Vigintimillius. *Joseph* horum filius juvenili
 raptus ætate *Antonia* locum dedit, quæ *Petro de Bo-*
nonia *Campirealis* *Principis* uxor effecta, huic mdc-
 lxvi. *Sambuca* *Marchionatum* detulit. Prodiere ex
 eo conjugio *Franciscus* mdclxxi. *Marchio* renuncia-
 tus, qui celebs vixit; *Dominicus* prole fraudatus &
 vivis mdclxxxii. ereptus, & *Josephus Franciscæ Riggio*
 matrimonio conjunctus, quorum filius *Petrus* *Campi-*
realis hodie *Princeps*, *Sambuca* *Marchio*, *Miliciæ* do-
 minus, singularis prudentiæ, & eximiæ dexteritatis vir,
 Regis nostri ad Cæsarem dudum legatus, ab intimis
 Con-

Consiliis, & a Cubiculo; Supremi Siculi Tribunalis Præses, paucisque ab hinc sex inter Utriusque Siciliæ Regentes cooptatus. Marianna Gravina ducta in uxorem, *Josephum* progeniit, quem Stephana Montaperto maritum meruit.

Sambucam in declivi ad occasum sitam, ampla via e summo in imum omnino recta describit, quæ ad rectos angulos ab altera breviora a septentrione in meridiem dividitur. Quatuor hinc veluti regiones, seu quadrantes universam constituunt, viis ut plurimum rectis minoribus distinctæ. Castrum in orientem supremus tumulus sustinet olim celebre, nunc pene ruinofum, cui majus templum destrorsum subest, antiquissimum ex Pirro, in primo quadrante, ac S. Petro Apostolorum Principi dicatur. Hujus Rector Archipresbyteri dignitate gaudet, dotemque ex decimis congruam percipit. Haud procul S. Georgii Basilica Opidanorum Tutelaris, cui dives Archifraternitas adjuncta, & S. Mariæ de Gratiâ facellum miris prodigiis claræ, in pariete depictæ. S. Martyris porro illustre signum, magna populi frequentia, ac pietate Dominica die Julii ii. circumducitur, festumque cum nundinis sollemni pompa celebratur. Succedunt iv. aliæ sacræ ædes, & civium non incompertæ domus. Via hinc recta, ubi & solum complanari incipit, a superiore secundam dividit regionem, quæ in septentriones, & occasum procurrit. Forum venale cum fonte eadem in via sternitur, & porta huic respondet, qua ad Capuccinorum cœnobium est iter. Monasterio sub S. Benedicti regula, & S. Catharinæ nomine, ubi Moniales exactissimè institutis incumbunt, regio hæc exornatur, & Deiparæ Collegium ad sequioris sexus educationem claudit, prope S. Augustini Eccle-

Ecclesiam nuper ædificatum, cui olim Eremitarum ejusdem nomenclaturæ Asceterium adjunctum erat, Pirri ævo extans, subindeque abrogatum. Fonte etiam insigni circa centrum instruitur, & sacras ædes iv. complectitur cum sodalitiis. Huic respondens Quadrans tertius in austrum Domum Hospitalem cum S. Sebastiani Martyris Paræcia ad angulum continet; cujus Curioni de Episcopi licentia census pingues Petrus Carusius Opidi Præfectus attribuens, pro se, suisque jus patronatus reservavit. Dynastæ satis elegans domus Paræciam excipit; hinc Orphanotrophium spectatur sub S. Joseph titulo. Media laxiori via latices ex binis fontibus ad incolarum commodum profluent, & locum simul exornant. Porta demum occidentalis pomerium claudit.

Jam in quadrante reliquo in austrum & ortum, cujus est situs acclivis, primus circa angulum Carmelitarum occurrit Conventus ad S. Antonii ædem a *Salvatore Bardi*, *Magistrantonio* MDXXX. ædificatus, sub titulo nunc Deiparæ Annunciatæ clarus, quem Ignatius Marchio opibus, & Leonardus Contini Prior, vir virtutibus notus ædificiis auxit. Ibi S. Mariæ de Audientia simulacrum magna populi religione colitur. In superiori plaga S. Mariæ de *Vassallis* demum Ecclesia surgit. Extra portam occiduam Minores Reformati MDCXX. Innocentii a Clusa eximie sanctimonie viri opera, sedem statuerunt, S Mariæ de Jesu nuncupatam, ac Vincentii Marchionis liberalitate aquis irriguum agellum nacti sunt. Idem Claustræ ædificia, Ecclesiam, & alia ad religiosam vitam commoda accuravit. Innocentius B. Virginis imaginem Roma transmisit, quæ peculiariter culta; S. Antonii quoque Patavini penes eosdem iconem opidanis

danis in veneratione habitam Pirrus commendat. Eidem Vincentio adscribitur Capuccinorum deducta colonia mdcv. ad jactum lapidis ultra aquilonarem portam loco aquis non indigo, arbore multa confito, & amenitate præcipuo. Et circumpositus sane ager, quum uberrimis undique laticibus scateat, qui variè corrivantur, salubris est aeris, & cujusque generis frugum ditissimus, pascuis frequens, fructibus, oleo, vino præ ceteris abundans colonos allicit, & in dies auget. Sub Carolo Cæsare idcirco 845. focos numerabat, & paullo post mxcv. incolas 5317. Sequentis sæculi medio erant in Regiis libris lares 1183. apud Pirrum 1427. Incolæ 5776. ac penes Historicum 5502. Anno mdccxiii lares 1568. cives 4656. descripti sunt, qui postremis censibus 8892. computantur. Jacet *Sambuca* inter Calatabellottam, Clusam, & Comitissam, ad Carabis fluminis dexterum caput, quod Favara S. Joannis dicitur. Agrigentina Diœcesi clauditur, cujus Episcopi Vicarium Clerus recognoscit; Sub Saccensi Comarchia, & militari Præfectura degit, peditesque lxxix. equites xxi. sub signis educebat.

Cives aluit celeberrimos: Bernardinum ex Minoribus Reformatis laicum, virtutibus clarum, sanctimonie fama Panormi viii. Junii mdclxxxv. piissime defunctum, cujus extat vita typis edita. Salvatorem ex ordine Capuccinorum cognomento Montalbanum gravioribus disciplinis nedū egregie excultum, sed moribus, & vitæ actibus insignem, edidit in vivis agens *De Formulis in Sacrificio oblati, & in consecratione oblati dissertationem. De Immaculata Deiparæ Conceptu* opus Theologicum iii. Tomis divisum, post ejus mortem typis commissum, & Sermones, Orationesque varias, quæ lucem nondum aspexere. Michelangelum Bonadies Mino-

Minorem Reformatum primum ex suis ad generalem ordinis præfecturam assumptum, & Catanensem ad plures annos Pontificem, doctrina, prudentia, morum integritate clarissimum. Plura scripsit, quæ Mongitorius enumerat, Catanæ decessit mdcclxxvi. Cherubinum Roccafortem ejusdem instituti, post varios gradus in ordine, Definitorum Generalem, Lanciani Episcopum, & Rhegii Archiepiscopum designatum, quas tamen dignitates rejecit humilis religiosi status contentus, & Panormi mdcxcii. in Domino obdormivit. Valentinum Bonadies Michelangeli Nepotem, ejusque ad plures annos vices gerentem, dexteritate, & morum elegantia præcipuum. Gasparem Florum Olivetani ordinis Abbatem. Justinum Catalanottum ejusdem quoque instituti S. Mariæ de Nemore Abbatem. Melchiorem Plajam Botanicum, & Pharmacopolam peritissimum, qui Panormi diu floruit, & Tyrocinium Pharmaucetricum typis commisit. *Sambuca* Polaris altitudo est grad: xxxvii. xl. longitudo vero xxxvi. xlv. Illius Marchio xi. profert votum in publico Regni consilio, necisque, ac vitæ potestatem habet, ac Magistratus designat annuos.

SANAGIA Fons Mazari fluminis sub Salemi opido iii. pass: m. ab eo distans. Fons alter est *Rapicalidus*.

SANDALARUM Casale olim supra Canis Montana, hodie jacens, ac ex ruderibus agnitum.

SANTAGANUS Mons inter Panormum, & Corileonem ad ortum, Fazello memoratus, ad cujus radices Belicis fluminis fons, *Santayhanus* Sarracenis, hodie Caput Aquæ.

SARRACENUS Mons Ravanusæ opido imminet ad m. circiter passus, cujus verticem spatiosa extenditur

tenditur planities, ubi vetusti opidi cognominis vestigia perseverant. Id expugnasse Rogerium enarrant, uti de Ravanusa loquens, expendi, obsidionisque tempore Deiparæ intercessione aquæ fontem, ut suos reficeret siti adactos milites, impetrasse. Unde templi ejusdem Virginis origo, & novi subinde opidi auspicia. Vide *Ravanusa*.

SARRIA Mons, aliter *Xarria*, unde Tortus fluvius emergit, inter Aliam & Columbam opidula a Sclafano haud procul.

SAXUM Friderici Regis, in montis Peregrini latere contra Panormum, colonis circumpositi agri notissimum; Ubi enim sole ad occasum vergente vicinarum rupium umbra illud contingit, a quotidiano labore cessandum operariis, mercedemque assequendam diei integri, Rex idem statuit. Sanctionis hujus meminere Cimorellus, Fazellus, & Massa.

SCALA CARINIS. Fauces ibi sunt collium Panormitani agri Belampi & Cucii, seu Acuti, unde ad Carinim opidum est iter. Eodem *Scala* vocabulo passim appellantur duos inter colles trajectus, per quos ex una ad aliam regionem permeant; Celebrioresque in eodem agro sunt *De Curia*, *de Damusis*, *de Monachis*, *de Mulis*, *Turgia*, *Gibilrussa* &c. Aliis quoque in agris, locisque æqualis indolis, idem nomen appingunt Siculi, quia scilicet gradatim ascenditur, descensusque etiam veluti per gradus patet.

SCAMANDER ex antiquis Siculi littoris ad aquilonem, prope Segestam, fluminibus, hodie S. Bartholomæi ab ædícula eidem Apostolo sacra. Id nomen appictum illi a Trojanis Segestæ conditoribus ob patrii cognominis annis in Asia memoriam, tradunt. Cluverius, qui erroris arguit Scriptores *Scamandrum*

cum Crimiso confundentes, Agathoclis Syracusarum Regis dirum referens facinus, ex Diodoro, post expugnatam Segestam. *Insidias sibi structas*, ait Historicus, *Agathocles prætextus, in gravissimas urbem calamitates demergit; nam pauperrimum quemque extra opidum productum apud Scamandrum amnem mactavit*. Subdit: Est ille Scamander fluvius, qui læva, sua ripa Segestæ ruinas, & calidas aquas præterlabens, vulgo nunc superiore sui parte *S. Bartholomæi*, inferiori autem *Frigidus* vocatur, quem falso omnes nostri sæculi Scriptores interpretati sunt *Crimisum*. Hinc illud affert Strabonis lib: 13. *Ad Ægestam Siciliae, ajunt trajecisse Æneam cum Elymo Trojano, amnesque apud Ægestam denominasse: Scamandrum & Simoenta*. Cætero alibi Ego conjecturis agens *Scamandrum* quoque *Crimisum* fuisse appellatum ostendi, duosque Siciliae amnes ejusdem nominis *Scamandrum* scilicet, hodie *S. Bartholomæi*, & *Belicim*. Consule *Crimisus*,

SCHERA Opidum vetus Ptolemæo juxta Cratam montem locatum, circa Corileonem ex Cluverio lib: 2. cap: 12. inter *Crimisum*, seu *Belicim*, & *Hypsam* amnes, sed proprius hunc stabat. Et Corileonem ipsum celebre hodie, *Scheram* olim fuisse idem Cluverius subdubitat; nam *Cratas* ab eo haud procul surgebat. Memorat Plinius lib: 3. cap: 8. *Scherimos* mediterraneos populos, & apud Tullium Ver: III. *Acherini* & *Citarini* parvarum civitatum homines ab Romano Prætoris vexati dicuntur, quorum nomen librarii lapsu, vitiatum fortasse fuit; legendumque apud Oratorem *Cetarinos* & *Scherinos* a *Cetaria* & *Schera*, infensos Verri fuisse. Aretius *Schera* rudera inter Panormum ac Drepanum haud longe ab Alcamo recognoscit.

SCHOLA

SCHOLA Insula parva contra Hispanas rupes & Marsalense littus, ultima ex quinque illis, quæ oræ huic objacent.

SCHOLA Insula deserta ex tribus Pelagiis una a Lampadusa in occasum m. pass: m. distita.

SCILLATUM Vicus, *Xillatum*, ad Calatavulturi dynastiam hodie spectans, uberrimis scatet fontibus, quorum aquæ molis triticeis volvendis statim aptantur, & in Himeræ Septentrionalis, seu Magni fluminis alveum se recipiunt. Computat Pirrus ejusdem lares 120. incolas 435. In Regiis enim libris *Scillati* census cum Calatavulturi descriptione passim venit. Cephalædensis Episcopi jura sacra recognoscit, ejusque Paræcialis ædes cum Sacerdote S. Mariæ de Catena titulum refert. *Scillatum* sub Northmannis juris Adelasiæ Rogerii Comitis Neptis dicebatur, uti de Calatavulturo expendi. Ferrandinæ Ducem Hispanum, Dominum hodie habet, & Thermenis Comarchiæ finibus clauditur.

SCIRTHÆA Opidum ex antiquis prope Triocalam, ab hodierna Calatabellotta haud procul. Circa *Triocalæ ruinas*, inquit Cluverius, *opidum desertum est vulgari vocabulo Acristia*, quod ex vicinitate, & nominis quadam similitudine videtur esse antiqua illa *Scirthæa*. Servi in Sicilia defectores, uti Diodorus scribit, Ducibus Typhone, & Athenione prope *Scirthæam* in libero campo e Triocala exeuntes, armis cum Romano Consulari exercitu configere ausi, fœde deleti sunt, ac fugati; & si Romanis cruenta nihilominus victoria fuerit. Servorum porro reliquiæ cum Ducibus, nocte adjuvante, Triocalam elapsæ, quæ proxime sita illorum Arx erat, & præsidium.

SCLAFANUS Opidum in arduo colle situm, *Sclafanis*
T. II. P. II. X 2

fanis vulgo, Comitatus titulo ab anno mcccxxx. insigni, quo *Matthæus de Sclafano* illi dominabatur, Frederici Regis beneficio ex Pirro, & Fazello. Quamvis in vulgatis Dynastarum libris a Petro II. mcccclxxxvii. Ferdinandum Montecatinum eo decoratum munere passim legamus, quod veritati omnino dissonum. Petrus enim ejusdem sæculi anno xlii. sublatuſ, Ludovicum filium successorem habuit, & hic mcccclv. Fredericum fratrem, qui ad annum lxxvii. in vivis egit. Nomen porro & originem arci, & opido priscis temporibus provenisse fabulantur ab *Æsculapii fano*, quod prope Thermaleſ aquas, de quibus dicam, extructum inducunt. Mugnus in Geneol: Theat: tom: 2. nescio, quod Castellum Megericum nulli alteri memoratum, more suo excogitavit, illudque in gentis *Sclafana* deventum dominio, vocabulum ab ea accepisse effinxit, quum potius *Sclafanos* ab opido denominatos passim credamus. Cetero, quod in editiori colle contra Calataultvurum ad austrum, & occasum impositum videatur, Sarracenis adscribitur, aut Græcos habuit conditores; extabat enim Rogerii Comitis ævo; mox enim, ut hic Sarracenis illud eripuit, *Jordano* filio attribuit, quo sine filiis anno mxciii. mortuo, *Emma*, seu *Methildis* Comitis etiam filia accepit, quæ Ranulpho Maniacio Montis Caveosi Comiti nupſit, unde *Adelasia* Raynaldi Avenelli uxor. Hanc patruus Rogerius Rex unicè dilexit, ejusque filio Adam N. ex senatam conjugem assignavit. His sine prole deficientibus *Sclafanum Gaufridus* Comes consequitur, Silvestri Marſici Comitis filius, Gaufredi de Ragusia nepos. Mugnos Guillelmi I. dono *Joannem Sclafanum* Opidi dominum evulgat, eique filium *Gaufredum* successisse: Nomen inde illi factum *Sclafani*. *Gaufredi* sepul-

sepulchralis inscriptio supposititia censetur, & sub-
 lectæ fidei quoque dixerim Matthæi de Thermis Te-
 stamentum, in quo *Matthæi de Sclafano* pater, Jo-
 annes Antonius inducitur. Sane ad eundem *Matthæ-
 um* sub Friderico Rege *Sclafanum* pertinuisse ex Cen-
 su sæpius laudato constat; qui de *Sclafano* dictus est,
 quod opidum cognomine sub ditione haberet. Hic la-
 res, ac mœnia auxit, & Comitibus *Sclafani* titulum meruit.
Matthæi filia *Aloysia* Guillelmo Peralte cum dote *Scla-
 fani*, & aliarum ditionum in Valle Mazaræ nuptui est
 tradita mcccxiv. A morte Ludovici Regis, quum
Sclafanum *Aloysia* advenisset, & ad solvendas defun-
 cto Principi inferias extra mœnia ad Divæ Mariæ
 pergeret, Matthæus Montecatinus ejus ex sorore ne-
 pos opidum invadit, & quod materno jure sibi debi-
 tum assereret, hostiliter occupat ex Fazello lib: 9.
 cap: 6. qui non diu post scribit: Martinum Regem
 Castellacium, & *Sclafanum*, quod Guillelmi Peralte
 ditionis erat, *Raymundo de Montecatino* concessisse.
 Sed Peraltis in gratiam receptis, ad eos rursus opi-
 dum devenit. Idem vero Rex mox cum Juliana com-
 mutavit, & *Sancio Rois* dominio addixit. Hic *Jacobo
 de Prades*, Sortino opido accepto, resignavit, Surita
 teste, Ann: par: 2. lib: 10. cap: 86. & Invegio. *Jacobus*
 unciis mcccc. acceptis *Henrico Russo* venum dedit m-
 ccccvii. Ex *Henrico Hieronymus* Magnus Siciliæ Can-
 cellarius mccccxxxi. cujus meminit Pirrus in *Chronol.*
 Hunc excepit *Antonius* Regni Siciliæ tertium Præ-
 ses. Thomas ejus filius florente ætate raptus *Beatri-
 cem* reliquit, quæ *Sigismundo de Luna* sacris vinculis
 alligata. Sigismundi successores alibi laudavi.

Pars est *Sclafanus* Cephalædensis Diœcesis, spe-
 ctatque ad Thermarum Præfecturam Militarem, &
 Comar-

Comarchiam Politienſem. Ejus ſub Carolo V. cenſus 247. lares protulit, & mxcv. incolas 911. Medio ſequenti ſæculo lares 332. incolas 1198. ex Pirro 775 focos, & opidanos 1331. Noſtra ætate mcccxiii. lares 309. cives 1042. & noviffime 1098. Major Eccleſia ſub arce S. Mariæ Majoris titulo cum Sacerdote unica parochialis, cui duæ aliæ, uti vocant, coadjutrices, ubi Sacramenta adminiſtrantur, ſeptemque minores ſacræ ædes ſubſunt. Monialium S. Claræ in S. Sebaſtiani, extructum Sebaſtianus Laplana Vicarius opidi mcccxx voluit, dotemque designatis ſororibus xviii. congruam attribuit, & ædificia circa australem plagam ſtatuit. Domus Hospitalis, & Mons Pietatis in S. Nicolai Eccleſia conſtituitur. Arcis denique ea eſt firmitas, ut juxta rupis indolem, cui inſidet, inaccessibilis omnino videatur, adeoque uno vix aditu, ubi porta optime munita, penetrari poteſt. Hodie tota in ruinas abire pergit; ſed externi muri pene integri conſervantur. Ager arboribus conſitus fructiferis, oleis, vineis, non infelix habetur, montofus licet alicubi ſit; ac frugum ferax, & pascuis lætiſſimus, ubi aratro ſcinditur, audit. Sub excelsa rupe, cui opidum inſidet, in meridiem, vallis profunda thermaleſ aquas ſale, & ſulphure infectas progignit, quibus olim frequentius mortales utebantur, quæque a vicinis hodie cum ſanitatis lucro adhibentur. Sextus inter Comites aſſidet in Siculo Conſilio *Sciaſani* Dominus, jure gladii utitur, & Magiſtratus designat, Longitudine opidum gradum xxxvii. xxx. latitudine xxxvii. l. attingit.

SCORCIAVACCA Fons, unde Batticanus amnis ortum inter Buſaquinum, & Corileonem cognoscit.

SCUPELLUM Caſale olim circa aquilonarem Siciliæ

Siciliæ oram, ubi vetustum opidum Cetaria diu stetit. Datum Pirrus Ecclesiæ S. Petri de Regio Palatio anno MCLXX. ab Friderico Cæsare prodit, reservato sibi jure Portus, & Cetariæ ad Tynnorum capturam. At mox quum Placentinorum colonia e Langombardia in Siciliam trajecisset, Obdone Duce, atque opportunum ad incolendum exposceret locum, idem Cæsar *Scupelli* Casale illis concessit, sub dominio ejusdem S. Petri Ecclesiæ, ubi diu habitarunt. Verum ob loci angustiam, & piratarum frequentes incursus anno MCCXLI. eo deserto, Corileonem mediterraneum opidum migrarunt, ac frequentissimum reddidere. Cantor hinc S. Petri *Joanni Baptista Catala* nobili Catalano S. Columbæ Comiti *ad Emphyteusim*, uti ajunt, concessit, cujus filia *Catharina Jacobo Fardella* Drepanensi nupta *Scupellum* marito detulit. *Placidus Fardella* Pacechi Princeps hinc tenuit, ejusque hæredes habuere, de quibus alibi dictum.

SEBITANUM Casale hodie jacens ad Agrigentinam Ecclesiam Guillelmi II. donatione MCLXXI. spectans, uti ejusdem diplomate, quo alia insuper bona illi attribuit. In hujus Casalis nemore ædificatum S. Mariæ de Refesio Monasterium Rex idem testatur, quod non extat.

SEGESTA Urbs, *Ægesta*, ex vetustissimis Siciliæ ad aquilonarem ejusdem plagam, paullo infra terram, post Trojanum bellum ab *Æneæ* sociis constructa, celebris est scriptoribus Græcis, Latinisque, poetis, æque & historicis, Lycophroni, Dionysio Halicarn: Diodoro, Straboni, Thucydidi, Stephano, Herodoto, Polyeno, Plinio, Ciceroni, Tacito, Solino, Virgilio, & aliis, penes quos *Ægesta*, *Egesta*, & *Segesta* dicitur, ejusque populi *Ægestani*, *Ægestenses*,
&

& Segeſtani. Author *Aceſtes* Trojanus, de cujus ortu multa fabulantur. Pomponius Sabinus in *Æneid*: lib: v. rem hiſtorice enarrans. *Ægeſta*, ait, *filia fuit Hippoſæ Trojani, quæ poſita a patre in Navicula, ut ferretur, quo fors impelleret, in Siciliam delata, Crimifio Regi nupſit, qui amni nomen dedit. Ex eo peperit Aceſtem.* Poſita a patre in Navicula, ne a Ceto abſumeretur, cui puellas vorandas impia religione Trojani dabant. In Sicilia Crimiſus amnis Canis forma aſſumpta, ex poetarum fabulis, puellam comprefſit; unde *Segeſtæ* veteres numi Cane ſignati videntur. Rem aliter a Pomponio enarrat Dionyſius Halicarnaſſenſis lib: 1. quem ſequitur Fazellus; aliter Strabo lib: 6. quorum hîc exponere verba ſupervacaneum puto. Aceſtis ſocium Elymum Priami nothum filium faciunt, qui urbem cognominem etiam ædificavit. Sed *Segeſtæ* ſitus egregie a Fazello indicatur; in colle enim undique prærupto, *Barbara* vulgo hodie, ſtetit. Quod aquæ ſulphuræ *Segeſtanæ* a Strabone, & aliis appellatæ in valle proxima emanantes; Herbeſus fons nunc *Gurgus*, *Segeſtanis* ortus agris Solino; Crimiſus fluvius, ſeu Scamander & Simoenta, his diebus S. Bartholomæus, & Frigidus; Emporium ad oram ſitum, vulgo Caſtellum Maris *Segeſtanorum* antiquis dictum; & tota denique littoralis ora, ac ſinus apud Thucydidem & Polybium, ceteroſque, *Segeſtæ* nomine veniens, evidentiffime demonſtrant. Quod ad *Conterranam* hinc ſub Eryce *Segeſta*, ac prope maris littus ſita fuerit, nullimode procedit. Diſtantiæ aliunde in Romanis Itinerariis designato per Fazellum loco congruunt; Nam habet illud Antonini. *Drepanis, Aquis Segeſtanis* xiii. *Parthenico* xii. Tabulæ vero *Drepanis Segeſta* xxiii. *Panormo* xxxvi. Strabo etiam lib: 6.

Ab Himera flumine Panormum m. sunt xxxv. inde ad Ægestensium Emporium xxxii. reliqua hinc ad Lilybæum xxxviii. Ptolemæus denique mediterraneam Segestam suis in tabulis ponit, quum Conterrana locus sit maritimus, uti alibi vidimus. Aretii idcirco ad Conterranam urbem Segestam statuentis opinio rejicienda.

Segestæ Æneæ templum constitutum, veluti foundationis Auspici, honoresque divinos illi decretos laudatus Dionysius lib: 1. affirmat. Philippo quoque Buttacidi, Crotoniatæ, Doriei Heraclensis urbis conditoris socio, Olympionico ob speciosissimam corporis formam, heroico monumento extructo, sollemnes sepulturæ hostias oblatas Herodotus lib: 1. testatur. De Veneris fano, ubi ingentem auri vim Atheniensibus Legatis *Segestani* ostenderunt, loquitur Thucydides lib: 6. Hinc Cajetanus in Isagoge *Veneri Cælesti* id dicatum perhibet, & mulieres Sacerdotes decretas ex veteri inscriptione adstruit, quam infra reponam. Memorat Tullius in Verr: Dianæ simulacrum ex ære, singularissimo confectum artificio, amplum, & excelsum, ætate, & habitu virginali, cujus ab humero sagittæ pendebant, dextera ardentem faciem, sinistra arcum præferens, civibus denique in summa veneratione semper habitum. Id a Pēnis urbe superata, atque excisa cum ornamentis Carthaginem deportatum P. Scipio Africanus, iii. Bello Punico confectus, ab expugnata, dirutaque Carthagine sublatum, *Segestanis* reddidit, qui perpetuum grati animi monumentum cum ejusdem Scipionis nomine, & liberalitatis historia lapidi inscripta, in basi collocatum statuere. Sed & quum Verres inde sibi vindicasset, furtum veluti totius urbis funus ingenti cum luctu

T. II. P. II.

Y

cives,

cives, ac matronæ cum primis sunt profecutę. Quod Æsculapii denique templum *Segeſta* etiam habuerit. Inſcriptionis fragmentum apud Gualterium evincit, quod infra adducam.

Jam, quę perſtant adhuc antiquitatis monumenta Fazellus describens: *Urbem, ait, quę aſcenſum habet non difficilem, licet anguſtum, & arte elaboratum, ingredientibus ſtatim Theatrum occurrit ſemidirutum; Fanum quoque intra mœnia priſci operis monumentum, quadratis ex lapidibus, teſtudinatum, & integrum prope ſuperest, quod in Divę Marię cultum tranſabiit. Cęteraque urbis mœnia magnis lapidibus proſtrata, & cisternę plurimę adhuc in dirutis domibus aſſectę conſpiciuntur.* Ad Theatrum Inſcriptio pertinet Gręcis charaċteribus exarata, apud eundem Gualterium, de qua dicam. Cajetanus in *Iſagoge* alterius quoque veteris ſuperſtitionis ædis meminit, nunc *Divi Joannis* nomine inſignis. Quę an *Bacchi* olim fuerit apud *Segeſtanos* magna religione culti, juxta *Franciſcum Seine*, ſubdubito. At præcipuum, celebriusque priſci ævi veſtigium templum eſt ſub urbis mœnibus, ante aſcenſum ad dexteram, nulli alteri, uti opinor, ſecundum, ſive magnificentiam, ſive amplitudinem, ſeu denique ejus pene intaminatam ad noſtra hæc tempora integritatem ſpectes; Surgit enim ſex & triginta columnis ſuffultum, per latera, in fronte, & poſtico diſpoſitis, quarum eſt circuitus palm: xxv diameter palm: viii. nihilque in eo præter tectum deſideratur. *Cereris* media producta hodie apud vulgi imperitos venit; hinc quod *Cereri* falſo gentium numini dicatum fuerit paſſim creditur; maximè quod extra mœnia ſteterit. *Cereris* enim templis, uti *Vitruvius* advertit, anguli, ac ſeceſſus aſſignabantur, quo

quò frequentius homines non confluebant. Ex his qualis *Segeſta* fuerit, perſpici datur; Sed varia in hiſtoriis non deſunt quoque argumenta, unde illius celebritas elucet, quæ breviffime expendam.

Segeſta tres inter civitates ab Trojanis edificatas principatum ſemper tenuit, ipſiusque *Ægeſti* conditores ſedes fuit. Fazellus hinc imbecilles, egroſque Trojanę classiſ ob aquas ſulphureas proxime manantes in eam fuiſſe coactos ſine authore dicit, uti in notis ad eundem ſatis expoſui: Quum porro Emporii commodo, ævi proceſſu, dives, valida, potensque evaſiſſet, fines longe, ac late propagavit, ex uno ad alterum Siciliae littus. Diodorus enim lib: 11. habet: *In Sicilia inter Ægeſtanos & Lilybætanos bellum exortum eſt de agro ad Mazaram fluvium*, qui xl. circiter paſſ: m. minimum diſtabat. Refert Herodotus, *Segeſtanos*, & *Phœnices*, conjunctis viribus Theſſalo, Eurileonti, & ſociis Lacedæmoniis Colonias in Siciliam deducentibus ſeſe oppoſuiſſe, cęſiſque eorum compluribus, Eurileontem cum paucis ſuperſtitem, Minoam uſque repuliſſe. In notiffima illa Athenienſium contra Syracuſanos expeditione *Segeſtæ* mentio extat præcipua. Quum enim ejus inter cives, & Selinuntinos, qui australe inſulæ littus incolebant, ob agrorum fines, & violata ſponſalia ingens orta eſſet diſcordia, & Selinuntini contumeliis *Segeſtanos* affeciffent, expeditis utrinque copiis in aciem populi ambarum urbium descendentes, atroci certamine diu contenderunt; tandemque inclinante ad Selinuntinos fortuna, ad Athenienſes paullo ante a Leontinis invitatos noſtri confugerunt, quibus ab belli impenſas tolerandas non levem auri ſummam exhibuere, utque promiſſis ſtarent in Veneris fano collectas ex vicinis opes, ſuaſ-

que simul Atheniensium Legatis ostenderunt. Niciæ subinde cum classe adventanti *Segestanus* adfuit equitatus ad Hiccaram, quam utpote illis adversam Athenienses diripuerunt. Eidem denique Duci *Segestam* delato xxx. auri talentis pro Classariis persolutis, suppetias cives contra Syracusas contulerunt.

Atheniensibus in Sicilia deletis, rursus cum Selinuntinis bellum gerere coacti, Pænorum sibi auxilia adscivere; inque eorum manibus, præsidario admissio milite, patriam tradiderunt, quo quidem facto hostium quidem internicionem viderunt, sed libertatem amittere. Dionysii tempore, quum hic contra Pænorum ditiones duxisset, ejusdem potentissimo exercitui *Segesta* restitit, & illius validæ classis contra Emporium conatus elusit. Agathoclem mox insensissimum habuit; in eam siquidem, licet sibi fœderibus junctam, tyrannus invadens, insidias suis structas prætexens, pauperrimum quemque ex civibus apud Scamandrum amnem contra opidum mactavit; Matronas pessime cruciavit; majores, divitesque exquisitis tormentis fateri coegit, quantum quisque pecuniarum haberet, easque sibi vindicavit. Quæ tunc ille exercuerit pænarum genera Fazellus expendit, nec sine indignatione memorari possunt. Eo autem desperationis impulsos, adductosque *Segestanos* produnt historiæ, ut sibi necem complures consciverint, vel ultro in ignem alii sese præcipites dederint. His non contentus Agathocles priori *Segestæ* nomine abolito, *Dicaëpolim* deinceps, hoc est *Justam Civitatem* appellari jussit, & fugitivis advenis incolendam dedit. Quod Pænos offenderint, ab iisque urbs direpta, & in vastitatem redacta fuerit, spolia evincunt ex ea, uti superius vidimus, abducta, Simulacrum nempe Dianæ æneum, subinde

subinde a Scipione civibus restitutum; At enim quo id acciderit ævo, prodit nullus.

Sub Romanis, Liberis Civitatibus accensebatur, Tullio teste, qui non fœderatam solummodo, sed & cognationibus cum illis conjunctam dixit. Plinius lib: 8. in Jus Latinæ conditionis *Segestanos* vocatos affirmat. Ptolemæus Tab: vii. Siciliam quinas in gentes distribuens, v. loco *Segestanos* populos nominat. Plutarchus in Parall: n. 75. refert, quod quum *Segesta* sub Æmili Censorini Præfectura esset, viri sevitia insignis, impius ad eum Artifex Aruntius Paterculus accessit, equumque æneum obtulit, in quo supposito igne, miseri lente cruciarentur. Æmilius vero Phalaridis exemplo, ad æquitatis cogitationem, uti philosophus ait, tunc primum conversus, authorem operis sui experimentum facere jussit. Hæc sub Romanis evenisse opinor; Principis enim, sive Tyranni, atque Artificis nomina Romana tempora sapiunt. Tiberio regni potente, *Segestanos* hunc enixe rogasse Tacitus lib: 4. perhibet, uti Veneris Erycinę celebre templum temporum injuria quassatum, ac pene collapsum restituendum curaret; communemque ab Trojanis originem, & Æneæ utriusque populi parentis, & fani olim conditoris memoriam ad Cæsaris mentem revocasse scribit. Christianis temporibus, quæ fuerit *Segesta* conditio divinare non audeo. A Sarracenis quippe salutis anno mcccc. Ibraimi Regis, ac Ducis jussu, mox, ut e proxima Africa illi trajecerunt, ingenti strage affectam Petrus Diaconus vulgavit; Nec unquam insignis adeo Civitas legitur instaurata. Calatafimim cetero, in altero post *Segestam* colle hujus loco a barbaris suffectam jure nonnulli credunt; & si Cluverius in ea *Locaricum* vetus opidum stetisse subdubitet.

Gual-

Gualterius hinc apud Calatafinim antiquas ad *Segestam* spectantes tabulas deprehendit, vulgavitque Grecè, atque ab se Latinis literis redditas.

Diodotus . Titicli . F. Appeiræus

Sororem . Suam

Minyram . Artemontis . F. Sacerdotem

Veneri . Cælesti

Veneris templum jam apud Thucidydem memoratum vidimus . Alia item habet :

.. *Teontis . Phaonis . F.*

.. *Phonis . Sopoliani . F.*

.. *Nomeontis . Æenarchi . F.*

.. *Diodori . F. Et Curum*

.. *Cognoscentis . Operum .*

.. *Illius quæ facta sunt .*

Et hæc tenui meo judicio Theatrum, aut Gymnasium *Segestæ* fuisse confirmant, nam juvenum nomina exhibent, qui sub N. cura degebant. Tertiam addit author his verbis præfixis: *xxi. hinc stadiis versus occidentem in colle inter rudera antiqua prostrata, non eminus a prisca æde, quæ publico arbitrato Theatrum extitit: literis cubitalibus;*

ΑΣΚΛΑΠΟΣ . ΕΠΠ . . . *Asclepus . . .*

His de Æsculapii Templo aliquid nobis indicari, putat Cajetanus . Novissimè S. Martini de Scalis nobili Museo lapis fuit acquisitus, prope *Segestæ* thermas inventus, Græcis literis, etiam cubitalibus, sed formæ prorsus diversæ, nec extantibus, sed cavis inscriptus:

ΑΣΩΤΗΡΙΑ . ΙΑΣΧΑΡΙΝ .

Quos Eruditissimus Salvator de Blasi ejusdem Musei Custos, & promotor interpretatur: *In propria Salutis gratiam;* præfixumpue lapidem putat *Therma- rum officinis .* Ube-

Uberiora *Segestæ* monumenta præbent Argentea & Ærea numismata apud Parutam cum epigrapha ΣΑΓΕΣΤΑΙΝΩΝ. Et quidem Argentea numi xiv. quartæ & quintæ potissimum magnitudinis Caput victatum in antica, Canem in postica facie præferunt. In uno post Canem spichæ; in tribus supra Canem capitulum quoque victatum; in binis ante Canem marinum turbinatum, seu Concha; totidem Caput cum calantica in media corona ederacea. Singulare Herculem leonina contextum pelle, arcum tendentem cum clava, & triscelo, Siciliæ tessera, tribus nempe cruribus conjunctis, ac consuetam inscriptionem in antica facie habet, in postica vero binas nudas figuras saccum utraque manu, veluti complere contententes, sub quibus epigrapha ΤΟΦΟΔ. Jam in Æreis Cybele turrito capite representatur, & Æneas humero Priamum patrem gestans; nec non Hercules, Canis cum pilis, Æneas veluti allocutionem habens, aliaque symbola exhibentur, incertæ apud nos hodie significationis. Franciscus Seine, Bacchi, Minervæ, & Ægesti vultus quoque in hisce numismatis recognoscit; Sed Gallinæ signum a Fazello adnotatum in Parutianis desideratur.

Emporio *Segestano* Castellum Maris hodie suffectum communi voto Eruditi recognoscunt, *quia hoc*, inquit Cluverius, *Segestanorum flumini proximum. Fazellus vero, cur id Emporium longius a fluminis ostio in locum removerit, ubi minima apparebant vestigia, equidem miror.* Ptolemæi cetero Tabulæ, quas ille subdit, locorum ordinem omnino invertunt, & transposita ab imperito exscriptora vocabulea referunt. Emporii hujus occasione sæpiissime apud veteres Historicos

storicos *Segestam* naves appulas legimus, aut ab ea aliò expectatas. *Præcursorias ab Ægesta naves præstolabantur*, inquit Thucydides lib: 6. & mox postea. *Præcursoria naves ex Ægesta advenere*. Inde: *Cum omnibus copiis ad Selinuntem, atque Ægestam navigabant*. Et Diodorus lib: 13. *Atheniensium copiarum Duces Ægestam navibus pervekti, Hiccara Sicularum opidum ceperunt*. Thermale aquæ, in superioribus descriptæ, *Segestana* veteribus, *Tammeth* Sarracenis, & hodie *Calatameth* appellantur. Cavendum hinc a Baccio *de Therm:* & Kircherio *Mundi Subter*: tom: 1. lib: 5: *Segestana* balnea, ubi Drepanum surgit, locantibus, a qua sane urbe pass: m. xxx. circiter illa diffident. Consule *Aquæ Segestana*.

SELINUS Fluvius, aliter *Apiarius* ab Apio circa ejus ripas, & in Antonini Itinerario corrupte *Lanarius*. Vide *Madiunis*.

SELINUNTES Urbs vetus, nonnullis hodie *Mazara*; a flumine appellatur, *Selinus* aliter. De qua Cluverius: *Inter Belicim amnem & Mazaram fuit celeberrima illa, & potens quondam in primis urbs Selinois, sive contracto vocabulo Selinus, cujus ingentes etiamnum reliquæ extant, vulgo Terra Pulicorum dicta*. De ortu Marcianus Heracleensis in *Periægesi*: *Megarenses Selinuntem, Gelense: vero condiderunt Agrigentum*. Strabo lib: 6. *Selinuntem condiderunt Megarenses, hujus insulæ incolæ, qui scilicet Hyblam primo e patria apud Græciam se receperunt, prope Syracusas*. Hinc Thucydides lib: 6. *Megarenses, qui Hyblenses dicti sunt, c. annis, postquam urbs Megara condita fuit, Selinuntem, misso illuc Pamilio, condiderunt*; & lib: 7. eidem Historico *Selinuntini Megarenses vocantur*. Ex his laudatus Cluverius de

de conditus tempore argumentum fumens, ortum *Selinuntis* adstruit Olympiadis xxxv. anno i. ante Christum Dominum dcxl. Verum enim vero Græci authores citati de nova induc̃ta colonia per Megarenſes, Duce Pammilio, *Selinuntem*, intelligendi; Jam enim multo ante, Phœnicibus autoribus extiterat, uti Diodorus testatur; Fazellus idcirco *Hanc urbem*, ait, & *ejus oram primos, omnium Phœnices tenuisse*, refert Diodorus, quibus postmodum pulsus, anno Mundi 4554 ut supputat Eusebius, & 100. post Megaram, Megarenſes Siciliæ indigenæ, Duce Pammilio, incoluerunt. Ita lib: 6. Dec: 1. cap: 4.

De situ idem quoque disertissime loquitur, ac veluti ab oculos statuit; *Belicim amnem ad pass: m. circiter iii. Stagnum sequitur, Thalicis Sarracenicæ dictum, ex pelagi fluctibus refusum, æstate accolis perniciosum, quod ex ejus aquis aer crassior, & concretior reddatur. Mox ad verticem paulisper editum tria sumptuosi, magnificique ac prisci operis templa sunt inſcientia. De his inferius, quibus mox vetustissima, sed hodie prostrata urbs, Terra Pulicorum nunc dicta adhæret, cujus ingentes ruina, admirandaque ante oculos sunt vestigia. Sita fuit ea in paulisper prominenti in mare, ac præciso tumulo, quem ne voracitate undarum, quibus a meridie alluitur, circa fundamenta corroderetur, ab imo circa urbem quadrato lapide in summam civitatem, murus magno sumptu excitatus, subsleat; quo submoto urbis latera corruere sit necesse. Intra mœnia duo visuntur templa non adeo magna, quorum unum striatas habet columnas, alterum vero planas; quod fanum ne fuerit, an Prætoria domus incertum est. Sed & arx in ea imminens adhuc visitur, quæ & si prostrata sit, cadavera tamen habet ingentia*

*tia, & arcum unum hucusque perstantem. Ruina, tota urbe sparsa per multa jugera cernitur, calcaturque, fundamentis, substructionibus, & domorum monumentis omnem fere ejus partem occupantibus. Huc usque Fazellus, cujus verba eo libentius exscripsi, quod ipse veteris Solinantis hujusmodi vestigia esse totus sit, ut evincat. Pulicorum autem terram appellat vulgus locum, ubi hæc sternuntur, non a Pollucis templo, aut urbe, quorum nulla est prorsus memoria; sed uti alibi innui, a Sarraceno vocabulo *Bibidal Barghot*, quod redditur Siculo ore: *Terra Pulicorum*.*

Novissime, quum ad has miras reliquias contemplandas Vincentius Gurrellus ex Fratribus Minimis S. Francisci de Paula, vir cordatissimus accessisset, earum descriptionem peculiari quadam Epistola ad N. N. adornavit in *Siculis Literar: Memoriis T. 2. parte 5.* relata. In ea a Castroveterano ad *Marinellam*, uti dicunt, vii. pass: m. distitam, prope maris littus se contulisse testatur, primoque intuitu in edito parumper loco insignes trium templorum ruinas conspicatus, vehementer obstupuit; simulque complures operas ingentis magnitudinis saxa, ad illa spectantia, in frustra, ut proximi Belicis fluminis pons repararetur, concidere, magnopere indoluit. Aliqualem mox eorundem formam delineare cupiens, rupes inter, ac dumeta perrepens non sine labore, ac periculo, ad templi præ aliis majoris, magisque ab ora remoti rudera evasit, cespitibus undique obfita; nec nisi enormis magnitudinis moles, hac illac confuse dispersas intuens, ex columnarum tamen truncis, proprio situ adhuc consistentibus, ad perallogrammi figuram ædificium accessisse advertit, cujus minora latera ad ortum, occasumque, minora vero in meridiem & aquilonem respiciebant. Ad

Ad singulos angulos columna palmis xvi. circiter distita subrigebatur; majora latera columnis xvi. minora ix. conflata videntur, ex quibus una sola integra perstat circa austrum; lapis, unde constant arenarius, sed durissimus, ac bene levigatus; forma plana, sed binæ in ortum striatæ sunt. Quum porro ex frustris vi. ferme componantur, de illarum altitudine certum ferri judicium nequit; sed ex frustris unum basi proximum palmos xi. circiter altum, ambitu palmos xxxvii. equat; alterum supremum capitulo adhaerens patet in circuitu palmos xxi. Proportio idcirco inter frustra passim, quoad crassitudinem minuebatur. Sine cemento, aut litura frustrum frustra adhærebat, sed est foramen in centro, quod palum ligneum excipiebat, & utrinque conpingebantur. Capitula in supremo abaco quadrata, palmos xiv. omni ex latere habent cum unciiis viii. ac palmos v. profunda sunt Epistylia ut plurimum xxv. pal: longa, ix. lata & profunda v. At unum singulare, xxxi. in longitudine, viii. in latitudine, vii. denique palmis in profunditate respondet, & vulgo a *Stacca* nuncupatur. Coronidis moles variæ ac dentatæ; reliquæ partes vix dignoscuntur. Tota templi area palmis ccccxxxix. ex lateribus maximis, ex minoribus vero clxxx. patebat, uti ex intercolumniis, & columnarum crassitudine dimensor deprehendit.

Ad secundum subinde conversus templum Gurrellus, ambitus quidem minoris, sed non inferioris magnificentiae, ac parellellogrammum referens rectangulum deprehendit; latera ad austrum & septentriones majora columnis xiii. striatis constabant, inter se distantibus pal: xii. latera vero minora ad ortum & occidentem senis columnis fulciebantur, quarum periphe-

ria pal: xviii. conficiebat. Nulla ex iis integra, aut simul commissa videtur, nam in frustra etiam compactæ erant. Ex epistyliis vnum inter cetera ejusdem molis, palmos xviii. longum pal: vi. latum, profundumque pal: iv. invenit. Jam Templum tertium majus secundo, sed primo neutiquam comparandum, columnas etiam striatas ostentat, quarum numerus computari, ut & totius ædificii figura describi vix a peritissimo quopiam posset; tanta est enim illius clades, ac lapidum, quibus compingebatur excidium. Muri aliqualis portio perdurat, sed ad quem usum aptaretur, incertum. Ab hisce Templis Urbs pass: m. diffidet, valle intermedia arenosa, ubi vetus olim portus, cujus ora validis mœnibus munita. Turris vestigia, sive, uti loci incolæ evulgant, Balnei, haud eminus apparent; ex reliqua vero civitate lapidum, molis non ultimæ, congeries, acervique frequentes, testarumque fragmenta supersunt; nec strigatæ, aut planæ in frustra columnæ desiderantur, ac pene in centro mediocris magnitudinis ex illis complures occurrunt, & epistylia, quæ aut templi olim, aut prætoriarum domus partes creduntur.

Hæc ex Gurrelli Epistola deprompta, qualia sint hodie *Selinuntis vestigia*, clarissime demonstrant; At enim, quod apud Diodorum mentio sit insignium ad *Marinella* littus templorum, uti in Epistola author attexit, minime probaverim; Historicus enim Deorum fana, ad quæ cives, ac matronæ præsertim confugerant, quum patria ab Hannibale Peno in vastationem daretur, memorat. Herodotus de Jovis Forensis ara loquitur, sub qua asylum Euryleon ad necem expostulatus, quæsivit, & hæc in maximo ex descriptis templis fortasse fuit, ipsumque templum falso
huic

huic numini dicari potuit; Verum Pausanias de Olympici Jovis in Græcia celeberrimo fano sermonem habet, ubi ante suam calamitatem *Selinuntini* thesaurum dicaverant, & in eo Liberi Patris statuam, ore, pedibus, & manibus eburnis. Diodorus itaque testis est, quod intra *Selinuntis* moenia a Carthaginiensibus expugnata, Deorum ædes complures essent, ubi *Selinuntinas* mulieres immunes trux miles voluit, quatenus ex illarum spoliis ditaretur. Sed harum ædium certum vestigium perstat nullum, quod expositis cum Thomæ nostri, tum Gurrelli descriptionibus sit palam. Cetero *Selinuntinum* Apollinem, ejusque oraculum, veracissimum Strabo lib: 10. celebrat.

Jam quum Phœnicibus *Selinuntis* conditoribus Græci ex Megara Sicula successissent, brevi civium frequentia, divitiis, & gloria urbs coaluit, & Minoram, teste Herodoto lib: 5. Coloniam suorum deduxit. Hanc Euryleon quum occupasset, a Pythagoræ tyranni monarchia *Selinuntinos* liberavit; sed hoc sublato, ipse tyrannidem *Selinuntis* invasit, ac brevi tenuit; nam *Selinuntini* impetu in eum facto ad Jovis Forensis aram confugientem, nihilominus obtruncarunt. Cum Ægestanis variè, ac diversis temporibus, quod supra memoravi, de agrorum finibus contenderunt, illosque sæpiissime infestantes, prædas non semel agere, & contemptui habere; Hinc apud Syracusanos ab hostibus conventi, quum non acquievisset, Ægestani Carthaginiensium auxilia, duce Hannibale, sibi compararunt. Coactis Hannibal copiis, classeque adornata, in Siciliam transmittens, primo impetu ad Mazarum fluvium Emporium *Selinuntinorum* expugnat, mox urbem ipsam adoritur, & novem dierum durissima obsidione, disjectis mœnibus tandem invadit, suisque

isque militibus in prædam tradit. *Ad seram igitur noctem usque*, concludit Diodorus, *urbs diripitur, ædificia partim incendio, partim ruinis vastata. Ad xvi. m. tum cesa, & captivorum vi. m. abducta.* Ex civibus nihilominus bis m. d. captivitate immunes Agrigentum salvi pervenere, ibique omnia humanitatis officia experti sunt. Non omitam cruentam fuisse Penorum victoriam; omnis namque ætas, ac sexus, prout dabatur, contra hostes pugnavit; iisque urbem ingressis in singulis viarum angustiis cives resistere; At quum Pēnis novi per vices sufficerentur pugnatores, *Selinuntinis* vero nemo esset, qui auxilii quidquam afferret, cedere coacti, omnes in foro conglomeratione dimicando ceciderunt. Syracusani porro, aliique ex Græcis Siculis, qui tarde opitulatum *Selinuntinis* venerant, audita urbis expugnatione, legatis ab Hannibalem missis pro captivorum redemptione, repulsam passi, Empedionem rursus delegarunt, quem Dux benigne excipiens, quod semper a Penorum partibus stetisset, utque a bello, quod susceperant, abstinere, non semel cives suos hortatus, nusquam exauditus fuisset, quotquot inter captivos gentiles, & cognatos habebat, illi condonavit. *Selinuntinis* præterea per fugam elapsis, ut urbem habitarent, agrosque colerent, permisit, dummodo tributum Carthaginiensibus penderent. *Urbs igitur*, ait Historicus, *per cclxii. annos, ex quo primum condita capit, civibus frequentata, hunc ad modum tunc capta fuit, ac mœnibus circumquaque nudata.*

Quod templa quoque Carthaginienses cum extra tum intra urbem exciderint, ex eodem Diodoro colligo: Nam Syracusani ab Hannibale postulatam mittunt post expugnationem, uti captivos redimendi pote-

potestatem faceret, Deorumque fanis abstineret. Quibus responsum ab Peno Duce ferunt: *Selinantiis, qui libertatem tueri nequivissent, servitutis conditionem nunc merito expectandam esse; Deos vero incolis infestos Selinunte jam excessisse*. Nec captivos igitur condonavit, nec Templis tunc Hannibal pepercit; conjectarique licet, ea occasione, ingentem illam edificiorum insignium ruinam, atque excidium, Peni auctoribus evenisse. Hannibale Sicilia excedente, Hermocrates Syracusanus, qui suis summa cum gloria prae-fuit; Bellumque contra Athenienses feliciter complevit, contrariae factionis annixu patria ejectus, ubi in eam redire frustra non diu post tentasset, Himérgorum, urbe sua extorrium, circiter mille assumptis, *Selinuntem* occupat, & parte urbis menibus inclusa, *Selinuntinos* patriae excidio superstites undique convocat, aliosque complures in eum locum recipit; & contra Carthaginiensium proximas regiones ducens, agros populatur, magnamque apud Siculos laudem meretur. XI. post anno Dionysio Regi *Selinuntini* adhærent, eique contra Motyam copias adnoven-ri suppetias tribuunt. Sed annis cxli. postquam Hermocratis opera denuo habitari cepit ab iisdem Carthaginiensibus rursus circumfessa fuit *Selinus*, atque *Hanno Hannibalis filius*, inquit idem Diodorus in Eclogis lib: 23. *ut in Siciliam venit, contractis ad Lilybæum copiis usque ad Selinuntem processit, terrestremque exercitum prope urbem positus castris reliquit*. Et mox lib: 24. *Seluntiorum urbis, a se eversa, Cives Lilybæum transtulerunt Carthaginienses*. Cluverius, instauratam rursus, atque inhabitatam post hanc everisionem fuisse, nusquam se legisse fatetur. Strabo sua ætate eversam affirmat: *Neque enim hodie incolit,*
ait

ait lib: 6. *scimus Himeram, neque Gelam, neque Selinuntem*. Nec Plutarchi tempore extabat, refert enim in Apoph: Lacon, Argeum quemdam per *Selinuntis* fines iter agentem in sepulchrum incidisse cum hac inscriptione: *Hisce Selinuntes sub portis, quando Tyrannis stinguitur, evenit Morte fera cadere*. Hinc ille faceto apophthemate subdit. *Jure peristis, qui ardentem Tyrannidem extinguere conati eslis; Contra namque permittendum fuerat, totam concremari*.

Selinuntina Numismata ex argento xi. ex ære duo, & præcipua sextæ magnitudinis, variis sunt figuris signata cum epigrapha ΣΕΛΙΝΩΝΤΙΩΝ vel ΣΕΛΙΝΟΝΤΙΝΟΝ. Habet primum apud Parutam Jovis caput cum inscriptione ΑΒΑΚ & in postica Porcum; alterum Canem, & muliebrem faciem sparso crine; Tertium Bigam, cum auriga saggittario in una; in adversa facie Jovis, seu alterius senis sacrificantis figuram exhibet; in ara Gallus, retro Apii folium, & parvus, uti apparet, equus. Figura dextera pateram, sinistra olivæ ramum tenet. In iv. Minotaurus cum apii folio, & muliebris figura sedens supra stellationem, manu serpentem, ad pedes Siciliæ symbolum ostentat. In v. & vi. Vir nudus taurum cornipetam clava edomat; sacrificulus in postica unius hastam tenet & pateram, in altero olive ramum ex ære angulo pendentem, retro cum apii folio ciconiam vii. viii. ix. ac x. tertio respondent, sed sacrificulus vultus est juvenilis & retro arietes, & boves sub apii folio effinguntur. xi. v. & vi. æquat, & sub apii folio gallus. Ærea palmæ ramum in corona præferunt. Sed enim illud in ix. x. & xi. adnotabis circa sacrificantem figuram nempe, epigrapham esse ΗΥΨΑΣ. Alibi Belicim, amnem Hypsam veteribus appellatum docui.

docui. Jam Pulicorum terra, ubi *Selinuntem* cum Fazzello & Cluverio statui, ab ostio & dextera Belicis ripa haud multum abest. Qui cum Aretio igitur *Selinuntem* ad Mazaram locant, hujusmodi numismatibus erroris arguuntur; nam inter Mazaram & Hypsæ amnes pass: m. xvi. minimum intercedunt. Cur Apium porro, & palmæ ramos *Selinuntini* in numis suis signaverint, id causæ fuit, quod Græcis Apium *Selinos* dicitur, a quo & Fluminis & urbi nomen obvenit. Agrestes palmas simul cum Apio fert ager *Selinuntinus*, hinc *Palmosa Selinus* apud Virgilium lib: 3. *Æneid:*, & *Palmis onusta Selinus* penes Silium lib: 14. habetur.

Seris temporibus Sarracenos in Siciliam invadentes sub Alcamo Talassiartha, primam omnium *Selinuntem* occupasse tradunt Annales. Verum enim vero alibi ostendi ex *Selinuntis* reliquiis Mazaram crevisse, quæ idcirco *Selinuntis* vocabulo apud plebrosque audit; nec incongrue Mazarâ primo impetu a Barbaris direptâ, *Selinuntem* primum illos vastasse Historiæ perhibent. De Gonusa lacu, hodie *Thalici* in superioribus dixi, quem incolis perniciosum Empedocles salubrem reddidit, corrivatis in eum Selinamnis, & Hypsæ laticibus. Sedata autem peste, scribit Laertius lib: 8. in vita ejusdem Philosophi *Selinuntis apud lacum epulantibus, apparuit Empedocles. Illos eo inspecto adsurrexisse, Divinosque honores veluti Dea detulisse.*

SELINUNTINÆ THERMÆ. Vide *Aqua Laboda*, *Saccenses* & *Selinuntina*.

SEMELLIUM vetus Opidum, cujus populos memorat Plinius inter Mediterraneos: *Erini, Herbuleses, Semelletani*. Inter Mazaram & Segestam non-

nulli statuunt, alii incerti omnino situs dicunt. Fazel-
lus & Pirrus Salemim Semellio subrogatum evulgant,
uti adnotavi.

SEMIRA Casale, quod anno *mclxxxv*. Guillel-
mus II. Rex cum aliis bonis Monregalensi Ecclesiæ
dedit, cujus hodie nec nomen superest.

SENECHALCUS Fluvius Magnus, five Se-
ptentrionalis Himera, ita appellatus, prope Bonfor-
nelli arcem, ubi ejusdem vocabuli stetit dudum Ca-
sale, quod Episcopus Cephalædensis anno *mcccxiv*.
Arnaldo de Santa Columba concessit. Vide *Benfor-*
nellus.

SENURIA Casale Monregalensi Monasterio ab
Guillelmo concessum *mclxxxv*. Est hodie ager in Di-
tione ejusdem Ecclesiæ, *Signora* vulgo, ubi *Senuriam*
stetisse dudum, Michael Judice apud Massam affirmat.

SERGEIUM Opidum vetus *Ergentium*, &
cum adspiratione *Hergentium*; in Sicania juxta non-
nullos olim situm; quod rectius in Valle Neti cum Clu-
verio locavi. Consule hujus Lexici par: 1.

SERRA FALCI Opidum recens sub Calatani-
xecta, Ducatus tessera insigne, sedet in leviter prono
solo circa austrum, quod ad feudum cognomine spectat,
juris olim *Berengarii Angelerii* ex dono Petri Ara-
gonensis hujus nominis I. Majus Templum S. Leonar-
do Episcopo dicatur, sed opidanorum Patronus sin-
gularis S. Franciscus de Paula colitur. Illud Archi-
presbyter cum binis aliis minoribus Ecclesiis mode-
ratur, cui & animarum cura incumbit. Templi ædi-
ficia decentissima, & Dynastæ palatium haud procul
in foro magnificè splendet; Viæ opidi rectæ & am-
plæ, cujus sunt incolæ hodie 2309. Paulo postquam
coaluit

coaluit MDCLII. lares 65. incolas 451. numerabat. Anno MDCCXIII. census fuit larium 299. opidanorum 898. Suteræ Comarchia comprehenditur, & in Regiis libris in Nctina Valle adnotatur. At enim situs sub Calatanixectæ, ultra flumen Salsum in collibus, *Serræ Falci* quum sit, quo pacto ad eam Vallem pertineat haud satis inspicio, atque ex Tabulis in Mazarenfi statuitur. Agrigentinae demum Ecclesiasticæ provinciæ finibus clauditur, quam ultra Mazarensem, nullibi in Netinam Vallem extendi satis constat. Ad Comitatus Calatanixectæ ditionem, quo anno devenerit non habeo, sed ejusdem feudis accensum illud *Serræfalci* jam inde ab sæculo XIV. invenio. *Joannes Thomas Moncada* Comes primus MCCCCXCIII. *Nicolao de Barresio* ex Petrapretia Dominis, cum aliquot adjacentibus agris venum dedit, florenis bis M. D. acceptis. Mox vero *Antonio Rizzono* attribuit. *Guillelmus Raymundus* Thomæ filius ab Rizzonis revocatum *Joanni Aloysio Septimo* vendidit. Hinc *Antonius la Rocca* & *Franciscus Grasseus* tenuere, hicque postremus *Serræfalci* Marchio fuit renunciatus. *Leonardus* tandem *Fasus* obtinuit; Casale exiguum, novis congregatis mortalibus notabiliter auxit, & Ducis titulum *Philippi IV. Regis* privilegio MDCLXV. meruit. Ex uxore *Laurea Gaudiosa* filium *Franciscum* habuit, qui cum *Anna Maria Talamanca* & *Grua Leonardum* genuit, hodie in vivis agentem. Huic ex uxore *Antonia Cajetana* filius obtigit *Franciscus*, Ingenii Marchio, ob ductam *Margaritam Gastone*, *Francisci Sac: Reg: Conscientiæ Præsidis* filiam. Sed immatura sublatus morte *Franciscus* prolem reliquit hæredem. Agro utitur *Serræfalci* feracissimo, & pascuis divite, gradum habet longitudinis & latitudinis XXXVII. XXX. Dux in

Cōmitiis XXI. profert votum, Jure gladii utitur, & Magistratus designat,

SFERRACABALLUS Vicus est, sive regio Panormitani agri in aquilonem, unde ad Carinis finum est iter. Turris ejusdem nominis in ora maritima, VIII. ab laudata Panormi urbe lapide, specula est. Vico acuti lapides, quibus sternitur, vocabulum dedere; Caballis enim vectoribus infesti illi sunt.

SIBYLLIANA Turris specula, Marfalis lit-toris, a Sibyllæ puteo, & crypta, seu sepulchro, uti tradunt, proximo appellata. Fama enim est Sibyllam eadem in ora diu incoluisse, ubi & sepultam vulgus tradit. Vide *S. Joannis Crypta*. Solinus ejusdem sepulchri meminit, & Cajetanus exactissime puteum describit.

SICANIA Pars erat insulæ præcipua ad septentriones, austrum, & occasum, quo se Sicani olim populi indigenæ, a Siculis ex Italia appulsis, ejecti contulerunt. Stephanus: *Sicania*, ait, *Agrigentinis circumjecta regio, & amnis Sicanus*. Sed de hoc flumine nullus alius mentionem ingerit. Verum non Agrigenti tantum agrum ab initio, sed ad Panormitanum usque extensam fuisse *Sicaniam* ex aliis veterum testimoniis colligit Cluverius; ac citra duos Himeras septentrionalem, & meridionem Sicanos incoluisse affirmat; Diodorus lib: 5. *Hujus regionis partes ad ortum solis spectantes Siculi, ad occasum Sicani incolebant*. In Themat: Siciliae Constantinus lib: 2. *Mennippus vero tradit: Profecti in Siciliam cum ingenti exercitu Siculi, Sicanos, prælio superatos ad meridionales, occidentalesque ejus partes delegarunt*. Sicanorum porro urbes fuere Camicus, Panormus, Drepana, Agrigentum, Hiccara, Himera & aliæ.

SICULIANA Opidum non angustum hodie, Cluverio olim Camicus, & postmodum Cena; Fluvium quippe Cannarum, quum Camicum fuisse tradat, subdit: *Circa hoc n. ferme passus, totidemque a mari recedens, opidulum est, aspero, ac natura munito situ, quod vulgo Siculis nunc vocatur Siculiana. Idem situ antiquum illud esse Camicum opidum collegerim. Fazellus equidem Decad: 1. lib vi. cap: 1. anno salutis mcccx. a Friderico Claromontano conditum fuisse tradit; at ego ab eo instauratum, sive restitutum, quum bello destructum foret, crediderim. Certe multis sæculis ante istum Fridericum opidum hoc situ appellatum fuit Cena. Consule Cena, & Camicus suo loco; uti enim Cenam ad Siculianam fuisse non inficior; Camicum tamen alibi statuo. Pirrus Sarracenicum esse nomen Siculiana scribit, Fazellus, uti audisti, Friderici Claromontani opus ineunte sæculo xiv. evulgat; *cujus insignia*, subdit, *ad arcis apicem adhuc cernuntur*; sed merito Cluverius instauratorem opidi Claromontanum dicit, & arcis conditorem. Quod porro aspero, & natura munito situ Siculiana sedeat, negat Pizolante, qui ad eam non semel se contulit. Atenim munitus adeo locus non est, uti de Camico veteres loquuntur; Nec tamen tam facilis patet iter, uti non arduum aliquammodo experiantur, qui opidum subeunt.*

Ejus celebratur fons, e quo pisciculi magna copia scaturiunt, Fazello teste lib: 1. Dec: 1. cap: 5. Arx pene integra magnificentiam præsefert, clauditque Ecclesiam S. Mariæ Angelorum, quæ ad dynastas spectat; Major paræcialis Ecclesia S. Leonardi Episcopi titulo sub Archipresbyteri cura filiales vii. subiectas habet. Pirrus Paulenses fratres anno mdcxii. coaluisse tradit, quibus ære publico, & Dynastæ liberalitate

beralitate Coenobium cum eleganti Ecclesia fuit designatum; est enim eorum S. Patriarcha Franciscus præcipuus opidi Patronus. Carmelitas primi Instituti anno mdcxxxvii. Conventualibus quoque ejusdem ordinis successisse affirmat, illisque opportunas ad ædificia reparanda suppetias, publicis eleemosynis collatas fuisse; verum utrumque hodie coenobium silet. Ad Diocesim & Comarchiam Agrigentinam *Siculiana* spectat; ab illa enim urbe pass: circiter m. xviii. totidemque a Sacca diffidet. Ejus sub Carolo V. la-rium census exiguus adnotatur, scilicet 38, & anno mdcxv. incolæ 564. sunt numerati. Sequentis sæculi anno lii. descripti lares 310. opidani 1029. Anno mdccxiii. foci 765. animæ 3042. quæ novissimè 4047 Ager messes copiosas suppeditat, frugesque omnis generis profert; adeout ex publicis Emporiis unum, *Siculianense* computetur, suis promptuariis, horreisque satis commodè instructum, ac Turri ad præsidium munitum. Altitudo xxxvii. xxv. circiter, longitudo vero gradum xxxvii. attingit.

Dynastæ, sive Barones non ante *Fridericum Claramontanum* elucet, qui arcem condidit sæculi xiv initio; anno enim ejusdem xi. mortalis esse desit, Typographi hinc erratum apud Fazellum reputes, ubi in annum l. arcis constructio reicitur. Friderico fuit filia *Constantia* unica bonorum hæres, ex qua *Antonius Carretto*. Hic anno mccccxiii. in Martini Regis censu *Siculiana*, pro parte, Dominus dicitur; pars vero altera jure uxoris ad *Andream de Caro* spectabat. Alphonsi ævo *Gilibertus Isfar*, & *Corilles* Siciliae Magister Secretus Arce potiebatur, & congregandi rursus homines, nec non usus gladii potestatem impetravit, de num *tractis*, uti appellant, ad sex m. liberè

liberè ex Emporio educendas mccccxxxvii. obtinuit. *Gilberti* filius *Joannes Gaspar Vincentium* genuit, qui *Guillelmo Valguarnera Siculianam* vendidit, *Tractis* tamen sibi retentis; hinc *Fridericus Isfar* hæres Arcem ad se revocavit, suisque transmisit, quorum postremus *Blascus* fuit Catholicæ Dux, vir bello & pace clarissimus, ex conjugē enim *Laurea Cajetano Joannam* unicam filiam suscepit, *Vincentio Bosco* Milimeris Duci nuptui traditam, & Catholicę Principem, *Philippi III.* privilegio mcccxx. designatam. Horum successores ad *Josephum Bonanuum* hodie *Siculianæ* Dominum vide ubi de *Catholica*.

SILARUS Fluvius ille ab *Adria* dicitur, qui prope *S. Viti* Caput sub *Eryce* mari illabitur. *Massa Silarum* in *Italia* recognoscit cum *Strabone*.

SIMOENTUS Fluvius, sive *Simois* in finibus *Segestanis*, ubi plures sunt latices, *S. Bartholomæi* amnem augentes. *Trojani* siquidem, qui sedes ad eam oram statuerunt, ubi *Thermales aquæ Segestanæ* ab urbe cognomine appellatæ, scaturiunt, eidemque *S. Bartholomæi*, sive *Frigido* illabuntur, a patriis fluminibus *Scamandro*, & *Simoente*, vocabulum illis indidere: *Strabo* lib: 13. *Quidam ajunt, ad Ægestam Sicilia trajecisse Æneam cum Ælymo Trojano, & occupasse Erycem, Lilybæumque, amnesque apud Ægestam denominasse Scamandrum, & Simoenta.*

SITTANA Opidum vetus apud *Diodorum*: *Inde ad Sittanam Amilcar progressus summa vi urbem expugnat. Hinc ad Camicum se convertit.* *Amanuens* errore pro *Hippana Sittanam* scriptum putat *Cluverius*. *Carusius* vero *Sittanam* olim vocatum *Politium* mordicus adstruit.

SMENEUM *Sargentium*, de quo dixi

SOLANTUS Arx post Zaffarana promontorium, sub australibus Alfani, seu Catalfani montis radicibus, in Panormitano littore, ad Emporii, & Cetariae cognominis custodiam. *Francisco de Casusapia* Barchinonensi anno mcccxcii. Martinus Rex ob grata illius servitia, attribuit; cujus filius florenis aureis v. m. d. acceptis *Conrado Spatafora* vendidit mccccxv. *Girardus Alliata* mox obtinuit jure uxoris *Margarita Spatafora Joannis Antonii* filie & heredis. Ob sibi desponsatam *Juliam Alliatam* anno mdcix. *Joseph de Bononia Solanti* Dominus evasit; unde *Nicolaus* prodiit primus *Solanti* Princeps Philippi IV. privilegio. Improles hic vita excedens *Joannem Joenium* sororis Laureæ filium successorem habuit, Andegavii Ducem, cujus ad hæc nostra tempora Nepotes *Solanti* Principes dicuntur. Verum anno mdcxxxii. *Solanti* Arx, Cetaria, & non angustus Ager ad *Marcum Antonium Joppulum* devenere, qui ab Alliatis jura *Solanti* ad se revocantibus, emit. *Baltassar* ex eo genitus S. Eliæ Princeps hinc hodie possidet, Arcis instaurator.

SOLOENTUM, & aliter *Solus* urbs vetustissima, & Phœnicum colonia, in monte hodie *Catalfano*, aliter *Alfano*, qui postremus est eorum collium, amenissimum Panormitanum agrum ambientium, ad ortum, & cum Gerbino conjungitur. Ptolemæo dicitur *Olulis* lapsu fortasse exscriptoris; Romanis Itinerariis *Soluntum*: *Parormo*, *Solunto* xii. *Thermis*. Memorantur præterea Hecatæo apud Stephanum, uti emendat scitè Claverius: *Solus Siciliae opidum*. Nomen autem accepit a *Solunte* peregrinos hospites male tractante, quem *Hercules* interemit. Nempe in fabulosa illa totius Siciliae peregrinatione a Peloro ad Erycem, in qua obvios quoque tyrannos ille confecit, & Erycem

tandem gigante singulari certamine devicit. Plinio lib: 3. cap: 8. *Panormum, Solus, Himera cum studio.* Ciceroni Ver: 2. & 3. cui gentiles appellantur *Solentini*. Thucydidi lib. 6. *Phenices præterea circa omnem habitabant Siciliam. At postquam permulti Græcorum illuc cum navibus trajecerunt, relictis plerisque, Mityam, & Soluntem ac Panormum, finitima Elymis opida, sedibus ibi positis, una incoluerunt.* Factum id, subdit Cluverius circa Olympiadem 1. Apud Fazellum descriptas ejusdem ruinas, situmque habemus; novissime vero ad eas se conferens Gabriel Lancellottus Castellus Turris Mutiæ Princeps, inter Arcades Selinuntis Drogonteus, accurate adeo in Epistola tom: 1. Memor: Sicil: Litterar: inserta, rudera hujusmodi exposuit, ut vel in oculos illa incurrere meliori certe modo vix possent.

Vernis igitur feriis, quum ad suburbanum in Bayharia se contulisset, *Solenti* reliquias speculaturus, eques ad montis Alfani radices venit, prope Oratorii Panormitani S. Philippi Neri villam, cunctaque circum montis latera ardua, inaccessa, densisque dumetis obsita advertens, quo posset ad suprema evadere desperabat, sed urbi tam celebri nullum fuisse pervium olim iter, quum sibi in animum inducere vix posset cc. pass: inde ad sinistram deflectens, intramitem incidit vepribus quidem occupatum, ascensu nonnihil difficilem, sed lapideis ingentibus laminis stratum, atque antiquis temporibus conmeantibus frequentissimum, uti satis vestigia demonstrabant. (Hic unicus ad urbem aditus, ascensu perdifficilis, Fazello memoratus) Et rectus sane quamvis non esset, sed juxta montis indolem varie obliquus, in occasum tamen ad m. ferme passus ducebat. Excipiebatur mox

angusta area, leviter inclinata; atque hinc orientem versus, iter rursus acclive aperiebat; quo emenso urbis ruinæ sive potius reliquiæ pene innumeræ occurrerunt. Nihil enim integrum superest, nec nisi lapidum tumuli, imis aliquot substructionibus exceptis, videntur. Moenium circa e saxis ingentibus vestigia perdurant, quæ vetustissimis Panormi ædificiis respondent, Phœnicum olim opera, atque industria erectis, ambas enim urbes Phœnices condidere. Ambitus binis circiter pass. m. comprehenditur, vallisque in austrum tendens aliququaliter plana in duas illam dividit partes. Undique insculpta saxa, bases, epistylia columnarum frustra, capitula, hisque similia repræsentant, & non vulgaris artificii, quorum in Collegii Societatis Jesu Museo fragmenta asservantur. Integra columna in fossam delapsa, striata, cum aliis ad molis cujuspiam, seu templi ædificium spectans, digna est, quæ videatur, ubi & complures etiam dentatæ coronidinis partes; quin & musivi operis octopalmare frustum, quod albo & nigro lapide tessellatum, ad ejusdem artificii pavementum olim, aut parietem concinnandum aptari potuit.

Inter hæcæ ruinas quum aliquando repens laudatus Castellus nunc unam, nunc aliam præterisset, ad collis tandem oram mari imminentem deveniens; ibi urbis circa ortivam oram terminos esse advertit; ingens quippe præcepsque rupes ad subiectum usque littus patebat, cujus supremas crepidines, arcis instar, magnæ molis substructiones & vestigia occupabant, ulnas xv. in longitudine, viii. circiter in latitudine habentis, nec nisi avulsa undique saxa, tristesque reliquias ostentantis. Complanatum hinc supercilium per aquilonare latus in occidentem, totius

tius sinus e *Zifarana* promontorio ad Cephalædense, jucundissimum prospectum offerebat, qua parte etiam pomerium claudabatur. Cisternæ apud Fazellum memoratæ minime perseverant, sed laterum fragmenta, ac diversi generis vasa, seu illorum segmenta frequentissima occurrunt, ex quibus aliquot se collegisse Castellus fatetur, qui eodem itinere redux, ad collis ima, unde ascenderat, innumera offendit, colonorum indicio, in vivo lapide excisa sepulchra, his omnino æqualia, quæ passim in agro Panormitano occasum versus deteguntur. Hæc Selinuntis Drogonteus in Epistola.

De *Solenti* origine aliqua jam protuli ex Hecateo apud Stephanum, quod illi scilicet nomen dederit *Soluntis* prædo, ab Hercule interfectus; tum ex Thucydide colonos Phœnices *Soluntis* accepisse lib. 6. enarrante. Phœnices vero ante Græcas Colonias, negotiandi cum Siculis causa in Insulam sunt delati. Hinc cognatis populis *Solentinos* adhæsisse, Carthaginensibus nempe, Himeram sub Amilcare Duce obsidentibus, in Actis Gelonis habemus. Quum enim equites *Solentinos* Peni in auxilium expectarent, Gelon ex suis selectissimos Solentinorum ritu, & habitu noctu ad circumvicina loca lustranda emisit, qui ut iussu fuerat, illucescente ad navales Carthaginensium copias pervecti, & intra munitiones pro Solentinis sociis admissi, in Amilcarem sacrificantem irrunt, eumque trucidant, mox ex aris in naves ignem injiciunt, & hostium castra cede & incendio sedant. Secuta Gelonis de omni Penorum exercitu plena victoria, uti in Historiis; at enim, quid de *Solentinis* tunc actum, nullibi proditum invenio. Quum Gelon non diu post Peni pacem postulantibus, Damaratæ

uxoris votis annuens, dederit, & *Solentinis* quoque ullorum fociis veniam indulisse planum est opinari. iSub Dionysio porro, qui seris temporibus Carthaginiensium in Sicilia ditiones invasit, & Motyam præcipuam eorum arcem expugnandam suscepit, reliquis Sicanis Civitatibus adjungi, & suppetias illi tribuere recusavit, paucis immo cum aliis Penorum sociis in fide perstitit. At primo bello Punico nihilominus Romanis adhæsisse Diodorus affirmat. Idem lib: 14. de Tyndaritanis loquens, quod Cephalegium, Ennam & *Soluntum* per prodicionem suæ ditioni adjecerint, tradit. Quo fuerit excisa ævo incertum, quamvis Petrus Diaconus per Sarracenos devastatam, ingentique incolarum strage affectam evulgat.

Sed & vetustam illius magnificentiam numismata, quæ remanent præ ceteris pandunt. Primum enim apud Parutam ex ære Minervæ caput, laureamque coronam exhibet, in cujus medio vox est COAONTINON. Alterum Herculis leonina exuvie contextum caput cum inscriptione COAONTINON, & Erucam, aut quid simile insectum animal representat, senas inter Pilas cum literis, quas Phœnicias appellant: X & 7Y. Sed Græcas ego dixerim. III. huic simile pilas habet tres. IV. Minervæ & Neptuni facies dat, ac hujus laurea præcinctum est caput, & circa collum Tridentem præfert. In V. ejusdem ectypi, corona deficit. VI. denique simile caput laureatum, & virilem figuram lorica & scuto instructam de genu flexam ostendit.

SOSSIUS Fluvius. Memoratur Ptolemæo, qui circa illius situm suo more erat; Nam inter Isburi amnis ostium, & Pintiam opidum locat. Cluverius designatis recentibus amnium nominibus, iisque cum antiquis collatis, *Sossium* illum dicit, qui prope Lilybæum pro-

promontorium, sese mari admiscet, & *Marsalæ* nostris diebus appellatur. De *Marsalæ* porro fluvio hæc habet Fazellus lib: 6. Dec: 1. cap: 5. *Ulterius, idest post Turrim Sibyllianam Marsalæ fluvii est ostium, qui pass: m. v. a mari recedens, caput habet ex pluribus fontibus, quibus ab ipsa re Caput Fluvii nomen inhaeret; auctumque mox e fonte maximo Favara nominato. A capite is amnis atque ad fauces domesticis quorumvis fructuum arboribus est refertissimus; ad cuius etiam capita, tractusque, qui inde ad urbem usque protenditur, aquæductus lapidei magna parte diruti adhuc visuntur, quibus hæc aquæ olim ad Lilybæum urbem deducebantur. Hæc Fazellus, qui Sossium Ptolemæi nihilominus alibi recognoscit; ait enim ejusdem libri cap: 2. Ad pass: m. v. post Mayhasoli fluminis ostium, ordine succedit Sossi fl. ostium Ptolemæo, Calatabellottæ ab ejusdem Sarracenici nominis in editissimo monte, sito opido appellati. Atenin alibi Mayhasolum, Albam, seu Allabam antiquorum cum eodem Fazello esse quidem affirmavi; Calatabellottæ vero Isburum appellatum dixi. Vide *Isburus* & *Alba*.*

SPECULUM Mons Panormitanæ regionis, aliter *Giordanus*, de quo actum. Dicitur etiam *Portella Maris*. Vide *Giordanus*.

SPECUS P. In agro extat *Sanguineo* ditionis Drepanensis Montis, sive Erycis, & planitie *Alastro-rum*, ad quam per angustum os ingressus patet, præruptisque viis deorsum ducentibus, quarum nondum mortales terminum invenisse testati sunt, in varias cavernas aditus aperitur, id præter profunditatem, notatu dignum habet, quod frequentissimas diversæ magnitudinis columnas e cryptarum fornicibus dependentes ostentat, continuis aquarum stillicidiis effor-

matas,

matas, uti Vitus Cordicis in Erycis descriptione testatur. Qui alterius insuper Specus profundæ & laxioris in agro de *Laccis* ejusdem territorii meminit, ubi lapidea filamenta, æquali prorsus naturæ artificio confecta, ingenti cum voluptate spectantur. In his porro nonnisi accensis facibus penetrare conceditur. In S. Viti denique promontorio, ejusdem Cordicis relatu, e crypta etiam aquæ stillantes lapidescunt. De Specu *Martogna*, sive Gigantis dixi.

De illa Marfalsensi ad m. ab urbe lapidem Pirrus scripsit, in quam descensus gradibus l. datur, piisque fidelibus Deiparæ Virginis statuam in ea venerantibus frequentissima habetur; olim vero celebri ordinis S. Basili Monasterio, & Abbatia, cujus extant vestigia, decorabatur. De eo nonnulla protuli S. Mariæ de Crypta Panormitanum Cœnobium laudans; & Fundatorem Christodolum Rozzium Siciliæ Amiratum commendavi.

S. SPIRITUS Monasterium extra Panormum, circa australes oras, Monachis Cisterciensibus a Gualterio Archiepiscopo, qui a fundamentis erexit. mclxxxiii. conceditur. De eo Fazellus, & fuse Ego in Monasticis Siciliæ Notis: ubi foundationis diploma, Abbates cum ejusdem ordinis, tum Fiduciarios a Rege nominatos recensui. Anno mdxvi. Magno Panormitano Valetudinario Abbatia unita fuit; Ejusdem sæculi anno lxn. Olivetanis Monachis Cœnobium incolendum traditur. Novissime iis abeuntibus, Minoribus Fratribus de Observantia datum est. Celebre dudum id fuisse ob Siculas Vesperas Historiæ produnt.

STAGNUM *Marfala*, Portus olim Lilybætanus. Vide Marfala.

STA-

STAGNUM *Mazara* Maritimum, moenia urbis occidentalia alluit, ac per mille passus in mediterranea protenditur, portuosum, ac parvarum cymbarum capax. Consule *Mizara*

STAGNUM STAGNONUM. Ita appellatur maris sinus inter Boeum promontorium, & S. Theodori caput, in quo insulae numero v. jacent, & salinae in littore habentur. Vide *S. Pantaleonis Insula*.

S. STEPHANUS de *Bivona*, aliter de *Quisquina*, Opidum, quod ad Quisquinae montis radices haud procul a Bivona sedeat, ita denominatum, originem saeculo xiii, recognoscit. Nobile a Pirro nuncupatur, ac Sinibaldi S. Rosaliae Virginis Panormitanæ parentis juris fuisse dicitur, qui Rosarum & Quisquinae montium Dominus erat, Ejus Major Parochialis ædes medio pene opido cum tholo, & æris campani turri, cujus frontem amplissima excipit area, S. Nicolao olim dicata, opera Friderici Claroromontani, subinde S. Mariæ de Odigitria titulum obtinuit. Ejus est Rector Archipresbyteri dignitate insignitus, ac Filialibus Ecclesiis viii. jura dat. S. Stephani Patroni antiquissimum templum circa occidentem anno mdcxiii. Fratribus S. Dominici Opidi Dynasta attribuit, censusque ad cœnobium ædificandum, dotandumque designavit, quod sub SS. Rosarii invocatione mox crevit; quum vero vetustate nimia S. Stephani affectum collaberetur mdcxxvi. in mediu m opidum Ascetas migrasse dicit Pirrus; Sedenim S. Stephano adhuc situm occupant proximu m, ad eandem occiduam oram. Carmelitæ extra opidum S. Elisæi Ecclesiam tenere ab anno mdcxxxvi. quæ hodie pomerio adhæret ad aquilonem, a Dynastæ eleganti palatio, & Castello haud procul. Memorat idem Pirrus S. Mariæ Magdalenæ

dalenæ veluti unam ex præcipuis Ecclesiam, & domum Hospitalem. De Quisquinæ Eremo jam dixi. quæ circa montis latus in orientem opido respondet. Opidi viæ ample; Venale forum præcipuum cum fonte & labro e marmore, circum ædes concinnè in quadrum dispositæ ambiunt. Alterum contra Castellum fonte exornatur marmoreo, laxiusque excurrit. Sub Agrigentino Pontifice, qui suum delegat Vicarium, Res sacre, Clerusque degunt. Saccensem Præfectum indigena militia, & Gastrinovi Comarchiam incolæ recognoscunt. Horum sub Carolo V. lares 222. descripti sunt, ac sub sæculi exitum capita 2800. numerabantur. Anno MDCLII. lares 821. opidani 2959. Sed apud Pirrum foci 1550. cives 3465. Anno MDCCXIII. 979. foci, 3510. animæ censæ sunt, quæ in novissima descriptione 3588. inventæ.

Primus S. Stephani Dominus in Regiis libris *Joannes de Calatajerone* MCCCXX. recensetur; quem *Fridericus Claromontanus* excepit, Majoris Ecclesiæ, uti vidimus fundator. Anno MCCCCVIII. in Martini Regis censu *Bernardus Berengarius Perapertuso*, *Baldizonus de Baldizono*, *Matthæus de Palmerio*, & *Maffias* seu *Thomas*, *Antoniusque Pancira* fratres pro quarta parte principabantur. Pirrus anno MDLIII. *Vincenium Larcaram* Dynastam evulgat; eodemque sæculo XVI. *Alphonsum de Ruis S. Stephani* Baronem invenio; hinc *Maria de Ruis Carolo Vigintimilio* nuptui data, huic S. Stephani dominatum dotis nomine assignavit. Ex his *Petrus Colisani* Comes, *Gratèrii* dominus, & *Panormi* Prætor, in Numismate a S. P. Q. Panormitano ob multa in patriam merita in ejus honorem cuso appellatus, qui primis nuptiis *Mariam Grifeo*, secundis *Juliam Alliatam* duxit, tres-

que

que affecutus est filios *Carolus*, *Alphonsum* & *Laurentium*. Horum primi improles decessere; *Laurentius* post fratres successor in bonis, Felicem Rossel primo, & mox Mariam Filingeriam sibi copulavit, habuitque filium *Franciscum* ante patrem fato functum, qui ex Nynpha Affliato Belmontis Principe *Cajetanum*, & *Vincentium* suscepit. *Cajetanum* sine prole defunctum *Joseph Emmanuel* Vincentii filius excepit, Belmontis hodie Princeps, *S. Stephani* Baro Regis ad Venetos nuper legatus, de quo alibi. Jure gladii utitur, sed in Comitibus votum non profert. Est Opidi longitudo grad: xxxvii. xl. latitudo xxxvii. xl. Illustrem genuit fctum *Vincentium* Trojnam Ordinis Prædicatorum, ab eximia pietate, & scientia commendatum, qui *S. Cite* Panormitanum Cœnobium teste *Pirro*, sanctissime rexit. Laudat Mongitore in Bibl: Sic: Joannem Albergum insignem Medicum, qui Chirurgiæ praxim multis libris Panormi edidit, floruitque hoc sæculo.

Ager *S. Stephani* Cereris & Bacchi ferax, opulentas messes, vindemiasque suppeditat; pascuis frequens, ac venationibus aptissimus incolæ ditat; Nec piscatu caret; lacum enim non angustum circa occiduas habet plagas, quem ingens aquæ gurgès progignit, & *Mindratia* latices augent, ubi muli & anguillæ ubertim nutriuntur, & quæstum incolis non levem pariunt. Circa ejus extremas oras pons, sub quo per canales in clausum receptaculum ad piscium capturam aquæ corrivantur, quæ aliis a *Favara* fonte oriundis conjunguntur. *Favara*, de cujus ethimo alibi dixi, ad australe opidi angulum exsurgit, molisque frumentariis volvendis adhibitus, caput est amnis *Albæ Veterum*, *Mayhasoli* hodie, cujus sunt ostia.

inter Isburum & Halycum in Saccensi litore. Jam ad hibernum ortum Quisquinæ mons, ejusque nemus altis ilicibus, saltibus, dumetisque densum, nec tamen injucundum, nec venatoribus ingratum. Designatur denique haud longe a Favara in levi tumulo Sinibaldi Comitis domus, seu locus, ubi illius surgebant ædes, & Diva Rosalia a parentibus educata fuit.

STERIS *Panormi* gentis Claromontanæ ingens, ac celebre palatium in area maritima ejusdem urbis; occasum respiciens, ac situ elatiori, ex quadratis lapidibus constitutum. Fazellus *Prominentes Manfredi Claromontani Motycæ olim Comitis insignes veteris architecturæ ædes anno salutis mcccxx. structas Hosterium ætate sua appellatas, dicit, & vulgi vocabulo Sterim*. Ibi Martinus Rex post Andree Claromontani mortem, Regiam statuit Curiam, in qua ad Regni negotia pertractanda Consulares convenirent. Hodie pars earundem ædium Quæstoribus Fidei cessit, pars ad publicas asservandas merces destinatur, ac Regium idcirco dicitur Telonium, vulgo *Dogana*. Invegius in Carthag: Sicula lib: 2. cap: 6. Inscriptionem refert in eodem Palatio ad aulae tectum effictam, ubi annus mcccvii. quo constructio incepta, adnotatur. En illa: *Anno Domini mcccvii. Indictione vii. Mense Junii Magnus Manfredus de Claromonte Presens Opus Fieri Mandavit Feliciter Amen*. Ultimam vero manum eidem edificio Manfredum II. anno mcccclxxx imposuisse, altera docet epigrapha in tecto aulae etiam alibi exarata: *Anno Domini mcccclxxx Primo Maji Ind: iii. Hoc Opus Completum*. Et in alia legitur: *Hoc Opus, Hunc Salam Manfredus De Claromonte Fabricari Mandavit Anno mcccclxxx* In eo coacta non semel Regni Comititia docent historiae.

SULTANUS Fons Marfalis Fluminis, seu Sossii Ptolemæo memorati, de quo actum.

SUMMANTINUM Opidum in Agrigentina Diœcesi, & Comarchia Narenfi ad Himeræ Meridionalis, seu Salsi fluminis dexteram ripam, Comitatus honore ab anno mdcxxv. insignitum. Ortum habuisse dicitur post medium sæculum xiv. in agro cognomine, loco parumper declivi, ad orientem & austrum. Parochialis Ecclesia S. Barbaræ Virg: & Mart: sacra, uti opidi principalis Patronæ, sub Episcopi Vicario, curam habente animarum, quatuor alias Ecclesias filias recognoscit. S. Mariæ de Jesu Minorum Observantium Conventus anno mdcxxxvii. fundatus, paucos post annos, ascetis ab eo revocatis, defecit; nomenque vacuum locus conservat. Tenuit porro agrum olim nobilissima gens *Tagliavia* ad annum mcccclvi. quo *Salvatoris Tagliavie Antonia* filia hæres, relicta *Gerlando de Portu* equiti Panormitano nupsit, qui *Summantini* idcirco Baro jure uxoris est dictus. Ex his *Salvator* II. unde *Gerlandus* junior, qui Constantiam de Brando conjugem ducens, Bigenis Dominus evasit. Eorum filius *Andreas Gastonis* genitor fuit. *Gasto* S. Jacobi Eques *Marianum* procreavit, qui circa sæculi xvi. exitum floruit, *Gaspar de Portu Isfar* & *Corilles* ex Mariano, primus *Summantini* Comes, Philippo IV. annuente evasit, quem prole fraudatum *Victoria* soror excepit, *Matthæo Lucchesio* Camastraz Domini nupta; unde *Jacobus*, cujus unica filia & hæres *Joanni Octavio Lanceæ* Trabiæ Principi uxor data, hunc & suos alibi laudatos *Summantini* Comites effecit. Gaudent jure gladii, in publico Regni Consilio locum xxiii. occupant, & Magistratus eligunt. Latitudo opidi est grad: xxxvii. xx. longitudo

xxxvii. xl. Ager & amplius & fecundus; Lares anno **mdxcv** censi sunt 226. incolæ 702. Sequentis sæculi anno **lii.** foci 239. opidani 922. Nostro hoc ævo lares 282. cives 1086. & novissime 1398.

SUTERA Civitas Regia, cujus Magistratui locus est in Comitibus **xxxvi.** *Subtilissima* titulum refert, quod aere saluberrimo utatur, ac montem, qui senos habet ordine vertices, superposita corona, pro tessera ostentat. Nomen a Græcis illi inditum fabulantur; Nam *Sotir* apud eos *Salvator* sonat, egrægiūque *Sutera* castellum, situ inexpugnabile, certam salutem, securumque perfugium contra hostes civibus præstabat. Ejus apud veteres mentio extat nulla; quod enim ibi steterit Camicus, nonnullis perperam persuasum. Occupabat quidem illa collis clivum, rupibus asperum, qui vix adiri poterat unica via, qualis est hodie *Sutera* situs; Sed Camicus in Agrigentino agro, immo ipsa Agrigenti arx olim fuit, uti alibi reposui; *Sutera* pass: **μ. xx.** minimū Agrigento abest. Supremus igitur montis apex *Sutera* arcem sustinet, undique præcisus, sub qua ortum versus, & aquilonem olim civitas extendebatur; hodie vero **SS. Honufrii & Paulini** Basilica cum eremo, sub Sacerdotis, ejusque æditiū cura sedet; In ea eorundem Divorum sacra corpora thecis argenteis conclusa custodiuntur. Menium pars adhuc durat, nec portarum vestigia desunt, reliqua ruinam ostentant.

Rabatū idest Suburbium infra succedit ad lapidis jactum circa meridiem; Ibi majus Parochiale templum Deiparæ in Coelum Assumptæ sacrum vetustatem redolet, & ab Joanne Claromontano FridERICI III. ætate ædificatum passim creditur. Ejus curat famulatum Archipresbyter cum pingui dote, cui
mistæ

mistæ xiv. adstant. *Ædes* civium, sed raræ illud ambiunt, quæ majori numero in *Rabatello* subriguntur. Est hæc veluti regio ii. alteri subjecta ac S. Mariæ de Carmelo veteri cœnobio decoratur. Id sextum in Sicula provincia audit, & æreum vas antiquissimum, pro SS. Eucharistiæ Sacramento asservando, Urbani II. tempore, uti inscriptio docet, conflatum, nec non codicem M. S. Breviarium juxta Jerosolymitanum ritum religiose custodit; unde cœnobitas ex Jerosolymis huc migrasse colligitur. Tertia urbis pars *Jardinellum* B. Agathæ V. M. Catanensis parochiam continet, cui Presbyteri cum Clerici in unum corpus coalescentes inserviunt. Ab anno mdcix. Minores Conventuales hic domicilium habent, qui olim anno md. in æde S. Mariæ de Jesu ad jactum lapidis coaluere. Hanc minores Capuccini mdcxxiv. subinde occuparunt, paucisque ab hinc annis subsidens terra labefactavit; Fratres idcirco opportuniorem in locum se receperunt. In ejusdem *Jardinelli* vico Monasterium sacrarum Virginum Benedictinarum sub S. Mariæ de Gratia titulo concluditur; Mons insuper Pietatis, & domus Hospitalis videntur. *Palmintellum* denique humiliori loco cum S. Viti Ecclesia, & Capuccinorum novo Asceterio postrema est regio, quam & recentes, frequentioresque ædes occupant. Vicis hisce per montis latera veluti gradatim impositis *Sutera* constat, ex quibus una conflatur civitas, sed & cryptæ frequentes occurrunt, quibus coloni utuntur, ad radices usque, quas Platanis fluminis aquæ allunt, & ab agro Fontis frigidi alibi descripto dividunt.

Erant Caroli Cæsaris ævo *Sutera* lares 779. sed anno mdcxcv. 912. censi sunt cum opidanis 3452. Pirrus

rus laribus 812. incolis 3324. *Sutera* suo ævo constare scribit. Ex Regiis vero libris foci 684. cives 2576 numerabantur: Anno mcccxi. foci 594. animæ 2362 & novissime 2487. computantur. His Criminum Quæstor, Jurati Patres, Syndicus, ac Judices in Lege periti jura administrant; Agrigentinus Episcopus sacra per suum Vicarium moderatur. Militiæ indigenæ Agrigenti etiam Præfectus curam gerit, sub quo equites x. pedites 52. merebant; ac Comarchiæ denique Caput esse gloriatur. Tenuit illius regimen aliquando gens Claromontana ab anno mcccxlvi. quo Fridericus III. Rex ob præclara *Joannis de Claromonte* merita, resque egregiæ, terra, marique gestas illi *Sutera* attribuit, *quam quondam*, inquit in diplomate, Ragusiæ xi. Maji signato, *Nob: Rogerius de Scandolfo Miles a Curia nostra sub certa forma tenebat, & propter ejus obitum, liberis de suo corpore legitimis non relictis, Terra ipsa est ad manus, & dominium nostræ Curie justè & rationabiliter devoluta cum Castro, pertinentiis &c.* Ante Claromontanos idcirco *Rogerus* in clientelam acceperat. Id autem ejusdem sæculi annum xxv. non præcessit; In censu enim Friderici II. ex Siculis Dynastis, Sacramentum pro *Sutera* dixit nemo. Ad *Joannis* igitur *Claromontani*, qui majus templum jussit, hæredes *Sutera* dominium transiit, quorum postremus *Andreas* fuit. Ab hujus morte Martinus Rex Guillelmo Raymundo Moncadae concessit, quo ab officiis recedente; sibi Princeps *Sutera* adjudicavit; Hinc in Comitibus de anno mcccxcviii. Syracusis coactis, Regias inter Urbes *Sutera* venit. Sub Joanne mox inter alia Siciliæ statuta, id sanctum legitur, quod *Sutera* nullo unquam tempore Dynastis subjiciatur. In summa Regii erarii penuria derogatum aliquando elapso sæculo huic privilegio

vilegio fuit. Verum cives, soluto Dynastis de Bononia pretio, ad pristina jura redierunt.

Præclaris gloriatur civibus: Hieronymo Jovino ab eloquentia, eruditione, gravioribusque scientiis commendato, pluries e fugestu cum plausu audito. Qui Aragonii Opidi primum Archipresbyter, mox Agrigentinus Canonicus effulsit; zelo animarum ardentissimo, morum sanctimonia, aliisque virtutibus ornatus, carus omnibus vixit, ac sedulum S. Francisci Salesii emulatore, ad mortem usque se præbuit, quam mdcxiii. piissime obivit. Edidit aliquot Orationes, edendasque complures alias reliquit. Hieronymo item Minoritano monacho strictioris observantiæ, viro a spiritus fervore, ac vitæ inculpatae exemplis eximio; dum Romæ Poenitentiarum munere in S. Joannis Lateranensis fungeretur mdcxvii. ad Cœlos, uti creditur, evocato. De quo Arturus, & Tognoletus. Scripsit vitam Franciscæ Ricciæ Drepanensis Virginis, pietate insignis; cujus conscientia moderator diu extiterat. Quod porro de Sanctis Paulino, Honuphrio, & Archirione *Sutera* Patronis, & Tutelaribus vulgatur, cives scilicet fuisse, inter aniles fabulas computant Eruditi. Ex oriente eò advectos, ut Evangelium promulgarent, tenent aliqui, ex Siculis Agiographis, sed a quo missi fuerint dubitatur; nam a S. Petro Apostolo, nonnullis dicuntur destinati, quod non videtur procedere. Omnia quum sint obscura, quæ de ipsis feruntur, certi nihil de gestis, aut patria, aut tempore decerni potest. Ceterò traditionibus aliarum urbium *Suteren*ses concordant, quod Evangelii scilicet causa complures in insulam delati, Diœceses inter sese partiti fuerint, & Philippo Agyra, Calogero Sacca, *Sutera* vero nostris obtigerit. Hinc id firmare sufficiat,
ut

ut vulgari satisfiat pietati, rite eorum vigere cultum, ac exuvias venerari. Quod Paulinus autem celebris ille sit Nolanus Episcopus, cui ex Africa redeunti placuit solitudinem *Su-teræ* proximam incolere, ibique corporis sarcinam deponere, putidum sapit commentum. Consule Cajetanum in *Idea*. Respondet *Su-teræ* polaris altitudo gradui xxxvii. xxxvi. longitudo vero ad grad: xxxvii. xxx. extenditur. De Agro monti subjecto, aquis irriguo; quamvis angusto, fertilitate nihilominus præcipuo, frugibus, vineis, oletis conferto, & ad venandum satis apto, dixisse sufficit, quod nulli alteri ex circumjacentibus decedit.





ABARUNIS Castrum in Censu Martini Regis de anno mccccviii. memoratur, ac juris esse dicitur *Bernardi Berengarii de Peraper-tuso*, ad quem S. Stephanum de Bivona spectare alibi reposui.

TAMMETH, Aquæ Segestanæ, Calatamet hodie appellatæ, de

quibus suo loco.

TAYHANA Rupes in Saccensi, seu S. Calogeri monte, Jummariarum aliter, sub qua crypta aperitur, ubi vox reperiussa, aliter Echo, clarissime ac distinctim sonum reddit, non secus ac antrum vocale apud Syracusas. De ea Fazellus.

TAYHURUM Sarracenici nominis dirutum opidum, quod præterlabens Jatus fluvius, ejus sibi arrogat vocabulum, haud procul a *Gisla* casale, quod jacet hodie, & sub Jato monte olim sedebat. Maurolycus *Tacurium* fluvium appellat inter Panormum & Castrum Maris, quod *Tabyurum* rectius Fazellus dicit, idemque est ac Jatus.

TERRA PULICORUM. Vide *Selinuntæ*. Juxta illam *Selinus* fluvius mari illabitur; Ad hujus ripas Siculi Agiographi cccc. Martyres pro Christi Domini fide sanguinem fuisse referunt. Eos Selinuntinos Cajetanus evulgat. Verum jam ante annum ab Incarnat: ccxciv. quo sub Diocletiano passi illi dicuntur, Selinuntæ urbs defererat, eique Mazara, proxima loco successerat, quæ & Selinuntæ passim dicebatur, & proximus ei fluvius Selinus quoque audiebat. Quum Ego eorundem Martyrum mentionem omiserim, ubi de *Selino* fluvio, & *Selinunte*, hodie *Terra Pulicorum*; Nec de Mazara loquens illos, uti

par erat, huic urbi adjudicavi, hic adnotare volui. Subdam insuper, apud Mongitorem in Sicula Bibliot: veteres *Selinuntinos* laudari: Thelestem scilicet, Diodoro, Athenæo, Vossio, aliisque memoratum, inter Poetas Comicos clarissimum. Claruit ex Vossio Olympiad: xcv. & in histrionica arte plurimum valuit. Aristoxenem omnium primum anapestico metro usum, Epicarmo antiquiorem, atque, Censorino teste, cum peritia, tum eloquentia modulati ex tempore cantus peritissimum; Floruit Olymp: xxix. ex Vossio. Aristotelem demum Oratorem præcipuum a Laertio inter ejusdem nominis celebres viros iv. loco enumeratum, de quo Volaterranus, Lascaris & alii. Scripsit Orationem adversus Isocratis Panegyrim.

TERRASINIS Opidulum sub Carinensis Principis ditione, a Favarotta, juris Monasterii S. Martini de Scalis, solo torrentis alveo discretum, atque idcirco dudum Cinisensi Parocho subiectum; Ecclesiam hodie habet S. Marię Gratiarum, in qua paucis ab hinc sacra incolis ministrantur. Sacerdos vero tributum Parocho pendet; Hic die festo Corporis Christi sollemni supplicatione de more instituta, per *Terrasinim* veluti Parochiæ suæ fines procedit.

THELMISSUS Fluvius *Æliano*, sive *Thermesus*, idem ac *Herbessus* Solini, ab aquarum calore appellatus, & Strabonis forte *Simoenta*. Influit in S. Bartholomæi sub Segesta, ubi Thermæ aperiuntur. Observat Cluverius lib 2. Fazellum dissimulasse fluentia illa, quæ sub Segesta S. Bartholomæi hodie, Frigidum aliter, augent, Scamandrum, ac Simoenta, quorum postremus calidas emittit aquas. De hoc porro loquutum *Ælianum* affirmat *Var: His: lib: 2. cap: 33.* dum ait: *In Sicilia Syracusani Anapum flumen viro adsimilarunt, Ægestani autem Porpacem, Crimissum;*

& *Thelmissum* virorum specie venerantur. Solinus vero cap. 11. *Apud Segestanos Herbessus in medio flumine subita exæstuatione feruet*. Subdit hinc Cluverius: *Ego ex illo Herbessus scriptum fuisse Solino Thermessus, suspicor, qui Thelmissus dicitur Æliano.*

S. THEODORI Caput in Siculo occidentali litore cum promontorio Boeo Stagnum maximum, sive sinum, ubi insulæ jacent, & vulgus Stagnum Stagnonum appellat, ab aquilone claudit. Id *Ægitalli* nominis fuisse veteribus notum Cluverius affirmat lib: 2. cap: 1. ubi & Castellum quoque recognoscit, quod *Acellum* alii appellarunt; Sed jam ad S. Viti Caput *Ægitallum* in superioribus, & congruentius statui.

THERMÆ HIMERENSES Urbs hodie in primis splendida, & incolis frequens, uti appellat Cluverius. *Termine* vulgari voce. *Himera* autem tulit vocabulum ab *Himera* celebri olim urbe, & hæc sab fluio cognomine fuit vocata, de quibus dixi. Vibius in *Catalogo*: *Himera opido Thermitanorum dedit nomen Himera*. Plinius lib: 3. cap: 8. *Opida Panormum, Solus, Himera cum fluio, Cephalædis*. Ptolemæus *Panormus, Eleutheri amnis os, Solus, Therma Himerenses, Himera fluvii ostium, Cephalædis*. De Origine Diodorus lib: 13. *Dum Athenis summum Magistratum gerit Antigones, Carthaginienses numerosum denovo exercitum cogunt, & in hoc omni studio toti sunt, ut omnes urbes servitutis iugo subjiciant; Antequam vero copias in insulam transportassent, volonum ex civibus, aliisque Afris delectu habito, novam ad ipsas calidas aquas in Sicilia urbem condunt, quam Thermas vocant*. Qui fuerit delectus hic civium Solitus in *Thermis* Hist: expendens, non ex infima plebe, aut ad militiam ineptos eos adstruit; in coloniam

quippe novam adscribere illos oportebat, qui ad Siculos hostes compescēdos, ubi ferret occasio, potis haberentur. Verum hos primos Himeræ instauratores memorans Cicero Verr: 2. scribit: *Himera deleta, quos cives belli calamitas reliquos fecerat, ii sese Thermis collocarunt in ejusdem agri finibus, neque longe ab antiquo opido.* Hinc idem Diodorus lib: 14. ait: *Himilco cum Himerensibus, & Cephaladium habitantibus castellum amicitiam inivit.* Quod factum esse anno xi. postquam Thermæ conditæ, supputat Cluverius, qui subdit: *Quum igitur Himilco Carthaginensium Dux, amicitiam Himerensium petierit, patet ex eo, maximam Thermis incolentium partem, non Penos, nec Afros, sed priscos Himeræ fuisse cultores.* Solitus igitur, quum ex Diodoro didicerit inter Hermocratis Syracusani Ducis socios Himerenses quoque adfuisse (Hic Selinuntem a Penis excisam paullo ante Himeram, denuo incolere curavit, collectisque utriusque urbis profugis civibus contra Carthaginensium ditiones aliquando bellum gessit) ubi novam illi, a patria haud procul, deductam coloniam audierunt, ad hanc convolasse optime opinatur, unaque cum Afris, longe tamen majori numero, transcribi in eam voluisse.

Non hic negaverim Sicanorum ævo, quum Hercules Siciliam circumlegeret, Nymphas ad Thermas adfuisse, uti alibi ex Diodoro reposui, ejusque labores oblato balneo, levasse; quæ sane arguunt loca hæc mortalibus jam dudum innotuisse, ac vicatim saltem culta fuisse. Gigantum aliunde per vicinia detecti non semel loculi cum ossibus, primis Insulæ incolis frequentia olim illa passim arguunt; At urbi *Thermarum*, quod auspicia post delatam Himeram Peni

Pēni, atque hujus excidio superstites dederint, aperte satis historiæ innuunt. Quod Dionysio subinde nostri adhæserint, quum hic Motyam sibi subdidit, & Pēnorum vires in Sicilia fregit, innuere videtur Diodorus; quumque varia hinc fuerit belli fortuna, imperium tandem Carthaginiensium subiere ad Agathoclis usque tempora, qui post multa præclare gesta, subjugatis populis per occiduam, australemque oram in alteram insulæ partem progressus *Thermitanos*, quorum urbs Pēnorum præsidio tenebatur, subegit, dataque fide missos fecit. Non diu tamen, pace cum hostibus composita, eorum rursus dominio cessit. Quo pacto a Romanis primo Bello Punico fuerit expugnata, Zonaras enarrat. Diodorus in *Excerptis Legat. Thermas & Liparam deditione in Romanorum potestatem venisse* scribit. Tunc, ait Solitus, urbis extensio contracta circa superiora, mœnibus concludebatur angustis, idque ex turribus variis in locis, inscriptisque lapidibus eruit, qui vetustis adhuc hodie parietinis adhærent.

Perstitit porro deinceps sub iisdem Romanis, perpetuoque illis adhæsit. *Senatus hinc Populusque, Thermitanis, quod semper in amicitia fideque mansissent, urbem, agros, legesque suas reddiderunt.* Publius Scipio, Bello Punico confecto, Carthagine expugnata, statuis, donariisque Græcanicis e Sicilia advectis repleta, Signa, quæ ad Himeram spectabant, *Thermitanis restituit. Erant autem ea, teste eodem Cicerone, ex ære complura; in his mira pulchritudine ipsa Himera in muliebrem formam, habitumque formata, ex opidi nomine, & flumine. Erat etiam Stesichori poeta statua, senilis, incurva, cum libro, summo, ut putant, artificio facta. . . Erat Capella quædam*
& ea

Et ea quidem mirè, scitè facta, & venustè. Neque his contentus Magnus Africanus, colonia, si Fazello deferimus, deducta, *Thermas* nobilitavit; & si alii id decoris nostræ urbi accessisse sub Augusto, affirmant, uti Inscriptio inferius exhibenda, videtur innuere. Potuit cetero ab Scipione Colonia augeri, & jacturam passa, denuo Augusto volente, novis conscriptis civibus frequentari. Marianis partibus interim, quum favissent, in Pompei odium *Thermitani* incidere; & jam hic illos perdere cogitabat, nisi Sthenius præclarissimus civis sese pro patria ostiam offerret. Hic idem apud Verrem postulatus, de literis publicis corruptis, strenue legibus patriis causam agens, se purgavit; restitit nihilominus Prætoris avaritiæ tantæ animi constantia, ut hoc nostrum opidum Verres invenerit prope solum, unde nihil rerum de publico per vim, nihil occultè, nihil imperio, nihil gratiâ, nihil pretio posset auferre, uti laudatus Cicero testatur.

Refert Gualterius inter permultos inscriptos lapides ad *Thermas* spectantes, literis cubitalibus exaratum unum AUG. SACRUM. Aliumque, ubi *Ordo, & populus splendidissima colonia Augusta Himeræorum Thermitanorum* memoratur. Ex quibus deductam *Thermas* Himerenses ab Augusto fuisse Coloniâ clarissime evincitur. Solitus *Hist. Therm. par. 3.* alterius lapidis fragmentum exhibet: *Ara Imp. ... Cae. Et I. Jul. Matri Imp. Cae.* Unde addictos *Thermitanos* Tiberio Cæsari Juliæ filio eruit. An sub ara locata extiterit inscriptio, in qua legitur: *Divo Commodo Aug. D. D. P. P.* aut alteri publico ædificio appicta, incertum; sed illud arguit: Reipublicæ Principibus nempe, Cives vixisse addictos. Quonam vero
tem-

tempore, superstitione eliminata, Christi Domini fides illis affulserit; num destinatus ad Himerenses Episcopus fuerit Apostolorum ætate, obscurum quoque omnino est. De S. Calogero ortu Calcedonense tradunt, quod Diocletiani persecutionis declinandæ causa, in Siciliam circa *Thermitanas* oras appulerit, incolisque Evangelium ingenti cum fructu prædica-
verit. Episcopi *Thermitani* in Conciliorum subscrip-
tionibus anno ccccli. prima elucet mentio; suo enim calculo *Helmidium Thermensem Episcopum* Calcedo-
nensis acta probasse legimus. Pirrus tres alios ex no-
mine recenset *Ecclesia Thermenfis Provincia Sicula*
Pontifices. Et in Leonis Dispositione *Thermenfis* Epif-
copus Syracusani suffraganeus decernitur. Tacet dein-
ceps de *Thermis* historia, qualesque clades sub Go-
this, aliisque barbaris populis, ac sub Sarracenis præ-
sertim, perpeffa urbs fuerit, alto silentio involvit;
nec ideo per id temporis *Thermas* ab sua decessisse
celebritate putandum; Constituta enim per North-
mannos Principes Ecclesiastica Panormi provincia
Thermarum agro definitur. Rogerii Comitis filia
nuptui data Ungariæ Regi, Panormo nobili cum co-
mitatu *Thermas* deducta, inde cum navi solvit. Quid-
nam voluerint cives innuere in illa epigrapha ✕ *In*
Diebus Rogerii Augusti, quam affert Gualterius, &
in Prætorio adhuc hodie alios inter lapides vide-
mus, divinari nequit. Sed Regis Rogerii ævum in-
dicat, quo S. Jacobi Apostoli vetus Ecclesia Paro-
chialis, & præcipua habebatur.

Floruit subinde Regios inter Consulares Mat-
theus de Thermis, quem suum nostri mordicus ad-
struunt. Mundanis honoribus, quibus affluebat, hic va-
ledicens, S. Augustini Eremitis accenseri voluit, &
Augu-

Augustinus est appellatus. De illius patria nihilominus Panormitani acriter contendunt. Gallis tota Sicilia exactis, Aragonenses rerum summa potiti, *Thermas* contra illorum conatus cum primis munire cogitarunt; brevi enim tractu quum Regia Panormus distaret, hujus securitati providendum, proximis arcibus firmatis, censuere. Roberto hinc Andegavensi Principi, Calabrię Duci cum electa suorum manu anno mcccii. in insulam appulso, & *Thermas* obsidenti diu cives restiterunt, sed auxiliis destituti se dedere coacti, ejusdem Roberti, uxorisque Violantę pręsentia diu condecoratam patriam viderunt. Tunc Violanta Ludovicum filium exixa, partus incommodis perempta, vita excessit; cujus exanime corpus mox Neapolim traductum est. Rebus compositis Friderico Aragonensi urbs redditur; verum non diu post rursus in ejus perniciem Galli conspirantes, Bertrando de Balzo Duce mcccxxvi. suburbium invadunt, & incendio sedant; tandemque Petro II. Regni potente, anno mcccxxxvii. ingenti classe *Thermitanam* oram invadentes, durissima obsidione urbem premunt, atque undique obvallant. Obnituntur incolę ad plures dies, sed aquę penuria laborantes deditionem faciunt, arce nihilominus oblectante, quę & ipsa æquis conditionibus, quum siti quoque pręsidiarii milites vexarentur, hostibus se tradidit; Hi superstites bello cives patriā excedere cogunt, mox in mœnia, ædificiaque debaccantes, illa diripiunt, ac subvertunt. Ultus est Petrus injuriam, Gallosque ex arce, ubi sese coneluserant, ejecit, moxque ex altera Brucati proxima expulit; *Thermitanos* patriis sedibus restitutos deinceps fovit, juvit, multisque privilegiis & immunitatibus donavit.

Refecta,

Refecta, ac in pristinum revocata decorem, Civibus adniventibus, abhinc quum fuisset, menibus atque ædificiis cum sacris, tum civilibus instructa, necnon longe majori ambitu ad oram usque maritimam ampliata, sub Ludovico & Friderico Petri filii effloruit. Hinc Aragoniis Dynastis, qui Regii sanguinis erant, aliquando paruit, & Vigintimilliis in clientelam cessit; At Martino Regnante, denuo *Demania libus* accensa, novis fuit beneficiis, & gratiis affecta. Alphonsi nihilominus jussu Antonio Vigintimillio Cofani Comiti, ob collatam in Regium pene exhaustum ærarium pecuniam, attributa, mox vero pristinae libertati reddita, *Demania* adjudicatur. Carolo demum Cæsare, qui Panormo Messanam proficiscens, *Thermas* invisit, volente, Joannis de Vega Proregis opera, moenibus, ac propugnaculis noviter vallata, & Emporio insuper aucta, ad hanc nostram ætatem inter præcipuas computatur. Caput enim est Comarchiæ, novem sub se opida habens; Militiæ nationalis Præfectura gaudet, sub qua cxvi. Equites, mccc. Pedites dudum merebant; In Comitibus illius Magistratus loco xiv. sedet; Criminum Quæstor mero & mixto imperio, uti dicunt, utitur. *Splendide* titulum præfert; Montem Euracum, superimposito S. Calogeri simulacro, ad cujus radices Stesichori & Himere, media Capella statuq; effinguntur, pro stemmate ostentat. Hic Soliti lapsum advertes, qui Cererem referre muliebrem figuram in tessera adstruit; quum in hac efformanda ad tria signa antiquæ urbis Himere, Scipionis liberalitate Thermitanis restituta alludere Antiqui voluerunt. Cõstat autem ex Cicerone Stesichori, Himerae & Capellæ ea fuisse; nec Cereris facta ulla fuit mentio. Quod Himera porro Cornu-

copiam, & caput spicis ornatum gerat, ad ejus agri fertilitatem, atque ad Herculem refertur, qui Acheloo cornu detraxit, Najadum opera fructibus refer-
tum & Copiæ Deæ consecratum. Hercules aliunde Himerensibus specialiter cultus, uti idem Solitus testatur.

Sed jam ad urbis topographiam descendo. Post Himeræ & Torti fluminis ostia, in ortum & meridiem *Thermarum* agrum præfluentium, littus apertum occurrit, aquilonaribus infestis ventis afflatum, quod collis excipit, qua parte Tyrrheni maris fluctibus alluitur, præruptus, ab occasu autem & austro aliis adjunctus. Imminet lateri illi, ejusque exesis molibus arx, variis munimentis, aggere, ac prætentis propugnaculis egregie firmata; cui subjecta urbs vetus ad hibernum occasum, area interposita, respondet. Hæc Fazello, aliisque Rerum Aragonensium Scriptoribus exigui ambitus dicitur, sed mœnibus val-
lata, quæque Gallis obsidentibus, uti in superioribus innui, pluries restitit. Perdurant refecta illius mœnia ad eandem plagam adhuc hodie satis firma, binasque aperiunt portas a Panormo & Agrigento appellatas. Declive hinc arduum succedit, variis tumulis interspersis, ad cujus ima murus paucis a littore passibus dissidens subrigitur, in quo porta *Barettina* primum, mox Messanensis referantur, & huic angulare propugnaculum hæret juxta recensioris architectonicæ leges ædificatum. Mœnium protensa in longum facies, contra navium stationem hinc sequitur, quam tres exornant portæ. Media a Regio Telonio, seu *Dogana* comptior, quæ ad sinistram, piscatoribus frequens, ab illis nomen habet, tertia ad dexteram humilior. Extremum muri angulum ad orientem
tur-

turritum occupat munimentum, mari impendens, nec inde procul porta Felix, quam ampla & recta opidi via excipit; hinc rupes inaccessæ cum turri specula sub castro.

Externis hisce interiores cum civiles, tum sacræ ædificiorum moles minime decedunt; in arcis enim area ad austrum Major Ecclesia assurgit splendida, ampla, & magnifica; Frons quippe elegans cum æris campani turri in occasum respicit; navis præcipua, uti appellant, columnis e marmore ornatur; sacella, & illud præ ceteris B. Augustini Novelli, ubi ejusdem reliquias, a Senensibus anno mcccxx. acceptas, cives venerantur, cultu decoro effulgent. Præcipuum in ea occupat locum Archipresbyter, antiquissimæ institutionis; ejus enim est mentio Martini Regis ævo; Canonicum Collegium elapso sæculo institutum Divinis vacat officiis. Parochiæ curam idem Archipresbyter gerit, sub qua S. Mariæ de Consolatione in inferioris urbis centro ædes degit, Cæjetano ob Deiparæ imaginem memorata, ibique sacris etiam administrandis opera impenditur. Minores aliæ Ecclesiæ eidem subjectæ inspectionem merentur: S. Mariæ Annunciatæ, in qua Christi Domini e cruce pendentis signum, prodigiis clarum: S. Ursulæ Virg: & Mar: sæculo xv. elabente constituta, hodie in concinniorem formam resecta, cujus turris vetustissima a *Saccaris* appellata, portui olim imminabat. S. Luciæ in tumultu ab anno mccccclxxxiii. celebrata, in qua vetus sodalitium viget. S. Sebastiani Mart: elegantissimo opere marmorato nitens, cui Nobiles Albi sodales Oratorium adnexum habent; ut ceteras omittam ad civium pietatem fovendam variis sodalitiis addictas.

Inter ascetarum Domicilia primum origine S. Francisci Conventualium n se offert Cœnobium, quod B. Gandolfus de Binasco medio ferme opido veteri mclvi. ære publico collato, ædificavit. Ecclesia, & peristylum vetustatem referunt, & in illa nobilium familiarum sepulchra non pauca spectantur. Non diu Monialium ordinis Benedictini prope S. Petri Apostoli, olim claustrum coaluit, quod hodie deficit. Prædicatorum Fratrum Monasterium in Ecclesia S. Crispini primum, circa mcccclii. constitutum, opportuniorem in locum, subinde in eadem superiori plaga, Joannis de Pistoja opera, translatum, Ferdinando Rege mccccxciv. suis literis probante, firmatur; Id sub S. Vincentii Ferrerii auspiciis fundatum est, uti Joanni a mortuis resuscitato idem Divus prædixit, & æris campani magnifica turri instruitur. Anno mccccclxxii. interim Minores Observantes *Thermas* admissi sunt extra pomerium, titulo S. Mariæ de Jesu, Petri & Jacobi de Bruno opibus, nec non civium eleemosynis vel maxime adjuti. Atenim urbe laxiori situ ampliata, nunc pene in centro Conventus sedet, decenti structura conspicuus. Eodem dilabente xv. sæculo Sacrarum Virginum sub ordine S. Claræ & S. Marci titulo Parthenon ortum recognoscit. Ferdinandus Catholicus, ut suis regnis Judæi omnes excederent, edixerat. Horum Synagoga *Thermis* vacua, quum remansisset, Jacobus de Leo Minoritanus, Abbas S. Mariæ de Crypta, in aptiorem formam loco concinnato, Sanctimoniales ibi constituit, & S. Marco Evangelistæ Templum nuncupavit. Anno deinceps mdcxxii. Claustra nimia vetustate, ruinam minantia nobilis Matrona Virginia de Simone nedum instauravit, novisque ædificiis instruxit, sed censibus designatis

gnatis pinguiſſimis, notabiliter auxit, hodieque alumnarum numero, & regularis obſervantiæ ſtudiis, paucis decedunt. Capuccinis ad meridiem in colle locus eſt attributus; ampliffimus ab anno MDXLVII. primo ab urbe lapide, uti Annales Ordinis referunt. Subinde haud procul a littore ad viam Mercatorum in urbe inferiori Carmelitis S. Rocchi Eccleſia MDLXXX. ceſſit, quæ Deiparæ Virginis & S. Angeli nomen, venuſtior reddita deinceps tulit. Nec diu poſt in tumulo orientem verſus intra pomœrium, unde proſpectus eſt in mare jucundiſſimus, S. Franciſci de Paula Fratres publico voto excepti ſunt. S. Mariæ de Gratia erat ibi Eccleſia, cujus titulus intra majorem Baſilicam translatus eſt, ac Monafterium S. Patriarchæ auſpicio dedicatur. Minoritani demum Tertii Ordinis MDCX. S. Bartholomæi ædem in ſuperioribus occuparunt; ſed ea relicta XXIII. ejusdem ſæculi anno ad extremum opidi angulum circa ortum æſtivum, ſub S. Mariæ de Portuſalvo appellatione, decentiſſimum condidere aſceterium, via tantum interpoſita, a menibus maritimæ oræ diſſitum.

Extra mœnia ad Agrigentinam portam Minores Reformati S. Antonini nomine MDCXIV. Conventum, incolis ſtipem miniſtrantibus, ſtatuerunt. Mox Societatis Jeſu Collegium undetrigeſimo ſæculi XVII. anno, magnificentia, & amplitudine ſpectandum ſurrexit. S. Viti primum ejusdem preſbyteris designavit *Thermitanus* Magiſtratus Eccleſiam; ſuppeditante vero Michaelæ Marino non levem auri ſummam, nec non nobilibus aliis viris cenſus congruos deferentibus, brevi clauſtri ædificia, & Eccleſiæ, ubi ad cli-vum medius aſcenſus patet, promota ſunt. Domum Hoſpitalem cum adnexa S. Michaelis Eccleſia Gregorius

gorius Salimpipis ab anno mccccl. fundavit; elabentibus autem annis quum illa deficeret, S. Joannis de Deo Ascetis attributa, sub horum hodie religiosa & vigili cura degit. Pro foeminis autem Xenodochium aliud crevit. Virginum pauperum custodiæ conclave destinatur; ad egentium angustias levandas Mons Pietatis institutus, cujus penes Nobiles viros est administratio.

Jam publica alia ad urbis ornatum ædificia celebrantur: Civilis Consilii Basilica, quæ ante sæculum xvi. auspicia habuit, & sequentis anno xl. circiter ea, qua nitet hodie magnificentia, absoluta, Magistratus Conventibus ineundis amplissimas continet aulas, & fori negotiis tractandis aptissima, opportuno situ ad majoris Templi sinistrum latus assurgit. Ejus in area fons ineunte sæculo xvi. constitutus, aquis redundans suavissimis. Emporium publicum cum officinis, horreisque ad messes condendas capacissimis in urbe inferiori, nec non addicta ad illius commodum in mœnibus porta. Hujus extat antiquis temporibus memoria Romanorum scilicet ævo, uti *Ver:* 4. innuit Cicero. Sub Carolo Cæsare medio pene sæculo xvi. instauratum, præ ceteris oræ hujus insignie evasit. Anno mdcxii. in urbem superiorem transferendum Ossunæ Dux, Siciliæ Prorex duxit, ac granaria ad opus jussit magnifica. Verum res minime processit, atque, ubi primum fuerat constitutum, perstitit. Militum Stativa sub Arce, & sacra ædes ad illos spectans, civium opera, ære Regio extracta. Thermæles fornices intra mœnia post portam Telonii, ubi ægrotis Balnei calidi usus saluberrimus evadit. Extat haud procul Fons *Buybutus*, cujus etiam latices poti, incolumitati efficacissimè profunt.

Ma-

Magistratum porro Jurati Patres iv. ac Syndicus conflant, qui in togis cum Clavatore procedunt; Criminum Quæstor custodes habet viii. & jure gladii utitur. Illis publicæ salutis, & annonæ cura inest. Habito *Thermarum* censu sub Carolo V. foci 1747. inventi sunt, incolæ vero anno mxcv. numerabantur 8250. Anno mdlh. lares 2476. cives 9427. hujus nostri sæculi anno xiii. lares 1859. incolæ 7252. & novissime 8713. sunt computati.

Viros illustres *Thermitanos* Vincentius Solitus recenset, atque in primis B. Augustinum Novellum, olim Matthæum de Thermis, Siculos inter Consulares præstantissimum, dehinc S. Augustini Eremitarum ordinis decus. Bononiæ hic Jurisprudentiæ quum dedisset operam, magnosque in ea facultate progressus fecisset, a Manfredi Sicilia Rege Aulicus, & Consularis adscitus, res aliquando in utroque Neapolis & Sicilia Regno summa integritate & prudentia administravit. Post Manfredi mortem in patriam reversus, ac lethali morbo a Deo probatus, S. Augustini amplexus instituta, in eremum quamdam prope Senas incognitus se recepit; proditus subinde, supremo ordinis Præfecto socius primùm, subinde tribus summis Pontificibus a secretis conscientiæ, demumque Generalis ordinis Magister adlectus, Sanctitatis, & doctrinæ radiis undique effulsit, ac novus Augustinus appellari meruit. Nuncio dignitatibus omnibus remisso, Senas reversus, ibi pretioso exitu piissimam vitam explevit anno mcccix. Illum Panormi ortum ex nobili de *Thermis* gente alii affirmant, quorum rationes laudatus Solitus convellit. Idem moribus sanctis eximios commendat: Petrum Gravinam Societatis Jesu genere nobilem, ad sacras Evangelicas expe-

expeditiones in regnum Cinaloæ Novæ Hispaniæ destinatum; cui sane ministerio heroicis ille virtutibus se comparaverat. Eò igitur appulsus, erudiendis barbaris quum diu insudasset, Apostolico muneri immortalus, MDLV. terram cum coelo commutavit. Luciam Ciaccio Virginem, Carmelitis tertii ordinis accensam, vitæ austeritate, Divinarum rerum contemplatione, ceterisque Christianis virtutibus insignem, miris a Deo ostentis honoratam, erga Deiparam Virginem singulariter affectam, demumque in S. Marci Monasterio, quò sese incluserat, sancto fine defuncta.

Ecclesiæ porro dignitatibus egregie perfuncti eidem Solito dicuntur Antonius Garisus Nicopolis Episcopus, S. Mariæ de Gratia, & S. Calogeri Prior; floruit MDLV. Jacobus de Leo Frater Minoritanus Siculam diu rexit Provinciam, fuitque Abbas S. Mariæ de Crypta apud Marsalam MCCCCLXXXIII. Joannes de Thermis ejusdem ordinis bis Siculæ Provinciæ Rector, tandemque Panormitanus Episcopus nominatus MCCCXI. Quem tamen patria Panormitanum potiori jure ab aliquibus vulgari fatetur. An illis, quos supra *Thermarum* pontifices dixi, patria etiam eadem urbs contigerit, incertum. Simon Priarugia Ordinis Olivetani S. Mariæ de *Spasmo* Panormi Abbas. Michael Sincerus, Olivetanus etiam Monachus, S. Mariæ de Nemore Abbas, suorumque Cœnobia in Regno Napolitano, & per Siciliam Visitator, literas egregie promovit, & poeticis studiis addictus vixit. Cyrillus Martorana Carmelita primi Instituti Prioris Generalis socius Romæ, & sæpius in Siciliæ Provincia moderator, Ecclesiastes disertissimus. Inter Panormitanæ demum Ecclesiæ Canonicos adscripti recensentur; Antonius Marinus, Nicolaus Nojella, Vin-

Vincentius Garifus, & Vincentius Vianisi. Laudat præterea Solitus complures alios, qui in sui Ordinis Provinciis præcipua munia cum laude obierunt, aut ab omnimoda scientia commendati, seu præclaris vitæ exemplis patriam illustrarunt, quorum nomina brevitati studens prætereo.

Apud Mongitorem in Bibliotheca ob edita ingenii monumenta Siculis Scriptoribus adjunguntur Petrus Calanna Minor Conventualis, Philosophus & Theologus eminentissimus, ac singularis etiam Orator, qui Philosophiam Seniorum publici juris fecit, Timotheus Fulcus ex Carmelitis primi instituti, eruditione præsertim historica, & gravioribus etiam scientiis imbutus, ab zelo animarum, & severioris vite rigore celebratus, Chronistoriam Universalem doctis viris acceptam vulgavit. Augustinus Dentice Sacerdos prosa & versu egregie valuit, uti varia ejus opera literario orbi tradita abunde testantur. Franciscus Solitus Societatis Jesu, clarissimus Historicus, & Rhetor eximius plura edidit, eique *Thermarum Himerensium* adscribitur Historia, quæ sub Vincentii Soliti nomine prodiit. Aloysius Ciacius Poeta; Franciscus Bartolus Juris-Consultus, Strategî Messanensis Judex; Antonius Aidonius ex Minoritanis Reformatis Poeta Siculus, & vitæ innocentia clarus; Josephus Malacria, & Paulus Aidonius ejusdem instituti, Oratores præcipui; Leonardus Fragalà; Hieronymus Salomon; Joachimus Errante; Jacobus Cascio & Petrus Rosa Medicus. Meminit idem Scriptor Cyrilli Martorana, de quo dixi, & Josephi Feracis Jur: Conf: mox in seriem recensendi, qui legali eruditione nulli suo ævo secundus, ac insignis inter patronos, primum gradibus omnibus in foro decoratus, M. R. C. non semel

Judex, Regii ærarii Fiscii Patronus, & a Rationibus Magister, morum denique integritate conspicuus, elapsi sæculi initio enituit; & xxiv. ejusdem anno decessit. Toga etiam Magnæ Curiae ornatos ex *Thermitanis* apud Solitum lego: Octavium Caracciolum, Josephum Dominici, Petrum de Marino, & Defendinum Malacriam, aliis Malacridam tertium eo munere functura, de quo Emmanuel.

Chrysonem Himerensem memorat Pausanias *Eliac*: lib: 1. in Stadio celebrem, qui cum Alexandro aliquando decurrens, huic cessit victoriam, de qua tamen re indignatus est Macedo. Illius tanta erat in cursu pernicitas, uti adagio verteretur: *Chrysonem Himerem præcurrere*, teste Manutio in *Adag*: Hic dubio procul *Thermitanus* Himerensis dicendus. Exscisa enim fuit Himera ab Annibale, Olympiade xcii. ante Christum Dominum cccviii. uti supputat ex Diodoro Cluverius; Alexander autem mortuus dicitur ante Domini adventum anno cccxxiv. quo quidem ævo *Thermarum* urbs Himeræ loco successerat. Sthenium quoque civem habuit urbs nostra, quem fortissimum virum totius Siciliæ voto conclamatum Roma est admirata, suoque hospitio Pompejus dignum censuit, quum, uti alibi supra innui, *Thermitanos* sibi insensos perdere decreverat, & Sthenii verbis de sententia decedens, illis pepercit. Domus hæc eodem loco sita passim dicitur, ubi hodie majus erectum templum. *Ænea* tabula, in qua illius merita incisus literis declarabantur, a Tullio in Senatum delata periit. At simulacrum in Prætorio perstat hodie, & lapis adhuc videtur, Fazelli ætate superstes, ubi legitur: **STHENII ÆDES**. Consule eundem Fazellum Dec: 1. lib: 9. cap. 1. Quod Agathocles Syracusarum Rex
ex

ex *Thermis* Himerensibus oriundus fuerit, multis probare nititur Solitus; at enim ad Thermas Selinuntinas habuisse illum ortum Siculi pene omnes affirmant. Seris temporibus Robertus & Joannes strenui Milites ab Rogerio Comite Brucatum arcem in clientelam acceperunt, unde de Brucato sunt appellati. Sub Petro Aragonio Franciscus Salomon unus ex illis equitibus fuit, quos idem Rex, a Carolo Andegavensi ad singulare certamen vocatus, sibi socios adscivit, ac Burdegalas usque secum adduxit. Perronus de Joenio a Friderico III. ob strenue navatam in sedandis Siculorum Procerum turbis operam multis bonis & privilegiis auctus, Regnique Logotheta constitutus, filium habuit Bartholomæum, quem Martinus Rex ad Cancellariatus quoque honorem provexit. Matthæus de *Thermis* Siciliae Magister Justitiarius Petro II. & Ludovico Regni potentibus; a quo, inquit Pirrus, genus repetit suum familia de *Thermis* in Sicilia ab anno MDCXXIX. Principatus Casteltermini titulo illustrata. Sed hunc Panormitani civem quoque suum dicunt. Memorat denique *Thermitana* Historia Fridericum Bonafidem Calcaris aurei Equitem, Ferdinandi Regis privilegio a vectigalibus cum suis ob præstitam in bellis operam exemptum; Philippum Solitum Marsalensis arcis Præfectum, ejusque filium Joannem Equitem Regium ab Alphonso declaratum, & Josephum Solitum, qui in classe Joannis Austriaci contra Thureas egregie meruit.

Agro utitur *Thermarum* civitas fertilissimo; ex plaga enim ortiva, australi, & occidua; nam aquilonaris mare habet subjectum, & insigniter piscosum, fructis, vineis, sativisque terris circumcingitur; civibus hinc & colonis nedum abundè omnia ad vitæ ne-

cellitates & delicias ille sufficit, sed vicinæ Metropoli, passus iv. supra xx. m. dissidenti, fructus affluentiſſime ſuppeditans, ac ferme cujuſque generis primos, quæſtu non modico, ſuos ditat. Fruges vero & in ſuo productas, & in proximis campis, ad alienas etiam provincias ſublevandas onerariis navibus immittit. Per Euraci montis latera uſque ad radices opaca nemora quum ſint, venationes frequentes, ac largæ civibus afferuntur, pecoribus & armentis pascua gratiſſima proveniunt. *Thermarum* latitudo grad: xxxviii. v. longitudo xxxvii. xxx. Aer ſaluberrimus audit; aquæ copioſæ, dulces, ac gelidæ, quæ nvis thermæles venę ſulphurę quibuſdam in locis ubertim emanent.

Sed jam vetuſta urbis noſtræ monumenta, quæ adhuc hodie perſeſverant, hic demum præſtat brevifſime percurrere. Theatri meminit Fazellus, & poſt eum Solitus, cujuſ videntur veſtigia, ille ait; ſed locum neuter designat. Extra urbem circa Brucati arcem, hodie ruinoſam, ingentes aquarum ductus viatoribus occurrunt per m. paſſ: circiter iv. & alicubi plumbei tubuli inventi ſunt. Per hos *Aquam Corneliam* intra mœnia delatam docet inſcriptio penes Gualterium: *Aqua. Cornelia. P. X. X.* Nomen porro Aquæ tribuit Cornelius Lentulus Princeps Senatus, ſcribit idem Gualterius, qui *M. Aquilium contra Verrem, & Rullum accuſavit, invidiaque extorris, in Sicilia fata perſolvit*. De Sthenii Æde jam dixi. De Portu tradit Solitus, quod vetuſta ætate ſub Turri de *Saccaris*, hodie S. Urfulæ, extendebatur; nam in *Sciblæ* regione circa occidentem ruinæ viſuntur non paucæ, & ſubſtructiones, quæ illis circa littus ſub arce extantibus, molisque ſpeciem referentibus reſpondent, loco, vulgari voce *Gifira* appellato
Inſcri-

Inscriptos lapides ad *Thermas* Himereorum spectantes laudatus Gualterius complures refert. Præcipuos exscribam, illis jam supra relatis, necnon sepulchralibus prætermiſſis. Ad *Ædem* majorem in ara plana: *C. Maesio. Aquilio. Fabio. Titiano. C. U. Cos. Optimo. Civi. Ac. Patrono. Benemerenti. Ordo. Et. Populus. Splendidissimæ. Col. Aug. Himereorum. Thermit. Pecunia. Sua. Posuit. Alter: Titiano. C. F. C. Maesi Titiani. Et. Fonticæ. Frontinæ. Consularium. Filio. Patritio. Ob. Honorem. Togæ. Virilis. Clodius. Rufus. Eques. Romanus. Amico. Suo. Incomparabili.* In Sella lapidea apud Balneos reperta: R. A. G. P. I. Humi strata prope Equile: ΠΡΩΤΑΡΚΩC. idest *Primarius Dux*. Postremo ex Numis binos argenteos, sex vero æreos apud Parutam habemus. Primi *Quadrigam* referunt, *Victoria Aurigæ* capiti coronam præbente. In altera vero facie caput muliebre cum calantica, & circa illud Delphinos iv. cum epigrapha ΦΕΡΜΙΤΑΝ. De Chryson eximio Curſore in stadio *Thermis Himereosis* oriundo, jam ex Plutarcho paullo superius dixi, cujus in honorem numos hosce cufos, sine hæſitantia affirmo. In æreis porro *Herculis* caput cum leonina exuvie extat, & in poetica figuræ tres *Nympharum* ſcilicet, & *Minervæ*, ſive *Cereris*, quæ balnea Herculi ex itinere feſſo aperuerunt. Figura rurfus turrita corona præcinctæ cornu copię ſiniſtra præferens, aut *Cererem*, aut *Himeram* denotat. Caput denique juvenile laureatum, *Chryſonem* refert; figura vero ludens ad ejuſdem, uti reor, in paleſtra victorias, laboresque exprimendos efficta.

THERMARUM Fluvius poſt civitatem, occaſum verſus oſtium aperit; nec procul ab eo ponte
ma-

magnifico trahjicitur, quem decurrentis sæculi anno xxv. Agathinus Daidonius Sic: Regni Machinator unicus magni fornicis artificio construxit; latus enim aquilonare colli admovit, meridionale, veteris disrupti pontis, xvi. sæculi initio conditi, ingenti ruderi in fundamentum demisso, voluit innixum; utriusque vero clivum a fronte, contra aquarum impetum molitus, tutum omnino reddidit. Hinc in arcus medutullio statua dormientis instar efficta, epigrapham subiectam habet: *Secura Quies*. Vide meas ad Fazellum notas *Dec: 1. lib: 8. cap: Unico num: 88*. Idem Fazellus de fluvio hæc habet: *Ad II. pass: m. a Trabia Thermitani flum: ostium occurrit, ornatissimo ex quadrato lapide structo ponte mea ætate nobilitatum. Oritur is non longe a Prizi opido, & dilapsus ad Marganam arcem, cujus nomen suscipit, ex tribus fluvio- lis augetur. Horum unus sub Cephala arce, & ex ejus Thermis, alter circa Medijusium, tertius ad Roccam Columbam derivantur. Unde decurrens Bicarum primum, a quo nomen induit. Ibique ponte, magnifico etiam ejus junguntur ripæ. Et paullo post Caccabum ad dexteram, & subinde fluens Ciminnam ad sinistram relinquens opida, non longe a Thermis Himerensibus opido, cujus cognomentum usurpat, mare insluit. Hinc immensum erravit Cluverius amnem hunc cum Himera confundens. Ejus sunt verba lib: 2. cap: 3. Sequitur a Solunte post x. pass: m. Himera fluvius, ad cujus ostium olim in læva ripa fuit Himera urbs. Post Soluntum, uti putat, non Himera, sed Thermarum amnis sequitur; ad hujus sinistram ripam Trabia Arx & opidulum hodie; Himera vero urbs inde distita lxx. pass: m. ad sinistram Fluminis Magni surgebat. Postea vero, Himera destructa, haud procul*

procul a dextera ripa alia fuit urbs: Aquæ Calidæ Himerenses, sive Thermae Himerenses; quæ urbs bodieque in primis Sicularum urbium Splendida, & incolis frequens, Termine vulgo vocatur; unde & Himeræ fluvius cognominatur, nunc Fiume di Termine. Alia subinde infarcit, ad eundem errorem firmandum, ac Ptolemæum imperitiæ arguit, quod Himeram Thermis postponat. Denique Melæ testimonium lib: 2. cap: 7. referens: Himeræ in media insula ortus in diversa decurrit, scindensque eam utrinque alio ore in Libycum, alio in Tuscum mare devenit, turpiter allucinatus subdit: Hæc sane fluvii septentrionale insulæ littus ad Tuscum mare petentis, nulli anni circa prædictas Thermas convenit, nisi uni illi, quem Fiume di Termini cognominari dixi. Hic quippe totius littoris fere maximus solus in media admodum insula, qua ea inter septentriones & austrum panditur, inter duo opida, Prizi & Camerata oritur. Quum Mela clarissime de eo intelligat, qui ad Nebrodes montes originem habens in duo scinditur, & alter meridionale insulæ littus, alius aquilonare petit; ille ex salis mineris falsus evadit, hic dulcissimos latices suos mari adjungit. De quo & Vibius, Solinus, Antigonus, Silius Italicus, & Vitruvius loquuntur, uti suo loco expendi.

THERMÆ SELINUNTINÆ. Vide *Sacca*.

TORGIIUM Mons Hesychio vetusto authori memoratum in Sicilia, in quo vultures, ait ille, nidulantur; unde etiam hi dicuntur Torgi. Torgus porro genus est vulturis sanguinem exorbentis. Hinc Carusius Calatavulturum Torgium fuisse montem adstruit, idest Vulturum Collem. Est supra idem opidum tumulus, in quo ædificiorum vestigia, olim ibi mor-

mortales incoluisse, aperte firmantia, unde in subiectum collem se receperunt.

TORTUS FLUVIUS inter Thermas Himerenses, & Himeræ septentrionalis ostium os sibi aperit, nomenque a cursu falcato, seu tortuoso accipit. Oritur a monte, cui *Xarria* vocabulum inest, parvis ex fontibus, & pluvialibus auctus aquis in occasum currit; hinc ad tabernam hospitatoriam de *Thaccatis* fluentum illi adjungitur, ac demum in septentrionali littore mari illabitur. Malè hic cum Himera amne ab Ortelio & Ricciolio confunditur. Extant lapidei pontis adhuc fornices a Meretrice appellati, sub quibus dudum fluvius decurrebat; sed quum alveum hic mutasset, pons inutilis evasit, & otiosus

TORUS Mons Polybio lib: 1. inter Agrigentum & Heracleam; *Tur* ex Bocharto Phœniciis dictus, apud quos mons *Tur* nominatur. In eo Hanno Dux Carthaginiensis ex Heraclea contra Romanos ducens, castrametatus est. Ejus meminit in Lexico Baudrand. Sunt hodie duo inter illa opida, Mons Siculianæ, & Rossellus. Uter horum *Torus* fuerit, an alibi situs, animi pendeo.

TRABIA Opidulum & Arx. Hæc ad maris litus post Thermas egregie firmata sedet. Illud *Octavius Lancea* Camastræ Dux anno mdcxxxiii. primus fundavit, portam ad aquilonem statuit, & mœnia. Parochia Christo Domino e Cruce pendenti sacra, unica est in vici medio, ædes humiles, Dynastæ palatium in arce. Juris erat Thermitani Magistratus; seris hinc temporibus mdcvi. vi & armis Thermenses vicum sibi vindicantes, diri puere. Concessum subinde solum a Friderico III. *Lombardo de Campo*; hinc Thermitanis redditum, qui sub Feudi jure *Antonio* de

de Salomone mox attribuunt; unde sub Alphonso Rege *Leonardus de Bartholomæo* tenuit, qui Regni Logotheta adlectus, Ritum, quo Siculi in foro utuntur adhuc, composuit, & Juris responsa complura dedit. *Narducci* filiam (ita Leonardum Siculi appellant) secundis nuptiis uxorem duxit, *Blascus Lancca* Catanensis Juris-Consultissimus, ac inter Siculos Consulares præcipuus, qui sub Carolo Casare de universa provincia eximie meruit. Horum filius *Cesar*, Montismellis Comes *Octavium* genuit, primum *Trabia* Principem *medel.* renunciatum, Opiduli auctorem. Fuit hic Generalis in Sicilia Vicarius, genuitque cum Joanna Joenia *Laurentium*, ex quo & *Elisabetha Barresia Octavius* II. vir pace, & bello præclarus, ex XII. Regni Viris. Duxit uxorem Joannam Lucchese Camastræ Ducem, & Summantini Dominam, ex qua *Laurentium* suscepit, ante se fatis ereptum. Uxor *Laurentii* fuerat *Aloysia Moncada*, unde *Octavius* III. prodiit, qui Regni XII. Vir cum *Lucretia Regio Ignatium* procreavit. Hic a Consiliis Status *Caroli VI. Cælaris*, & Regis nostri *Caroli Borbonii* Aulicus fuit, Panormi Prætor, & Regni XII. Vir. Conjugem habuit Joannam *Lanceam* S. Stephani & Castelliferrati Principem, ex eaque *Josephum Lanceam* suscepit, hodie *Trabia* Dynastam, Camastræ Ducem, Montismellis, Summantini, & S. Caroli Comitem. Legatus Urbis Panormi fuit ad Regem, & huic a cubiculo vivit. Primis nuptiis *Beatricem Brancifortiam*, secundis vero *Orietam Stellam* sibi copulavit. Gaudet jure gladii, & in Comitibus votum profert v.

Ad Dioecesim Panormitanam *Trabia* spectat, & *Thermarum Comarchiam*. Medio sæculo XVII. censi
T. II. P. II. G g sunt

sunt lares ejus 83. incolæ 143. Decurrente 225. hodieque 291. Celebris est opido proxima Cetaria; ager fecundus, & irriguus. Gloriatur ortu Isabellæ Vincentiæ Lanceæ, Octavii I. filia, quæ Antonio Morso Gibellinæ Marchioni sacris vinculis adstricta aliquando vixit, ac sæculi miraculum fuit, eoque mortuo, S. Mariæ omnium Gratiarum, seu S. Viti Cœnobium ingressa, sub Elisabethæ de Passione nomine, virtutibus omnibus ornata, sed invicta præ cæteris patientia effulsit. Supernis deliciis & Deiparæ apparitione sæpissime recreata, heroicæ perfectionis exempla ad LVII. ætatis annum edidit, quo sancte decedens, ingenti totius urbis Panormi frequentia integro triduo efferri meruit. Ejus vitam typis editam habes. Floruit MDCXXXIX. laudaturque a Mongitore in Bibliot:

S. TRINITATIS DELIÆ Prioratus, ac vetus Monasterium de Ficano prope Castellum Veteranum, de quo consule ubi de *Delia*.

S. TRINITATIS de Mansione. Vide *Mansionis Abbatia*.

TRIOCALA Urbs antiquissima. Fazellus montes excelsos & arduos describens, ad quorum verticem Calatabellotta opidum supereminet, ad illorum australem angulum, ubi hodie ædes est Divæ Mariæ de Monte Virginum, *Triocalam* stetit affirmat. Celebris est, quod in ea Servilis belli tempore defectores arcem statuerint, quo tandem confecto, uti in historiis dictum, funditus a Romanis deleta est: Rursus nihilominus inhabitata, insignior evasit, ob victoriam, quam contra Sarracenos in ejus agro Rogerius Comes reportavit, in cujus memoriam S. Georgio tutelari suo, duplici columnarum ordine Templum Comes idem sacrum, a *Triocala* cognominatum,

tum, quod adhuc extat, magnifice struxit. *Urbs viro*, concludit Fazellus, *prorsus jacet, vestigiis tantum ingentibus obrutis & nomine cognita*. Diodorus lib: 36 nominis reddens rationem: *Castellum*, scribit, *inde nomen Triocala habere dicunt, quod in se tria Kala idest tria pulchra contineat*. Primum enim aquis fontanis eximia dulcedinis abundat; agros dein habet adjacentes, vinetorum, olivetorumque plantationi, ac frugum culturae mirum in modum idoneos; tertio locus tam firmus est, uti nihil supra, utpote magna rupe, atque inexpugnabili a natura instructus. Tryphon porro, qui & Salvius, Servorum Dux munitiorem collem reddidit; urbem, quæ stadiorum ferme viii. ambitus erat, profundę altitudinis fossa circum excavata vallavit, ac pro Regia habuit, quod ubertate omnium commodorum, quæ ad vitæ usum pertinent, refertam sciret. Regale demum palatium cum foro, quod numerosæ multitudinis capax erat, ædificavit. Hæc Diodorus.

Non ipsum quidem Tryphonem Fugitivorum Ducem, advertit Cluverius, Opidum Triocalam condidisse, sed jam ante ædificatum amplificasse patet ex eo, quod jam inde Philistus, Dionysii Senioris tempora assecutus, ejus meminit. Ait enim Stephanus: *Triocalum, & Triocala neutro genere, urbs Sicilia, auctore Philisto; Gentilitium inde Triocalinus*. Silius *Triocalæ* populos Marcello sese socios adjunxisse tradit, longe ante Bellum Servile, & hujus malis vastatam simul tradit. Sed Tullius in Verr: Orat: 5. instauratam prodit, dum in *Triocalina*, quem locum fugitivi ante tenuerant, Leonida cujusdam Siculi familiam in suspicionem vocatam esse conjurationis a Verre, testatur. Plinius denique *Triocalinos* populos

lib: 3. cap: 8. memorat, & Ptolemæus ab Isburi ostio septentriones versus *Triocalam* in mediterraneis suo ævo ponit. Quid quod *Triocalitanos* Episcopos habemus? S. Peregrinus enim, uti constans apud Calatabelloctenses extat traditio, primus dicitur a S. Petro Apostolo in Siciliam directus, & *Triocalæ* Pontifex constitutus. Rursus Petrum Triocalinum Episcopum in S. Gregorii Epistolis bis memoratum legimus, lib: scilicet 9. *Epist:* 43. ubi præcipitur de Lucusiani Monasterii censibus dari *Triocalitano* Episcopo Petro solidos xl. & lib: 4. *Epist:* 13. Petro eidem Agrigentine Ecclesie Visitatio committitur. Maximus item *Triocalitanus* Episcopus subscribitur in Actis I. & II. Concilii Lateranensis; Joannes *Triocaleos* Episcopus Nicene II. Act: 1. adfuisse legitur, qui in recentiori editione Constantinus appellatur; & Gregorius demum *exiguus S. Ecclesie Triocalitanæ, Provinciae Siciliae* in VI. Constantinopolitana Synodo Actione IV. reperitur. Sub Sarracenis hanc amisisse pontificiam dignitatem *Triocalam* Pirrus existimat, nec deinceps illi restitutam.

Cetero Sicula inter numismata duo ad *Triocalam* spectantia videntur, argenteum alterum cum juvenis pileati figura, cui aut bos, aut brutum aliud erecta cauda prope accubens adest, & dimidiato equo atque inscriptione TPIAKAAA in postica facie. Aliud ex ere fulmiue in utraque area signatum.

TRIOCALITANA CRYPTA in S. Peregrini Episcopi actis celebrata; Ubi horribilis Drago habitabat, quem Divus ille fugatum, & in profundam foveam præcipitatum, loco abegit.

TRIUM FONTIUM Promontorium inter Mazaram, & Pulicorum terram, olim Selinuntem, a tribus
emer-

emergentibus in littore laticibus appellatum. A *Granitulis* quoque dicitur, habetque speculam turrinam. *Ibi*, ait Fazellus, *larga est piscium captura*.

TURBULUS Fluvius inter Camaratam, & S. Joannem ortum habet, opidulumque S. Blasii ad sinistram relinquens Platano amni suas aquas devehendas committit.

TURRECTA Opidulum, post Panormum, ejusque colles ad aquilonem in levi declivi sedet in occasum & meridiem; cujus Parochia S. Marię de Porta sub Archipresbyteri cura titulum præfert, ac binis minoribus Ecclesiis jura dat. Pirrus in Auctario Mazarenfis Diocesis, ad quam *Turrecta* spectat, incolis 160. constare prodit; atenim in Regiis libris medio sæculo xvii. census ejus fuit larium 63. animarum 274. Anno mcccxiii. in focis 231. incolę 957 sunt computati; hodie 1356. numerantur. *Turrecta* ager olim *Georgio Graffeo* subdebatur; a Martino Rege *Calcerando Santapace* in clientelam attributus dicitur. Elapsi sæculi anno xxxvi. *Henricus Troina* acquisivit, qui forte primus homines congregavit, uti eruditissimus *Franciscus Emmanuel tom: 2. tradit*, (Hunc certe ex memorię lapsu *Pirrus Fabritium* appellavit) *Antonius Troina* subinde assecutus, unicę filię *Rosalie* reliquit, quę *Julio Thomasio & Caro Lopadusæ & Palmæ dynastæ* nupta, huic opidum detulit. Ex *Julio Ferdinandus*, unde *Julius II.* cui *Ferdinandus II.* successit, hodie in vivis agens. Hos Ego de Palma & Lopadusa loquens laudavi. Ager amplissimus nostra ætate *Acutum, Belampum, & Biliemum* colles complectitur; rebus idcirco omnibus affluenter abundat, ac colonorum laboribus respondens vinum, oleum, fructus, olera, pascua dat, & proxima

mæ Metropoli sufficit. Fons ab opido haud procul aquas profundit, quas ægri salutare experiuntur, & alvi solutivas. Latitudo xxxviii. x. longitudo xxxvii. gradum attingit. Baro in Comitibus loco lv. sedet.

Extat in agro Marinei Feudum ejusdem nominis, quod Marchionatus titulo insignitur ab anno mccciii. Philippi V. Regis privilegio. Eo primum *Antonius Pilo & Cardona* condecoratus, qui *Josephum & Franciscum* filios ex Dominica Valle suscepit. *Joseph* sine prole decedens fratrem habuit successorem, qui poetica eruditione plurimum valet.

TURRIS GRÆCA & RUBRA. Fazellus Regium Panormi Palatium ab Roberto Guiscardo & Rogerio ejus fratre præaltis muris, turribus & propugnaculis instructum referens, subdit: *Rogerus Comes Rubram subinde lateritiâ Turrim addidit, quam anno mcliii. Joannes Vega Sicilia Prorex, Palatii ædes instauraturus, quo in urbem expeditior ei esset prospectus, diruit.* Rogerius postmodum Rex Comitibus filius *Turrim Græcam* ex australi plaga prope *Turrim Rubram*, & ad aquilonem aliam ad ærarii Regii munimentum & custodiam jussit. Extat hodie *Turris S. Nymphe* in ejusdem Palatii latere septentrionali, quæ altitudine sua Panormitanæ urbis ædificia omnino superat, & ex lateribus confecta *Rubræ* speciem exhibet.

De aliis in Sicula ora, ac littore australi, occiduo, & septentrionali ad Mazara Vallem spectante Turribus, & Speculis. Consule Joannem Andreæ Massam *Sicil: in prosp: tom: 2.* qui numero lxxv. ex nomine recenset, situmque illarum indicat. Præcipuas quoque Ego in superioribus memoria dignas retuli.





ALERIA VIA . De hac fit apud Strabonem lib: 6. mentio , ubi insulæ nostræ laterum dimensiones ex Romana Chorographia designans, ait : *Terrestri itinere a Pachyno ad Pelorum m. pass: CLXVIII. A Messana Lilybæum Via Valeria xxxv.* seu uti Cluverius emendat,

ccxxxv. Nam exscriptorum oscitantia nota cc. exprimens excidit. *Hæc Via Valeria*, subdit idem Cluverius, *nulla alia fuit, quàm, qua etiam nunc a Messana per Mylas, Tyndaridem, Cephalodin, Thermas, Panormum, & Drepanum itur Lilybæum versus.*

VALGUARNERA Opidulum . *Raxalis & Ragalis* aliter a Feudo cognomine, in quo elapsi sæculi initio, fuit illud, *Jacobi Paruta* opera, ædificatum; cujus filia & hæres *Francisca Andrea Saladino* nuptui traditur. Ex his ad *Aloysium Reggium* Campi Floridi Principem jure uxoris *Francisca Saladino & Celeste* Dynastia devenit, qui præcipuis muneribus in patria functus, *Stephanum* habuit filium præclarissimam ac primis dignitatibus auctum, & *Acis* Principem. Duxit in uxorem *Dorotheam Brancifortem*, ex qua *Aloysium* suscepit. Hic gentis suæ decus eximium fuit: Eques enim & Commendator *Calatravæ* Classis Siculæ *Talassiarca*, *Valentiæ* Prorex, *Catholici Regis* apud *Venetos* Legatus, cum plena per *Italiam* potentia, eodemque munere apud *Galliæ Regem*; Ex *Magnatibus Hispaniarum*; *Velleris Aurei*, *S. Spiritus*, & *S. Januarii* Eques, *Pacis*, & *Belli* artibus apprime instructus; in *Latinis & Etruscis* literis versatus, moribus denique, ac præclaris virtutibus insignis, prope octogenarius vitam cum morte

com-

commutavit MDCLVIII. Ex Catharina Gravina primogenitum habuit *Stephanum* Acis Principem, Regi nostro a Cubiculo, apud Hispaniæ Regem Legatum, Arcis Novæ Neapolis Præfectum, Utriusque Siciliæ Regentem, Exercitus Regii vice Supremum Imperatorem, S. Januarii Equitem, aliisque dignitatibus auctum. Hunc & ejus affines præcipuis hodie muneribus decoratos alibi Tom: III. commendabo.

Est *Valguarnera* in Ecclesiastica Mazaræ provincia sita inter Alcamum & Partinicum. Parochialis ejus ædes S. Maria de Rosario Patrona [ac tutelari gloriatur; Archipresbytero paret, & minoribus Ecclesiis duabus filialibus utitur. Focos medio elapso sæculo 99. animas 303. complectebatur, ac totidem ferme hodie constat. Ager vineis confitus uberrimas vindemias fert. Ad pass: m. Vicus sedet 70. circiter incolis conflatus, sine Sacerdote. Latitudo xxxviii. v. gradum habet; longitudo xxxvi. l.

VALLIS CURTA in agro Panormitano, aliter *Apum*, clivus est duos inter montes Castellacium & Saganam.

VALLIS FICUS jacet inter Colles Amblerim & novum Parcum, extenditurque ad meridiem non brevi tractu; ubi & Parcus vetus, & iter per mediterranea vallis Mazaræ aperitur.

VALLIS LONGA Opidulum, alio nomine *Pratum amœnum* ex proximo amœnissimo viridario in Eudo *Magafenacci*, *Vallis Longæ* agro confine, vulgo appellatum, in itinere occurrit Regio, quo ex Nettina Valle Panormum itur. Cephalædensis est Diocesis, sed ejus apud Pirrum mentio fit nulla. Dynastæ Palatium elegans, viæ patentes, opidanorum ædes humiles, quæ olim MDCLII. numerabantur 102. nunc

367. computatæ incolas 2164. fivent. Hospitatoria Taberna amplissima; Parochia S. Marię Lauretanę sacra decens cum Sacerdote, qui Episcopi vices gerit; Minores Ecclesię duę Parochiali subsunt. Ager denique fecundissimus. *Vallis Longæ* mentio Friderici II. ævo extat; sub eo enim illius erat dominus *Joannes Calatajeronus* S. Stephani Dynasta, quem filius *Nicolaus* excepit. Mox sibi feudum vindicavit *Lucas Jacobus de Panormo*. *Desiata* hujus uxor heres relicta *Perrucio*, seu *Pucio* de Homodeis Panormitano sororis filio attribuit, unde *Jorlandus*. Uterque Martini Regis privilegio confirmatur. Hunc *Landum* appellavit in Capibrevio Barberius, cujus filii & heredes *Jacobus*, *Perrucius II.* *Aloysius*, *Antonius*, Equitum Dux, & *Joannes* Regni Siciliae Quæstor *Vallis Longæ* Barones dicuntur ad annum MDLXX., quo *Vincentius Notarbartolus* Politienfis, & post eum *Gaspar* filius obtinuerunt. Hi vici authores creduntur, & successorem *Petrum Marinum* MDCXX. habuere. *Petrum Laurentius* excepit, a quo pecunia numerata *Christophorus Papæ* MDCLXXXV. emit. Hic Prati Ameni Dux, S. Jacobi Eques, Ducis Bavarię Aulicus, & Electoralis Principis Gubernator, in Catholici Regis exercitu primis muniis decoratus effulsit, fratremque *Aloysium* hæredem dixit, ex quo & *Felice Garofalo Hyacinthus* prodiit ex XII. Regni viris, a Regis Rationibus Magister, *Vallis Longæ* Baro, & in Comitibus loco LXIII. votum proferens. Latitudo est grad: XXXVII. XL. longitudo XXXVII. XXX. Clauditur in Politienfi Comarchia.

VALLIS ULMI, aliter *Castellum Northmannum* sub Sclafano in meridiem, post elapsi sæculi medium ortum habuit, intra fines Ecclesiasticę Cephædensis

provinciæ, *Antonii Cutelli* opera, *Villarofata* Comitatus, qui Sancto Patavino cognomini parochialem ædem sacram voluit, eundemque opidanorum Patronum constituit. Horum hodie est numerus 1010. sed census de anno MDCCXIII. lares 122. animas 361. exhibuit. Vias habet rectas opidum, & situm leviter declivem; latitudinis gradum XXXVII. XLV. & longitudinis XXXVII. XXX. Bivonensis olim Comitatus pars erat, sed ab *Joanne de Luna & Peralta* anno MDLXXI. emit *Jacobus Jorlandus Squillas*, cui filius *Joannes* MDCCXVII. successit. Tenuit subinde *Antonius Cicala*, qui *Josepho Cutelli* sororis *Christinæ* filio MDCL. reliquit. Ex *Josepho* & *Maria Cutelli* *Antonius* prodiit, & *Christina*. Post hunc sine legitima prole decedentē soror sufficitur, Joanni Joppulo S. Philippi Dynastæ nupta, unde sola *Hieronyma* remansit. Hec Joannis Mariæ S. Martino Raymundetto Fabricæ Ducis uxor, improles vixit, & vidua hodie lucis uxura fruitur. *Vallis Ulmi* apud Pirrum nulla extat notitia.

VATTICANUS Fluvius. Consule *Batticanus*.

VENERIS ERYCINÆ Templum in monte cognomine, a S. Juliano hodie. Vide *Eryx*.

VENERUS Fons post Montemrealem, extra S. Castrensis portam, celebris, cum aquarum copia, variis ex fistulis emergente, tum illarum salubritate. Ampla & recta via, ulmis, & populis utrinque consita ad illum ducit, excipitque non angusta area; Nomen fons ab Hieronymo Venero Archiepiscopo, qui illum jussit, sortitur.

VIBONA Opidum, *Bivona*, de qua dixi.

VICARIS Opidum, aliter *Bicarum*, Comitatus titulo ab anno MDLVI. Philippi II. Regis privilegio decoratum, in collis clivo sedet ad sinistram Thermenfis flumi-

fluminis, quod a *Vicari* etiam appellatur, Græcos, aut saltem Sarracenos cognoscit authores, quorum adhuc in sermone opidani vestigia servant; complaribusque hinc regionibus, ad opidū spectantibus *Punica* & *Græcanica* insunt nomina; primis enim *Northmannorum* annis extabat, & *Rogero Comite* volente, intra *Panormitanę* Parochię fines conclusum exhibent tabulæ, in qua & perseverat. *Friderici Cæsaris* rescripto nec constat etiam aliquot *Panormitanę Ecclesię* *Canonicos Vicaris* census percipere, qui *Vicarenses* idcirco dicebantur. Arcem in supremo collis supercilio adscribit *Fazellus* *Manfredo de Claromonte* hujus nominis III. Verum, quod ante illa extiterit, & *Manfredo* potius I. aut II. tribuenda, suadet, quod in ea anno *MCCCXLVIII.* rebelles aliquot se tuebantur, unde frequentes per agrum *Panormitanum* exercebant excursiones. Ibi *Deiparę* sacra est ædes. Majus Parochiale Templum ab arce haud procul, *S. Georgium Mart. Patronum* habet, *Archipresbyteri* sub cura, & *Sacerdotalis cętus* famulatu degens; *Minores de Observantia S. Francisci Patriarchę* titulo cęnobium incolunt; *Sanctimonialibus Benedictinis* *Glaustra* sub eorum *S. Patris* nomine designantur. *Domus Hospitalis Spiritus Sancti* auspicia recognoscit. *Carmelitis* olim locus erat, sed recessere. Reliquę privatę *Ecclesię* supra x. enumerantur. Est *S. Calogeri* insignis memoria; manus scilicet impressio in saxo; ferunt enim *Divum* hunc, quum persecutionis in *Christi* fideles rabiem declinaret, ad *Vicaris* delatum collem, latebras querentem, in silice signum illud reliquisse.

Quum porro traditio non de incerto aliquo vitę solitarię sectatore, Græcis *Caligero*, sed de illo celebri *Euraci Montis* incola, *Thermarum Himeren-*

sum Patrono vigeat; Incolis de patrię antiquitate non inanis conjectura tribuitur, quibus, Christianis saltem primis temporibus *Vicarim* extitisse, omnino est persuasum. Anetius aliunde Hyccarim veteribus notissimam urbem ad *Vicarim* statuere videtur; quamvis ipse, uti post eum Cluverius, Hyccarim maritimam fuisse non diffitentur. Alii Herbestum antiquum quoque opidum eodem situ recognoscunt, quos tamen allucinari etiam, satis alibi demonstravi. Cetero inter Sicula opida *Vicaris* non quidem ultimum computatur; agro enim feracissimo gaudet, jucundo & salubri aere utitur, rebusque ad vitę commoda exuberat. Illius Magistratum Comes designat, in publico Regni Consilio votum xiv. proferens; lares Caroli V. ævo 258. animas subinde 1524. Anno mdcii. focos 571. incolas 2111. Decurrentis sæculi anno xiii. 953. focos, opidanos 2185. computabat; nunc incolis constat 2849. In Castrinovi Comarchia, & Thermarum Militari Prefectura recensetur. Latitudinis denique xxxvii. l. gradum habet, longitudinis xxxvii. xxx.

Civibus gloriatur Dominico Coniglio Minoritano Reformato, orationis studiis perpetuo intento, in quibus sæpiissime Divina patiebatur, Bivonę diu incola, tandemque Panormi in S. Marię de Jesu Cenobio piissimè vita defuncto. Martino Mira S. T. D. Panormitanę Ecclesię Magistro Capellano, mox Canonico & Ephebei Clericorum Moderatore, S. Lucię de Mylis Abbate designato, tandemque Episcopo Cephalęditano, cujus laudes Pirrns, Auria, Serius & Mongitorę prolixè prosequuntur; Obiit in sua Ecclesia mdcix. ubi & tumulatus nobili cum epigrapha fuit. Francisco Salerno Juris-Consulto clarissimo, & Theologo eximio S. Joannis de Eremitis Canonico, nedum in Sicilia,

Sicilia, sed & in Hispaniis, ubi diu egit, & doctrina & moribus commendato; SS. Laurentii & Philippi Agyrensis Priore, Ferdinandi de Andrada & Martini de Leon Pontificum Panormitanorum Generali Vicario; & vacante sede etiam cum Panormi, tam apud Montemregalem eo munere perfuncto; e vivis denique MDCLIV. sublato. Plura scripsit, quæ Mongitorius in Catalogum refert. Commendatur a Pirro, Serio, Judice, aliisque.

Est hodie *Vicaris* sub clientela *Josephi Bonanno* Catholicæ & *Rocce Floridæ* Principis, Montisque Albani Ducis. Sub Northmannis, & Suevis cujusnam juri subderetur, non elucet. Gallis regnantibus *Virgilius* Catanæus, eques Catanensis cum *Giminna*, & aliis MCCCXCIX. accepit, an vero assecutus fuerit, sub dubio. Claromontanis deinde cessit, qui arcis auctores fuerunt, uti dixi. Ob eorum defectionem *Petrus II. Franciscus Valguarnera* MCCCXXXVIII. attribuit cum *Godrano*. Hic in Siculis Annalibus ob multa præclare gesta celebris audit; cui *Franciscus* junior filius successit, satis & ipse bello, & pace illustris, Martino Regi gratissimus; unde *Simon* in Censu de anno MCCCXVIII. memoratus, *Vicaris*, *Columba*, *Friddis*, & *Jardinelli* Dominus. Præceperat autem idem Martinus, ut in favorem Guillelmi Vigintimillii *Simon* *Vicaris* opido cederet, aliaque bona assequeretur; *Gilibertus de Talamanca* nihilominus, eodem Rege volente, Catanæ XXX. Julii, enunciato anno, uncis X. auri *Simoni* persolutis, obtinuit. *Giliberto* Joannes Valguarnera litem ad annum usque MCCCXV. intendit, sibi que *Vicarin* vindicare postulavit, sed causa tandem excidit; ille vero ex uxore *Margarita* Vigintimillia *Eulalia* filia solum suscepta, *Friderica* Montfortis

fortis Domino, Socero, luendi jure reservato, Dynastiam vendidit, ex quo *Jacobus*. Ab eo *Talamanca* revocavit, & *Petro de Campo* rursus, florenis x. m. acceptis, venum tradidit mcccclxiii. *Campus Montis Mellis* opido accepto cum Vigintimilliis *Vicarum* commutavit. Tenuit non diu post, quam ex causa, ignoro, *Bernardus Cajetanus*, muniis, & Dynastiis *Castrofrinovi*, *Calatabiani*, ac *Tavis* decoratus, qui *Guidonis* fratris filio *Didaco* reliquit. Ex *Didaco*, pecunia numerata, *Jacobus Alliata* *Castri Maris* Dominus, *Messanae* Strategus, a *Rationibus Regii Aerarii* Magister, *Regni Cancellarius*, ac *Supremi Justitiarum* Legatus, assequitur per annum; *Henricus* enim *Squillacias* jure luendi a *Cajetanis* comparato, xv. seculo ineunte, opido potitus est. *Henricum Joannes Aloysius* excepit filius, a quo *Salvator Bardi* xiii. m. florenis emit. Sed hunc *Violanta Alliata & Talamanca* jus, causamque a suis habens, repulit, ac *Francisco Boschio* *Baydæ* Baroni nupta, dotis nomine assignavit. Fuit hic *Misilmeris* opidi author, *Siciliæ Justitiarum* vices gessit, ac *Vincentium* progeniit, primum *Vicaris Comitem*, *Senatus Panormitani* ad *Philippum II.* Legatum, *Prætozem*, xii. *Regni Virum*, & *Magistrum Justitiarum*, *Sardinia* demum *Proregem* designatum, quod munus morte præventus non obtinuit. Ejus cum laude, ob edita *Poesis Etruscæ & Siculæ* specimina, meminere *Mongitore*, *Invegius*, *Galeanus*, & alii. Ex uxore *Beatrice Aragonia* *Franciscum* suscepit, cujus successores ad hanc nostram ætatem de *Catholica & Misilmerio* loquentes, ledimus. De *Agri fecunditate*, quæ nulli alteri debet, jam dixi. In eo fluvius sub *Pritio* ortum habens ea rapiditate, aquarumque copia *hiberno tempore* decurrit,

currit, ut nonnisi pontis ope sub *Vicari* trahjici possit. De hoc ponte jam dixi, ubi de Thermitano amne.

VILLA FRANCA Opidum cadente sæculo xv. ab *Antonio Alliata* conditum, in S. Georgii de Triocala agro, quem vulgus *Troccolim* appellat. Hunc Messanensis Archimandrita cum Monasterio ordinis S. Basilii & celebri Ecclesia ab Rogerio Comite anno mxcviii. constructis, ex dono Rogerii Regis accepit, uti ejus constat privilegiis, in quorum uno de Villis cum Sarracenis, tum Christianis, ejusdem agri incolis fit mentio, & de Casali *Rachalsadal* terris Monasterii de *Troccalis* confine. Concessit porro Lucas de Bufalis Archimandrita pro unciiis xlii. *Antonio de Peralta* Galatabellottæ Comiti, a qua non procul distabat, Alphonso Rege volente, ex literis mcccxlvi. mox Leontio Chrisaphio, Archimandrita etiam assentiente, atque ex Regis Ferdinandi voluntate, *Carolus* Antonii filius *Petro Alliata* cum eodem onere agrum attribuit. *Antonio & Andreotta* Petri filiis facta est facultas homines in illo congregandi, arcemque extruendi, itaut opidum *Villa Franca* haberet vocabulum, cum Baronali tessera, juribusque ad eam dignitatem spectantibus, ex Proregis literis xxvii. Septembris mcccxcix. *Antonio* sine filiis decedenti *Andreotta* frater successit Apolloniæ Adjuvame-Christe conjugii vinculis copulatus, unde *Antonius* II. Contissæ Brancifortiæ maritus. Ex his *Joseph*, qui ex Flammetta Paruta uxore Salæ dominium est assecutus. Horum filius *Franciscus* primus *Villæ Francæ* Princeps Philippi III. rescripto, est nuncupatus, cum mero, & mixto imperio, uti dicunt, ac voto in Comitibus viii. De hujus successoribus mox dicam.

Sedet igitur *Villafranca* in æquo solo ad orientem

tum ac meridiem, & tumulum occupat contra Calatābellottam haud procul a Burgio ad sinistram Isburi amnis, quem suis aquis auget. Major Ecclesia elegantissima S. Dionysio Martyri dicata, cum suffraganeis vi. Archipresbytero commendatur. Pirrus tutelarem ejusdem Parochiæ B. Virginem de *Catena* evulgat, & S. Rosaliæ Virg: in ea sacra ossa asservari tradit. Ex Monachorum ceteribus S. Mariæ de Monte Carmelo fratres ab anno MDLXXX. inductos affirmat, qui hodie nulli sunt; necnon olim Dominicanos Virginis Annunciatae Ecclesiam circa MDLXXXVII. coluisse scribit, qui & ipsi hodie defecerunt. S. Augustini demum Eremitas Prædicatoribus Fratribus successisse, sed non diu, MDCXXV. recessere. Hac nostra vero ætate Minoritanis de Observantia Æmilie Lanceæ & Alliatae divitiis fundatum, sub S. Mariæ de Jesu titulo cœnobium cecidit. Tertiæ Ordinis ascetæ in S. Joannis Baptistæ ædem, Francisco Alliata stipem suppeditante, anno MDCX. recepti sunt, & satis amplo Conventu fruuntur. Augustiani denique Centurupinæ, seu S. Adriani reformationis, Deiparæ de *Mortillis* Ecclesiam Cœnobio nunc adjunctam habent, quam veluti singularem Patronam opidani religiose colunt. S. Mariæ de Adriano dudum hi Monasterium incolebant, ex laudato Pirro, de quo suo loco nonnulla recensui. Celebratur hodie inter filiales Virginis Annunciatae, cujus memini, ædes, ob S. Rosarii Sacellum. Medio pene opido, a principe templo haud procul, magnificentissimum publicum palatium assurgit, quod auctum certatim dynastæ voluerunt.

Clauditur nostrum opidum Agrigentina Ecclesiastica provincia; Clerus hinc ejusdem Episcopi Vicario

cario subditur, Corilionensis Comarchiæ pars est, & Sacce militarē Præfecturam recognoscit, sub qua equites iv. pedites vero xxxii. ex ejus incolis merebant. Magistratus electio penes Principem est; Census sub Carolo V. focos 350. animas 2269. computavit. Pirrus ex laribus 543. & opidanis 2264. constare affirmat; sed Regii libri in laribus 507. incolas 2218. describunt. Anno hujus sæculi xiii. lares 703. incolas 2722. & novissime 3597. numeravit. Peperit egregios viros Antonium Cascium iii. Ordinis Minorum S. T. Mag: qui publicas Italiæ Academies per annos xx. illustravit; Siculam Provinciam optime rexit, ac Cenobii sui, nonnō Ecclesiæ ædificia strenue promovit, novisque ornamentis auxit, vivit hodie. Joan: Thomam Torculese ejusdem instituti Theologum & Oratorem præcipuum, cujus extant typis editi sermones. Ager pascuis felix, armentis, gregibusque nutriendis aptissimus, sed vinetis vel maxime confitus, atque a frugibus, oleribus, ac leguminibus commendatus cum Dynastis, tum colonis fructus non leves parit.

Alliata gens Pisis oriunda anno mcccxxx. primum in Siciliam trajecit, Philippo authore, ac stipite, præcipuisque mox muniis decorari meruit, & *Villæ Francæ* Principatu mdcix. uti innui, augeri, necnon Salæ Ducatu mdcxxvi. Hos enim titulos *Franciscus Alliata* assecutus, & Panormi Prætura insuper functus, ex Francisca Gravina conjuge *Josephum* suscepit, qui Calatravæ Eques, patriæ Prætor, & Generalis Proregis Vicarius pluries fuit. Genait cum Joanna Lancea *Franciscum*, Margaritæ Columnæ sacris vinculis adjunctum; unde *Josephus*. Hic Victorii Amedei, Sabaudia Ducis Aulicus, ejusque corporis custodum Dux; Caroli VI. Cæsaris insuper Campi *Marescallus*,
T. II. P. II.

& ex Magnatibus Hispanis, duxit primis nuptiis Joannam Bonanno, qua mortua, Annam Mariam de Joanne & Morra Trium Castanearum, Bucherii, & Castrirai Principem ad thalamum vocavit. *Villa Franca* obiit mdcxxviii. Habuit ex secunda conjuge *Dominicum*, qui patris jure Monregalis, & Salæ de Paruta dynastias etiam est assecutus; Ob ductam uxorem vero Victoriæ de Joanne Ucriæ, & Saponaræ; ex matris denique hæreditate, Castrirai; Tricastanæ, Viægrandis, & Pedaræ Dominatus expectat. Bucherii enim Princeps ex aviæ donatione Joseph *Dominici* filius audit, Felici Columnæ Magno *Comestabulo* progenitæ, matrimonio copulatus. Et porro *Dominicus* ex Magnatibus Hispaniarum, S. Januarii Eques, & S. Joannis Jerosolymitani cruce insignitus, a Regio Cubiculo, Exercitus *Marescallus*, & urbis Messanæ Moderator, sive, uti appellant, Generalis.

VILLA FRATRIS novissimæ foundationis opidulum in via occurrit publica, qua Panormum itur. Dioecesi adscribitur Panormitanæ, atque ad Filingerios spectat proceres, S. Marci Comites; *Petrus* enim ab anno mdciii. Comes, mdc. agrum comparavit *Villæ fratris*, ac *Vincentio* filio cum aliis dynastiis reliquit. Nunc ejusdem nominis vivens Comes possidet ex *Josepbo Filingerio* & Catarina Cottone natus. Huic porro Vici prima adscribitur fundatio, qui tutelari suo S. Josepbo ab se extructam Parochiam dedicavit. Novissimus ejus census fuit incolarum 319.

VILLANOVA Casale olim cum Callisio, & Xilinda juris erat *Josephi de Amato*.

VILLARIS Casale dudum, in agro Pergola, Ditionis Caccabensis, hodie jacens.

VILLIENA Casale olim sub Partenico, alteri Casali de Mirto confine, cujus meminit Rogerius Rex in diplomate ad Abbatis Liparenfis favorem mc-xxxiii. signato.

VINTIMILLIA Opidum elapsi sæculi anno xxv. in agro *Calamigna* fundatum, inter Baucinam, Caccabum, & Ciminnam sedet, ac Panormitana Diœcesi, Thymarumque Comarchia comprehenditur. Ager cum opido nomen communicat, quod *Calamigna* idcirco vulgari voce dicitur; sed *Vntimillia* a *Beatrice Joannis Carreſti* uxore vocabulum invenit. Hanc Principatus tessera Philippus IV. anno mdcxxvii. donavit, gladii etiam potestate triennio post illi indulta. Opidi porro situs amenissimus in leviter inclinato ad australem oram solo extenditur. Rectæ ac planæ viæ idcirco illud distinguunt, ac major sacra ædes Immaculati Deiparæ Conceptus titulo pene in centro, magnifico schemate, ære publico, ac Principis stipe extructa, insigniter exornat. Præest huic Archipresbyter, & vii. aliis minoribus simul Ecclesiis. Virginis de Rosario Opidanorum Patronæ elegans sacellum in ea fulget, cujus cultui sodalitium addicitur. *Joannes Carreſto* Rahalmuti Comes primus habuit sub clientela, ejusque uxor *Beatrix Vigintimillia* Regio diplomate Princeps appellata, de quibus supra. Hi in *Hieronymum* filium jura transtulere, cujus & successorum elogia consule, ubi de *Rahalmuto*. Ex *Carreſtis* ultimus *Josephus* uxorem duxit Brigittam Schittini ex Marchionibus S. Elię, quę, conjugē mortuo, ob dotis bona dilapidata, illius sibi dynastias occupavit, & *Vntimillia* domina mdcxxvi. evasit, eique e vivis sublata, *Oliva* soror successit, Octavio Principi Lanceæ dudum matrimonio conjun-

eta. Unde *Antonius Lancea* eorum filius Princeps *Vintimillia*, & *Calamigna* Baro mcccxxxix. renunciatur, & locum habet in Comitibus xxv.

Lares *Vintimillia* in hujus sæculi Censu; in illo enim de anno mdclii. ejus nulla fit mentio, quod nondum adhuc Opidi nomine veniret, describuntur 444. cum incolis 1774. qui hodie 2035. computantur. Horum excrescit numerus in dies, feraces enim Campi circumpositi colonorum industriæ quum abunde respondeant, & pascua, fructus, vina, messes, oleum, mella, aliaque rustica bona præbeant, mortalibus ed conveniendi aditum aperiunt. Aer aliunde salubris aquæ purissimæ, clyma temperatum illi inest, cui xxxviii. latitudinis, & xxxvii. longitudinis gradum contingit. Memoratur in Minorum Fratrum Annalibus Petrus Guillelmus Vintimillienfis, qui inter Observantes vitam traduxit innocentissimam, ac virtutibus, signisque refertam, eam sancto fine Panormi clausit.

VITA Opidum Viti Siconi, eximii Juris-Consulti, ac inter Siculos Consulares suo ævo antesignani opera conditum, primis elapsi sæculi annis, sive, uti scribit Pirrus, xv. prope Salemis territorium, quæ æstivum respicit occasum, & in ejus comarchia; collis radices occupat australes, amplis, ac rectis viis descriptum, S. Viti Mart: auspiciis dicata gaudet, Parochia, cum filialibus ii. & Conventualium Minorum Coenobio a fundatore congrua dote aucto, Intemeratæ Conceptioni Virginis sacro instruitur. Censi sunt *Vita* lares anno mdclii. 222. incolæ 779. Anno vero mcccxiii. foci 342. animæ 1356. & novissime 1741. computantur. Longitudo gradum xxxvi. xxx. latitudo xxxvii. l. habet. Primus ejus Toparcha, &
author

author *Vitus Sicomus* patria Calatafimenfis, Caulfarum Patronus integerrimus, Regii Æcarii & Magnæ Curiae Fiscii Promotor, Sac: Regiæ Conscientiæ Præfes, Regni bis xii. Vir. Hic ex Bartholomæa N. uxore filium suscepit, quem infantiae annos agentem amisit. Hinc *Nicolao* fratri mdcxi. in clientelam opidum cessit; Mox *Josepho*, & *Gaspari*, tandemque *Jacobo*, Nicolai hæredibus. *Jacobum Vincentius* filius mcccxxxvi excepit, Baro hodie *Vita* in publico Regni confessu votum proferens xxviii.

S. VITI CAPUT Veteribus *Ægitarsum* & *Ægitallum* promontorium, uti, contra Cluverium Fazello adhærens, ostendi. Vide *Ægitallum* & *Caput S. Viti*, ubi de Ecclesia, Nemore, & Monte ejusdem Divi nomine insignitis multa protuli.

VITUS SOLDANUS Tumulus est inter Canticattinum, & Castrum Philippi, in quo veteris ædificii, sive ignoti omnino opidi perstant vestigia, & ingentia.

URSINA Vetus Casale jacens hodie.

USTICA Insula, nostra ætate deserta, ad longitudinis gradum xxxvii. & latitudinis xxxvii. xlv. contra Siciliæ aquilonare latus objacet, circa Thermas Himerenses. Memoratur Ptolemæo, Straboni, & Plinio; & in Itinerario Insulari *Ægina*, & *Ægila* nominatur. Fazellus *Usticam* cum *Evonymo* altera insula perperam confundit. Ptolemæus enim omnino duas esse diversas insulas clarissime affirmat: *Evonymus insula*, *Strongyle*, *Ustica insula cum opido*. Plinius *Æolicas* describens. *Septima*, ait, *Evonymos in alto mari sita*, atque *deserta*, mox: *Contra Paropinos Ustica*. Prosequitur Fazellus: *Ibi olim ejusdem nominis opidum. Templum præterea Mariæ Virgini sacrum,*
& Mo-

& Monachorum Cœnobium illi adjunctum non multis ab hinc annis erat . . . Porro hac tempestate & opidum & templum prostrata, sola antiquitatis vestigia reliquerunt. Quumque omnino deserta sit, commodam pyratis stationem præbet. Huic stationi mons imminet Falconara appellatus, cujus verticem arx occupabat, hodie ex ruderibus agnita. Aquarum tota est indiga, dumetis & virgultis confita, herbisque & pascuis abundans, sylvestres hinc alit capras. Deiparæ denique ædes ipsis Barbaris venerationi est.

Monasterium porro Benedictini fuisse creditur instituti; sed Archiepiscopo Panormitano suffragabatur, ad cujus Diœcesim *Ustica* spectabat. Ejus extat memoria anno mclxxxiv. quo Cirinus quidam instituitur ab Ecclesiæ Panormitanæ Capitulo ad bona mobilia & stabilia procuranda Ecclesiarum S. Mariæ de Insula *Usticæ*, S. Michaelis de Campogrosso, & S. Honuphrii. Anno mcccxi. Clemens V. Rom. Pont. suis literis præcipit, ut multiplici dilapidatione collapsa S. Mariæ de *Ustica* Ecclesia, & cum in spiritualibus, tum in temporalibus deformata, in pristinum statum restituatur, & Panormitanæ Ecclesiæ in perpetuum adnexa, & unita censeatur. Prior, seu Rector vitæ necessaria de ipsius Ecclesiæ proventibus recipiat; debitis ipsa non fraudetur obsequiis, & animarum cura nullatenus negligatur. Subinde Fridericus II. præcepit mcccxxvi. ut in illius possessionem Joannes Urfinus Archiepiscopus inducatur. Quum alia exinde non extet, aut Cœnobii, aut Priorum notitia, ob Turcarum excursions locum deinceps omnino derelictum putaverim.



XACCA



ACCA Civitas, hodie *Sacca*, de qua dixi.

XADIDDIS Turris in mediterraneis inter Marsalam & Drepanum, sub qua uberrimæ aquarum venæ in Lilybæum urbem deducebantur.

XARA Opidulum recentis foundationis, post elapsi sæculi medium, ad Euraci montis radices, inclinato parumper solo ad orientem impositum, cum Parochia Christo Domino e Cruce pendenti sacra, in Panormitana Diœcesi. Author *Philippus Notarbartolo*, qui Principatus tesseram MDCLXXI. a Carolo II. exoravit. Animarum Rector Archipresbyteri dignitate gaudet, & minoribus Ecclesiis duabus moderatur. Xaræ ager ad Brucati dynastiam pertinebat, unde disjuncta Vincentio Pilo Marinei Marchione, ejusdemque Brucati domino, estque frugum culturæ maxime idoneus; salibus & nemoribus scatet, venationi idcirco aptissimus audit; Torto flumine abluitur, nec aliis fontibus caret. *Petrus Notarbartolus* dotis nomine cum Carcasis feudo, ob ductam *Eleonoram Cipollam* in uxorem habuit, cui *Philippus* successit. Hic ex XII. Regni viris fulsit, & Annæ Sandovallæ sacris vinculis adjunctus, *Gasparem* genuit, Ex quo & *Francisca Grimaldi Philippus* hodie *Xaræ* Princeps, Ursule Pilo conjux. Sedet in Comitibus loco LIV. gladii potestate gaudet, habetque sub clientela 353. mortales, in laribus 93. degentes. Spectat *Xara* ad Thermanam Comarchiam, ab ea urbe pass: M. VIII. distans.

XARABUS Fons in agro Panormitano, Aretio, Adriæ, & Invegio; nomen a Sarracenis accepit, quod
aquas

aquas ingenti copia, vividasque emittat; *Xarabus* enim Sarracenis est *Vivus*. Oritur circa aquilonares Orethi fluminis ripas, & in ejus illabitur alveum.

XARRIA Mons, unde Tortus Fluvius originem recognoscit, Fazello notus. Sub eo ad orientem Rocacolumba opidulum.

XIACA Scopulus insularis ad passus circiter *vin.* extans, ambitus vero *cl.* in Leocatę mari jacet, a continenti angustissimo unius passus euripo diffitus.

XILINDA Casale in Calatabellottę olim territorio, quod in unum cum Callisio & Villanova coa-
luit. Vide *Callisium*.

XILLATUM Vicus, de quo dictum in vocabu-
lo *Scillatum*. Aquarum ibi uberrimi fontes, quorum præcipuus amplissimo ex antro ortum ducit, ubi in-
numeris pene stillicidiis insigni spectaculo, tanta il-
larum exundat copia, ut in amnem statim coalescant.

XITTA *S. Laurentius* opidulum in Drepanen-
si territorio. Vide *S. Laurentius*. Dicitur aliter *Scitta*.





HABICA Casale in Suterensi agro. Thomas de Michaelle anno mccc-viii. ejus erat dominus.

YHADIDIS Fons, ex quo aquæ in Lilybeum urbem per aqueductus derivabantur. Aliter *Xadiddis*.

YHALCA Spatium erat inter Regii Panormitani palatii atrium, & urbis privatas ædes, muro cinctum, Sarracenico ore ita appellatum, quasi circumseptus locus. Portam olim in rectum urbis vicum habebat, & arcis custodibus, quibus Vicecomes præerat, hospitandis destinabatur, uti ad repentinas necessitates præsto essent. Consule Fazellum lib: 8. Dec: 1. Alia est Panormi *Thalcia* cum S. Nicolai Parochia, arcem maritimam *Uosteriam* concludens, de qua idem Fazellus.

YHALFANUS Mons in agro Panormitano. Aliter & *Calatalfanus*, cujus descriptum habes suo loco.

YHALICIS Stagnum post Belicis amnis ostium cœsum. Refunditur ex Pelagi fluctibus, æstate pro incolis perniciosum evadit. De eo Fazellus 6. cap: 4.

YHAMMET Fons aquæ sulphuræ, *Calameth* odie ubi Balneæ Segestanæ, quas alibi descripsi.

YHARAFFUS Fons in urbe Panormitana. Vide *Garaffus*.

YHASIS Turris in Leocatæ littore, cui Castellacius mons succedit.

YPSA Fluvius. Vide *Hypsa*.





ABUT Cafale olim, nunc opidum, Marchionatus titulo clarum, Sabuca.

ZAFFARANA Promontorium in Panormitano ortivo & meridiano litore x. pass: m. ab urbe distitum sub Soloento veteri opido, cujus in colle proximo videntur ruinæ. In eo turris specula. Excipit in austrum, S. Nicolai parvi vicum cum cetaria Soloenti.

ZEZEBUT S. Pantaleonis insula, de qua actum, quæ & Zizeret etiam in Rogerii Regis diplomate nominatur.

ZISA Castellum, *Azisa & Sisia* aliis, in agro occidentuo Panormitano ad pass: m. distitum, Sarracenorum Regum egregium opus, amplitudine, & edificiorum mole spectandum. Circa ipsum amenissimi horti, & irrigua vireta, necnon hodie vineæ, olea, & prata frugum culturæ maxime idonea; olim vero Piscina, sive stagnum etiam videbatur, de quo Arabs Benjamin Tudolensis. *Ornatur, ait, Stagnum Regiis naviculis argento, & auro exornatis, his Rex cum uxoribus suis, relaxandi animi causa non raro vehitur. In Regiis etiam hortis magnum Palatium est, cujus parietes auro atque argento obstrati nitent; pavimentum vero variis marmorum generibus vermiculato opere depictum, omnium orbis terrarum imagines refert.* Describit exactissime Castellum (ita appellant palatium, quod in arcis modum quadrato schemate confurgit) Leander Alberti cap: 47. de Sicilia loquens, & deliciarum locum Sarracenorum Regum fuisse, cum Fazello non diffitetur.

De Nomine traduntur complura. Uulgus *Zisam* & *Cubam*

& Cubam duas fuisse sorores, Amiræ illius filias, qui utrumque ædificium jussit, unde his nomen obvenit, constanter affirmat. Et Fazellus id Sarracenos rerum veterum peritiores asserere scribit. *Sed penes eos, subdit, ejus rei sit fides.* Auria Cererem *Zisam* appellatam antiquis testatur, a qua cognomentum desumpsit regio frugum feracissima. Ceres aliunde numen Panormitanis propitium & tutelare, uti illorum numismata declarant. Verum Sarracenis Palatii, seu Castellii, & Pomerii authoribus *Azisa* idem sonat ac *Florida* & *Jucunda*, sive *Flos erumpens*, ac regioni præ ceteris circumjacentibus amenissime optime congruit. Cubam cetero idem Auria, vocabulum a nescio qua veteris superstitionis Dea accepisse dicit; quum aliunde Sarracenicum esse abunde constet, & variis per Siciliam regionibus, aquarum venis abunde repletis appictum.

Quod spectat vero ad molis magnificentiam, ea tanta est, ut verbis hujusmodi a Fazello exprimat: *Hortus alter Regius, cui Sarracenicè Zisa nomen adhuc est, domesticarum arborum, fructibus, & aquarum etiam perpetuis scaturiginibus irriguus, quo loco ædes etiamnum Regia, lapide quadrato, candidoque marmore & porphyrite, vermiculatoque & musivo superbo nimis opere tument; & Sarracenorum opus quantum ex ipsa structura judicari potest; ad Regum Secessus, latebrasque voluptuarias extructum, omnibus, quæ in Italia hodie sunt, Regiis structuris facile comparandum.* Supremus fornicum ordo, ubi amplissima Specula, præ omnibus aliis Panormi ædificiis in altum assurgit, circumpositis regionibus, ipsique urbi longe lateque dominatur. Prope est Minoritarum Tertiæ ordinis Monasterium insigne, educan-

dis ejusdem instituti tyronibus, & ad fovendam incolarum regionis pietatem destinatum; justum enim ibi suburbium coalescit sub S. Crucis Parochia.

Zisam Castellum *Thomæ de Jeremia* mcccclxvii. Fridericus III. concessit. Martinus vero ejusdem Prefectum, Hispanis *Alcaidem*, Cillinum de Cillino mcccxcviii. designavit. *Antonius de Bononia*, celebris Panormita, Poeta Laureatus, durante vita ab Alphonso *Zisæ* jura, censusque est assecutus, mox favore *Antonii* junioris, ejusdem filii Regia donatio ampliatur. *Antonio* cedente *Ferdinandus a Cuña* Prorex obtinuit, qui in grati animi signum auri uncias centum illi persolvit, remque *Ferdinandus Rex* probavit mcccclxxxix. *Maria* Proregis uxor ab hujus morte, ad annum mdxii. tenuit. Quibus subinde addictum fuerit non habeo, sed mdclxxi. Caroli II. Regis privilegio *Joannes Sandoval* Castellæ Realis Princeps renunciatur, & *Zisæ* dominus, hæreditario jure ad suos transmissio, dicitur. Hunc cum Agnete Platamone *Joannes* alter, qui primus ex Hispania in Siciliam venit, genuerat. *Joanni & Isabella Sandoval* *Didacus* successit sæculi xvii. anno lxxx. & post eum *Antonius* filius ex *Antonia Filingeri* exortus, sufficitur mdcciv. Fuit ex Regni xii. Viris, fulgetque hodie a Regiis Rationibus Magister. Ejus uxor *Rosalia Mira*, unde *Didacus* S. Joannis Marchio, & jure conjugis *Josephæ Joppulo Sinagræ Dux*, & *Nasi Comes*.

FINIS II. PARTIS

T O M I II.

*Addenda in I. Parte.*

Fol. 8. lin. 15. *post* posse, *adde*: ab artis nauticæ peritis, advenisque passim creditur, quod

Addenda in II. Parte.

Fol. 23. lin. 4. *post* sedet, *adde*: Quod hodie S. Mariæ de Mercede Coenobitis concessum.

Fol. 30 9. *post* ceptum, *adde*: cui Nobilium Ephesium hodie adhæret, *Borbonium* appellatum.

Fol. 36. lin. 7. *post* incolunt, *adde*: Ibi tabula eximia ejusdem Virginis cognominis in majori sacello dudum extabat, quæ in Hispanias deportata.

Fol. 38. lin. 11. *post* decoratur, *adde*: sub Clericorum Regularium Teatinorum disciplina.

Fol. 39. lin. 17. *post* Tyrocinium, *adde*: quod ob aeris intemperiem hodie derelictum.

Fol. 211. lin. 15. *post* Cluverius, *adde*: In Itinerario etiam præcipuæ urbis signo adnotatur.

Fol. 231. lin. 26. *post* Sacca, *adde*: *Therma* ab aquis [Calidis appellantur, a *Selinunte* haud procul; Duridi apud Stephanum, ac Philisto penes eundem: *Therma opidulum Siciliae*, auctore *Philisto* lib: 3. *Gentilitium est Thermaeus*... Ait quippe *Duris* plerasque *Sicularum urbium a fluminibus nomina accepisse*: *Syracusas scilicet, Gelam, Himeram, Selinuntem, Erycem, Camicum, Halycum, Thermum, Camarinam*. Ut *Syracusæ* porro & *Camarina*, observat Cluverius, non a fluminibus, sed a paludibus proximis nominate, sic opidum quoque *Thermum*, non ab amne, sed aqua calida, quæ hic est, appellationem accepit. *Plinius* lib: 3. cap: 8. *Agrirentum, Thermas Colonia*; hanc quippe
Augu-

Augustum cum aliis in Sicilia deduxisse autumantur? Mela lib: 3. cap: 8. *Inter Pachynum, & Lilybæum A-
eragas est, Heraclea & Therma.* Diodorus denique
lib: 18. *Carcinus Rheginus e patria relegatus Therminis
Siciliæ habitabat, quæ urbs Carthaginensibus erat
subiecta.* Ars figulina professio illi erat, quæ adhuc
Saccæ viget ob cretæ præstantiam; Filium habuit ce-
lebrem illum Agathoclem Syracusarum Regem, de
quo in Historiis.

Fol. 238. lin. 26. *post* exhibent, *adde*: TURRIS
INICI ab agro cognomine in Erycis ditione dicta,
Caroli V. Cæsaris hospitio, dum ex Africa redux Pa-
normum tenderet, nobilitata; Hujus per amenissima
vireta deambulans ille sub olæ vetustissimæ umbra
confedit, quæ perstat adhuc inter ceteras trunci cras-
sitie spectanda. Nec procul inde latex limpidissimus
profluit ab Imperatore appellatus.



Fol.	lin.	Corrections	
16.	1.	ramis	armis
24.	14.	<i>Roccapalumba</i>	<i>Rocca Columba.</i>
32.	24.	Pharet	Baich
37.	21.	laxiores	laxioris ambitus
48.	12.	levanten	lavantem
65.	8.	auctas	auctam
66.	13.	hos	has
68.	16.	Rabiba	Rebiba
69.	11.	hedaracea	hederacea
71.	32.	mccccmiii.	mccccxiii.
72.	26.	condiendo	condendo
89.	32.	gubernantur	gubernatur
90.	22.	<i>Sitam</i>	<i>Sitan</i>
109.	6.	focis	foci
	27.	Neapolis	Neapoli
114.	24.	abunduntia	abundantia
117.	6.	consmupta	consumpta
118.	6.	fructibus	fruticibus
141.	32.	Apparatum	Apparatus
170.	32.	regulari	regularis
161.	1.	tenditur	tendit
165.	22.	Sancio	Sancii
170.	23.	magnificentiam	magnificentiam
375.	9.	ederacea	hederacea
	31.	exscriptora vo- cabulea	exscriptore vocabula
177.	20.	incentia	ingentia
189.	18.	<i>cernuntur</i>	<i>cernuntur</i>
196.	18.	llorum	illorum
204.	32.	creditnr	creditur







